19-5-2026

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΟΪΖΟΣ

ΦΙΛΙΠΠΟΣ & ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

(382 - 323 π.Χ.)

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

http://www.anistor.gr/ellas/Europe-Greece.htm

Anistoriton Freeware Editions

2026

Ο τόμος αυτός εκδόθηκε για πρώτη φορά το 2026 από τον συγγραφέα Δημήτριο Ι. Λοΐζο.

Είναι διαθέσιμος για λήψη από τις διευθύνσεις:
Academia <https://acg.academia.edu/DemetrisLoizos>
Research Gate <https://www.researchgate.net/profile/Demetris-Loizos>
Internet Archive <https://archive.org/details/@demloizos>

Η συγγραφή του κειμένου, ο ορθογραφικός έλεγχος στις γλώσσες που χρησιμοποιήθηκαν, και η ηλεκτρονική παραγωγή του βιβλίου πραγματοποιήθηκαν με το δωρεάν διανεμόμενο OpenOffice 4. Η φιλολογική επιμέλεια στις γλώσσες που χρησιμοποιήθηκαν έγινε από τον συγγραφέα με την χρήση του ιστότοπου Lexigram και του δωρεάν διανεμόμενου προγράμματος αναγνώσεως κειμένου eSpeak.

ISBN 978-960-91873-17-6

Στους απανταχού Μακεδόνες

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Για τον Φίλιππο Β' και τον γιο του Αλέξανδρο Γ' της Μακεδονίας έχουν γραφεί πολλά γενικά βιογραφικά βιβλία στα ελληνικά. Εάν εξαιρέσουμε τις μεταφρασμένες μελέτες ξένων ιστορικών, καμία ελληνική δεν πληροί τους βασικούς ιστορικούς επιστημονικούς όρους: παράθεση εκτενών βιβλιογραφικών υποσημειώσεων για να μπορεί να επαληθεύσει ο αναγνώστης τα λεγόμενα του συγγραφέα, εμβριθή μελέτη των αρχαίων πηγών στο σύνολό τους, συγγραφή χωρίς ιδεολογικό πρόσημο, συμπεράσματα μόνο επί των διαθέσιμων ιστορικών πηγών, μακριά από μύθους και μυθεύματα που έχουν δημιουργηθεί από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Επίσης, η συντριπτική πλειοψηφία των ελληνικών ιστορικών μελετών για τον Φίλιππο και τον Αλέξανδρο (δεν αναφερόμαστε στις αρχαιολογικές μελέτες) έχουν ως συγγραφείς φιλόλογους, δημοσιογράφους, ιστοριοδίφες, αλλά όχι πανεπιστημιακά εκπαιδευμένους ιστορικούς.

Με την μελέτη μας αυτή θελήσαμε να συνοψίσουμε τις έρευνες και τα αποτελέσματα τής μέχρι το τέλος του 20ου αιώνα επιστημονικής ιστοριογραφίας σε ότι αφορά στον Φίλιππο Β' και στον Αλέξανδρο Γ' της Μακεδονίας. Σκοπός μας δεν ήταν η εξαντλητική παράθεση όλων των απόψεων για κάθε σημείο στο οποίο διαφωνούν οι ιστορικοί, αν και αναφέρονται οι διαφωνίες τους, αλλά η επιλογή της μέσης οδού, δηλαδή της επικρατέστερης γνώμης, έτσι ώστε ο αναγνώστης να σχηματίσει μια εμπεριστατωμένη γενική άποψη ως προς το τι υποστηρίζει η πλειονότητα των ξένων ιστορικών που έχουν ασχοληθεί με τους δύο αυτούς βασιλείς της Αρχαίας Μακεδονίας. Επίσης, δεν επιθυμούσαμε, διότι δεν άρμοζε άλλωστε σε πανεπιστημιακά εκπαιδευμένο ιστορικό, να υμνήσουμε ή να καταδικάσουμε τους δύο άνδρες, αλλά απλώς βασιζόμενοι στις αρχαίες πηγές και στις ερμηνείες και αναλύσεις των ιστορικών να καταδείξουμε τις επιτυχίες και τις αποτυχίες των δύο βασιλέων και στρατηγών σε ό,τι αφορά στο βασίλειο της Μακεδονίας και στις εκστρατείες τους. Ο αναγνώστης, λοιπόν, θα διαβάσει μια ισορροπημένη αλλά συνοπτική σχετικά ιστορική μελέτη, από τις βιβλιογραφικές παραπομπές της οποίας μπορεί κατόπιν να διευρύνει αναγνωστικά τον ιστορικό του ορίζοντα επί των δύο ιστορικών προσώπων.

Η παρούσα σύντομη ιστορική μελέτη συγκροτείται από δύο κεφάλαια του magnum opus του συγγραφέα, «Η Μεσόγειος, η Ελλάδα και η Ευρώπη», τόμος 1 *Η Αρχαία Ελλάδα και οι Ανατολικοί Λαοί, Από τους Σουμερίους στον Μέγα Αλέξανδρο (3000-323 π.Χ.).* Η μελέτη αυτή έχει ως στόχο να παρακινήσει κυρίως τους Έλληνες φοιτητές Αρχαιολογίας και Ιστορίας να ασχοληθούν σε βάθος με την Ιστορία της Μακεδονίας κατά την Αρχαιότητα αλλά και κατά τις μετέπειτα ελληνικές ιστορικές περιόδους της περιοχής.

Κάθε ιστορική και αρχαιολογική μου μελέτη θα ήταν αδύνατον να ολοκληρωθεί χωρίς την αμέριστη συμπαράσταση των βιβλιοθηκονόμων στην βιβλιοθήκη του Deree College-The American College of Greece (τώρα The American University of Greece) στην Αθήνα, οι οποίες κατάφεραν να βρουν οτιδήποτε ζητούσα, σε οποιαδήποτε γλώσσα, σε όποια χώρα του κόσμου και εάν βρισκόταν, αλλά και των φίλων μου στο εξωτερικό. Και αυτή η εργασία μου ολοκληρώθηκε με την μελέτη πηγών και δημοσιεύσεων σε ψηφιακή μορφή με πρόσβαση σε βιβλιοθήκες μέσω του Διαδικτύου κατά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό, με τα υπόλοιπα βιβλία, άρθρα, αρχαίες πηγές να προέρχονται από την βιβλιοθήκη του Deree College ή με δανεισμό από άλλες βιβλιοθήκες (ελληνικές και ξένες) μέσω της βιβλιοθήκης του Deree College, αλλά και από την προσωπική μου φυσική και ηλεκτρονική βιβλιοθήκη.

Δημήτρης Ι. Λοΐζος
Νέο Ηράκλειο Αττικής
17 Μαΐου 2026

ΦΙΛΙΠΠΟΣ

Ο ΕΛΛΗΝΑΣ ΗΓΕΜΟΝΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Οι Έλληνες υπό τον Φίλιππο Β' της Μακεδονίας
362-336 π.Χ.

Η μάχη της Μαντινείας το 362 π.Χ. και η ειρήνη που επακολούθησε ανάμεσα στους Θηβαίους, στους Αθηναίους και στους Σπαρτιάτες σημάδεψαν το τέλος της εποχής των ισχυρών Πόλεων του νότιου ελλαδικού χώρου και την αρχή του κύκλου των δυνατών Μακεδόνων στον Βορρά. Φυσικά, οι συνυπογράψαντες την ειρήνη του 362 π.Χ. πίστευαν ότι θα συνεχιζόταν για πολύ ακόμη η ισοδυναμία ανάμεσα στις τρεις νοτιοελλαδικές Πόλεις (Αθήνα, Θήβα, Σπάρτη) και τις συμμάχους τους, γεγονός που τις οδήγησε να απορρίψουν κάθε ιδέα συνδιαλλαγής μεταξύ τους.

Η Ιστορία όμως έμελλε να αποδείξει ότι τα πράγματα θα διαδραματίζονταν αλλιώς. Στην Μακεδονία ανακηρύχθηκε βασιλιάς ο Φίλιππος Β' και σιγά-σιγά άρχισε να δημιουργεί ένα ισχυρό μακεδονικό κράτος με εξαιρετικά αξιόμαχο στρατό. Η στρατιωτική ισχύς του Φιλίππου σε συνδυασμό με την αδυναμία και πολυδιάσπαση των Ελλήνων του Νότου είχαν ως συνέπεια να ηττηθούν οι τελευταίοι από τον Μακεδόνα βασιλιά στην Χαιρώνεια το 338 π.Χ. Το γεγονός όμως αυτό και η Κορινθιακή Συμμαχία που συνομολογήθηκε αμέσως μετά σηματοδότησαν την ενοποίηση των Ελλήνων υπό έναν ηγεμόνα, τον Φίλιππο, παρά το γεγονός ότι οι ελληνικές Πόλεις ήταν σύμμαχοι του αλλά και ανεξάρτητες.

Η Άνοδος των Μακεδόνων (399-355 π.Χ.)

Καθ' όσον καιρό, κατά το πρώτο μισό του Δ' αιώνα π.Χ., οι νότιοι Έλληνες ήταν απασχολημένοι με πολιτειακές αλλαγές, με την πολιτισμική τους εξέλιξη αλλά και με την αλληλοεξόντωσή τους, οι Μακεδόνες στον βορρά προσπαθούσαν να σταθεροποιήσουν και να ισχυροποιήσουν το κράτος τους. Είτε δηλαδή ασχολούνταν με εσωτερικές διαμάχες διαδοχής στον θρόνο είτε μάχονταν εναντίον των εχθρών τους. Λίγο πριν το μέσο του αιώνα, όμως, η ανάρρηση στον μακεδονικό θρόνο του Φιλίππου Β' οδήγησε στην δημιουργία ενός σταθερού πολιτικά και ισχυρότατου στρατιωτικά κράτους, στο οποίο δεν ήταν δυνατόν να αντισταθεί σχεδόν κανένας εχθρός.

Η Ιστορία της ισχυροποιήσεως των Μακεδόνων ξεκινά με τα πρώτα χρόνια του Δ' αιώνα π.Χ., όταν σκοτώθηκε ο βασιλιάς Αρχέλαος (περ. 413-399 π.Χ.). Μετά την δολοφονία του Αρχε-

λάου το 399 π.Χ., η Μακεδονία σπαρασσόταν από τις συγκρούσεις και δολοπλοκίες των διεκδικητών του θρόνου, μέχρι που το 394 π.Χ. ο Αμύντας Β' (περ. 394-393 π.Χ.) κατάφερε να γίνει βασιλιάς. Σχεδόν αμέσως, όμως, δολοφονήθηκε για να ανέβει στον θρόνο ο Αμύντας Γ' (393-370 π.Χ.).[1] Την όλη αυτή ανώμαλη κατάσταση επρόκειτο να εκμεταλλευθούν οι Ιλλυριοί,[2] οι οποίοι εισέβαλαν στις μακεδονικές γαίες από τα βορειοδυτικά και κατάφεραν να φθάσουν μέχρι τον Θερμαϊκό Κόλπο[3] εκμηδενίζοντας σχεδόν τελείως την αντίσταση του Αμύντα. Λίγο αργότερα, με την βοήθεια των Θεσσαλών, ο Αμύντας ανακατέλαβε μεγάλο τμήμα της Μακεδονίας, αλλά το 383 π.Χ. οι Ιλλυριοί επιτέθηκαν και υπέταξαν για μια ακόμη φορά την χώρα. Βέβαια, πάρα πολύ γρήγορα, ο Μακεδόνας βασιλιάς κατάφερε να ξανακερδίσει την γη του και από τότε προσπαθούσε να διατηρήσει το βασίλειό του ερχόμενος σε συμφωνίες με το Κοινό των Χαλκιδέων στην Μακεδονία, την Σπάρτη, την Αθήνα[4] και την Θήβα. Ο Αμύντας πέθανε από φυσικό θάνατο, αλλά άφησε ουσιαστικά το μακεδονικό βασίλειο περισσότερο ανίσχυρο από ό,τι το παρέλαβε.[5]

Ο θάνατος του βασιλιά έφερε στο προσκήνιο διάφορους διεκδικητές του θρόνου με αποτέλεσμα να επικρατήσει τελικά ο Αλέξανδρος Β' (περ. 369-365 π.Χ.). Ο νέος βασιλιάς, όμως, δολοφονήθηκε και έδωσε την ευκαιρία στον Περδίκκα Γ' (περ. 365-359 π.Χ.)[6] να ανέβει στον μακεδονικό θρόνο. Την ίδια εποχή, οι Ιλλυριοί άρχισαν πάλι να παρενοχλούν τους Μακεδόνες από τα βορειοδυτικά και ανάγκασαν τον Περδίκκα Γ' να εκστρατεύσει εναντίον τους το 359 π.Χ. Ο Μακεδόνας βασιλιάς έπεσε όμως στο πεδίο της μάχης μαζί με παραπάνω από 4.000 στρατιώτες του.[7]

Η βασιλεία του Περδίκκα Γ' χαρακτηρίζεται από ορισμένες επαφές των Μακεδόνων με σημαντικούς πνευματικούς ανθρώπους από την νότια Ελλάδα. Είναι γνωστό ότι φιλοξενήθηκαν στην μακεδονική αυλή ο φιλόσοφος Ευφραίος από τον Ωρεό και ο Αθηναίος πολιτικός Καλλίστρατος, ειδικός στα οικονομικά θέματα. Η παρουσία των δύο ανδρών έχει θεωρηθεί ως απόπειρα των Μακεδόνων να προσεγγίσουν πολιτισμικά τους άλλους Έλληνες, χωρίς όμως να υπάρχουν και απτές αποδείξεις.[8] Φαίνεται, επομένως, περισσότερο πιστευτή η άποψη ότι οι Μακεδόνες δέχονταν απλώς τις υπηρεσίες ή και την διδασκαλία όλων αυτών που ήθελαν να προστρέξουν στην μακεδονική αυλή, χωρίς να σημαίνει ότι αυτή την συγκεκριμένη περίοδο επιθυμούσαν να συνταυτισθούν με τον ελληνικό κόσμο. Είναι σημαντικό να κατανοήσει κανείς ότι την περίοδο αυτή για τους νότιους Έλληνες οι Μακεδόνες δεν διέφεραν και πολύ από τους βάρβαρους λαούς. Οι Μακεδόνες χρησιμοποιούσαν ακόμη την οργάνωση του έθνους (μιας και μοναδικής πολιτικής οντότητας), σε αντιδιαστολή με την υπόλοιπη Ελλάδα που βρισκόταν στο στάδιο των διαφοροποιημένων πολιτικά Πόλεων και είχε γενικώς εγκαταλείψει προ πολλού τους μονάρχες και την απόλυτη εξουσία τους.[9] Βέβαια, από την άλλη πλευρά, η ανωτέρω ανάλυση δεν υπονοεί ότι οι επαφές αυτές δεν έφεραν κοντύτερα τους βόρειους με τους νότιους Έλληνες, παρά το γεγονός ότι μάλλον η κίνηση αυτή δεν ήταν συνειδητή

[1] Για μια καλή σύνοψη της βασιλείας του Αμύντα Γ' δες N. G. L. Hammond et. al., *History of Macedonia*, 3 vols. (Oxford: Oxford Univ. Press, 1972-1988), 2:ch. IV.2 και Tritle, pp. 172-174.

[2] Για την ιστορία των Ιλλυριών δες John Wilkes, *The Illyrians* (Oxford: Blackwell, 1992).

[3] Η ακτογραμμή του Θερμαϊκού Κόλπου τον Δ' αιώνα π.Χ. βρισκόταν αρκετά χιλιόμετρα βορειοδυτικά της σημερινής, που είναι αποτέλεσμα προσχώσεων. Δες Μ. Β. Σακελλαρίου, επιμ., *Μακεδονία: 4000 Χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού* (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1982), χάρτης 5, σ. 24.

[4] Δες συνθήκη σε Tod, *Greek Historical Inscriptions*, no 129.

[5] Διόδ., XIV.92.3-4 & XV.19.2-3. Για όλες τις λεπτομέρειες και τα ιστορικά προβλήματα αυτής της περιόδου δες Hammond et al., *A History of Macedonia*, 2:ch. IV.1-2.

[6] Για περισσότερες λεπτομέρειες της περιόδου 369-359 π.Χ. δες Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2:ch. IV.3 και Tritle, pp. 174-177.

[7] Διόδ., XVI.2.5.

[8] IEE, 3α:449-450

[9] N. G. L. Hammond, *Philip of Macedon* (Baltimore: John Hopkins Univ. Press, 1994), ch. IV.4.

εκ μέρους των Μακεδόνων.[10] Ο θάνατος του Περδίκκα, βέβαια, δεν θα ανακόψει αυτού του είδους τις επαφές, αλλά θα επιφέρει πολιτική κρίση στην Μακεδονία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Β' ΣΤΟΝ ΘΡΟΝΟ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ[11]

```
                                Αλέξανδρος Α'
                                      |
                                      |
                       - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
                       |                      |                      |
                       |                      |                      |
                  Περδίκκας Β'            Μενέλαος                Αμύντας
                       |                      |                      |
                       |                      |                      |
                       |                 Αμύντας Β'              Αρριδαίος
                       |                  ο Μικρός                   |
                       |                                             |
                       |                                         Αμύντας Γ'
                       |                                             |
                       |                                             |
                       |                                      - - - - - - - -
                       |                                      |             |
 - - - - - - - - - - - - - -                                  |             |
 |             |           |                            ∞ Ευρυδίκη    ∞ Γυγαία
 |             |           |                                  |             |
∞ -;-    ∞ Κλεοπάτρα   ∞ Σιμίχη                               |             |
 |             |           |                                  |             |
 |             |           |                                  |             |
Αέροπος Β'    -;-      Αρχέλαος Α'                            |             |
 |                         |                                  |             |
 |                         |                                  |             |
Παυσανίας        - - - - - - - - - - - - - -                  |             |
 |               |         |              |                   |             |
 |               |         |              |                   |             |
Παυσανίας;       |         |              |                   |             |
ο Ανταπαιτητής;  |         |              |                   |             |
                 |         |              |                   |             |
            ∞ -;-      Κλεοπάτρα       ∞ -;-                  |             |
                 |         |              |                   |             |
                 |         |              |                   |             |
        Αμύντας Β';    Ορέστης            |                   |             |
         ο Μικρός;                        |                   |             |
                                          |                   |             |
      - - - - - - - - - - - - - - - - - -                     |             |
      |               |                   |                   |             |
      |               |                   |                   |             |
  Αργαίος;        Παυσανίας;             -;-                  |             |
```

[10] Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2:ch. IV.4 και Hammond, *Philip*, pp. 1-5.

[11] Ο πίνακας είναι συνδυασμός του κλασσικού γενεαλογικού δένδρου του Φιλίππου, όπως παρατίθεται στο Λουίζα Λουκοπούλου & Μ. Β. Χατζόπουλος, επιμ. *Φίλιππος Βασιλεύς Μακεδόνων* (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1980), σ. 20-21 [εφεξής *Φίλιππος Βασιλεύς Μακεδόνων*], αλλά και του αναθεωρημένου δένδρου, όπως παρατίθεται μαζί με τα αναγκαία σχόλια στο Hammond et. al, *History of Macedonia*, 2:ch. IV.

```
                    ο Ανταπαιτητής;                  |           |
                                                     |           |
          - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - -            |
          |                     |                    |           |
          |                     |                    |           |
   Αλέξανδρος Β'           Περδίκκας Γ'         Φίλιππος Β'      |
                                |                                |
                                |                                |
                           Αμύντας Δ'                            |
                                                                 |
                                                                 |
                   - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - 
                   |                      |                      |
                   |                      |                      |
               Αρχέλαος               Αρριδαίος               Μενέλαος

∞ = γάμος του αμέσως προηγούμενου βασιλιά με το πρόσωπο μετά το σύμβολο
```

Από πολιτικής απόψεως, ο πρόωρος θάνατός του Περδίκκα Γ' έφερε αναστάτωση και πραγματικό χάος στην Μακεδονία, το οποίο εκμεταλλεύθηκαν οι νικητές Ιλλυριοί αλλά και οι Παίονες. Οι Ιλλυριοί άρχισαν να καταλαμβάνουν εδάφη, να καταστρέφουν και να λεηλατούν μακεδονική γη, ενώ οι Παίονες, άλλοι γείτονες των Μακεδόνων, βρήκαν επίσης την ευκαιρία να επιδοθούν σε λαφυραγωγία σε διάφορες μακεδονικές θέσεις. Ο νόμιμος διάδοχος του θρόνου, ο Αμύντας Δ', ήταν ακόμη παιδί και δεν μπορούσε να αναλάβει τα καθήκοντά του. Έτσι, χωρίς να καθαιρεθεί ο Αμύντας Δ' και προσωρινά, η βασιλική διοίκηση ανατέθηκε στον μόλις είκοσι τριών χρόνων αδελφό του θανόντα βασιλιά, Φίλιππο (359-336 π.Χ.). Φυσικά υπήρχαν και άλλοι που διεκδικούσαν την εξουσία και, συνεπώς, ο Φίλιππος έπρεπε αμέσως να αντιμετωπίσει τους άλλους διεκδικητές. Από αυτούς, οι τρεις πρώτοι, Αρχέλαος, Αρριδαίος και Μενέλαος, που παρουσιάσθηκαν ως συνεργαζόμενοι για την κατάληψη της εξουσίας, ήταν νόθοι αδελφοί του Περδίκκα Γ' και του Φιλίππου (Πίνακας 1) και υποστηρίζονταν από συγγενείς του θανόντος βασιλέως. Ο Αργαίος, άλλος διεκδικητής, επιζητούσε τον θρόνο με την υποστήριξη των Αθηναίων, που είχαν μεγάλα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα στην περιοχή, ενώ τελευταίος εμφανίσθηκε και ο Παυσανίας, ο ονομαζόμενος Ανταπαιτητής, που υποστηριζόταν από τον βασιλιά Θρακικής φυλής.[12]

Ο Φίλιππος όμως δεν ήταν ένας τυχάρπαστος. Στα είκοσι τρία του χρόνια είχε αποκτήσει εμπειρίες που θα τις ζήλευαν πολλοί: τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια[13] τα πέρασε όμηρος αρχικά των Ιλλυριών και κατόπιν των Θηβαίων.[14] Στην Θήβα, ιδίως, γνώρισε από κοντά τον Πελοπίδα και τον Επαμεινώνδα και εντρύφησε στην πολεμική τεχνική και αρετή των Θηβαίων, την εποχή μάλιστα που εκείνοι διέθεταν έναν από τους καλύτερους στρατούς. Παράλληλα, με την παραμονή του σε μια από τις ισχυρότερες ελληνικές Πόλεις της εποχής, βαπτίσθηκε στην κολυμβήθρα του ελληνικού πνεύματος και ενστερνίσθηκε την ελληνική παιδεία και ίσως έγινε και θαυμαστής της Αθήνας. Οι Αθηναίοι πρέσβεις που πήγαν να τον συναντήσουν το 346 π.Χ. έφυγαν ενθουσιασμένοι με τον τρόπο που τους μίλησε.[15] Όταν επέστρεψε στην Μακεδονία διορίσθηκε από τον αδελφό του, Περδίκκα Γ', διοικητής περιφέρειας και απέκτησε ανεκτίμητη διοικητική πείρα. Φυσικά, η επιτυχία του

---

[12] Οι Θράκες ήταν διάφορες φυλές που ζούσαν ανατολικά του Νέστου ποταμού. Μετακινούνταν συνέχεια και ο εξελληνισμός τους εντάθηκε την εποχή της βασιλείας του Φιλίππου.

[13] Για το πόσο ελάχιστες είναι οι πληροφορίες για αυτήν την περίοδο της ζωής του Φιλίππου δες Δημήτρης Τσιμπουκίδης, *Φίλιππος Β' ο Μακεδών και ο Ιστορικός του Ρόλος* (Αθήνα: Παπαδήμας, 1985), σ. 84-89.

[14] Ιουστίνος (Justinus), VII.V.1-3.

[15] Αισχίνης, 2 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 41-42 – Δημοσθένης, 19 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 308 – George Cawkwell, *Philip of Macedon* (London: Faber & Faber, 1978), ch. IV.

όταν αναρριχήθηκε στον θρόνο ήταν συνδυασμός της πείρας του και των έμφυτων προσόντων του, όπως αυτά διαφαίνονται από τις κατοπινές πράξεις του: η δυνατή του θέληση, η ανεξάντλητη ενεργητικότητά του, η αναλυτική του σκέψη. Όλα αυτά τον βοήθησαν να θέσει τις σωστές προτεραιότητες για να αντιμετωπίσει εσωτερικούς και εξωτερικούς κινδύνους.

Ο τρόπος με τον οποίο ενήργησε ο νέος διοικητής του στρατού, ο Φίλιππος, αποκάλυψε όλα του τα προσόντα. Πρώτη του φροντίδα ήταν να διαπιστώσει ποιοι ήταν οι ευκολότεροι να νικηθούν εχθροί και να δράσει εναντίον τους. Έτσι, εξουδετέρωσε τους νόθους αδελφούς του επιτυγχάνοντας πρώτα-πρώτα την θανάτωσή του Αρχελάου. Οι άλλοι δύο τρομοκρατημένοι διέφυγαν και βρήκαν άσυλο στην Όλυνθο, πράγμα που αποτέλεσε αργότερα την αφορμή για την κατάληψη της πόλεως από τον Φίλιππο. Ταυτοχρόνως, εξαγόρασε τους υποστηρικτές του Παυσανία, που τον εγκατέλειψαν και τελικά τον σκότωσαν. Επίσης, προσέφερε χρήματα στους Παίονες αποσπώντας την υπόσχεση να απομακρυνθούν από τα μακεδονικά εδάφη. Τέλος, με πρωτοφανή διπλωματική τακτική εξουδετέρωσε τον Αργαίο συνάπτοντας συμφωνία με τους Αθηναίους. Ενώ ο Αργαίος τους είχε υποσχεθεί την Αμφίπολη εάν νικούσε με την βοήθειά τους τον Μακεδόνα αρχηγό, ο Φίλιππος προέβη σε απτή ενέργεια υπέρ τους αποσύροντας αμέσως την μακεδονική φρουρά από την πόλη, ενώ, λίγο αργότερα, τους πρότεινε και ανανέωση της συνθήκης φιλίας που είχαν συνάψει με τον Αμύντα Γ'. Οι Αθηναίοι τήρησαν την συμφωνία με τον Φίλιππο προσφέροντας στον Αργαίο μόνο μεταγωγικά πλοία και τίποτα άλλο, με αποτέλεσμα εκείνος να νικηθεί το 359 π.Χ. Με αυτόν τον τρόπο, ο Φίλιππος κατάφερε να εξασφαλίσει τα νώτα του για να ασχοληθεί με τους βόρειους εχθρούς του. Από την άλλη πλευρά, οι Αθηναίοι, που ενδιαφέρονταν βέβαια πολύ περισσότερο για την Αμφίπολη και τις προθέσεις του Κοινού των Χαλκιδέων (στην Χαλκιδική) παρά για την κατάληψη ολόκληρης της Μακεδονίας, ήταν ικανοποιημένοι από την συμφωνία με τον Φίλιππο.

Μετά την νίκη επί των εσωτερικών του εχθρών, ο Φίλιππος στράφηκε εναντίον των Παιόνων και των Ιλλυριών.[16] Αφού πραγματοποίησε πλήρη αναδιοργάνωση του στρατού δημιουργώντας την μακεδονική φάλαγγα (δες παρακάτω), εισέβαλε και κατέκτησε ένα μεγάλο μέρος της Παιονίας υποτάσσοντας για πάντα αυτόν τον λαό. Κατόπιν, περικύκλωσε τα κατειλημμένα από τους Ιλλυριούς μακεδονικά εδάφη και εισέβαλε τελικά με 10.000 πεζούς και 600 ιππείς. Οι Ιλλυριοί τον αντιμετώπισαν με ισάριθμη δύναμη σε ανοιχτό πεδίο το 358 π.Χ.[17] Το σχέδιο που χρησιμοποιήθηκε σε αυτήν την μάχη αποτέλεσε πρότυπο για την στρατιωτική τακτική που εφήρμοσαν ο Φίλιππος και αργότερα ο Αλέξανδρος. Αφού διαπίστωσε ότι οι εχθροί είχαν παραταχθεί σε σχηματισμό τετραγώνου για να αντιμετωπίσουν επίθεση από κάθε κατεύθυνση, ο Φίλιππος χρησιμοποίησε την τακτική της λοξής φάλαγγας. Το δεξιό κέρας, με τους καλύτερους στρατιώτες και επικεφαλής τον ίδιο τον Φίλιππο, εξαπέλυσε επίθεση, το ασθενέστερο αριστερό, με αρχηγό τον Παρμενίωνα, ανέλαβε ρόλο αμυντικό, ενώ το ιππικό κτυπούσε τον εχθρό επιτιθέμενο από τα δύο άκρα. Η εφαρμογή της τακτικής αυτής στην συγκεκριμένη περίπτωση είχε ως αποτέλεσμα την άτακτη υποχώρηση των Ιλλυριών όταν υπερφαλαγγίσθηκαν από το μακεδονικό ιππικό.[18] Τελικά, οι Ιλλυριοί απωθήθηκαν πίσω στα παλιά τους σύνορα. Η νίκη του Φιλίππου απήλλαξε και το ελληνικό φύλο των Μολοσσών[19] στην Ήπειρο από τις πιέσεις των Ιλλυριών, γεγονός που έδωσε την ευκαιρία στον Μακεδόνα αρχηγό να συσφίξει τις σχέσεις του μαζί τους και να συνάψει γάμο με την πριγκίπισσα Ολυ-

[16] Δες χάρτη σε Morkot, pp. 106-107.

[17] Διόδ., XVI.4.3-5.Υπάρχει η υπόθεση ότι η μάχη συνήφθη κοντά στο σημερινό Μοναστήρι ή Bitola (στην Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας), όπως υποστηρίζει ο ιστορικός Beloch (δες σε Διόδωρο Σικελιώτη, εκδ. Loeb, vol. VII, p. 247, n. 1). Η ακριβής βιβλιογραφική παραπομπή είναι Karl Julius Beloch, *Griechische Geschichte*, 2nd ed., 4 vols (Strassburg: Trübner, 1912-1914 & Berlin: Gruyter, 1921-1927), vol. 3.1, p. 226, n. 2.

[18] Δες πλήρη περιγραφή της μάχης σε Hammond, *Philip*, pp. 26-27.

[19] Για την ελληνικότητα των Μολοσσών δες Μ. Β. Σακελλαρίου, επιμ. *Ήπειρος: 4000 Χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού* (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1997), σ. 60-61.

μπιάδα. Το σπουδαιότερο όλων, όμως, είναι ότι η νικηφόρα έκβαση των εκστρατειών του μακεδονικού στρατού είχε ως αποτέλεσμα να πεισθούν οι Μακεδόνες να παραμερίσουν τον μικρό Αμύντα Δ' και να ανακηρύξουν τον Φίλιππο νόμιμο βασιλιά της Μακεδονίας.[20]

Ο Φίλιππος τώρα είχε εδραιώσει την εξουσία του στην Μακεδονία αλλά φυσικά δεν επρόκειτο να σταματήσει να κάνει σχέδια και ενέργειες για πλήρη επικράτηση των Μακεδόνων στον ελλαδικό βορρά, με παράλληλη εκδίωξη των παραδοσιακά ενδιαφερομένων για την περιοχή Αθηναίων. Ο Μακεδόνας βασιλιάς δεν φαίνεται ότι είχε σκεφθεί αυτήν την εποχή να επιδιώξει κάθοδό του στην νότια Ελλάδα. Αυτό αποδεικνύεται από την απλή βοήθεια που έστειλε το 358/357 π.Χ., όταν του το ζήτησαν οι διάδοχοι τύραννοι του Αλεξάνδρου των Φερών στην Θεσσαλία. Ήθελε όμως να εξασφαλίσει την Μακεδονία στα ανατολικά και αποφάσισε να εκμεταλλευθεί στο έπακρο το γεγονός ότι οι Αθηναίοι την εποχή αυτή πολεμούσαν στην Εύβοια για να κερδίσουν τις τοπικές Πόλεις στην Συμμαχία τους και ενδιαφερόντουσαν πολύ περισσότερο για την Χερσόνησο (χερσόνησος Καλλιπόλεως) στον Ελλήσποντο παρά για την Αμφίπολη στην Μακεδονία. Το 357 π.Χ., ο Φίλιππος αναθεώρησε την πρόθεσή του να παραδώσει την Αμφίπολη στους Αθηναίους, όπως είχε αφήσει να εννοηθεί με την απόσυρση της μακεδονικής φρουράς της πόλεως, όταν ήθελε να εξουδετερώσει τον Αργαίο. Η απόφασή του αυτή υπαγορεύθηκε από το γεγονός ότι η Αμφίπολη, που ήταν κτισμένη στις εκβολές του Στρυμόνα, αποτελούσε το σημαντικότερο λιμάνι της περιοχής για την μεταφορά ξυλείας αλλά διευκόλυνε εξαιρετικά και την πρόσβαση στα χρυσωρυχεία του Παγγαίου. Επί προσθέτως, η Αμφίπολη ήταν η πόλη από την οποία διερχόταν η μοναδική οδός που ένωνε το κράτος των Μακεδόνων με την περιοχή των Θρακών και αποτελούσε, συνεπώς, ιδιαιτέρας σημασίας στρατηγικό σημείο. Ακριβώς για τους ίδιους λόγους, βέβαια, οι Αθηναίοι ενδιαφέρονταν τόσο έντονα γα την πόλη.[21] Ο Φίλιππος τελικά κατάφερε όχι μόνο να καταλάβει την Αμφίπολη αλλά και άλλες Χαλκιδικές Πόλεις χρησιμοποιώντας διάφορα τεχνάσματα και πόλεμο, όπου χρειαζόταν.

Στην περίπτωση της Αμφιπόλεως, ο Φίλιππος χρησιμοποίησε διπλωματία για να την προσαρτήσει ενώ παράλληλα ενέπλεξε και την Πύδνα (Αρχαία Πύδνα στην Πιερία). Η Πύδνα βρισκόταν στο παρελθόν και για πολλά χρόνια υπό την κυριαρχία των Μακεδόνων, αλλά τώρα ήταν ανεξάρτητη και σύμμαχος των Αθηναίων και επομένως επικίνδυνη. Όταν οι Αμφιπολίτες διαισθάνθηκαν τον μακεδονικό κίνδυνο κάλεσαν τους Αθηναίους να τους βοηθήσουν εναντίον του Φιλίππου, παρ' ότι είχαν υπάρξει εχθροί τους για πάρα πολλά χρόνια. Ο Μακεδόνας βασιλιάς διαμήνυσε όμως στους Αθηναίους ότι εάν καταλάμβανε εκ νέου την Αμφίπολη θα τους την παρέδιδε,[22] εφ' όσον και εκείνοι του παραχωρούσαν την Πύδνα. Η Πύδνα, όμως, δεν ήταν πόλη κατειλημμένη από τους Αθηναίους, αλλά, αντιθέτως, σύμμαχός τους στην Β' Αθηναϊκή Συμμαχία. Άρα δεν θα έπρεπε επ' ουδενί να μάθουν οι Πυδναίοι για την συζητούμενη συμφωνία,[23] διότι αυτό μπορεί να σήμαινε γενική εξέγερση των συμμάχων εναντίον των Αθηναίων. Ούτε ο Φίλιππος βέβαια ήθελε να κοινοποιηθεί η πρόταση του και έτσι η συζήτησή της στην Αθήνα έγινε μόνο στην βουλή και όχι στην Εκκλησία του δήμου, η οποία δεν έλαβε γνώση του γεγονότος. Η βουλή συμφώνησε με την πρόταση του Φιλίππου και δεν έστειλε δυνάμεις να βοηθήσουν την Αμφίπολη. Ίσως στην λήψη της αποφάσεως να συνετέλεσαν και οι δυνατοί άνεμοι πού έπνεαν κάθε έτος αυτή την εποχή στο πέλαγος και δεν επέτρεπαν την ναυσιπλοΐα προς το Βόρειο Αιγαίο.[24] Πάντως αυτό που ζητούσε ο Μακεδόνας ήταν η απραξία των Αθηναίων στο συγκεκριμένο ζήτημα, πράγμα που το επέτυχε απολύτως.

[20] Για το πώς έγινε πιθανώς η διαδοχή δες Hammond et. al, *History of Macedonia*, 2:ch. V.

[21] Raphael Sealey, *Demosthenes and his Times* (N. York: Oxford Univ. Press, 1993), pp. 110-111.

[22] Ψευδο-Δημοσθένης, 7 (*Περί Αλοννήσου*) 27.

[23] Δημοσθένης, 2 (*Ολυνθιακός Β*) 6. Αμφισβητείται ότι υπήρχε μυστική συμφωνία μεταξύ Φιλίππου και Αθηναίων για την Αμφίπολη και την Πύδνα (δες Hammond et. al, *History of Macedonia*, 2:ch. VI.2 και Sealey, *Demosthenes*, p. 110).

[24] Cawkwell, p. 74.

Έχοντας εξασφαλίσει την συγκατάβαση της Αθήνας, ο Φίλιππος επιτέθηκε και κατέλαβε με σχετική ευκολία την πόλη. Ήταν μάλιστα εναντίον της Αμφιπόλεως που ο Μακεδόνας βασιλιάς χρησιμοποίησε για πρώτη φορά επιτυχώς τις πολιορκητικές μηχανές που είχαν σχεδιάσει και κατασκευάσει οι μηχανικοί του. Μετά την επιτυχία της επιχειρήσεως, εξόρισε από την Αμφίπολη όλους τους αντιπάλους του (δες Ιστορική Πηγή 1) και, αφού παραχώρησε ένα είδος ελεγχόμενης αυτονομίας, την εγκατέλειψε. Οι Αθηναίοι φυσικά δεν βρίσκονταν σε θέση να κρατήσουν την υπόσχεσή τους σχετικά με την Πύδνα, οπότε ο Φίλιππος πολύ απλά, αφού ειδοποίησε και έλαβε την συγκατάθεση μέρους των κατοίκων της Πόλεως, την κατέλαβε το 357/6 π.Χ. Οι κάτοικοι ούτε διανοήθηκαν να προβάλουν αντίσταση, ενώ η εμπλοκή των Αθηναίων στον Συμμαχικό Πόλεμο (δες παρακάτω) δεν τους έδωσε κανένα περιθώριο αντιδράσεως. Με εξαιρετική διπλωματία, λοιπόν, και δύο ταχυδακτυλουργικές κινήσεις ο Φίλιππος είχε θέσει υπό τον έλεγχό του δύο σημαντικές Πόλεις στα παράλια του κράτους του, την Αμφίπολη στα ανατολικά και την Πύδνα στα δυτικά. Έβγαζε ένα-ένα τα αγκάθια από το μαλακό υπογάστριο της Μακεδονίας.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΗΓΗ 1
ΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΕΧΟΥΝ ΚΑΤΑΛΑΒΕΙ ΤΗΝ ΑΜΦΙΠΟΛΗ
(357/6 π.Χ.)

Αρχαίο Κείμενο σε Marcus N. Tod, ed., *Greek Historical Inscriptions*, 2 vols in 1, rpt. of 1946-1948 2-vol. ed. (Chicago: Ares, 1985), no 150, 2:149-150. Απόδοση στη νεοελληνική Δ. Ι. Λοΐζος.

[Δύο εξορισμένοι από την Αμφίπολη]
Αποφάσισε η Εκκλησία του δήμου τα εξής: ο Φίλωνας και ο Στρατοκλής να εξορισθούν από την Αμφίπολη και την γη των Αμφιπολιτών. Να εξορισθούν για πάντα και οι ίδιοι και τα παιδιά τους. Εάν συλληφθούν σε οποιονδήποτε τόπο να τους μεταχειρισθούν σαν να ήταν εχθροί και να τους επιβάλουν την ποινή του θανάτου, χωρίς άλλη τιμωρία. Η περιουσία τους να κατασχεθεί από τον δήμο, το δε δέκατο να αποδοθεί στον ναό του Απόλλωνα και του Στρυμόνα. Οι προστάται [αξιωματούχοι της Πόλεως] να φροντίσουν να γραφούν τα ονόματα των εξοριζόμενων σε λίθινη στήλη. Εάν οποιοσδήποτε ζητήσει την αναθεώρηση της παραπάνω αποφάσεως ή τους δώσει δουλειά ή οποιαδήποτε απασχόληση, να κατασχεθεί η περιουσία του και να εκδιωχθεί από την Αμφίπολη για πάντα.

Ο Φίλιππος διαπίστωσε ότι μπορούσε να θέσει υπό τον έλεγχό του και άλλες Πόλεις στα νοτιοανατολικά του κράτους του αρκεί να διάλεγε την σωστή χρονική στιγμή και την κατάλληλη πολιτική και διπλωματία. Υπέγραψε λοιπόν συμφωνία με την Όλυνθο (Χαλκιδική) και το Κοινό των Χαλκιδέων (Ιστορική Πηγή 2) υποσχόμενος να αρπάξει την Ποτείδαια (σημερινή Νέα Ποτίδαια) από τους Αθηναίους και να τους την παραδώσει. Πράγματι, την άνοιξη του 356 π.Χ., στράφηκε εναντίον της Ποτείδαιας στην Χαλκιδική, νίκησε τους ντόπιους και τους Αθηναίους κληρούχους και, τηρώντας τους ‘όρους της συμμαχίας, παρέδωσε την πόλη στο Κοινό των Χαλκιδέων. Αμέσως μετά, εκμεταλλευόμενος την συμμαχία του με τις Πόλεις της Χαλκιδικής και το γεγονός ότι η μητρόπολη δεν μπορούσε να βοηθήσει, κατέλαβε και οχύρωσε μια αποικία των Θασίων, ανατολικά των μεταλλείων του Παγγαίου, την οποία μετονόμασε σε Φιλίππους (περιοχή χωριού Κρηνίδες, βο-

ρειοδυτικά της Καβάλας) και την άφησε αυτοδιοικούμενη μέχρι το 344 π.Χ.[25] Προφανώς, σκοπός του ήταν η εξασφάλιση των νέων του εδαφών από τα ανατολικά. Το καλοκαίρι του 356 π.Χ. ο Φίλιππος πρέπει να ήταν πανευτυχής, δεν σημείωνε παρά μόνο επιτυχίες. Λέγεται μάλιστα ότι τον Αύγουστο έλαβε την ίδια μέρα τρία χαρμόσυνα μηνύματα: ο στρατηγός του Παρμενίων είχε κατατροπώσει τους Ιλλυριούς, η σύζυγός του Ολυμπιάδα είχε γεννήσει τον Αλέξανδρο και το άλογό του είχε νικήσει στους Ολυμπιακούς αγώνες.[26]

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΗΓΗ 2
ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Β' ΚΑΙ ΧΑΛΚΙΔΕΩΝ (356 π.Χ.)
[ευρεθέν τμήμα]

Αρχαίο Κείμενο σε Marcus N. Tod, ed., *Greek Historical Inscriptions*, 2 vols in 1, rpt. of 1946-1948 2-vol. ed. (Chicago: Ares, 1985), no 158, 2:171-172. Απόδοση στην νεοελληνική Δ. Ι. Λοΐζος.

[Στο πρώτο μέρος που έχει χαθεί πρέπει να αναφερόταν η συμφωνία για την παράδοση της Ποτείδαιας στους Χαλκιδείς (Διόδ. XVI.8.3)]

[...] Οι Χαλκιδείς να ορκισθούν στον Φίλιππο δια των αρχόντων του Κοινού και των πρεσβευτών[;]. Ο Φίλιππος και οι υπόλοιποι [Εταίροι;], όποιους θελήσουν οι Χαλκιδείς, να ορκισθούν στους Χαλκιδείς. Ορκίζονται όλοι, χωρίς κανέναν δόλο ή υστεροβουλία στον Δία, στην Γη, στον Ήλιο, στον Ποσειδώνα. Σ' αυτούς που θα κρατήσουν τους όρκους, πολλά και καλά να γίνουν, στους επίορκους, πολλά και κακά. Να δώσουν τους όρκους και οι δύο πλευρές κατά τις θυσίες. Τα συμφωνηθέντα εδώ να γραφούν σε στήλη μαζί με τους χρησμούς που έδωσαν οι θεοί στο μαντείο για την συμμαχία. Οι Χαλκιδείς να αφιερώσουν ένα αντίτυπο της συνθήκης στο ιερό της Αρτέμιδος στην Όλυνθο, ο Φίλιππος να αφιερώσει στο ιερό του Ολυμπίου Διός [στο Δίον] και στο μαντείο των Δελφών να αναγραφεί η συνθήκη σε στήλη μαζί με τους χρησμούς. Τρεις μήνες μετά την συμφωνία μπορεί η συνθήκη να αναθεωρηθεί με κοινή απόφαση του Φιλίππου και των Χαλκιδέων. Ο θεός έδωσε χρησμό στον Φίλιππο και στους Χαλκιδείς ότι ήταν καλύτερο και προτιμότερο να γίνουν φίλοι και σύμμαχοι ανάλογα με όσα συμφώνησαν ...

Οι επιτυχίες όμως δεν σταμάτησαν εδώ. Η νικηφόρα πορεία του Μακεδόνα βασιλιά συνεχίσθηκε και το επόμενο έτος. Το 355 π.Χ., εκμεταλλευόμενος την στρατιωτική αδυναμία της Αθήνας εξ αιτίας του Συμμαχικού Πολέμου (δες παρακάτω), ο Φίλιππος αποφάσισε να καταλάβει την τελευταία αθηναϊκή βάση στην περιοχή που ήλεγχε. Μετά την Αμφίπολη και την Πύδνα, σειρά είχε τώρα η Μεθώνη (βόρεια της Πύδνας). Η πολιορκία της Μεθώνης υπήρξε στενή αλλά οι κάτοικοί της κράτησαν για αρκετούς μήνες. Όταν όμως απέτυχε να τους βοηθήσει ο στόλος που είχαν στείλει οι Αθηναίοι, οι πολίτες της Μεθώνης παραδόθηκαν το καλοκαίρι του 354 π.Χ. Η πόλη λαφυραγωγήθηκε και οι κάτοικοί της εκτοπίσθηκαν, ίσως για προληπτικούς λόγους.[27] Οι πολίτες της Μεθώνης τιμωρήθηκαν για την απόφασή τους να αντισταθούν στους Μακεδόνες, αλλά και ο Φίλιππος

[25] Διόδ., XVI.8.1-6.
[26] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι,* "Αλέξανδρος", III (666).
[27] Cawkwell, p. 37.

ο ίδιος πλήρωσε ακριβά την πολιορκία της πόλεως, αφού κατά την διάρκειά της έχασε το ένα του μάτι από βέλος.[28] Μέσα σε λίγους μήνες, με την κατάληψη ορισμένων ανεξάρτητων Πόλεων και με την αποδυνάμωση άλλων, που αναμφισβήτητα αποτελούσαν ενοχλητικά αποστήματα στο υπογάστριο του κράτους του, ο Φίλιππος ήλεγχε (εξαιρουμένης της περιοχής των Χαλκιδέων) σχεδόν ολόκληρη την παραλιακή περιοχή της Μακεδονίας, από την Πιερία μέχρι τις ανατολικές κλιτύες του Παγγαίου, στην σημερινή Ανατολική Μακεδονία. Επιπλέον, είχε γίνει κάτοχος ολόκληρου του Παγγαίου, με τα χρυσοφόρα κοιτάσματα αλλά και τα πυκνά δάση για ναυπηγήσιμη ξυλεία, και είχε εκδιώξει τους Θράκες πέρα από τον Νέστο.

Κατά συνέπεια, στο μέσο περίπου του Δ' αιώνα π.Χ. και σε πολύ λίγα χρόνια ο Φίλιππος είχε επιτύχει εκπληκτικά κατορθώματα. Είχε εδραιώσει την θέση των Μακεδόνων από τον Όλυμπο μέχρι το Παγγαίο και από τον Θερμαϊκό κόλπο μέχρι την Λυχνίτιδα λίμνη (σημερινή Αχρίδα, στην Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας) στα βορειοδυτικά. Κατείχε τα χρυσωρυχεία και τα δάση του Παγγαίου, που του παρείχαν τεράστιες οικονομικές δυνατότητες και αρκετή ξυλεία για την περίπτωση που θα χρειαζόταν να κατασκευάσει μεγάλο στόλο. Ακόμη, είχε δαμάσει τους Ιλλυριούς, τους Παίονες και τους Θράκες, που περικύκλωναν γεωγραφικά και υπό μορφή τόξου την μακεδονική του γη. Την ίδια περίοδο, ο Φίλιππος είχε καταφέρει να αναλάβει αναίμακτα και επισήμως την βασιλεία χωρίς να πειράξει τον Αμύντα Δ', που παραμερίσθηκε, αλλά φαίνεται ότι έζησε στο ανάκτορο μια ήσυχη ζωή. Τώρα, όμως, είχε φθάσει για τον Φίλιππο η στιγμή να αντιμετωπίσει σοβαρότερους αντιπάλους, με πρώτους και καλύτερους τους Αθηναίους, που είχαν ήδη θιχθεί οικονομικά και διπλωματικά από τις μέχρι τώρα ενέργειες του Μακεδόνα βασιλιά. Η σύγκρουση με την αττική Πόλη[29] ήταν πλέον αναπόφευκτη.

Οι Αθηναίοι & Η Νέα Πολιτική του Ευβούλου (362-346 π.Χ.)

Όταν οι Αθηναίοι ίδρυσαν την Β' Αθηναϊκή Συμμαχία το 377 π.Χ. επιθυμούσαν να ελέγξουν τα σημεία εκείνα του ελλαδικού χώρου που εξασφάλιζαν την συνεχή και αδιάκοπη τροφοδοσία τους με σιτηρά, δηλαδή το Βόρειο Αιγαίο, τα στενά του Ελλησπόντου και την Προποντίδα. Αυτή ακριβώς η επιδίωξη των Αθηναίων δεν διασφάλιζε καθόλου τις περιοχές που ήλεγχε ο Φίλιππος, ο οποίος επιπλέον έβλεπε την αττική Πόλη να προσπαθεί να κυριαρχήσει στα ανατολικά του βασιλείου του.[30] Συνεπώς, ο Μακεδόνας βασιλιάς δεν ήταν καθόλου διατεθειμένος να σταματήσει την επέκταση του κράτους του ανατολικά, τώρα μάλιστα που διέκρινε ότι είχε αποκτήσει πολλά πλεονεκτήματα έναντι των αντιπάλων του. Ενώ λοιπόν ήταν φανερό πως αργά ή γρήγορα οι δύο πολέμιοι θα έρχονταν αντιμέτωποι, οι Αθηναίοι δεν μπορούσαν να δουν ότι ο Φίλιππος διέθετε τώρα όλα αυτά που έλειπαν σε εκείνους. Επιπλέον, στην αδυναμία εκτιμήσεως της πραγματικής καταστάσεως οπωσδήποτε συνέτεινε και το γεγονός ότι οι Αθηναίοι αποφάσισαν να εφαρμόσουν φιλειρηνική πολιτική και να αποφύγουν πολεμικές συρράξεις. Οπότε άφησαν το συγκριτικό πλεονέκτημα της πρωτοβουλίας των κινήσεων στον Φίλιππο.

Στο μέσον του Δ' αιώνα π.Χ., οι Αθηναίοι βρίσκονταν αναμφισβήτητα σε μειονεκτική θέση έναντι του Φιλίππου. Κατ' αρχάς, προσπαθούσαν με χίλιους τρόπους να κρατήσουν τις ισορροπίες στην συμμαχία, ενώ εκείνος βρισκόταν σε μεγάλη ανοδική πορεία με επιτυχίες στο άμεσο παρελ-

[28] Διόδ., XVI.34.5. Το δεξί του μάτι διευκρινίζει ο Ιουστίνος (Justinus), VII.VI.15-16). Δες και την απεικόνιση του προσώπου του Φιλίππου με το χαλασμένο δεξί μάτι στην 3,2 εκ. ύψους ελεφαντοστέινη κεφαλή από τον βασιλικό τάφο της Βεργίνας (Μανόλης Ανδρόνικος, *Βεργίνα: Οι Βασιλικοί Τάφοι* (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1984), εικ. 79-81, σ. 126-127).

[29] Για μια καλή περιληπτική θεώρηση της διαμάχης Αθηναίων και Φιλίππου δες Shalmon Perlman, "Athenian Imperialism and the Rise of Macedonia", AM, 2:1249-1260.

[30] Cawkwell, p. 23.

θόν. Οι Μακεδόνες διέθεταν, ακόμη, μεγάλη αριθμητική δύναμη στρατιωτών, εξαιρετική πολεμική τακτική, που δεν αντιγράφηκε από τους αντιπάλους τους, και μεγάλους χρηματικούς πόρους από το Παγγαίο, σε αντίθεση με τους Αθηναίους που είχαν δυσκολία επανδρώσεως των πλοίων τους και οικονομικές δυσχέρειες. Η έλλειψη χρημάτων ή η απροθυμία των πλούσιων Αθηναίων για την χρησιμοποίησή τους σε εξοπλιστικά προγράμματα (π.χ. τριηραρχίες) στερούσε από την Πόλη το ισχυρό ναυτικό, το μόνο σημείο στο οποίο υπερείχε των Μακεδόνων. Την εποχή αυτή, η Αθήνα μπορούσε να κινήσει περιορισμένο αριθμό τριήρων, παρ' ότι διέθετε περισσότερες από τριακόσιες. Εκτός από όλα αυτά, οι Αθηναίοι εξαρτιόνταν για την τροφοδοσία τους από περιοχές που βρίσκονταν πολύ μακριά από την Πόλη τους, στα παράλια της Μακεδονίας και της Θράκης, στον Ελλήσποντο και στην Προποντίδα. Έτσι, ο Φίλιππος μπορούσε να τους κάνει άνετα να υποφέρουν, χωρίς εκείνοι να μπορούν να ανταποδώσουν με αντίποινα. Οι Αθηναίοι, όπως θα αποδειχθεί καθαρά στην συνέχεια, ελάμβαναν συνήθως αποφάσεις χωρίς να έχουν ξεκαθαρισμένες τις προθέσεις του αντιπάλου τους και κυρίως μέσα σε κλίμα αμφιβολίας, αναστατώσεων, συναισθηματικών φορτίσεων και προπαντός ελλείψεως κάθε ψυχραιμίας και στρατηγικού σχεδίου, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στους Περσικούς Πολέμους και κατά το μεγαλύτερο μέρος του Πελοποννησιακού Πολέμου. Από την άλλη μεριά, ο Φίλιππος, ενεργώντας με την ψυχραιμία του ισχυροτέρου, μάντευε σχεδόν κάθε κίνηση των Αθηναίων. Βέβαια, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο Μακεδόνας βασιλιάς έπαιρνε άμεσα αποφάσεις, αφού ήταν η δική του κρίση που θα εφαρμοζόταν, αλλά η δημοκρατία, από την άλλη πλευρά, δεν είχε ποτέ δημιουργήσει πρόβλημα επιτυχών αποφάσεων στην Αθήνα, εφ' όσον βέβαια υπήρχε ψυχραιμία και ικανός αρχηγός. Επομένως, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η συγκεκριμένη αδυναμία των Αθηναίων ήταν πρόβλημα διοικούντων και όχι πολιτευμάτων. Οι Αθηναίοι, συνεπώς, χωρίς να το καταλαβαίνουν, δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν δυναμικά και αποτελεσματικά τον Φίλιππο εξ αιτίας εγγενών προβλημάτων. Επιπλέον, όπως εξηγείται παρακάτω, η πολιτειακή σταθερότητα που επετεύχθη στο μέσον περίπου του Δ' αιώνα π.Χ. συνέτεινε ακόμη περισσότερο στην απροθυμία των Αθηναίων να αντισταθούν πραγματικά στον Φίλιππο. Όσο περίεργο και εάν φαίνεται, η πολιτειακή σταθερότητα υπήρξε επιζήμια για την Αθήνα.

Μετά από περίπου έναν αιώνα πλήρους εφαρμογής του δημοκρατικού πολιτεύματος στην Αθήνα, οι δημοκρατικοί και οι ολιγαρχικοί είχαν μάθει να ζουν σε κλίμα αλληλοσεβασμού, χωρίς πολιτικές διώξεις και ακραίες πράξεις. Προσπαθούσαν και οι δύο πλευρές να διατηρήσουν το πολίτευμα αντί να το ανατρέψουν. Μετά το 355 π.Χ. και μέχρι την τελική τους ήττα από τον Φίλιππο το 338 π.Χ., οι Αθηναίοι έλαβαν στην Εκκλησία του δήμου, και σχεδόν κοινή συναινέσει, μια σειρά από μέτρα, που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν μετριοπαθή. Ένεκα τούτου, αποδεικνυόταν το τέλος των πολιτικά οργανωμένων μερίδων, που είχαν συνήθως ως σκοπό την μόνιμη εγκαθίδρυση δημοκρατικού ή ολιγαρχικού πολιτεύματος και την εξουδετέρωση των αντιπάλων. Βέβαια, αυτό δεν σημαίνει πως δεν υπήρχαν πολιτικές διαφωνίες, προστριβές και γενικά αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις, κυρίως σε ό,τι αφορούσε στην εξωτερική πολιτική της Πόλεως και προ πάντων στην σύγκρουσή της με τους Μακεδόνες. Παρ' ότι επανειλημμένα έχει υποστηριχθεί από ιστορικούς ότι οι Αθηναίοι ήταν στο μεγαλύτερο χρονικό διάστημα του δεύτερου μισού του Δ' αιώνα π.Χ. χωρισμένοι σε φιλοπόλεμους και ειρηνόφιλους, μακεδονίζοντες και αντιμακεδόνες, θα φανεί από την ανάλυση που θα επακολουθήσει ότι μάλλον πρέπει να πιστέψουμε ότι οι Αθηναίοι στην βουλή και στην εκκλησία του δήμου συμφωνούσαν και υποστήριζαν ή απέρριπταν απόψεις συγκεκριμένων πολιτικών-ρητόρων παρά οργανωμένων ομάδων.

Οι βασικές πολιτικές αποφάσεις που ελήφθησαν αυτήν την περίοδο είχαν ως κύριο σκοπό να αποφύγει η Αθήνα να εμπλακεί σε πολέμους σε άλλες περιοχές του ελληνικού κόσμου, εκτός εάν επρόκειτο για ζωτικά αθηναϊκά συμφέροντα. Επίσης, ψηφίσθηκαν μέτρα που απέβλεπαν στην ανόρθωση της αθηναϊκής οικονομίας, στην μείωση των στρατιωτικών δαπανών και στην αύξηση των εξόδων για κοινωφελή και πολιτιστικά έργα, όπως το ταμείο των θεωρικών για το θέατρο. Η

αλλαγή επιδιώξεων πρέπει να ήταν απόρροια και των οικονομικών προβλημάτων που είχε να αντιμετωπίσει η Πόλη, ήδη από το πρώτο μισό του Δ' αιώνα π.Χ., και κυρίως το ζήτημα της τροφοδοσίας των κατοίκων.[31] Σε τελική ανάλυση, πάντως, οι αποφάσεις αυτές παρουσιάζονται σε μας σήμερα σαν η Αθήνα να είχε ωριμάσει πολιτικά και να προσπαθούσε να οικοδομήσει ένα κράτος ευημερίας, με την σημερινή έννοια της λέξεως.

Εάν εξετάσουμε λεπτομερειακά τα συμβάντα θα καταλάβουμε ότι η αλλαγή νοοτροπίας δεν ήταν ξαφνική και αναίτια αλλά υπαγορεύθηκε από μία σειρά γεγονότων στα οποία ενεπλάκη η Αθήνα τα πρώτα χρόνια μετά την μάχη της Μαντινείας το 362 π.Χ. Πρέπει λοιπόν να ζυγίσουμε την θέση και την δυναμική της Αθήνας για να κατανοήσουμε τις αποφάσεις που ελήφθησαν και καθόρισαν το μέλλον. Το πρώτο ερώτημα που τίθεται για την θέση της Πόλεως μετά το 362 π.Χ. είναι εύλογο: μπορούσε η Αθήνα, μετά την εξουδετέρωση της Θήβας, να αναλάβει την παλιά της δύναμη και αίγλη και να μετατρέψει την Β' Αθηναϊκή Συμμαχία σε νέα αθηναϊκή ηγεμονία; Η απάντηση, είναι φυσικά αρνητική, ακριβώς διότι υπήρξαν ορισμένοι παράγοντες που εμπόδισαν τέτοιες εξελίξεις. Πρώτα-πρώτα, ο παραμερισμός της Θήβας από το προσκήνιο των ισχυρών Πόλεων στον ελληνικό χώρο δεν άφησε το πεδίο ελεύθερο στην Αθήνα. Οι Θεσσαλοί, αλλά κυρίως οι Μακεδόνες, παρουσιάσθηκαν αμέσως ως ισχυροί αντίπαλοι θέτοντας υπό αμφισβήτηση την παντοδυναμία της. Παρ' όλα αυτά και για μερικά χρόνια, μέχρι το 357 π.Χ., οι Αθηναίοι κατάφεραν να σημειώσουν μερικές διπλωματικές και στρατιωτικές επιτυχίες προσελκύοντας στην Συμμαχία ορισμένες Πόλεις στρατηγικής σημασίας, όπως η Ποτείδαια και οι Ευβοϊκές Πόλεις. Ταυτοχρόνως, επέμειναν στην διατήρηση στενών σχέσεων με την πειθώ ή την βία με άλλες που ήταν εξαιρετικής σημασίας για την τροφοδοσία της Πόλεώς τους, όπως το Βυζάντιο και ολόκληρη η Χερσόνησος. Αμέσως μετά, όμως, τα κτυπήματα ήρθαν το ένα μετά το άλλο. Ο Φίλιππος Β' επενέβη στην Αμφίπολη. Ο σατράπης Μαύσωλος από την Καρία της Μικράς Ασίας αλλά και η Πόλη Βυζάντιο παρότρυναν και βοήθησαν τα μέλη της Αθηναϊκής Συμμαχίας, Ρόδο, Χίο και Κω, να εξεγερθούν εναντίον των Αθηναίων απαιτώντας ανεξαρτησία, αλλά ουσιαστικά την υπαγωγή τους στον ίδιο τον Μαύσωλο.[32]

Η εξέγερση είχε ολέθριες συνέπειες για την αττική Πόλη. Οδήγησε στον λεγόμενο Συμμαχικό Πόλεμο (357/6-355 π.Χ.), κατά τον οποίο η Αθήνα προσπάθησε να παρουσιασθεί πάλι ως ηγεμονίδα Πόλη (δες Ιστορική Πηγή 3),[33] αλλά που τελικά της κόστισε την απώλεια σημαντικών στρατηγών και ανθρώπινου δυναμικού, την εξουθένωσε τελείως από οικονομικής πλευράς και, σε τελική ανάλυση, της στέρησε σημαντικότατα μέλη της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας.[34] Οι Αθηναίοι του 357-355 π.Χ. δεν συγκρίνονταν με τους Αθηναίους του 454/3 π.Χ., όταν παρουσιάζονταν με την αίγλη των νικητών των Περσών, σχεδόν μόνοι ισχυροί στον ελλαδικό χώρο, και με το Ταμείο της Συμμαχίας της Δήλου να βρίσκεται στην Ακρόπολη. Αλλά και οι σύμμαχοι είχαν αλλάξει. Δεν είχαν κανένα λόγο να υποστηρίξουν την Β' Αθηναϊκή Συμμαχία μετά την ήττα των Σπαρτιατών στα Λεύκτρα το 371 π.Χ., οπότε και εξέλιπε ο πελοποννησιακός κίνδυνος. Δεν ήταν λοιπόν περίεργο ότι το 355 π.Χ. οι Αθηναίοι ήταν πρόθυμοι να αλλάξουν πολιτική και να εγκαταλείψουν τις προσπάθειες για την αναβίωση της αθηναϊκής ηγεμονίας, ιδίως όταν και ο ρήτορας Ισοκράτης τους τόνιζε: "[θα πετύχουμε] ἢν παυσώμεθα τῆς ἀρχῆς τῆς κατὰ θάλατταν ἐπιθυμοῦντες".[35]

---

[31] Claude Mossé, *Athens in Decline 404-86 BC* (London: Routledge & Kegan, 1973), pp. 42-49.

[32] Διόδ., XVI.21-22.

[33] Η Cynthia Schwenk (στο Tritle, pp. 27-28) υποστηρίζει την άποψη ότι οι Αθηναίοι συμπεριφέρθηκαν ηγεμονικά (imperialistic posture) κατά την διάρκεια του πολέμου, αλλά δεν φαίνεται ότι αυτή η στάση αποτελούσε την κύρια πολιτική τους για τον Δ' αιώνα π.Χ., όπως αφήνει να διαφανεί ο Hammond, *History of Greece*, p. 516. Δες αντίθετες απόψεις σε Sealey, *Demosthenes*, pp. 106-107.

[34] Sealey, *Demosthenes*, pp. 102-112.

[35] Ισοκράτης, 8 (*Περί της Ειρήνης*) 64 "εάν σταματήσουμε να επιθυμούμε την απόλυτη αρχή στην θάλασσα".

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΗΓΗ 3
ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΟΥΝ ΝΑ ΗΓΕΜΟΝΕΥΣΟΥΝ
(357/6 π.Χ.)

Αρχαίο Κείμενο σε Marcus N. Tod, ed., *Greek Historical Inscriptions*, 2 vols in 1, rpt. of 1946-1948 2-vol. ed. (Chicago: Ares, 1985), no 154, 2:161-162. Απόδοση στην νεοελληνική Δ. Ι. Λοΐζος.

[Οι Αθηναίοι σκέφτονται να τιμωρήσουν οποιαδήποτε Πόλη της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας στραφεί εναντίον άλλης συμμαχικής Πόλεως, με αφορμή την επίθεση Ευβοϊκών Πόλεων που ήταν μέλη της συμμαχίας εναντίον της Ερέτριας]

Αποφάσισε η Εκκλησία του δήμου μετά από πρόταση του Ηγήσιππου. Έτσι ώστε κανένας σύμμαχος των Αθηναίων, ούτε Αθηναίος, ούτε κανένας άλλος, ούτε ξένος, ούτε πολίτης να φερθεί εχθρικά σε κανέναν από τους συμμάχους έχοντας ως ορμητήριο την Αττική ή τις συμμαχικές Πόλεις από οποιοδήποτε σημείο.

Αποφάσισε ο δήμος. Για να τιμωρηθούν αυτοί που επιτέθηκαν στην Πόλη των Ερετριέων, σύμφωνα με τις συνθήκες, να φέρει η βουλή σχέδιο ψηφίσματος στην πρώτη συνεδρίαση της Εκκλησίας του δήμου. Εάν λοιπόν στο μέλλον κάποιος εκστρατεύσει εναντίον της Ερέτριας ή άλλης συμμαχικής Πόλεως, είτε είναι Αθηναίος είτε σύμμαχος των Αθηναίων, να καταδικασθεί σε θάνατο, να δημευθεί η περιουσία του και να δοθεί το δέκατο στο ιερό. Να μπορούν όλες οι συμμαχικές Πόλεις να δημεύουν την περιουσία του και εάν κάποια Πόλη καρπωθεί το ποσό να το οφείλει στο κοινό ταμείο των συμμάχων.

Να γραφεί το ψήφισμα σε λίθινη στήλη και να στηθεί στην Ακρόπολη, στην Αγορά και στο λιμάνι [Πειραιάς]. Ο ταμίας του δήμου να πληρώσει για την στήλη ...

Στο μέσον του Δ' αιώνα π.Χ., στυλοβάτης της νέας, ειρηνόφιλης αθηναϊκής πολιτικής υπήρξε ο Εύβουλος (405-330 π.Χ.), που ανέλαβε σημαντικά αξιώματα λίγο μετά τα σαράντα του. Ο Αθηναίος πολιτικός κινούσε τα νήματα παρασκηνιακά, μάλλον από την θέση του ταμία των θεωρικών χρημάτων,[36] ενώ χρησιμοποιούσε ομοϊδεάτες του Αθηναίους για την προώθηση της πολιτικής του. Στην βουλή και στην εκκλησία του δήμου, πολιτικοί του αντίπαλοι ήταν κατ' ανάγκην αυτοί που παρουσιάζονταν φιλοπόλεμοι,[37] με εξέχουσα μορφή τον Δημοσθένη (384/3-322 π.Χ.).[38] Βέβαια, επ' ουδενί λόγω πρέπει να θεωρηθεί ότι οι Αθηναίοι ήταν τον Δ' αιώνα π.Χ. χωρισμένοι σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα: φιλοπόλεμοι και ειρηνόφιλοι ή μακεδονίζοντες και αντιμακεδονικοί. Αντιθέτως, οι πολιτικές απόψεις πρέπει να ήταν πολλές και διαφορετικές και φαίνεται ότι η εκάστοτε πολιτική υπαγορευόταν από τις περιστάσεις και από την ικανότητα ορισμένων πολιτικών-ρητόρων να πείθουν τους Αθηναίους για την ορθότητα των απόψεών τους.[39] Ο Εύβουλος, στην προ-

[36] Για το ζήτημα των θεωρικών χρημάτων δες ανάλυση σε Sealey, *Demosthenes*, appendix 6.

[37] Ολόκληρη η επιχειρηματολογία για τον διαχωρισμό σε φιλοπόλεμη και ειρηνόφιλη αθηναϊκή μερίδα σε Mossé, *Athens in Decline*, pp. 54-59 και Cawkwell, pp. 118-123. Εμείς βέβαια συντασσόμαστε με τον Sealey, όπως διαφαίνεται αμέσως μετά.

[38] Για τον ρήτορα δες και Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, "Δημοσθένης".

[39] Sealey, *Demosthenes*, pp. 116-120 – Edward M. Harris, *Aeschines and the Athenian Politics* (Oxford: Oxford Univ. Press, 1995), ch. 8.

σπάθειά του να βγάλει την Αθήνα από την οικονομική δυσπραγία στην οποία είχε περιπέσει, ασχολήθηκε προσωπικά με τα οικονομικά της Πόλεως. Σκέφθηκε την επαναλειτουργία των μεταλλείων του Λαυρίου, που είχαν εδώ και χρόνια παραμεληθεί. Τα αποτελέσματα ήταν εξαιρετικά, με κέρδη για τους ιδιώτες που τα ανέλαβαν αλλά και για την πολιτεία από την εκχώρηση της εκμεταλλεύσεως. Ο Εύβουλος κατάφερε να διευρύνει τις αρμοδιότητες της "επιτροπής επί των θεωρικών", της οποίας ήταν πρόεδρος, και να αναλάβει ουσιαστικά την εποπτεία των οικονομικών της Πόλεως. Με αυτόν τον τρόπο, ο Αθηναίος πολιτικός πραγματοποίησε μεγάλες διανομές θεωρικών χρημάτων, πείθοντας τους πολίτες ότι ήταν προτιμότερη αυτή η χρήση των εσόδων από τις πολυέξοδες εκστρατείες με αμφίβολα αποτελέσματα. Ό,τι περίσσευε από τα θεωρικά χρησιμοποιούνταν για δημόσια έργα, όπως βελτιώσεις του οδικού δικτύου της πόλεως των Αθηνών, της υδρεύσεως και του λιμανιού του Πειραιά. Υποστηρικτές των απόψεων του Ευβούλου πρέπει να ήταν και οι πλούσιοι Αθηναίοι, οι οποίοι δεν φαίνονταν καθόλου πρόθυμοι να συνεισφέρουν στον εξοπλισμό των τριακοσίων και πλέον τριήρων που διέθετε η Πόλη,[40] πράγμα που θα αποδείξει ότι η στρατιωτική αδυναμία που επέδειξε η Αθήνα στις διενέξεις της με τον Φίλιππο δεν οφειλόταν στην ανεπάρκεια πλοίων αλλά στην έλλειψη προθυμίας για πολεμικές δαπάνες.

Εν τούτοις, δεν θα πρέπει να νομίσουμε ότι υπήρχε μεταξύ των Αθηναίων πλήρης ομοφωνία σχετικά με την φιλειρηνική πολιτική του Ευβούλου και μάλιστα όταν επρόκειτο για περιπτώσεις που άπτονταν ζητημάτων αθηναϊκού ενδιαφέροντος. Αντιθέτως, οι συγκρούσεις με τους φιλοπόλεμους και κυρίως τον Δημοσθένη ήταν συχνές, όπως, για παράδειγμα, όταν οι Μεγαλοπολίτες ζήτησαν βοήθεια εναντίον των Σπαρτιατών ή όταν οι Ρόδιοι δημοκρατικοί χρειάζονταν βοήθεια για να ξαναπάρουν την εξουσία από τους ολιγαρχικούς. Ο Δημοσθένης υποστήριξε και στις δύο περιπτώσεις στρατιωτική επέμβαση των Αθηναίων, αλλά οι πολίτες ψήφισαν τελικά υπέρ της φιλειρηνικής πολιτικής του Ευβούλου. Σε άλλη περίσταση, όμως, ο Εύβουλος τάχθηκε υπέρ των επεμβάσεων, όπως στην περίπτωση των Ολυνθίων (349-348 π.Χ.) όταν ζήτησαν βοήθεια εναντίον του Φιλίππου. Γενικά, φαίνεται ότι ο Αθηναίος πολιτικός και όσοι πίστευαν στην φιλειρηνική πολιτική του υπαναχωρούσαν στην χρήση των όπλων όταν θίγονταν ζωτικά αθηναϊκά συμφέροντα. Ο Δημοσθένης, από την πλευρά του, υποστήριζε αυτές τις ενέργειες και γενικά πίστευε ότι οι Αθηναίοι έπρεπε να αμύνονται στις επεμβάσεις και στην επιθετικότητα του Φιλίππου με δυναμικό τρόπο και συνεχώς. Επειδή όμως δεν έχουν διασωθεί οι απόψεις του Ευβούλου και των συνεργατών του, δεν μπορούμε να εξαγάγουμε ασφαλή συμπεράσματα για την λογική της αποδοχής της πολιτικής των μερικών και περιορισμένων επεμβάσεων εναντίον του Φιλίππου χωρίς ανοικτό και συνεχή πόλεμο. Ήταν άραγε μόνο η ιδέα του κράτους της ευημερίας που έπρεπε να διατηρηθεί ή η πεποίθηση ότι οι Αθηναίοι ήταν πράγματι αδύναμοι μπροστά στην ισχύ του Φιλίππου;

Η μέχρι τώρα ανάλυση, επομένως, προσπαθεί να υποστηρίξει ότι στην Αθήνα δεν υπήρχαν δύο εθελοτυφλούσες πολιτικές τάσεις: φιλοπόλεμοι και ειρηνόφιλοι.[41] Άλλωστε αυτό ακριβώς το γεγονός αποδεικνύεται και από την συγκατάθεση του Ευβούλου σε πολεμικές συρράξεις αλλά και από την ειρηνόφιλη πολιτική του Δημοσθένη σε ορισμένες περιστάσεις. Μάλιστα ούτε και αργότερα υπήρξαν τέτοιες τάσεις που να δημιούργησαν συμπαγή σώματα πολιτικών μερίδων, όταν οι Αθηναίοι έγιναν μάρτυρες της αντιπαραθέσεως Αισχίνη[42] και Δημοσθένη. Φαίνεται ότι ο κάθε Αθηναίος εξέφραζε τις απόψεις του ανάλογα με το τι πίστευε σε κάθε περίσταση και εάν έπειθε την εκκλησία του δήμου αποκτούσε φίλους και συμμάχους πολίτες που υποστήριζαν, τουλάχιστον για κάποιο διάστημα, τις απόψεις του. Πάντως ούτε η ειρηνόφιλη πολιτική του Ευβούλου ούτε η επιμονή του Δημοσθένη για δυναμική αντίσταση στον Φίλιππο επρόκειτο να πείσουν τελείως τους Αθηναίους, οι οποίοι φαίνεται παράπαιαν ανάμεσα στις δύο ακραίες απόψεις. Ήταν πολύ φυσικό, λοι-

[40] Πρβλ. Δημοσθένης (*Περί της Παραπρεσβείας*) 89 και Hornblower, pp. 343-344.

[41] Δες πλήρη ανάλυση απορρίψεως της ιδέας των δύο τάσεων στο Sealey, *Demosthenes*, pp. 163-165.

[42] Για την ζωή του ρήτορα δες Harris, *Aeschines*, ch. 8.

πόν, ο Φίλιππος να υπερτερεί έναντι των Αθηναίων έχοντας όλα τα πλεονεκτήματα με το μέρος του.

Ο Φίλιππος στην Θεσσαλία & η Αρχή του Γ' Ιερού Πολέμου (355-349 π.Χ.)

Κάθε καλός στρατηγός περιμένει τις κατάλληλες ευκαιρίες για να δράσει και να επέμβει. Οι αιτίες που ανάγκασαν τον Φίλιππο να στρέψει την προσοχή του στην κεντρική Ελλάδα, να ασχοληθεί με τα ελληνικά πράγματα και να βρεθεί κοντύτερα στην Αθήνα, ήταν αρχικά οι εσωτερικές διενέξεις των Θεσσαλών και τελικά ο Γ' Ιερός Πόλεμος (355-346 π.Χ.), που άρχισε με σύγκρουση Φωκέων και Βοιωτών.

Οι Φωκείς δεν είχαν ποτέ καλές σχέσεις με τους Βοιωτούς ήδη από την περίοδο των ελληνικών αρχαϊκών κρατών και πάντα επιζητούσαν την βοήθεια των Αθηναίων ή των Σπαρτιατών για να προστατευθούν. Μετά την σπαρτιατική ήττα στα Λεύκτρα (371 π.Χ.) και την ισχυροποίηση του Βοιωτικού Κοινού υπό την ηγεσία των Θηβαίων, οι Φωκείς αρχικά αναγκάσθηκαν να συνταχθούν με τις βοιωτικές Πόλεις και να συμμετάσχουν στις εκστρατείες τους. Αργότερα, όμως, αρνήθηκαν να συμπράξουν στην Βοιωτική εκστρατεία του 362 π.Χ. και γενικά φάνηκαν απρόθυμοι να συμμορφωθούν με τις επιταγές του Κοινού, πράγμα που δεν μπορούσε παρά να επιφέρει κάποιου είδους τιμωρία. Οι Θηβαίοι ήταν αποφασισμένοι να σταματήσουν με κάθε τρόπο τέτοιου είδους πράξεις ανυπακοής, που συνιστούσαν άλλωστε και κακό προηγούμενο για την τάξη ανάμεσα στις Πόλεις του Κοινού. Σε πρώτο στάδιο, όμως, προτίμησαν να μην χρησιμοποιήσουν βία αλλά να καταφύγουν στην Αμφικτιονία των Δελφών, όπου άλλωστε διέθεταν μεγάλη επιρροή, ελπίζοντας ότι οι αποφάσεις των αντιπροσώπων θα συνέτιζαν τους Φωκείς, χωρίς την προσφυγή σε πόλεμο.

Η Αμφικτιονία ήταν ένα συμβούλιο αντιπροσώπων που προέρχονταν αρχικά και μάλλον από την Αρχαϊκή Εποχή από τα δώδεκα φύλα της Θεσσαλίας και της Στερεάς Ελλάδας. Ο Αισχίνης αναφέρει μάλιστα ότι η Αμφικτιονία συναποτελούνταν από τους Θεσσαλούς, Βοιωτούς, Δωριείς, Ίωνες, Περραιβούς, Μάγνητες, Δόλοπες, Λοκρούς, Οιταίους, Φθιώτες, Μαλιείς και Φωκείς.[43] Σταδιακά, όμως, η οργάνωση και η αντιπροσώπευση στο Συνέδριο έγινε αρκετά περίπλοκη. Οι αντιπρόσωποι των φύλων ή Πόλεων, από την Κλασσική Εποχή και μετά, ονομάζονταν ιερομνήμονες και πυλαγόρες και αποτελούσαν το συμβούλιο διοικήσεως ή Συνέδριο της Αμφικτιονίας, στο οποίο δικαίωμα ψήφου είχαν μόνο δύο από τους απεσταλμένους από κάθε φύλο ή Πόλη. Κατά πάσα πιθανότητα, οι ιερομνήμονες ήταν υπεύθυνοι για την συντήρηση των οικοδομημάτων και χώρων στους Δελφούς, των θησαυρών και την οργάνωση των Πυθίων, ενώ οι πυλαγόρες μάλλον αποτελούσαν τον συνδετικό κρίκο μεταξύ των Πόλεων που αντιπροσωπεύονταν και του Συνεδρίου. Ενώ η Αμφικτιονία ξεκίνησε στην Αρχαϊκή Εποχή με καθαρά θρησκευτικούς σκοπούς, γρήγορα εξελίχθηκε σε πολιτικό όργανο, που μπορούσε να επιβάλλει την τάξη ή υπακοή στις αποφάσεις της κηρύσσοντας ιερό πόλεμο.

Έδρα της Αμφικτιονίας ήταν οι Δελφοί, μια αυτόνομη ελληνική Πόλη που περιλάμβανε το Ιερό του Απόλλωνος και το Μαντείο. Ως ήταν φυσικό, Πόλη, Ιερό και Μαντείο διατηρούσαν στενές σχέσεις μεταξύ τους, γεγονός που τα έκανε να έχουν κοινή τύχη. Παρ' όλα αυτά, δεν αποδέχονταν όλες οι Πόλεις της περιοχής την ανεξαρτησία των Δελφών. Τους Δελφούς διεκδικούσαν οι Φωκείς, μέλη της Αμφικτιονίας, οι οποίοι επέμεναν ότι η Πόλη τους ανήκε, επειδή έτσι αναφέρεται στον ομηρικό κατάλογο των αρχηγών του στόλου και των πλοίων πριν από την εκστρατεία στην Τροία.[44]

---

[43] Αισχίνης, 2 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 116.

[44] Στην *Ιλιάδα* (Β.517-526) αναφέρεται ότι οι Φωκείς όριζαν την βραχώδη Πυθώνα, που ταυτίζεται με την περιοχή των Δελφών (δες και Ησίοδος, *Θεογονία*, 499).

Με την βοήθεια των Αθηναίων είχαν μάλιστα καταφέρει να προσαρτήσουν τους Δελφούς μεταξύ 457-449 π.Χ. και 448-446 π.Χ. Οι υπόλοιπες Πόλεις, και ιδίως οι Βοιωτοί, ήταν αντίθετες στο να περιέλθουν οι Δελφοί στους Φωκείς, διότι έτσι θα έχαναν την ανεξαρτησία τους, θα βρισκόταν η έδρα της Αμφικτιονίας σε μη ουδέτερο έδαφος αλλά και υπήρχε μεγάλη πιθανότητα να καρπώνονταν οι Φωκείς τα αφιερώματα των πιστών και των Πόλεων στο Ιερό. Οι Θηβαίοι, που ήλεγχαν το Βοιωτικό Κοινό, προσπάθησαν λοιπόν με κάθε τρόπο να πλήξουν τα συμφέροντα των Φωκέων, ιδίως μετά την εχθρική στάση που είχαν κρατήσει οι τελευταίοι εναντίον τους. Μέχρι το 357 π.Χ., οι Βοιωτοί είχαν καταφέρει να θέσουν υπό τον έλεγχό τους τις περισσότερες από τις Πόλεις που αντιπροσωπεύονταν στην Αμφικτιονία, εκτός από την Αθήνα, την Σπάρτη, τους Φωκείς και τις Ευβοϊκές Πόλεις. Διέθεταν δηλαδή 19 ψήφους έναντι 5 και ήλεγχαν το Αμφικτιονικό Συνέδριο απολύτως.

Εξ αιτίας αυτού του γεγονότος, εκμεταλλεύθηκαν την πρώτη ευκαιρία που τους δόθηκε για να επιτιμήσουν τους αντιπάλους τους. Ορισμένοι Φωκείς κατηγορήθηκαν ότι καλλιεργούσαν ιερή γη των Δελφών και καταδικάσθηκαν από την Αμφικτιονία να πληρώσουν υψηλό πρόστιμο. Εκείνοι όμως αρνήθηκαν και, είτε για να αμυνθούν είτε για να επιτεθούν, εξέλεξαν στρατηγό-αυτοκράτορα τον συμπολίτη τους Φιλόμηλο. Ο Φιλόμηλος ζήτησε και έλαβε μυστική χρηματική βοήθεια δεκαπέντε ταλάντων από τους Σπαρτιάτες και, αφού συμπλήρωσε το ποσό με τουλάχιστον άλλα τόσα από τα δικά του χρήματα, προσέλαβε μισθοφόρους που τους προσέθεσε στους 1.000 Φωκείς πελταστές (ελαφρά οπλισμένους άνδρες) που διατηρούσε η Πόλη.[45] Με τον στρατό αυτό κατέλαβε τους Δελφούς προκαλώντας τους Θηβαίους αλλά και αντίθετα με τις αντιλήψεις της Αμφικτιονίας για την ανεξαρτησία και ουδετερότητα του ιερού χώρου.

Αρωγοί και υποστηρικτές των φωκικών πράξεων παρουσιάσθηκαν αμέσως οι Λάκωνες. Οι Σπαρτιάτες είχαν άμεσο συμφέρον να βοηθήσουν τους Φωκείς, που τα είχαν βάλει με τους Βοιωτούς. Μετά την μάχη στα Λεύκτρα, η Αμφικτιονία, με την παρότρυνση των Θηβαίων, είχε επιβάλει στους Σπαρτιάτες υψηλότατο πρόστιμο, επειδή είχαν καταλάβει την Καδμεία (ακρόπολη των Θηβών). Οι Σπαρτιάτες τότε είχαν διαμαρτυρηθεί αλλά το πρόστιμο διπλασιάσθηκε, οπότε πλέον οι Λακεδαιμόνιοι άρχισαν να μιλούν για άδικη απόφαση. Την δεδομένη στιγμή, λοιπόν, φαινόταν αναγκαίο να υποστηρίξουν τις κινήσεις των Φωκέων, που προέβαλαν το ίδιο επιχείρημα, διότι, εάν επικρατούσαν, θα διέγραφαν όλες τις άδικες, κατά την άποψή τους, αποφάσεις της Αμφικτιονίας, συμπεριλαμβανομένης και αυτής εναντίον των Σπαρτιατών.

Ο Φιλόμηλος, που ήταν πλέον κύριος του Ιερού και της Πόλεως, απώθησε με ευκολία όσους προσπάθησαν να εκδιώξουν αυτόν και τον στρατό του από την περιοχή, αναίρεσε την καταδικαστική απόφαση εναντίον των Φωκέων και άρχισε να οχυρώνει την ατείχιστη μέχρι τότε Πόλη των Δελφών. Επίσης, φρόντισε να συγκεντρώσει περισσότερο στρατό δίνοντας υψηλές αμοιβές στους μισθοφόρους στρατιώτες. Με αυτή την τακτική, αρχικά έθεσε υπό τις διαταγές του περίπου 5.000 άνδρες και αργότερα πολύ περισσότερους, σημειώνοντας στρατιωτικές επιτυχίες.[46] Με τον στρατό του αντιμετώπισε τους Βοιωτούς και τους Λοκρούς που ήρθαν εναντίον του ενώ απείλησε και τους ιερείς του Μαντείου, που αντιδρούσαν και αρνούνταν να εκδώσουν χρησμούς. Αμέσως μετά, ο Φιλόμηλος έστειλε πρέσβεις στις ελληνικές Πόλεις ανακοινώνοντας ότι η κατάληψη οφειλόταν στην άδικη απόφαση εναντίον των Φωκέων και ότι δεν είχε σκοπό να θίξει την αυτονομία του Ιερού ή να πειράξει τους θησαυρούς του και ζήτησε να του μηνύσουν εάν επιθυμούσαν συμμαχία ή ουδετερότητα. Η Αθήνα, η Κόρινθος, η Αχαΐα, η Σπάρτη και μερικές ακόμη Πόλεις δέχθηκαν ευνοϊκά τις προτάσεις του Φιλόμηλου, ενώ κυρίως οι Βοιωτοί και οι Λοκροί απέπεμψαν τους πρέσβεις και αποφάσισαν να του επιτεθούν. Ο Φιλόμηλος μάλλον ενθουσιάσθηκε από την ευκολία

[45] Διόδ., XVI.24.2
[46] Διόδ., XVI.25.1 & XVI.28.1

με την οποία μεγάλες Πόλεις δέχθηκαν τις δικαιολογίες του και δεν υπολόγισε ότι επειδή οι ισχυροί φίλοι των Φωκέων, οι Σπαρτιάτες, ήταν μακριά και απασχολημένοι με την ανακατάληψη της Μεσσηνίας και οι Αθηναίοι το καλοκαίρι του 356 π.Χ. πολεμούσαν στον Συμμαχικό Πόλεμο, κανένας από τους δύο δεν θα μπορούσε να τον βοηθήσει σε περίπτωση στρατιωτικών επιχειρήσεων.

Εν τω μεταξύ, οι Βοιωτοί δεν ήθελαν να πάρουν πρωτοβουλίες μόνοι τους αλλά να περιβάλουν την επιθυμητή επέμβαση εναντίον των Φωκέων με τον μανδύα της Αμφικτιονίας για να δώσουν μεγαλύτερο κύρος και ηθική υπόσταση στο εγχείρημα. Για να επιτύχουν τον σκοπό τους, οργάνωσαν το φθινόπωρο του 355 π.Χ. συνάντηση της Αμφικτιονίας στις Θερμοπύλες και με την επιρροή που διέθεταν δεν χρειάσθηκε να παλέψουν πολύ για να πείσουν το Συνέδριο ότι έπρεπε να υπάρξει στρατιωτική επιχείρηση εναντίον των Φωκέων, παρά τις αντιρρήσεις εκείνων που υποστήριζαν τους καταληψίες. Ως ήταν αναμενόμενο, τον επόμενο χειμώνα, οι αντίπαλοι άρχισαν εντατικά τις προετοιμασίες. Ο Φιλόμηλος ενίσχυσε την οχύρωση των Δελφών και συγκέντρωσε στρατό 10.000 ανδρών,[47] αποτελούμενο από Φωκείς και μισθοφόρους. Υποχρέωσε μάλιστα τους ιερείς των Δελφών να του δανείσουν από τους θησαυρούς του Ιερού για να αντεπεξέλθει στις οικονομικές του υποχρεώσεις. Ζήτησε και την βοήθεια των Αθηναίων αλλά εκείνοι μόλις είχαν φέρει σε πέρας τον Συμμαχικό Πόλεμο με τις ολέθριες συνέπειές του και είχαν αρχίσει πλέον να πείθονται ακόμη περισσότερο από τις ιδέες του Ευβούλου και των οπαδών του να μην συμμετάσχουν σε άλλες πολυέξοδες εκστρατείες, οπότε αρνήθηκαν. Την άνοιξη του 354 π.Χ., ο Φιλόμηλος άνοιξε πρώτος την αυλαία των πολεμικών επιχειρήσεων του Γ' Ιερού Πολέμου. Ο Φωκεύς επιτέθηκε για να εμποδίσει την συνένωση των Θεσσαλών με τους συμμάχους τους Λοκρούς και Βοιωτούς. Νίκησε μεν τους Θεσσαλούς και τους Λοκρούς αλλά υποχώρησε για να αποφύγει ανοικτή σύγκρουση με τους Θηβαίους. Οι Βοιωτοί όμως τον πρόλαβαν βόρεια του Παρνασσού και τον νίκησαν κατά κράτος. Ο Φιλόμηλος τραυματίσθηκε και έθεσε τέλος στην ζωή του πηδώντας από έναν βράχο. Προς στιγμήν φάνηκε ότι ο πόλεμος θα τελείωνε εκεί, μια που οι ιερόσυλοι είχαν χάσει τον στρατηγό τους.

Οι Φωκείς όμως δεν πτοήθηκαν από τον θάνατο του Φιλόμηλου και δεν άλλαξαν πολιτική, αλλά εξέλεξαν τον επίσης φιλοπόλεμο αρχηγό Ονόμαρχο, ο οποίος με καλά μελετημένο σχέδιο αλλά και σκληρά μέτρα εναντίον των αντιφρονούντων έκαμψε όλες τις αντιρρήσεις για την συνέχιση του πολέμου, αναδιοργάνωσε τον στρατό και άρχισε να καταλαμβάνει με μεγάλη ευκολία Πόλεις της Στερεάς Ελλάδας. Οι Βοιωτοί είχαν καθησυχάσει μετά την ήττα των αντιπάλων τους και πίστευαν ότι οι Φωκείς είχαν συντριβεί. Όταν το 353 π.Χ. ο Ονόμαρχος επιτέθηκε και κατέλαβε τον Ορχομενό, αιφνιδιάσθηκαν. Αμέσως μετά, ο αρχηγός των Φωκέων προσπάθησε να προσαρτήσει και την Χαιρώνεια αλλά απέτυχε, ίσως γιατί έστειλε μόνο ορισμένα τμήματα του στρατού του. Ο Ονόμαρχος, συνεπώς, αναβίωσε τις ελπίδες των συμπατριωτών του ότι θα έβγαιναν νικητές από αυτή την σύγκρουση και τρομοκράτησε τους αντιπάλους του, οι οποίοι νόμιζαν πως μετά τον θάνατο του Φιλόμηλου οι Φωκείς ήταν έτοιμοι να παραδοθούν. Ο Φωκεύς αρχηγός δεν υπολόγισε όμως την ανάμειξη των Μακεδόνων στην διαμάχη και ούτε καν μπορούσε να φαντασθεί πως ουσιαστικά θα τους προσκαλούσε ο ίδιος, με τις ενέργειές του, να έρθουν εναντίον του.

Η εμπλοκή των Μακεδόνων στην σύγκρουση του Ονόμαρχου με τους αντιπάλους του ήταν αποτέλεσμα πολεμικών επιχειρήσεων των Φωκέων εναντίον των Θεσσαλών, που προκλήθηκαν, με την σειρά τους, εξ αιτίας εσωτερικών προβλημάτων των τελευταίων. Τα γεγονότα αυτά έδωσαν την αφορμή στον Φίλιππο να παρέμβει σε ζητήματα που αφορούσαν τις Πόλεις της κεντρικής Ελλάδας. Ενώ λοιπόν ο Γ' Ιερός Πόλεμος είχε αρχίσει, ο Φίλιππος αναμείχθηκε αποφασιστικά στα θεσσαλικά πράγματα, γεγονός που τελικά τον οδήγησε να λάβει ενεργό μέρος και στον πόλεμο. Ο Μακεδόνας βασιλιάς έλαβε πρόσκληση να βοηθήσει τους αρχηγούς της Θεσσαλικής Συμπολιτείας, που παρενοχλούνταν από τους επίσης Θεσσαλούς τυράννους των Φερών. Μήπως ο Φίλιππος θεώρησε ότι ήταν

[47] Διόδ., XVI.30.3.

καλή ευκαιρία να εξασφαλίσει την Μακεδονία από τον Νότο με μια συμμαχία με τους Θεσσαλούς; Είχε δει ο βασιλιάς την πιθανότητα να τεθεί επικεφαλής των Θεσσαλών για να χρησιμοποιήσει το πανίσχυρο ιππικό τους[48] και σε πρώτη φάση να απαλλαγεί από τους επικίνδυνους αρχηγούς των Φερών; Φαίνεται απίθανο ο Μακεδόνας να σκεφτόταν τα οικονομικά οφέλη από πιθανή επιβολή φορολογίας ακόμη και με την μορφή συμμαχικού φόρου, διότι κάθε είδους φόρος στις Ελληνικές Πόλεις δεν ήταν καθόλου δημοφιλής και ενείχε τον κίνδυνο των συνεχών εξεγέρσεων. Ο Φίλιππος, βέβαια, θα πρέπει να χρησιμοποίησε την δικαιολογία ότι αφού είχε ήδη χαλάσει τις σχέσεις του με τους Αθηναίους γιατί να μην επιδιώξει να δημιουργήσει νέους συμμάχους –αλλά φυσικά και εχθρούς– στον νότιο ελλαδικό χώρο; Από την άλλη πλευρά, δεν φαίνεται να ευσταθεί ούτε η δικαιολογία ότι ο Φίλιππος θα ήθελε να εξασφαλισθεί από την Αθήνα, διότι ήταν φανερό ότι οι Αθηναίοι δεν βρίσκονταν σε θέση να τον απειλήσουν πραγματικά.[49] Οι λόγοι, συνεπώς, που υπαγόρευσαν την εμπλοκή του Φιλίππου στα εσωτερικά των Θεσσαλών παραμένουν ουσιαστικά αδιευκρίνιστοι.

Με την είδηση της εισβολής του Φιλίππου, οι τύραννοι των Φερών ζήτησαν αμέσως ενισχύσεις από τους συμμάχους τους Φωκείς, αλλά το εκστρατευτικό σώμα που έστειλαν, νικήθηκε. Ο Ονόμαρχος δεν επρόκειτο όμως να εγκαταλείψει την προσπάθεια διότι η Θεσσαλία ήταν εξαιρετικής σημασίας για τους Φωκείς. Επειδή με τις ψήφους των Θεσσαλών και των περιοίκων είχαν οι Φωκείς αποκτήσει την πλειοψηφία στο Αμφικτιονικό Συνέδριο, εάν έχαναν την επιρροή τους στην Θεσσαλία, ήταν καταδικασμένοι. Ο Ονόμαρχος, με όλους τους μισθοφόρους του, έκανε γενική επίθεση το 353 π.Χ. και κατατρόπωσε τον Φίλιππο σε δύο μάχες, αναγκάζοντας τον να αποτραβηχθεί στην Μακεδονία για να αναδιοργανώσει τον στρατό του.[50] Η στρατιωτική ισχύς των Φωκέων οφειλόταν στους μισθοφόρους τους, που πληρώνονταν από την σύληση των θησαυρών του μαντείου των Δελφών και οι οποίοι βέβαια δεν ήταν ανεξάντλητοι. Με την γενική επίθεσή του εναντίον των Μακεδόνων, ο Φωκεύς αρχηγός δεν μπορούσε να φαντασθεί ότι είχε προσκαλέσει ουσιαστικά τον Φίλιππο να συμμετάσχει αποφασιστικά στον Γ' Ιερό Πόλεμο. Βέβαια, εκείνη την στιγμή και μετά την ήττα των Μακεδόνων, ο Ονόμαρχος ήταν ο αδιαμφισβήτητος νικητής στην κεντρική Ελλάδα, αλλά όπως απέδειξαν τα πράγματα, μόνο πρόσκαιρα.

Ο Φίλιππος, από την πλευρά του, αποχώρησε μεν ηττημένος και με το γόητρό του τραυματισμένο, αλλά, σημαντικότερο όλων, πρέπει να κατάλαβε ότι τώρα η Θεσσαλία τού ήταν περισσότερο απαραίτητη από ποτέ: εάν την κατακτούσε θα μπορούσε να την χρησιμοποιήσει σαν ενδιάμεσο χώρο προστασίας της Μακεδονίας, σε περίπτωση εισβολής από τον Νότο.[51] Έπρεπε τώρα, δηλαδή, να επιδιώξει οπωσδήποτε να τεθεί επικεφαλής των Θεσσαλών, που αντιτίθεντο στις Φερές, και ει δυνατόν να εκλεγεί επισήμως ταγός τους (αρχηγός). Ακόμη, πρέπει να σκέφθηκε πως η Θεσσαλία ήταν πλούσια περιοχή και θα βοηθούσε στην ανάπτυξη του κράτους του, ενώ η υποταγή της θα αύξανε οπωσδήποτε και το κύρος των Μακεδόνων ανάμεσα στους Έλληνες.

Μόλις λοιπόν ο Φίλιππος ανασυγκρότησε τον στρατό του και ενώ ο Ονόμαρχος ήταν απασχολημένος με επιθέσεις στην Βοιωτία, εισέβαλε στην Θεσσαλία, τέθηκε επικεφαλής και των θεσσαλικών στρατευμάτων και συγκέντρωσε συνολική δύναμη 20.000 πεζών και 3.000 ιππέων. Ο Ονόμαρχος, καταλαβαίνοντας τον κίνδυνο, έσπευσε προς Βορρά να τον αντιμετωπίσει με 20.000 πεζούς και 500 ιππείς.[52] Η μάχη έγινε στην θέση Κρόκιο, στην παραθαλάσσια πεδιάδα του Αλμυρού, στην Αρχαία Φθιώτιδα (σημερινός νομός Μαγνησίας),[53] σε μια τοποθεσία όπου ο Φίλιππος βρισκόταν σε πλεονεκτική θέση διότι μπορούσε να χρησιμοποιήσει το πολυπληθές ιππικό του. Η

---

[48] Cawkwell, pp. 58-59.

[49] Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2: ch. VII.1-3.

[50] Πολύαινος, *Στρατηγήματα*, Β.38.2.

[51] Φόβο που είχαν από παλιά οι Μακεδόνες. Δες *Φίλιππος Βασιλεύς Μακεδόνων*, σ. 78.

[52] Διόδ., XVI.35.4.

μόνη εξήγηση που μπορεί να δοθεί για την αποδοχή της θέσεως από τον Ονόμαρχο είναι η πεποίθησή του ότι θα νικούσε τον Φίλιππο έτσι και αλλιώς, όπως στο παρελθόν. Ο Ονόμαρχος παρέταξε τον στρατό με το δεξιό τμήμα του δίπλα στην θάλασσα, για να είναι απρόσβλητο από το ιππικό του εχθρού. Το αριστερό του τμήμα, όμως, έμεινε απροστάτευτο από το πολυπληθές ιππικό των Μακεδόνων. Όταν άρχισε η μάχη, ο Φίλιππος το έπληξε, το διέλυσε και έσπρωξε όλο τον υπόλοιπο στρατό προς τον σημερινό Παγασητικό Κόλπο. Ο στρατός των Φωκέων βρέθηκε ξαφνικά με την πλάτη στην θάλασσα και χωρίς χώρο για οπισθοχώρηση. Έγινε εύκολη λεία για τον Φίλιππο, που σκότωσε τον ίδιο τον Ονόμαρχο και 6.000 άνδρες του, ενώ αιχμαλώτισε 3.000.[54] Για μια φορά ακόμη οι Μακεδόνες είχαν κατατροπώσει τους αντιπάλους τους.

Ο Φίλιππος, που θέλησε να προβληθεί ως τιμωρός αυτών που είχαν προσβάλει τα ιερά και τα όσια, διέταξε τον πνιγμό των αιχμαλώτων στην θάλασσα ως ιερόσυλων καθώς και την σταύρωση του πτώματος του Ονόμαρχου.[55] Ήδη, πριν από την αρχή της συγκρούσεως στο Κρόκιο πεδίο, ο Μακεδόνας βασιλιάς είχε υποδηλώσει την πρόθεσή του να παρουσιασθεί ως προστάτης του ιερού του Απόλλωνος στους Δελφούς. Είχε διατάξει τους στρατιώτες του να βαδίσουν στην μάχη στεφανωμένοι με δάφνες, το ιερό φυτό του θεού. Βέβαια, η προσπάθειά του να παρουσιασθεί ως θεματοφύλακας των οσίων και ιερών δεν φαίνεται πιθανό ότι έπεισε τους άλλους Έλληνες, αλλά οπωσδήποτε δημιούργησε εντυπώσεις.[56] Το μόνο σίγουρο πάντως ήταν ότι ο Φίλιππος πλέον είχε δηλώσει συμμετοχή στον Γ' Ιερό Πόλεμο. Δεν επρόκειτο όμως ακόμη να επέμβει δυναμικά. Μετά από αυτά τα γεγονότα, αποσύρθηκε από το σκηνικό και ο Ιερός Πόλεμος συνεχίσθηκε ως μια εσωτερική υπόθεση ανάμεσα στους Φωκείς και στους Θηβαίους.

Μετά την νικηφόρα μάχη εναντίον του Ονόμαρχου το 352 π.Χ., ο Φίλιππος πρέπει να εξελέγη ταγός των Θεσσαλών[57] και να έκλεισε συμφωνία με τους τυράννους των Φερών να του παραδώσουν την Πόλη και να φύγουν ανενόχλητοι. Η κατοχή της Θεσσαλίας από τον Φίλιππο αποδείχθηκε εξαιρετικής σημασίας: είχε την περιοχή υπό τις διαταγές του, μπορούσε να χρησιμοποιήσει τον στρατό της και κυρίως το ιππικό, ενώ πρέπει να του είχε δοθεί και το δικαίωμα συλλογής φόρων. Την δεδομένη στιγμή, βέβαια, άμεσος στόχος του Φιλίππου φαίνεται ότι ήταν να απαγκιστρωθεί από τις Φερές και να τρέξει να περάσει το στενό των Θερμοπυλών, για να έχει ελεύθερη δίοδο στην νότια Ελλάδα. Μάταια, όμως, γιατί οι Φωκείς, οι Σπαρτιάτες, οι Αθηναίοι, και μερικοί άλλοι οχυρώθηκαν στα στενά το 352 π.Χ., οπότε το σχέδιο του Μακεδόνα ναυάγησε.

Η ξαφνική επιτυχία του Φιλίππου φαίνεται ότι έβαλε σε σκέψεις τον νεαρό Δημοσθένη στην Αθήνα. Λίγο αργότερα, και με αφορμή ενέργειες του Μακεδόνα βασιλιά εναντίον των Αθηναίων και των συμμάχων τους στο βορειοανατολικό Αιγαίο, ο Δημοσθένης εκφώνησε τον Α' Φιλιππικό του λόγο. Το 352/1 π.Χ. ο Αθηναίος ρήτορας ήταν ένας νέος πολιτικός που δειλά-δειλά έκανε την εμφάνισή του στην μεγάλη πολιτική σκηνή της Εκκλησίας του δήμου και ψέλλισε τις πρώτες του προτάσεις για την αντιμετώπιση του Φιλίππου. Αργότερα, έγραψε ότι αποφάσισε να μιλήσει διότι δεν μπορούσε να κάθεται με σταυρωμένα χέρια και να βλέπει τον Φίλιππο να υποδουλώνει τους πάντες.[58] Ο Α' Φιλιππικός λόγος αρχίζει με έκκληση προς τους Αθηναίους να συγχωρήσουν τον νεαρό ρήτορα, επειδή ήταν ανάμεσα στους πρώτους που ζήτησαν τον λόγο στην Εκκλησία. Αμέσως μετά, ο Δημοσθένης παραθέτει τις ιδέες του και ζητάει άμεση και δυναμική επέμβαση των Αθηναί-

---

[53] Το κρόκιο πεδίο οριζόταν βόρεια από τις αρχαίες Φθιωτικές Θήβες (ανατολικά του σημερινού χωριού Μικροθήβες) και νότια από την αρχαία πόλη Ἅλο (βορειοανατολικά του σημερινού χωριού Κονταρόλακκα). Σήμερα η πεδιάδα του Αλμυρού βρίσκεται στα ανατολικά του νομού Μαγνησίας

[54] Διόδ., XVI.35.6.

[55] Πρβλ. Διόδ. XVI.35.6 & 61.2. Δες και Διόδωρος Σικελιώτης, εκδ. Loeb, vol. VII, p. 337. n. 2.

[56] Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2: ch. VII.3.

[57] Για χαμηλότερη χρονολόγηση της εκλογής του Φιλίππου (342 π.Χ.) δες ΙΕΕ, 3β:68.

[58] Δημοσθένης, 18 (*Περί του Στεφάνου*) 72.

ων εναντίον του Φιλίππου. Οι προτάσεις του αποσκοπούσαν στο να ετοιμάσουν οι Αθηναίοι δύο στρατιωτικά αποσπάσματα. Το πρώτο, αποτελούμενο από πενήντα τριήρεις, θα έμενε ως εφεδρεία, σε περίπτωση που ο Φίλιππος κινούνταν απειλητικά προς τις Θερμοπύλες, την Χερσόνησο, την Όλυνθο ή σε οποιοδήποτε άλλο τόπο αθηναϊκών συμφερόντων. Το άλλο σώμα, από 2.000 οπλίτες και 200 ιππείς επάνω σε δέκα τριήρεις, θα συνιστούσε μόνιμη δύναμη φθοράς για τον Φίλιππο, όπου και αν εκείνος βρισκόταν.[59] Με αυτή την πρόταση, που φυσικά δεν εισακούσθηκε, ο Δημοσθένης έκανε την εμφάνιση του ως ένας πολιτικός με ριζοσπαστικές ιδέες, παρά το γεγονός ότι μέσα από τον λόγο δεν διαφαίνεται τι ακριβώς επεδίωκε. Η ιδέα της αντιστάσεως στον Φίλιππο με κάθε μέσο έγινε φανερή μετά το 346 π.Χ., οπότε αποδεικνύεται ότι ο Δημοσθένης πίστευε με πάθος πως η Αθήνα είχε την ηθική υποχρέωση και τα υλικά μέσα να ηγεμονεύσει στην Ελλάδα.[60]

Παρά τους φόβους του Δημοσθένη, οι Μακεδόνες ούτε καν πλησίασαν την περιοχή των Θερμοπυλών όταν έμαθαν για την κατάληψη, αλλά, αντιθέτως, στράφηκαν εναντίον των βορείων και ανατολικών εχθρών τους. Ο Φίλιππος βέβαια δεν αποχώρησε τελείως από την κεντρική Ελλάδα, αλλά φρόντισε να εκμεταλλευθεί τις αψιμαχίες μεταξύ των Θεσσαλών και να στερεώσει την ισχύ του στην περιφέρεια χρησιμοποιώντας μακεδονικές φρουρές σε ορισμένες θέσεις. Μάλιστα, για να αποδείξει το ενδιαφέρον του για τον τόπο είχε φροντίσει να νυμφευθεί δύο γυναίκες[61] από την Θεσσαλία: το 353 π.Χ. την Φίλιννα από την Λάρισα, με την οποία γέννησε τον Αρριδαίο, και το 352 π.Χ. την Νικησίπολι από τις Φερές, με την οποία έκανε την Θεσσαλονίκη. Για το όνομα της Θεσσαλονίκης εικάζεται ότι ο Φίλιππος ονόμασε έτσι την κόρη του προς τιμήν της νίκης των Θεσσαλών εναντίον των Φωκέων. Την περίοδο 352-350/349 π.Χ., λοιπόν, ο Φίλιππος δεν ενδιαφέρθηκε για τα τεκταινόμενα στην κεντρική Ελλάδα και τις αψιμαχίες στις οποίες είχε καταλήξει ο Ιερός Πόλεμος, αλλά εξεστράτευσε στα βόρεια και ανατολικά του κράτους του. Πρώτα εναντίον των Ιλλυριών για να εμποδίσει νέες επιδρομές και μετά στην Θράκη και σε νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου, για να εκδιώξει τους Αθηναίους που είχαν ανακαταλάβει ορισμένες περιοχές. Μάλιστα το 351 π.Χ., εξαπέλυσε τον στόλο του εναντίον αθηναϊκών και συμμαχικών πλοίων που ήταν φορτωμένα με προμήθειες για την Αθήνα και τα συνέλαβε. Ίσως ακριβώς αυτό το γεγονός να ήταν η αφορμή που εξανάγκασε τον Δημοσθένη να πάρει τον λόγο στην εκκλησία του δήμου και να εκφωνήσει τον Α' Φιλιππικό. Το 350/349 π.Χ., μετά τις επιτυχίες του στα βόρεια, ο Φίλιππος επανήλθε στην Θεσσαλία για να επιβάλει την τάξη, επειδή άρχισε να υπάρχει δυσαρέσκεια από την διακυβέρνησή του και την διαχείριση των φόρων.

Μέχρι το 350/349 π.Χ., ο Φίλιππος είχε εξασφαλίσει την θέση του ως βασιλιάς της Μακεδονίας και την χώρα του από κάθε πιθανή επέμβαση και είχε φθάσει στο σημείο να διευρύνει την σφαίρα επιρροής των Μακεδόνων επί ορισμένων Χαλκιδικών Πόλεων και επί της Θεσσαλίας. Οι Ιλλυριοί και οι Θράκες θα το σκέφτονταν πολλές φορές πριν επιχειρήσουν εναντίον των Μακεδόνων, οι Αθηναίοι είχαν ήδη χάσει την επιρροή τους στο Κοινό των Χαλκιδέων, ενώ ο Φίλιππος είχε εξασφαλίσει την Μακεδονία από τον Νότο έχοντας τον πλήρη έλεγχο της Θεσσαλίας. Ταυτοχρόνως, ο Μακεδόνας βασιλιάς είχε δείξει την δύναμη του στρατού του αλλά και τις δικές του στρατηγικές ικανότητες και είχε γίνει ένας ιδιαίτερα υπολογίσιμος αντίπαλος στον Βορρά. Παρ' όλες του τις επιτυχίες στην κεντρική Ελλάδα, δεν φαίνεται ότι ο Φίλιππος επιθυμούσε αυτή την στιγμή να επεκτείνει τις κτίσεις του ή την σφαίρα επιρροής του νοτιότερα της Θεσσαλίας. Πρέπει να τον απασχολούσε έντονα το γεγονός ότι δεν μπορούσε να εμπιστευθεί τις Χαλκιδικές Πόλεις που βρίσκονταν στα μακεδονικά παράλια και μπορούσαν να γίνουν βάσεις επεμβάσεων στην Μακεδονία από πιθανούς εχθρούς του. Τότε μάλλον αποφάσισε ότι έπρεπε να τις υποτάξει όλες.

---

[59] Δημοσθένης, 4 (*Κατά Φιλίππου Α*) 16-27.

[60] Sealey, *Demosthenes*, pp. 132-133 και Bengtson, p. 195.

[61] Για την πολυγαμία στην Ελληνιστική Εποχή δες Daniel Ogden, *Polygamy, Prostitutes and Death. The Hellenistic Dynasties*, 2nd ed. (Swansea: The Classical Press of Wales, 2023), especially chapter 1.

Ο Ολυνθιακός Πόλεμος 349-348 π.Χ.

Το 356 π.Χ., οι Χαλκιδικές Πόλεις είχαν συνάψει συμμαχία με τον Φίλιππο για να αποφύγουν τις επεμβάσεις των Αθηναίων, με τους οποίους οι σχέσεις τους από τότε ήταν ιδιαίτερα τεταμένες. Βέβαια, όπως έχουμε ήδη αναλύσει, και ο Φίλιππος είχε ωφεληθεί από την συμμαχία εφ' όσον, με την συμπαράσταση του Κοινού των Χαλκιδέων, είχε απαλλαγεί από ορισμένες Πόλεις που ήλεγχαν οι Αθηναίοι στην περιοχή του. Αλλά ενώ αρχικά οι Χαλκιδείς είχαν εμπιστευθεί τον Φίλιππο όταν τους παρέδωσε την Ποτείδαια, εκείνος αποδεικνυόταν όλο και πιο επικίνδυνος στην Χαλκιδική. Η μεγάλη ισχυροποίηση μάλιστα του Φιλίππου έκανε τους Χαλκιδείς φιλύποπτους και τους έστρεψε προς τους μέχρι τώρα εχθρούς τους, τους Αθηναίους, με τους οποίους υπέγραψαν μυστική συμφωνία. Ο Φίλιππος, από την πλευρά του, δείχνοντας ενοχλημένος από το γεγονός ότι οι Ολύνθιοι είχαν δώσει άσυλο στους δύο αδελφούς του και εχθρούς του, Αρριδαίο και Μενέλαο, και αρνούνταν να τους παραδώσουν, αλλά θέλοντας κυρίως να απαλλαγεί από τους Χαλκιδείς που φαινόταν ότι θα πλησίαζαν τους Αθηναίους, άρχισε τις επιχειρήσεις εναντίον τους.

Στην αρχή, οι Μακεδόνες επιτέθηκαν σε ανίσχυρες Πόλεις του Κοινού και τελικά απείλησαν την Όλυνθο το 349 π.Χ. Η Όλυνθος ήταν σημαντική από πολιτικής, στρατηγικής και οικονομικής απόψεως για τον Φίλιππο. Η Πόλη ήταν μάλλον επικεφαλής του Κοινού των Χαλκιδέων,[62] βρισκόταν σε τέτοιο γεωγραφικό σημείο ώστε το εμπόριο της με την Μακεδονία να είναι σημαντικότατο, ενώ στην περιοχή της υπήρχαν άφθονα σιτηρά για την τροφοδοσία των Μακεδόνων καθώς και ξυλεία για την ναυπήγηση πλοίων. Ενώ ο Φίλιππος είχε αρχίσει να καταλαμβάνει τις Πόλεις τους και είχε φθάσει στην Όλυνθο, οι Χαλκιδείς, νιώθοντας τον κίνδυνο, ζήτησαν αμέσως βοήθεια από τους Αθηναίους. Η έκκληση αυτή έδωσε την ευκαιρία στον Δημοσθένη να εκφωνήσει τον Α' Ολυνθιακό του λόγο, υποστηρίζοντας ότι οι Αθηναίοι έπρεπε με κάθε τρόπο να βοηθήσουν την Όλυνθο διότι η πτώση της θα προκαλούσε αλυσιδωτή αντίδραση πτώσεων Πόλεων και τελικά θα οδηγούσε τον Φίλιππο μέχρι την Αττική.[63] Συνεπώς, έπρεπε οι Αθηναίοι να διαθέσουν χρήματα για στρατιωτικούς σκοπούς. Ο Δημοσθένης επανέλαβε περιληπτικά τις θέσεις που είχε ήδη εκφράσει στον Α' Φιλιππικό του, τονίζοντας πάλι την δημιουργία δύο στρατιωτικών δυνάμεων, η μία να βοηθήσει την Όλυνθο και η άλλη για αντιπερισπασμό εναντίον των Μακεδόνων, και πρότεινε να γίνει χρήση των θεωρικών χρημάτων για την συντήρηση των στρατιωτικών μονάδων.[64]

Οι ιδέες του Δημοσθένη, παρά το γεγονός ότι έρχονταν σε πλήρη αντίθεση με την φιλειρηνική πολιτική του Ευβούλου, έπεισαν μέχρις ενός βαθμού τους πολίτες για την αναγκαιότητα της στρατιωτικής δράσεως. Οι Αθηναίοι, λοιπόν, έλαβαν μια μάλλον συντηρητική απόφαση και έστειλαν 2.000 πελταστές και 38 τριήρεις. Επιπλέον, προτάθηκε και "ταμείο στρατιωτικών", όπως υπήρχε αντίστοιχο των "θεωρικών", αλλά με περιορισμένους πόρους.[65] Παρά την συνδρομή των Αθηναίων, φαίνεται ότι η επιχείρηση δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα,[66] δηλαδή την θωράκιση της Ολύνθου, διότι, αμέσως μετά την αποστολή βοηθείας, ο Δημοσθένης αναγκάσθηκε να εκφωνήσει τον Β' Ολυνθιακό του λόγο, επιμένοντας στην ένταση της αρωγής και υποστηρίζοντας ότι ο Φίλιπ-

[62] Cawkwell, pp. 82-84.

[63] Δημοσθένης, 1 (*Ολυνθιακός Α*) 12-15. Μια παρόμοια θεωρία, αλλά σε σχέση με την εξάπλωση του κομμουνισμού στην νοτιοανατολική Ασία, υποστηρίχθηκε στα μέσα του 20ου αιώνα από την κυβέρνηση Ντουάιτ Αϊζενχάουερ στις Η.Π.Α. Κατά την θεωρία αυτή, που ονομάσθηκε "the domino effect theory", οι Αμερικανοί ιθύνοντες πίστευαν ότι τα κράτη της περιοχής θα έπεφταν στα χέρια των κομμουνιστών το ένα μετά το άλλο, όπως στο παιχνίδι με τα όρθια ντόμινο, και συνεπώς οι Η.Π.Α. έπρεπε να σπεύσουν σε βοήθειά τους.

[64] Δημοσθένης, 1 (*Ολυνθιακός Α*) 17-20.

[65] Δημοσθένης, 1 (*Ολυνθιακός Α*) 20 και Hammond, *History of Greece*, p. 549.

[66] Δες Sealey, *Demosthenes*, 138-139.

πος ήταν πολύ πιο ευάλωτος από ό,τι έδειχνε.[67] Πολύ σύντομα εκφωνήθηκε και ο Γ' Ολυνθιακός, όπου πλέον ο Δημοσθένης ανακίνησε πάλι το θέμα των θεωρικών χρημάτων ζητώντας επιμόνως να χρησιμοποιηθούν για πολεμικούς σκοπούς.[68] Εν τω μεταξύ, οι Ολύνθιοι ζήτησαν νέες ενισχύσεις και οι Αθηναίοι έστειλαν 4.000 πελταστές (ελαφρά οπλισμένους άνδρες), 150 ιππείς και 18 τριήρεις.[69] Μήπως και αυτή η βοήθεια ήταν μικρή; Οι Αθηναίοι δεν πρόφθασαν να το σκεφθούν διότι ξαφνικά άρχισε να τους απασχολεί ένα ζήτημα που τους αφορούσε άμεσα και τα γεγονότα συνέβαιναν πολύ κοντά τους, στην Εύβοια.

Κατά την διάρκεια των γεγονότων στην Όλυνθο, οι Αθηναίοι ενεπλάκησαν σε πόλεμο με την Εύβοια στην προσπάθεια τους να βοηθήσουν την Ερέτρια που απειλούνταν από έναν τοπικό πολιτικό, ο οποίος είχε ενισχυθεί με μισθοφόρους. Στην δημιουργία της ανωμάλου καταστάσεως πρέπει να είχαν και κάποια συμμετοχή πράκτορες του Φιλίππου. Η Εύβοια ήταν εξαιρετικής σημασίας για την Αθήνα στην διένεξη της με τον Φίλιππο. Οι περισσότεροι Αθηναίοι υπέθεταν ότι με τον έλεγχο των Πόλεων του νησιού ήταν πιθανό ο Φίλιππος να παρακάμψει τις Θερμοπύλες δια θαλάσσης και να βρεθεί στην Θήβα, όπου θα τον υποδέχονταν ως σύμμαχο εναντίον της Αθήνας. Ήταν τόση η ανησυχία τους που ούτε έδωσαν σημασία στα λόγια του Δημοσθένη που τους προέτρεπε να μην βοηθήσουν την Ερέτρια αλλά να επικεντρώσουν τις προσπάθειές τους στην Όλυνθο, διότι η Εύβοια μπορεί να αποτελούσε αντιπερισπασμό του Φιλίππου.[70] Ενώ λοιπόν οι Αθηναίοι υπό τον Φωκίωνα[71] πίστευαν σε μια εύκολη επιχείρηση, όταν έφθασαν στην περιοχή βρήκαν ότι μερικοί Ευβοείς, μάλλον παρακινημένοι από τον Φίλιππο, αντιτάσσονταν σθεναρά στον αθηναϊκό στρατό. Το αθηναϊκό απόσπασμα επέτυχε αρχικά ορισμένες νίκες, αλλά τελικά φαίνεται ότι εγκατέλειψε την Εύβοια, οπότε και οι περισσότερες Πόλεις αποχώρησαν από την Β' Αθηναϊκή Συμμαχία. Οι πηγές δεν μας διευκρινίζουν τους λόγους της αποχωρήσεως τους, αλλά μάλλον οι Ευβοείς επιζητούσαν την ανεξαρτησία τους βασιζόμενοι και στις παρεμβάσεις των Μακεδόνων. Ένεκα τούτου, η ευβοϊκή επιχείρηση του αθηναϊκού στρατού στέφθηκε από πλήρη αποτυχία.

Η εμπλοκή των Αθηναίων το 349-348 π.Χ. στην Εύβοια έδωσε ελευθερία κινήσεων στον Φίλιππο, ο οποίος προσωρινά φάνηκε ότι θα παρέκαμπτε την Όλυνθο. Άρχισε λοιπόν να καταλαμβάνει και άλλες Πόλεις στρατηγικής σημασίας των Χαλκιδέων, συχνά χωρίς να συναντά αντίσταση, όπως την Τορώνη, στην νότια Σιθωνία, και την Μυκήβερνα (περιοχή Μολυβόπυργος), νότια της Ολύνθου. Ξαφνικά, όμως, ειδοποίησε τους Ολυνθίους να εγκαταλείψουν την πόλη τους. Οι κάτοικοι πανικοβλημένοι ζήτησαν νέα βοήθεια από τους Αθηναίους, οι οποίοι αμέσως ετοίμασαν 2.000 οπλίτες, 300 ιππείς και 17 τριήρεις,[72] και αποφάσισαν να αντισταθούν. Μετά όμως από δύο μάχες, οι Ολύνθιοι, χωρίς τις αθηναϊκές ενισχύσεις, οι οποίες δεν πρόλαβαν να φθάσουν εγκαίρως, ηττήθηκαν και η πόλη έπεσε τον Αύγουστο του 348 π.Χ. Εικάζεται ότι η χλιαρότητα της βοήθειας των Αθηναίων, παρά τις συνεχείς εκκλήσεις των Ολυνθίων, είχε σχέση και με την πονηρή πολιτική του Φιλίππου, ο οποίος είχε προτείνει συμμαχία στους Αθηναίους.[73]

Ο Φίλιππος υπήρξε ιδιαίτερα σκληρός με την Χαλκιδική Πόλη: κατέστρεψε την Όλυνθο μια για πάντα και η περιοχή δεν κατοικήθηκε ποτέ πια. Ο Μακεδόνας βασιλιάς φρόντισε να διασκορπίσει τους κατοίκους της, μεταφέροντας άλλους στο εσωτερικό του κράτους του και άλλους στην εξορία (εξανδραποδισμό). Η σκληρή απόφαση του Μακεδόνα πρέπει να υπαγορεύθηκε από λόγους παραδειγματισμού αλλά και οικονομικούς. Ο Φίλιππος ίσως θέλησε να τρομοκρατήσει τις άλλες

---

[67] Δημοσθένης, 2 (*Ολυνθιακός Β*) 9-22.
[68] Δημοσθένης, 3 (*Ολυνθιακός Γ*) 10-12.
[69] Hammond, *History of Greece*, p. 550.
[70] Δημοσθένης, 5 (*Περί της Ειρήνης*) 5.
[71] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, "Φωκίων", 12-13.
[72] Hammond, *History of Greece*, p. 550.
[73] Harris, *Aeschines*, pp. 46-50.

Πόλεις που θα ήθελαν να αντισταθούν, αλλά δεν παρέβλεψε και τα οικονομικά οφέλη από μια τέτοια απόφαση: τα λάφυρα και η διανομή της ολυνθιακής γης πρέπει να αντάμειψαν τους Μακεδόνες μαχητές που είχαν τόσο σκληρά πολεμήσει όλα αυτά τα χρόνια στο πλευρό του βασιλιά τους. Άλλωστε, η πράξη της καταστροφής δεν αποτελούσε κατ' ανάγκην και ανοσιούργημα ούτε ήταν πρωτόγνωρο φαινόμενο στα ελληνικά πράγματα, την στιγμή μάλιστα που ήταν σχετικά πρόσφατη η καταστροφή των Πλαταιών από τους Θηβαίους το 374 π.Χ. Μετά την πτώση της Ολύνθου, ο Φίλιππος προσάρτησε ολόκληρη την Χαλκιδική στο κράτος του εξισώνοντας τους κατοίκους της με τους Μακεδόνες, πράγμα που σήμαινε βέβαια περισσότερους στρατιώτες αλλά και πυκνά δάση για ξυλεία και λιμάνια για εμπόριο.

Από την πλευρά των Αθηναίων, η πτώση της Ολύνθου αποτελούσε μεγάλη καταστροφή. Αν και η πόλη ήταν πολύ μακριά για να απειληθεί αμέσως η Αθήνα και οι Αθηναίοι πρέπει να είχαν ήδη ξεγράψει ό,τι οικονομικά οφέλη τους απέφεραν τα παράλια της Μακεδονίας, είχαν τώρα χάσει κάθε είδους πρόσβαση στις ακτές του Θερμαϊκού αλλά και κάθε ελπίδα να ανακαταλάβουν στρατιωτικά την Αμφίπολη. Επιπλέον, τα γεγονότα της Χαλκιδικής αποτέλεσαν μεγάλο πλήγμα στο γόητρο της αττικής Πόλεως και κυρίως απογοήτευσαν όλους εκείνους που πίστευαν ότι οι Αθηναίοι θα μπορούσαν να τους βοηθήσουν όταν κινδύνευαν από τον Φίλιππο. Τώρα, είχε γίνει πασιφανές ότι η Αθήνα, παρά τις καλές τις προθέσεις, δεν μπορούσε να βοηθήσει με επιτυχία όσους ζητούσαν βοήθεια. Το κύρος της άλλοτε ισχυρής ελληνικής Πόλεως είχε καταρρακωθεί. Η καρδιά των γεγονότων κτυπούσε πια στην Μακεδονία και ο πρωταγωνιστής όλων αυτών που ακολούθησαν ήταν ο Φίλιππος.

Απογοήτευση και Ειρήνη (348-346 π.Χ.)

Από το 355 π.Χ. μέχρι το 346 π.Χ., οι Αθηναίοι αντιτάχθηκαν σταθερά στον Φίλιππο αλλά χωρίς πραγματικό σθένος, χωρίς ισχυρές συμμαχίες και, φυσικά, το τελικό αποτέλεσμα ήταν να γευθούν στρατιωτικές ήττες. Από την πλευρά του, ο Φίλιππος, αν και δεν το γνωρίζουμε σαφώς, φαίνεται μάλλον απίθανο να είχε εξ αρχής σκοπό να ταπεινώσει ή και να υποτάξει την Αθήνα και τις άλλες Πόλεις στρατιωτικώς. Παρουσιάζεται ως πιο πιθανό το σχέδιο αυτό να ήταν απόρροια των καταστάσεων που δημιουργήθηκαν στον ελλαδικό χώρο σταδιακά και μετά το μέσον του Δ' αιώνα π.Χ.

Το 348/7 π.Χ., πάντως, οι Αθηναίοι αποπειράθηκαν να σχηματίσουν έναν αντιμακεδονικό συνασπισμό, αλλά η προσπάθεια πρέπει να είχε παταγώδη αποτυχία, μάλλον γιατί απευθύνθηκε σε Πόλεις που δεν είχαν συμφέρον ή ούτε καν ενδιαφέρον να αντιμετωπίσουν τον Φίλιππο.[74] Μετά την αποτυχία δημιουργίας συνασπισμένου μετώπου και αφού είχαν λάβει κάποια μηνύματα συμφιλιώσεως από τον Φίλιππο, οι Αθηναίοι αποφάσισαν να διεξαγάγουν διαπραγματεύσεις ειρήνης. Μάλλον είχαν καταλάβει ότι δεν μπορούσαν να αντιταχθούν στον Μακεδόνα βασιλιά, επειδή ουσιαστικά η Β' Αθηναϊκή Συμμαχία δεν ήταν ισχυρή.[75] Αλλά το γεγονός που πρέπει να έκανε πραγματικά τους Αθηναίους να αναθεωρήσουν την στάση τους ήταν η αλλαγή πολιτικού προσανατολισμού της Φωκίδας. Εκεί, η ανατροπή της φιλοαθηναϊκής κυβερνήσεως οδήγησε σε πολιτικούς που θέλοντας μάλλον να αποφύγουν την εξάντληση των οικονομικών πόρων της Πόλεως σκέφθηκαν να χρησιμοποιήσουν τον Φίλιππο ως ενδιάμεσο για μια ειρηνική διευθέτηση του Γ' Ιερού Πολέμου, πράγμα που ίσως εξηγεί και την σχεδόν αμαχητί παράδοση των πόλεων στους Μακεδόνες το 346

[74] Αισχίνης, 2 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 79.

[75] Θεόπομπος, FGrH,2b,115, F164 και σε Hammond, *Philip*, p. 99.

π.Χ.[76] Φυσικά, μια τέτοια εξέλιξη έφερνε τον Φίλιππο στα όρια της Αθήνας και άρα η μόνη λύση από την πλευρά των Αθηναίων ήταν ειρήνη και συμφωνία συνυπάρξεως με τους Μακεδόνες.[77]

Το 346 π.Χ., λοιπόν, μετά από πρόταση του Φιλοκράτη, δεκαμελής πρεσβεία των Αθηναίων, που περιλάμβανε τον Αισχίνη, τον Δημοσθένη και τον Φιλοκράτη (πρώτη πρεσβεία), συνάντησε τον Μακεδόνα βασιλέα στην Πέλλα. Ο Αισχίνης και ο Δημοσθένης αλληλοκατηγορήθηκαν αργότερα για τον τρόπο που χειρίσθηκε ο καθένας σε αυτήν και σε επόμενες αποστολές ζητήματα διπλωματίας της Πόλεως τους με τον Φίλιππο. Ο λόγος *Περί της Παραπρεσβείας* του Αισχίνη και ο ομότιτλος λόγος του Δημοσθένη είναι ουσιαστικά ο ένας απάντηση στον άλλον και στις κατηγορίες που εκτοξεύει η κάθε πλευρά εναντίον της άλλης. Παρόμοια διαμάχη συναντάται και στον *Κατά Κτησιφώντος* λόγο του Αισχίνη που απαντήθηκε από τον *Περί του Στεφάνου [Υπέρ Κτησιφώντος]* λόγο του Δημοσθένη. Οι κατηγορίες που ανταλλάσσονται στους λόγους είναι βαρείς και μέχρι σημείου ο Αισχίνης να κατηγορεί τον Δημοσθένη ως θρασύδειλο και λιποτάκτη από μάχη ενώ ο Δημοσθένης να αποκαλεί τον αντίπαλό του προδότη και πράκτορα του Φιλίππου. Φυσικά, το πρόβλημα των ιστορικών είναι να μπορέσουν να διακρίνουν πόσες από τις κατηγορίες είναι πραγματικές και πόσες είναι απλώς υπερβολές των ρητόρων. Πάντως το ύφος γραφής του Αισχίνη δείχνει πιο ειλικρινές, χωρίς να παραβλέπεται και το γεγονός ότι ο Δημοσθένης πρέπει να είχε σοβαρές πληροφορίες περί πρακτόρων του Φιλίππου στην Αθήνα, τις οποίες βέβαια φρόντισε να εκτοξεύσει έχοντας ως μοναδικό στόχο τον Αισχίνη. Η ανάγνωση των λόγων αποδεικνύει ότι ο Αισχίνης ήταν υπέρμαχος μιας συμβιβαστικής λύσεως με τον Φίλιππο, ακόμη και εάν οι Αθηναίοι έπρεπε να κάνουν ορισμένες υποχωρήσεις, ενώ ο Δημοσθένης παρουσιάζεται αδιάλλακτος, με μοναδικό στόχο να στρέψει τους Αθηναίους εναντίον του Φιλίππου με κάθε κόστος, ακόμη και εάν αυτό θα σήμαινε πλήρη οικονομική καταστροφή για την Πόλη. Το συμπέρασμα βέβαια που συνάγει ο σημερινός αναγνώστης από τους λόγους και τις λυσσαλέες αντιπαραθέσεις των δύο ρητόρων στην Αθήνα είναι ότι ο μοναδικός κερδισμένος υπήρξε ο Φίλιππος.

Στην συνάντηση της Πέλλας, η αντιπροσωπία εξέθεσε τις προτάσεις των Αθηναίων που αφορούσαν κυρίως την επιστροφή της Αμφιπόλεως. Ο Αισχίνης, μάλιστα, μίλησε επί μακρόν για τις φιλικές σχέσεις των προγόνων του Φιλίππου με τους Αθηναίους.[78] Παρών ήταν και ο Δημοσθένης που, εάν πιστέψουμε τον Αισχίνη, όταν ξεκίνησε να μιλήσει άρχισε να λέει λόγια ακατάληπτα και τελικά δεν μπορούσε να αρθρώσει λέξη.[79] Μήπως γιατί βρέθηκε πρόσωπο με πρόσωπο με αυτόν που κατακεραύνωνε τόσο καιρό στους λόγους του; Ο Φίλιππος, πάντως, άκουσε προσεκτικά όσους μίλησαν. Πρέπει να ζύγισε τους πρέσβεις έναν-έναν ξεχωριστά, σκεπτόμενος ότι θα ήταν καλό να διέθετε δικούς του ανθρώπους στην Αθήνα που να τον πληροφορούν για τα τεκταινόμενα εκεί, ιδίως τώρα που σκόπευε να συνάψει συμμαχία με τους Αθηναίους. Ίσως τότε αποφάσισε και να χρησιμοποιήσει χρήματα για να εξαγοράσει κάποιους,[80] πράγμα που τονίζει ο Δημοσθένης ότι έγινε κατά την δεύτερη πρεσβεία, πριν την υπογραφή της ειρήνης (δες παρακάτω).

Οι Αθηναίοι πρέσβεις πρέπει να μίλησαν για αρκετή ώρα αλλά το σημαντικότερο μέρος της συναντήσεως δεν ήταν τι είπαν εκείνοι αλλά τι τους είπε ο Φίλιππος, που μίλαγε και από θέση ισχύος. Ο Μακεδόνας βασιλιάς ζήτησε να κρατήσουν και οι δύο πλευρές τις κτήσεις που είχαν μέχρι τότε, δηλαδή επιθυμούσε "ἔχειν αὐτὸν ἃ εἶχεν".[81] Αρνήθηκε, φυσικά, να επιστρέψει την Αμφίπολη ή την Ποτείδαια και μάλιστα άφησε να υπονοηθεί ότι θα μπορούσε να επέμβει και στην Χερσόνησο, στον Ελλήσποντο, εάν δεν υπήρχε ευόδωση των παρόντων διαπραγματεύσεων. Πρότεινε,

[76] Δημοσθένης, 19 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 53-61.
[77] Cawkwell, pp. 95-96.
[78] Αισχίνης, 2 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 24-33.
[79] Αισχίνης, 2 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 18-42.
[80] Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2:ch. IX.
[81] Ψευδο-Δημοσθένης, 7 (*Περί Αλοννήσου*) 14 & 18 & 26.

πάντως, να υπάρξει κοινή συμφωνία για την τύχη των Φωκέων[82] και επιζητούσε συνεννόηση ώστε και οι δύο πλευρές να κτυπήσουν την πειρατεία. Βασικά, ζητούσε συμμαχία και ειρήνη με τους Αθηναίους, ως ίσος προς ίσον, που θα δέσμευε επιπλέον και τους συμμάχους των δύο πλευρών. Για να τους πείσει ο Φίλιππος τόνισε στους πρέσβεις ότι εάν οι Αθηναίοι δέχονταν να συμμαχήσουν μαζί του θα είχαν να κερδίσουν πολλά,[83] αφήνοντας έτσι πολλά ενδιαφέροντα υπονοούμενα. Η αθηναϊκή αντιπροσωπεία υπήρξε συγκαταβατική και συμφώνησε να δεχθεί στην Αθήνα μακεδονική πρεσβεία για την συνέχιση των διαπραγματεύσεων. Πριν αποχωρήσει, εξασφάλισε την υπόσχεση ότι ο Φίλιππος δεν θα πείραζε την Χερσόνησο και τα εκεί αθηναϊκά συμφέροντα καθ' όλη την διάρκεια των διαπραγματεύσεων.[84]

Ο Φίλιππος πρέπει να ήταν πανευτυχής με την κατάληξη των πρώτων συνομιλιών και αμέσως εκμεταλλεύθηκε την αδυναμία που υπονοούσαν οι Αθηναίοι με την αποστολή πρεσβείας για ειρήνη. Χωρίς να χάσει χρόνο, επιτέθηκε σε αθηναϊκές βάσεις στην Θράκη για να βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση όταν θα έφθανε η στιγμή της συναντήσεως στην Αθήνα. Τηρώντας, βέβαια, τον λόγο του δεν πείραξε την Χερσόνησο στον Ελλήσποντο. Οι Αθηναίοι, μετά την επιστροφή των πρέσβεων, άρχισαν συζητήσεις για την επικείμενη ειρήνη,[85] ενώ ο Φίλιππος εξακολούθησε να καταλαμβάνει αθηναϊκά εδάφη στην Θράκη, παρ' ότι είχε στείλει αντιπροσωπία για την συνέχιση των διαβουλεύσεων. Τελικά, μην έχοντας το σθένος να αντισταθούν αποφασιστικά, οι πολίτες της αττικής Πόλεως ορκίσθηκαν μπροστά σε Μακεδόνες πρέσβεις στην Αθήνα και μετά έστειλαν τους δικούς τους απεσταλμένους (δεύτερη πρεσβεία) στην Πέλλα, για να βρουν τον Φίλιππο να ορκισθεί και εκείνος για την ειρήνη.

Στην Πέλλα τελικά συγκεντρώθηκαν, μετά από πρόσκληση του Μακεδόνα βασιλιά, εκπρόσωποι πολλών ελληνικών Πόλεων, δίνοντας έναν χαρακτήρα πανελληνίου συνάξεως για την υπογραφή ειρήνης με τον Φίλιππο. Οι συζητήσεις στην πρωτεύουσα των Μακεδόνων πρέπει να ήταν έντονες, διότι τα ζητήματα ήταν καυτά και αφορούσαν τις κινήσεις του Φιλίππου στην κεντρική Ελλάδα σε άμεση σχέση με τον Ιερό Πόλεμο. Οι Αθηναίοι ήθελαν να απομακρύνουν το ενδιαφέρον του Φιλίππου για την κεντρική Ελλάδα και, εάν ήταν δυνατόν, να αποφύγουν επέμβασή του στον Ιερό Πόλεμο. Σε αντίθετη περίπτωση, πίστευαν ότι ο Φίλιππος θα βρισκόταν πολύ κοντά στην πόλη τους και θα απειλούσε την Αθήνα, ενώ πιθανή εμπλοκή του στον πόλεμο θα του προσέδιδε μεγάλη ηθική ισχύ και σεβασμό από τα μέλη της Αμφικτιονίας. Παρόμοιους φόβους πρέπει να είχαν οι Σπαρτιάτες και οι Θηβαίοι, πιστεύοντας ότι ο Φίλιππος δεν θα δίσταζε να συμπεριφερθεί και σε άλλες πόλεις όπως είχε κάνει με την Όλυνθο. Οι αντιπρόσωποι των μικρών Πόλεων φαίνεται ότι ήταν ακόμη περισσότερο τρομοκρατημένοι διότι φοβούνταν τις συμφωνίες των ισχυρών, που θα μπορούσαν να είχαν καταστροφικές συνέπειες για τις ίδιες. Μάλιστα ο Κλεοχάρης από την Χαλκίδα δεν δίστασε να το πει καθαρά: "Οι μικρές Πόλεις [...] φοβούνται τις μυστικές διαβουλεύσεις των μεγάλων".[86]

Οι συζητήσεις πρέπει να ήταν μακροσκελείς και κουραστικές, αλλά φαίνεται ότι ο Φίλιππος έδειξε ενδιαφέρον περισσότερο για τις απόψεις των Θεσσαλών και των Θηβαίων, τους οποίους σκεφτόταν ότι θα έπρεπε να χρησιμοποιήσει για να νικήσει τους Φωκείς, παρά για το τι λέγανε οι Αθηναίοι[87] και οι άλλοι εκπρόσωποι μεγάλων και μικρών Πόλεων. Ο Φίλιππος σχεδίαζε ήδη την

[82] Ο Δημοσθένης [19 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 29-47 & 74-77 & 110] κατηγόρησε τον Αισχίνη ως προδότη επειδή, με την αποδοχή της προτάσεως, οι Αθηναίοι εγκατέλειπαν την υπεράσπιση των Φωκέων έναντι των Μακεδόνων και των Θηβαίων.

[83] Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2:ch. IX.

[84] Αισχίνης, 2 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 72 – Harris, *Aeschines*, pp. 57-62.

[85] Δες λεπτομέρειες σε Sealey, *Demosthenes*, p. 147 και Harris, *Aeschines*, pp. 63-77.

[86] Αισχίνης, 2 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 120.

[87] Ο Αισχίνης [2 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 108-118] εξηγεί πόσο φλύαρος ήταν ο Δημοσθένης και πόσο εκείνος προσπάθησε να πείσει τον Φίλιππο για μια ειρηνική λύση του φωκικού ζητήματος.

επέμβασή του στον Ιερό Πόλεμο και ίσως να είχε προσχεδιάσει και το πώς θα τελείωνε αυτός ο πόλεμος.[88] Πάντως, τον ενδιέφερε απόλυτα να έχει την υποστήριξη των ηγετικών δυνάμεων της Αμφικτιονίας, Θεσσαλών και Θηβαίων, τις οποίες χρειαζόταν και μετά την ήττα των Φωκέων, για να υπάρξει ομόνοια και ομοφωνία στο Συνέδριο. Σε αυτήν ακριβώς την φάση ο Φίλιππος χρειαζόταν απλώς την συμμαχία και την ειρήνη με την Αθήνα για να μην δημιουργηθούν επιπρόσθετα προβλήματα στην λύση του Ιερού Πολέμου, την οποία σχεδίαζε να είναι σχετικά αναίμακτη.[89]

Εν τέλει, η ειρήνη επισφραγίσθηκε με την ορκωμοσία του Φιλίππου στην Πέλλα[90] και των συμμάχων του στις Φερές, στην Θεσσαλία, πράγμα που ήταν φυσικό μια που ο Φίλιππος ήταν ο ταγός τους. Η Φιλοκράτειος Ειρήνη, όπως ονομάζεται η συμφωνία προς τιμήν του Αθηναίου πολιτικού που πρότεινε την αρχή των διαπραγματεύσεων, υπογράφηκε το 346 π.Χ. και συνομολογήθηκε με τους ‘όρους ακριβώς που είχε θέσει ο Φίλιππος. Ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι ήταν μια ακόμη "κοινή ειρήνη" ανάμεσα σε όλους τους Έλληνες, άποψη όμως που δεν γίνεται ευρέως αποδεκτή.[91] Ο σημερινός ιστορικός προσπαθεί να διακρίνει τις προθέσεις των πρωταγωνιστών του έργου που ονομάζεται Φίλιππος και Αθηναίοι, κοιτώντας και αναλύοντας την θολή, διαθλασμένη και ίσως παραπλανητική εικόνα που αναδύεται μέσα από τα γραπτά των Αθηναίων ρητόρων της εποχής, τα οποία, σε τελική ανάλυση, περιγράφουν περισσότερο θέσεις ή αντιπαραθέσεις σε προσωπικό επίπεδο παρά ξεκάθαρες απόψεις πολιτών.[92] Μια ψύχραιμη όμως θεώρηση των συμβάντων νομίζουμε ότι δείχνει πως η Φιλοκράτειος ειρήνη υπήρξε νίκη και ήττα και για τις δύο πλευρές. Οι Αθηναίοι, παρά την δυσπιστία τους, πρέπει να ένοιωσαν έστω και στιγμιαία περισσότερο ασφαλείς και με το γόητρό τους ανυψωμένο, ίσως μάλιστα και πάλι υπερήφανοι για την ισχύ της Πόλεώς τους. Ο Φίλιππος τους ζητούσε συμμαχία και ειρήνη, αν και η πρωτοβουλία για διαπραγματεύσεις ήταν δική τους. Ίσως πίστεψαν ότι ο Φίλιππος δεν θα κατέφευγε σε άλλες στρατιωτικές επιχειρήσεις, αλλά θα βρισκόταν ένας τρόπος συμβιβαστικός για να τελειώσει ο Ιερός Πόλεμος και να διατηρηθεί η καθεστηκυία τάξη στην Ελλάδα. Ο Φίλιππος, από την πλευρά του, ήθελε να ξεκαθαρίσει την κατάσταση στην κεντρική Ελλάδα, να επέμβει δυναμικά και να τελειώσει τον πόλεμο, μόνο και μόνο γιατί δεν μπορούσε να ανεχθεί αναταραχή στα νότια σύνορα της σφαίρας επιρροής του. Μία σπίθα στην περιοχή μπορούσε να γίνει φωτιά που θα ενέπλεκε τις ελληνικές Πόλεις σε μεγάλης κλίμακας πόλεμο και θα έθετε σε κίνδυνο την ασφάλεια της Μακεδονίας. Άλλωστε, οι εχθροί της στα βόρεια και ανατολικά είχαν ηττηθεί, αλλά δεν είχαν εξαφανισθεί και επομένως ο Φίλιππος θα είχε να πολεμήσει σε πολλά μέτωπα με όλο του τον στρατό. Άρα, λοιπόν, αυτό που επιζητούσε ήταν συνεννόηση και συνεργασία με την Αθήνα για την λύση του φωκικού. Και οι δύο πλευρές, συνεπώς, πίστευαν ότι κάτι είχαν κερδίσει με την ειρήνη. Τα γεγονότα που επακολούθησαν, όμως, απέδειξαν πόσο εσφαλμένη ήταν η εντύπωσή τους.

Το Τέλος του Γ' Ιερού Πολέμου (346 π.Χ.)

Αμέσως μετά την υπογραφή της Φιλοκρατείου Ειρήνης, ο Φίλιππος έθεσε σε εφαρμογή το σχέδιό του: να κατευθυνθεί ταχύτατα στην κεντρική Ελλάδα, να ξαφνιάσει τους Φωκείς και τις άλλες Πόλεις και να τελειώσει τον Ιερό Πόλεμο. Δεν είχε βέβαια κανέναν ενδοιασμό στο να καταλάβει οποιαδήποτε Πόλη ή περιοχή που θα του δημιουργούσε εμπόδια τώρα ή στο μέλλον. Από την άλλη πλευρά, δεν μπορούσε να φαντασθεί πόσο καχύποπτοι θα αποδεικνύονταν οι Αθηναίοι απένα-

[88] Cawkwell, pp. 108-111 και Harris, *Aeschines*, pp. 87-88.

[89] Hammond, et al., *History of Macedonia,* 2:ch. IX.

[90] Ίσως όλοι να ορκίσθηκαν στις Φερές [Δημοσθένης, 19 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 158].

[91] Για το ζήτημα της κοινής ειρήνης δες Hammond, et al., *History of Macedonia,* ch. XIII.4.

[92] Για τα προβλήματα γύρω από το ζήτημα αποδοχής της Ειρήνης από τους Αθηναίους δες Harris, *Aeschines*, pp. 89-94.

ντί του, ενώ εκείνος τους θεωρούσε συμμάχους και μάλλον τους έβλεπε και ως συνεργάτες στην ρύθμιση του προβλήματος. Οι Αθηναίοι, φυσικά, γνωρίζοντας την στρατιωτική τους αδυναμία και θεωρώντας τον Φίλιππο ως εκ των πραγμάτων κατακτητή και εχθρό, αντί να συνεργασθούν έγιναν εξαιρετικά δύσπιστοι και οι κινήσεις τους φανερώνουν νευρικότητα που έφθανε στα όρια εχθρικών πράξεων εναντίον του υποτιθέμενου συμμάχου τους.

Όπως και εάν έχουν τα πράγματα, η επιτυχία του με την Φιλοκράτειο Ειρήνη έκανε τον Φίλιππο πιο τολμηρό. Το 346 π.Χ., με αστραπιαία επιχείρηση κατέλαβε την πόλη ‘Άλο (νοτιοανατολικά του σημερινού Αλμυρού Μαγνησίας), φίλη των Αθηναίων. Κατόπιν, κατευθύνθηκε αμέσως νότια, πέρασε τις Θερμοπύλες χωρίς αντίσταση και μαζί με Βοιωτούς έπεσε πάνω στους Φωκείς, οι οποίοι παραδόθηκαν χωρίς ουσιαστική μάχη. Οι Αθηναίοι, βέβαια, τρομοκρατήθηκαν από την ευκολία με την οποία ο Φίλιππος πέρασε στην Στερεά Ελλάδα και, φοβούμενοι επίθεση εναντίον τους, συζητούσαν να μην στείλουν τους στρατιώτες που τους ζητούσε εκείνος επιμόνως. Ο Φίλιππος είχε μηνύσει επανειλημμένως στους Αθηναίους να στείλουν στρατό στις Θερμοπύλες για να τον βοηθήσουν να δώσει ένα τέλος στον Γ' Ιερό Πόλεμο. Οι Αθηναίοι, όμως, παροτρυνόμενοι από τον Δημοσθένη και τον Ηγήσιππο, είχαν αποφασίσει να αρνηθούν, φοβούμενοι ότι αυτό ήταν τέχνασμα του Φιλίππου να συλλάβει τα στρατεύματά τους ως ομήρους.[93] Πριν προλάβουν, όμως, να ενημερώσουν τον Φίλιππο για την άρνησή τους, έμαθαν ότι τα στενά είχαν καταληφθεί και οι Φωκείς είχαν ήδη παραδοθεί. Συνεπώς, κατά την θεωρία του Δημοσθένη,[94] ο Φίλιππος θα επήλασε τώρα εναντίον της Αθήνας. Ο Μακεδόνας Βασιλιάς, που δεν είχε καμία πρόθεση να επιχειρήσει εναντίον της αττικής Πόλεως, διαμαρτυρήθηκε έντονα στους Αθηναίους για την στάση τους, ενώ παράλληλα κάλεσε Αμφικτιονικό Συνέδριο για την τιμωρία των Φωκέων.

Εν τω μεταξύ, στην Αθήνα οι πολίτες ήταν τελείως χαμένοι και δεν ήξεραν τι να πιστέψουν: τον Φίλιππο που παρουσιαζόταν ως φίλος ή τον Δημοσθένη και τους συνοδοιπόρους του που τον παρουσίαζαν ως βάρβαρο τέρας, έτοιμο να τους κατασπαράξει. Ο Δημοσθένης ίσως είδε την γη να χάνεται κάτω από τα πόδια μετά την εσφαλμένη εκτίμησή του για την δεδομένη κατάσταση. Ενώ λοιπόν το Αμφικτιονικό Συνέδριο είχε αρχίσει τις εργασίες του, ο Δημοσθένης εκφώνησε στην Αθήνα τον λόγο του *Περί της Ειρήνης* για να υποστηρίξει ότι παρ' ότι η Φιλοκράτειος Ειρήνη δεν ήταν η αναμενόμενη, οι Αθηναίοι δεν έπρεπε να αναμειχθούν σε πόλεμο εκείνη την στιγμή που ήταν στρατιωτικώς αδύναμοι. Επίσης, έπρεπε με κάθε τρόπο να αποφύγουν συνένωση των εχθρών τους, δηλαδή του Φιλίππου και των Θηβαίων, εναντίον τους.[95] Προς στιγμήν, υπήρξε μια ισορροπία: οι Αθηναίοι βρίσκονταν σε στάση αναμονής, περιμένοντας να δουν τις εξελίξεις και τις προθέσεις του Φιλίππου, ενώ ο Μακεδόνας βασιλιάς ασχολούνταν με τους Φωκείς μέσω του Αμφικτιονικού Συνεδρίου.

Ο Φίλιππος ορκίσθηκε στο Συνέδριο ότι εκείνος ήταν εκτελεστικό όργανό του και όχι κατακτητής και άφησε τους συνέδρους να αποφασίσουν για την τιμωρία των Φωκέων. Η απόφαση υπήρξε σκληρή. Οι Φωκείς αποκλείσθηκαν από τους ιερούς χώρους και από τις τελετές στους Δελφούς και δεν ήταν πια ένα από τα μέλη της Αμφικτιονίας. Όλες οι φωκικές Πόλεις κατεδαφίσθηκαν και οι νέοι οικισμοί δεν έπρεπε να έχουν περισσότερες από 50 οικίες (οικογένειες) και να απέχουν λιγότερο από ένα στάδιο (185 μ.) μεταξύ τους. Επίσης, θα πλήρωναν ετήσιο φόρο 60 ταλάντων στο Ιερό μέχρι του ποσού των 10.000 ταλάντων, που ήταν η ορισμένη αποζημίωση για τους θησαυρούς που είχαν οικειοποιηθεί, καθώς και τα έξοδα για την συντήρηση στρατού κατοχής από Μακεδόνες και Βοιωτούς. Ο οπλισμός τους καταστράφηκε και τα άλογά τους πουλήθηκαν υπέρ του Ιερού ενώ τους απαγορεύθηκε να έχουν όπλα μέχρι την αποπληρωμή των οφειλών τους,[96] που κανονίσθηκε

---

[93] Αισχίνης, 2 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 137.
[94] Δημοσθένης, 19 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 83-84.
[95] Δημοσθένης, 5 (*Περί της Ειρήνης*) 14-25.

έτσι ώστε να διαρκέσει 167 χρόνια.[97] "Τώρα που πηγαίναμε στους Δελφούς [δια μέσου της χώρας των Φωκέων]", έλεγε αργότερα ο Δημοσθένης, "αναγκαστικά βλέπαμε όλα αυτά: σπίτια κατεσκαμμένα, τείχη γκρεμισμένα, περιοχές χωρίς νέους, με λίγες γυναίκες και παιδιά και θλιβερούς γέροντες. Κανείς δεν μπορεί να περιγράψει με λόγια την οικτρή κατάσταση που υπάρχει σήμερα εκεί".[98] Με αυτόν τον παραδειγματικό[99] τρόπο τιμωρήθηκαν οι ιερόσυλοι Φωκείς.

Ως ήταν φυσικό, ο Φίλιππος τιμήθηκε από την Αμφικτιονία καταλαμβάνοντας την θέση των Φωκέων στο Συνέδριο. Αυτό βέβαια είναι λίγο παράδοξο διότι στην Αμφικτιονία αντιπροσωπεύονταν ελληνικά φύλα δια απεσταλμένων και όχι κράτη δια ατόμων, εκτός εάν τελικά οι πηγές μάς παραπλανούν και αυτοί που αντικατέστησαν τους Φωκείς ήταν οι Μακεδόνες ως έθνος.[100] Πάντως η πληροφορία ότι ο βασιλιάς έγινε δεκτός στο συμβούλιο και όχι το φύλο θεωρήθηκε από ορισμένους ότι επιβεβαιώνει το γεγονός πως οι Μακεδόνες δεν θεωρούνταν Έλληνες. Ο αντίλογος, βέβαια, διαθέτει ισχυρά επιχειρήματα: οι Αμφικτίονες δέχθηκαν τον βασιλέα των Μακεδόνων αντί του έθνους των Μακεδόνων, όχι διότι δεν ήταν Έλληνες αλλά διότι υπήρχε βασιλιάς, αλλιώς θα τους δέχονταν ως έθνος, Πόλη ή Κοινό. Ίσως, όμως, να έγινε και έτσι διότι ήθελαν να τιμήσουν τον ίδιο τον Μακεδόνα βασιλιά για τις υπηρεσίες που τους είχε προσφέρει.[101] Το σημαντικό σημείο στο όλο θέμα είναι ότι ο Φίλιππος, πλέον, με την επιρροή του, θα μπορούσε να προσανατολίζει τις αποφάσεις της Αμφικτιονίας. Συνεπώς, η είσοδός του στην Αμφικτιονία ήταν εξαιρετικής σημασίας για την ανελικτική του πορεία στην ελληνική πολιτική και διπλωματική σκηνή.

---

[96] Διόδ., XVI.60.1-3 & XVI.56.6. Για τις πληρωμές δες επιγραφικές αποδείξεις σε Tod, *Greek Historical Inscriptions*, no. 172.

[97] 10.000 τάλαντα δια 60 ετησίως ίσον 167 χρόνια.

[98] Δημοσθένης, 19 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 65.

[99] Ο Χάμμοντ πιστεύει ότι ήταν ελαφριά τιμωρία για τα ελληνικά δεδομένα, δες Hammond, *Philip*, p. 94.

[100] Ο Χάμμοντ πιστεύει ότι παρά την αναφορά του Διόδωρου στον Φίλιππο (XVI.60.1), οι ψήφοι δόθηκαν στους Μακεδόνες. Δες Hammond, *Philip*, p. 94. Δες Παυσανίας, I.III.3 (10.3.3 ή 804) & I.VIII.2 (10.8.2 ή 815-816).

[101] ΙΕΕ, 3β:67 και Hammond, et al., *History of Macedonia,* 2:ch.XIII.1. Ο Ισοκράτης, βέβαια, γράφει ακριβώς αυτήν την εποχή περί "ουχ ομοφύλου γένους" των Μακεδόνων και φαίνεται να διαχωρίζει Έλληνες και Μακεδόνες, χωρίς όμως να ονομάζει τους δεύτερους βάρβαρους [Ισοκράτης, 5 (*Φίλιππος*) 108 & 154], όπως ο Δημοσθένης. Μήπως το πράττει διότι θέλει να τονίσει την πολιτισμική απόσταση ανάμεσα στους Μακεδόνες και στους άλλους Έλληνες, όπως είναι η κλασσική άποψη της ιστοριογραφίας (δες Ισοκράτης, εκδ. Γεωργιάδη, σ. 123, σημ. 3 όπου και βιβλιογραφία και Cawkwell, p. 23), ή διότι νομίζει ότι η Μακεδονία βρίσκεται πολύ μακριά από το πνευματικό αλλά τώρα αδύναμο στρατιωτικά κέντρο των Ελλήνων, την Αθήνα, και ανάμεσα σε μη Έλληνες (Ιλλυριούς, Θράκες κλπ) και συνεπώς πρέπει να διαχωρισθεί από τον κύριο κορμό των Ελλήνων, αν και, όπως λέει, την κυβερνούν Έλληνες βασιλιάδες; Η δεύτερη εξήγηση μπορεί να δικαιολογηθεί άριστα όταν κανείς λάβει υπ' όψιν του τον θαυμασμό του Ισοκράτη για το μεγαλείο της Αθήνας και την πεποίθησή του ότι μόνο σε εκείνη αρμόζει να οδηγεί τους Έλληνες [δες 4 (*Πανηγυρικός*)]. Πώς, λοιπόν, να δεχθεί τώρα (το 346 π.Χ.) την επιβολή των Μακεδόνων, κατώτερων πνευματικά και πιθανώς αναμεμειγμένων με βαρβαρικά φύλα και, άρα, μη ομοφύλων [δες σχόλια σε Ulrich Wilcken, *Alexander the Great,* trans. of *Alexander der Grosse*, 1931 (N. York: Norton, 1967), pp. 15-24]. Πάντως ο Ισοκράτης κάνει σαφή διαχωρισμό μεταξύ βαρβάρων και Μακεδόνων [5 (*Φίλιππος*), 154] και πρέπει τελικά να εννοεί το Μακεδονικό έθνος ως μείγμα Ελλήνων και βαρβάρων, κατώτερο πολιτισμικά. Ας θυμηθούμε ότι ο Ισοκράτης το 380 π.Χ. πίστευε ότι Έλληνες πρέπει να ονομάζονται αυτοί που έχουν αποκτήσει αθηναϊκή παιδεία παρά οι ομοεθνείς: "Ἕλληνες καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδεύσεως τῆς ἡμετέρας [αθηναϊκής] ἢ [παρά] τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως [έθνους] μετέχοντες" [4 (*Πανηγυρικός*) 50]. Για μια ιστοριογραφική θεώρηση του ζητήματος της ελληνικότητας των Αρχαίων Μακεδόνων δες Τσιμπουκίδης, *Φίλιππος Β'*, σ. 28-29. Δες και Μ. Β. Σακελλαρίου, επιμ., *Μακεδονία: 4000 Χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού* (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1982), σ. 46-63. Για τα επιχειρήματα εναντίον της ελληνικότητας των Μακεδόνων δες E. Badian, "Greeks and Macedonians" in *Studies in the History of Art*, vol. 10 *Macedonia and Greece in Late Classical and Early Hellenistic Times* (Washington: National Gallery of Art, 1982): 33-51.

Σχέδια για μια Εκστρατεία στην Περσία; (352-344 π.Χ.)

Είναι αξιοσημείωτο ότι μετά το τέλος του Γ' Ιερού Πολέμου, ο Φίλιππος δεν έκανε καμία κίνηση εναντίον των Αθηναίων. Θα είχε κάθε λόγο να επιχειρήσει εναντίον τους προφασιζόμενος την άρνηση των Αθηναίων να βοηθήσουν στις Θερμοπύλες, να στείλουν αντιπρόσωπο στο Συνέδριο που τιμώρησε τους Φωκείς ή να συμμετάσχουν στα Πύθια.[102] Οι Αθηναίοι, βέβαια, φέρθηκαν έτσι διότι ένοιωθαν ταπεινωμένοι από την αίγλη του Φιλίππου[103] και μάλλον περισσότερο από το γεγονός ότι εκείνος είχε δύο ψήφους στο Αμφικτιονικό Συνέδριο, ενώ αυτοί μόνο έναν. Πάντως, το θέμα είναι ότι αυτές οι αθηναϊκές πράξεις αποτελούσαν εκπληκτική δικαιολογία για τον Φίλιππο, εάν ήθελε να κηρύξει τον πόλεμο εναντίον των Αθηναίων και να απαλλαγεί από αυτούς. Εδώ, βέβαια, αρχίζουν πάλι τα ερωτηματικά: μήπως φοβήθηκε μακρόχρονη και ατελέσφορη πολιορκία, όπως συνέβη αργότερα στην Πέρινθο και στο Βυζάντιο; Αλλά από την άλλη πλευρά, θα είχε όλη την συμπαράσταση των Θηβαίων και θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει όλη την μέχρι τότε εμπειρία του σε μεγάλες πολιορκίες.[104] Φαίνεται, όμως, ότι την δεδομένη στιγμή ο Φίλιππος έκρινε ότι είχε μεγαλύτερη σημασία η συμμαχία και η ειρήνη με την Αθήνα, παρά κάποια επιπόλαιη πράξη τιμωρίας της.[105] Άραγε φοβόταν πως μια εμπλοκή του σε πόλεμο τόσο νότια, μακριά από την Μακεδονική γη, θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την εξουσία του από εσωτερικούς αλλά και από εξωτερικούς, γειτονικούς, εχθρούς της, οπότε προτίμησε την συμμαχία με την Αθήνα ή σκεφτόταν ότι χρειαζόταν το αθηναϊκό ναυτικό για μια εκστρατεία στην Περσία; Υπάρχει, επιπλέον, η πιθανότητα ο Φίλιππος να ήθελε μια Αθήνα ηγεμονίδα Πόλη, σύμμαχό του και τοποτηρητή στην νότια Ελλάδα, για να μπορέσει να εκστρατεύσει ανενόχλητος εναντίον της Περσίας αργότερα. Μάλιστα, ίσως το τελευταίο γεγονός υπαγόρευσε και την άρνησή του για "κοινή ειρήνη" μεταξύ των ελληνικών Πόλεων.[106] Γεγονός παραμένει, πάντως, ότι ο Φίλιππος δεν είχε σκοπό να επιτεθεί στους Αθηναίους. Ίσως να είχε αποφασίσει ότι η εκστρατεία εναντίον της Περσίας με την βοήθεια των Αθηναίων δεν ήταν πολύ μακριά.

Σε αυτό το σημείο γεννάται και το ερώτημα από πότε και γιατί να σκέφθηκε ο Φίλιππος μια εκστρατεία εναντίον των Περσών. Από την περιγραφή και την ανάλυση των συγκρούσεων με τις διάφορες ελληνικές Πόλεις και άλλους λαούς που ακολούθησαν (δες παρακάτω) θα γίνει φανερό πως ο Φίλιππος δεν είχε αποφασίσει εξ αρχής να επιτεθεί εναντίον των Περσών. Η ιδέα αυτή αναπτύχθηκε και αποκρυσταλλώθηκε σταδιακά, διότι έπρεπε να υπάρξουν ορισμένες πολιτικές και στρατιωτικές προϋποθέσεις για μια τέτοια εκστρατεία. Φαίνεται, όμως, ότι την επιχείρηση ενέπνευσε ο σατράπης Αρτάβαζος, ο οποίος, αφού συγκρούσθηκε το 353/2 π.Χ. με την βοήθεια Ελλήνων με τον Πέρση βασιλιά Αρταξέρξη Β' (404-359 π.Χ.), ηττήθηκε και αναγκάσθηκε να καταφύγει στην αυλή του Φιλίππου.[107] Είναι λοιπόν πολύ πιθανό, ο Αρτάβαζος και αυτοί που τον συνόδευαν να προσπάθησαν επανειλημμένα να πείσουν τον Μακεδόνα βασιλιά για μια εκστρατεία στην Περσία. Τα επιχειρήματα ήταν πολλά και ελκυστικά: ο πλούτος που κρυβόταν στα περσικά θησαυροφυλάκια,[108] τα λάφυρα από τις νικηφόρες μάχες και την λεηλασία των κατακτημένων περσικών πόλεων αλλά και οι φόροι υποτελείας που θα πλήρωναν οι νέοι υπήκοοι. Επίσης, η απομάκρυνση των

[102] Δημοσθένης, 19 (*Περί της Παραπρεσβείας*) 128.

[103] Πρβλ. Αισχίνης, 3 (*Κατά Κτησιφώντος*) 82 και Δημοσθένης, 18 (*Περί του Στεφάνου*) 62-63 & 66.

[104] Cawkwell, p. 111.

[105] Hammond, *Philip*, pp. 96 & 101.

[106] Πρβλ. Cawkwell, pp. 111-112 και Sealey, *Demosthenes*, pp. 161-162 και J. R. Ellis, *Philip II and Macedonian Imperialism* (London: Thames & Hudson, 1976), p. 144.

[107] Διόδ., XVI.34.1-2 & XVI.52.1-3.

[108] Τσιμπουκίδης, *Φίλιππος Β'*, σ. 225.

Περσών από τις ελληνικές Πόλεις της Μικράς Ασίας, τον ελλαδικό χώρο γενικότερα αλλά και την ίδια την Μακεδονία, πιο συγκεκριμένα, έκαναν μια πιθανή εκστρατεία ακόμη πιο ελκυστική.[109]

Υπήρξε και ένας Αθηναίος που προέτρεψε τον Μακεδόνα βασιλιά σε μια τέτοια επιχείρηση, του υπενθύμισε την ιδέα της πανελλήνιας εκστρατείας και του έδωσε μια εξαιρετική δικαιολογία για να πείσει τους άλλους Έλληνες. Ακριβώς μετά την υπογραφή της Φιλοκρατείου Ειρήνης το 346 π.Χ., ο Ισοκράτης συνέθεσε λόγο που τον έστειλε στον Φίλιππο. Στον λόγο αυτό προέτρεπε τον Μακεδόνα βασιλιά να συνενώσει με συνθήκες τις μεγάλες ελληνικές Πόλεις, Άργος, Σπάρτη, Θήβα και Αθήνα, προσπάθεια που πίστευε ότι θα παρέσυρε και τις μικρότερες, σε πανελλήνια συμφιλίωση. Απώτερος σκοπός των καλών σχέσεων μεταξύ των ελληνικών Πόλεων ήταν να επιχειρηθεί μια εκστρατεία εναντίον των Περσών, τουλάχιστον για την απελευθέρωση του δυτικού τμήματος της Μικράς Ασίας.[110] Ο λόγος του Ισοκράτη ίσως είχε ως μοναδικό σκοπό να στρέψει την προσοχή του Φιλίππου προς την Περσία, διότι δεν προτείνεται καμία αλλαγή στην καθεστηκυία τάξη μεταξύ των ελληνικών Πόλεων, πράγμα που έπραξε ο Φίλιππος μετά την μάχη της Χαιρώνειας, ούτε οποιαδήποτε στενότερη σχέση του Φιλίππου με την Αθήνα.[111] Ίσως όμως και άλλα κατοπινά γεγονότα να συνέτειναν στο να αποφασίσει τελικά ο Φίλιππος να πραγματοποιήσει την εκστρατεία του, όπως οι επαφές του με τον υποτελή των Περσών Ερμία αλλά και η υποστήριξη που δέχθηκε από ορισμένες Ιωνικές Πόλεις (δες παρακάτω).[112]

Πρέπει πάντως να θεωρείται πολύ πιθανό, ότι από τα μέσα του Δ' αιώνα π.Χ. ο Φίλιππος είχε αποφασίσει να θέσει ως έναν από τους μακρινούς στόχους του μια εκστρατεία εναντίον των Περσών. Αμέσως, φυσικά, πρέπει να κατανόησε ότι στο άμεσο μέλλον υπήρχαν δύο τουλάχιστον άλλες σπουδαιότερες προτεραιότητες. Πρώτο, να επιτευχθεί ειρήνη μεταξύ των ελληνικών Πόλεων, για να είναι ο ίδιος απερίσπαστος στις περσικές επιχειρήσεις μακριά από την Ελλάδα, και δεύτερο, να συναφθεί συμμαχία με τους Αθηναίους. Εκείνοι, θα μπορούσαν να ενεργήσουν ως τοποτηρητές της ειρήνης στην νότια Ελλάδα αλλά και να διαθέσουν στον Φίλιππο το ναυτικό τους, που θα χρειαζόταν τουλάχιστον στα αρχικά στάδια της εκστρατείας. Μετά το τέλος του Γ' Ιερού Πολέμου και την υπογραφή της Φιλοκρατείου Ειρήνης το 346 π.Χ., ο Φίλιππος πρέπει να είχε αρχίσει να σκέφτεται ακόμη πιο σοβαρά την περσική εκστρατεία, διότι μέχρι τότε η κατάσταση στον ελλαδικό χώρο ήταν τελείως ρευστή. Τώρα, ο Μακεδόνας βασιλιάς μπορούσε να κάνει πιο υπολογισμένα βήματα προς την κατεύθυνση μιας στρατιωτικής επιχειρήσεως εναντίον των Περσών, αν και ακόμη δεν είχαν λυθεί όλα τα ζητήματα του ελλαδικού χώρου ούτε φαίνεται υπήρχε πλήρης εξασφάλιση της Μακεδονίας από τους βόρειους γείτονές της.

Το 345 και 344 π.Χ., ο Φίλιππος εξεστράτευσε εναντίον των βορείων και βορειοδυτικών γειτόνων του και κυρίως εναντίον των Ιλλυριών, χωρίς να γνωρίζουμε την ακριβή αιτία. Ο Φίλιππος πολέμησε προσωπικά και εξέθεσε για μια ακόμη φορά, όπως συνήθιζε να κάνει, τον εαυτό του σε κίνδυνο, με αποτέλεσμα σε μία μάχη να τραυματισθεί από λόγχη στη δεξιά κλείδα του στήθους.[113] Είναι παράξενο που ο Φίλιππος, βασιλιάς ων, τραυματίσθηκε σοβαρά στην ζωή του σε μάχες τέσσερις φορές, γεγονός που φυσικά σημαίνει ότι αψηφούσε ακόμη και τον θάνατο.[114] Φαίνεται, πάντως, ότι τον διασκέδαζε πότε-πότε να πέφτει στην μάχη με λύσσα, ξεχνώντας ότι εκείνη την στιγμή διακύβευε τουλάχιστον την ζωή του. Ίσως του άρεσε να ξεχνάει για λίγο τελείως τα πολιτικά και διπλωματικά προβλήματα που τον απασχολούσαν και να γίνεται πραγματικός μαχητής, ενώ και οι στρατιώτες του σίγουρα θα έπαιρναν θάρρος βλέποντας τον βασιλιά τους να πολεμάει δίπλα

[109] Ellis, pp. 91-92.
[110] Ισοκράτης, 5 (*Φίλιππος*) 15-56 & 128-129.
[111] Sealey*, Demosthenes*, p. 166.
[112] Hornblower, pp. 254-255.
[113] Δημοσθένης, 18 (*Περί του Στεφάνου*) 67 και Μαρσύας, FGrH, 135-136, F 17.
[114] Δημοσθένης,18 (*Περί Στεφάνου*) 67.

τους. Όπως και να έχει το πράγμα, η εκστρατεία αυτή είναι τουλάχιστον περίεργη μια που οι Ιλλυριοί δεν φαίνεται να απειλούσαν την Μακεδονία, εκτός εάν η όλη επιχείρηση έγινε γα προληπτικούς ή σωφρονιστικούς λόγους. Η τελευταία διαπίστωση μπορεί να βασισθεί στο γεγονός ότι στην περιοχή ιδρύθηκε η αποικία Ηράκλεια (Μοναστήρι), ίσως για να κρατηθούν μακριά αλλά και να ελεγχθούν οι κινήσεις των Ιλλυρικών φύλων. Πάντως, έχει επίσης διατυπωθεί η υπόθεση ότι οι επιθέσεις ήταν αναγκαίες διότι ο Φίλιππος χρειαζόταν να επεκτείνει τα βοσκοτόπια του, να αποκτήσει νέα μεταλλεία χαλκού και σιδήρου αλλά και να αυξήσει τα έσοδά του και τον στρατό του, αφού θα φορολογούσε τους κατακτημένους λαούς και θα τους υποχρέωνε να τον ακολουθήσουν σε πολεμικές επιχειρήσεις. Μήπως ολόκληρη αυτή η προετοιμασία είχε ως κύριο σκοπό την διασφάλιση της προσωπικής του εξουσίας σε μια Μακεδονία συνηθισμένη στις εσωτερικές διαμάχες[115] ή στην πραγματικότητα ήταν απολύτως αναγκαία πριν από μία μεγάλης κλίμακας εκστρατεία εναντίον των Περσών;[116]

Το μόνο βέβαιο είναι ότι ο Φίλιππος, περίπου στο μέσο του Δ' αιώνα π.Χ., είχε οπωσδήποτε κατά νου, συνειδητά ή ασυνείδητα, να επιτεθεί εναντίον των Περσών, αλλά δεν ήταν δυνατόν να το πράξει αμέσως εξ αιτίας της καταστάσεως που επικρατούσε στον ελλαδικό χώρο. Μάλιστα, ενώ νόμιζε ότι οι σχέσεις του με την Αθήνα είχαν σταθεροποιηθεί και πλέον η Φιλοκράτειος Ειρήνη είχε σφραγίσει την αρχή μιας διπλωματικής φιλίας και συνεννοήσεως, οι Αθηναίοι αμφισβήτησαν άμεσα αυτά που είχε λάβει ως δεδομένα ο Φίλιππος. Δεν έμενε τίποτα άλλο πλέον στον Μακεδόνα βασιλιά παρά να δει πώς θα ξεκαθαρίσει τις σχέσεις του με την Αθήνα.

Αθηναίοι & Φίλιππος: Περηφάνια και Προκατάληψη (344-338 π.Χ.)

Από το 344 π.Χ. μέχρι την Μάχη της Χαιρώνειας το 338 π.Χ., οι Μακεδόνες και οι Αθηναίοι δεν βρήκαν ουσιαστικά κανένα κοινό σημείο συνεννοήσεως και ειρηνικής επιλύσεως των διαφορών τους. Μια σειρά ενέργειες και από τις δύο πλευρές, η έντονη στρατιωτική επιθετικότητα του Φιλίππου και η απόλυτη σχεδόν καχυποψία των Αθηναίων, οδήγησαν σε συνεχείς αντιπαραθέσεις, με κορύφωση την Χαιρώνεια. Μολαταύτα, υπήρξαν αρκετές ευκαιρίες ειρηνικής διευθετήσεως των διαφορών τους, τις οποίες όμως καμία πλευρά δεν φρόντισε να εκμεταλλευθεί πραγματικά προς αυτή την κατεύθυνση.

Το 344/3 π.Χ., πρώτος ο Φίλιππος, θορυβημένος από πιθανή σύμπραξη Αθηναίων και Περσών, προχώρησε σε ευνοϊκές προτάσεις συνδιαλλαγής με τους νότιους αντιπάλους του. Οι Αθηναίοι, πιστεύοντας ότι ο Φίλιππος είχε υποχωρήσει, του αντιπρότειναν την πλήρη ανατροπή της Φιλοκρατείου Ειρήνης. Εκείνος φυσικά αρνήθηκε και η προκατάληψη των Αθηναίων για τις πραγματικές προθέσεις του μεγάλωσε. Κατόπιν, ο Φίλιππος έγινε επιθετικός και το ποτήρι ξεχείλισε το 342 π.Χ. με την κατάληψη από τους Μακεδόνες της αθηναϊκής Αλοννήσου. Στην συνέχεια, ο Δημοσθένης δεν δυσκολεύθηκε να πείσει τους Αθηναίους ότι ο Μακεδόνας βασιλιάς ήταν αχόρταγος κατακτητής και ότι έπρεπε να του αντισταθούν με κάθε μέσο. Με αυτή την πολιτική, οι Αθηναίοι οδηγήθηκαν τελικά στην ολέθρια μάχη της Χαιρώνειας του 338 π.Χ.

Ας εξετάσουμε όμως τα γεγονότα ένα-ένα. Όταν το 344 π.Χ. τα νέα του τραυματισμού του Φιλίππου στην εκστρατεία εναντίον των Σκυθών έφθασαν στην Αθήνα, ο Ισοκράτης συνέταξε μία επιστολή προς τον Μακεδόνα βασιλιά, που ανέρρωνε από το πρόσφατο τραύμα του. Ο ρήτορας τον προέτρεπε να προστατεύει τον εαυτό του και να προσπαθήσει να συμφιλιώσει τους Έλληνες. Τον συμβούλευε επίσης να μην λαμβάνει υπ' όψιν του αυτούς που τον επέκριναν στην αθηναϊκή εκκλη-

[115] Sealey, *Demosthenes*, pp. 161-162.
[116] Hammond, *Philip*, pp. 109-110 & 117-118.

σία του δήμου.[117] Σε γενικές γραμμές, ο Ισοκράτης επαναλάμβανε στην επιστολή τις ιδέες που είχε εκφράσει στον λόγο του, τον οποίον είχε στείλει προηγουμένως στον Φίλιππο. Όλες αυτές οι συμβουλές και παραινέσεις του Ισοκράτη προς τον Φίλιππο ίσως θα έπρεπε να μας βάλουν σε σκέψεις σχετικά με τους σκοπούς του Αθηναίου ρήτορα. Όσοι όμως έχουν εξετάσει προσεκτικά την περίπτωση μάς διαβεβαιώνουν ότι παρ' ότι στα γραπτά του διαφαίνεται ένας θαυμασμός για τον Μακεδόνα βασιλιά,[118] ο ρήτορας δεν φαίνεται να υπήρξε κόλακας του Φιλίππου ή ηγέτης κάποιας φιλομακεδονικής μερίδας.[119] Ο Φίλιππος, βέβαια, σίγουρα ένοιωσε ευχαριστημένος από την διαπίστωση ότι ένας γνωστός Αθηναίος, που ίσως διατύπωνε και τις απόψεις πολλών άλλων, εκφραζόταν με τόσο ενδιαφέρον για την ζωή και το μέλλον του και μάλιστα του τόνιζε ότι στην Αθήνα είχε και φίλους εκτός από λίγους εχθρούς.

Την ίδια εποχή, οι Πέρσες, που αντιμετώπιζαν έντονα εσωτερικά προβλήματα, προετοίμαζαν επίθεση για την ανακατάληψη της Αιγύπτου. Φοβούμενοι ίσως την ισχυροποίηση του Φιλίππου, ζήτησαν συμμαχία από τους Αθηναίους. Εκείνοι, αν και αρνήθηκαν κατηγορηματικά, δέχθηκαν να μείνουν ουδέτεροι σε μελλοντικές συρράξεις στις οποίες θα συμμετείχαν οι Πέρσες, με αντάλλαγμα να μην επιτεθούν οι τελευταίοι σε ελληνικές πόλεις. Η απάντησή τους δείχνει ότι οι Αθηναίοι δεν φοβούνταν άμεσα τους Πέρσες αλλά ίσως μια μελλοντική ισχυροποίησή τους, μετά από μια πιθανή επιτυχία στην Αίγυπτο.

Η επιστολή του Ισοκράτη και οι φήμες για αντιπροσωπεία των Περσών στην Αθήνα πρέπει να έβαλαν τον Φίλιππο σε μεγάλες σκέψεις. Είτε ταυτοχρόνως είτε λίγο καιρό μετά τις συνεννοήσεις με τους Πέρσες απεσταλμένους.[120] παρουσιάσθηκε στην Αθήνα πρεσβεία υπό τον Πύθωνα, σταλμένη από τον Φίλιππο. Ίσως ο Μακεδόνας βασιλιάς φοβήθηκε συμμαχία Αθηναίων και Περσών[121] και έστειλε τους αντιπροσώπους του να ανακοινώσουν ότι ήταν έτοιμος να συζητήσει μικροδιορθώσεις[122] της Φιλοκρατείου Ειρήνης. Ίσως, ακόμη, μετά την αποτυχία του να πείσει τους Αθηναίους να συμπράξουν μαζί του με την συνομολόγηση της Φιλοκρατείου Ειρήνης, ο Φίλιππος να κατάλαβε ότι έπρεπε να αλλάξει στάση και να επιδιώξει ένα είδος κοινής ειρήνης μεταξύ των ελληνικών Πόλεων, οπότε και ήταν πρόθυμος να δεχθεί τώρα μικρές αλλαγές.[123] Ο Πύθων, πάντως, ζήτησε ακόμη από τους Αθηναίους να παραδεχθούν ότι ο Φίλιππος είχε μείνει πιστός στην συμμαχία, να μην υπονομεύουν την ειρήνη ακούγοντας τους εχθρούς του στην εκκλησία του δήμου και να καταλάβουν ότι ο Μακεδόνας βασιλιάς επιθυμούσε την φιλία των Αθηναίων περισσότερο από κάθε άλλης Πόλεως.[124]

Οι Αθηναίοι, που πρέπει να ερμήνευσαν την πρόταση του Φιλίππου ως ένδειξη αδυναμίας εκ μέρους του, μετά από συζήτηση στην εκκλησία, αποφάσισαν να ζητήσουν επιστροφή όλων των θέσεων και Πόλεων που είχαν πριν την σύγκρουση με τους Μακεδόνες, δηλαδή ακόμη και τις Αμφίπολη και Ποτείδαια. Με άλλα λόγια, έριχναν το γάντι στον Φίλιππο ζητώντας πλήρη αναθεώρηση της Φιλοκρατείου Ειρήνης. Με τις λίγες πληροφορίες που διαθέτουμε, ερμηνεύοντας κυρίως τους λόγους του Δημοσθένη, έχουμε μεγάλη δυσκολία να καταλάβουμε τις συγκυρίες που υπαγόρευσαν στους Αθηναίους να δώσουν μια τόσο υπερήφανη απάντηση στις προτάσεις του Φιλίππου. Ήταν

---

[117] Ισοκράτης, *Επιστολαί*, 2 (*Φιλίππωι*). Ο ρήτορας δεν αναφέρει σε κανένα σημείο της επιστολής του περί αντιμακεδονικού μετώπου στην Αθήνα.

[118] Ισοκράτης, 5 (*Φίλιππος*) 17-21.

[119] Sealey, *Demosthenes*, pp. 166-167.

[120] Υπάρχει πρόβλημα χρονολογήσεως για την άφιξη της μακεδονικής πρεσβείας (δες Sealey, *Demosthenes*, p. 307 n. 33 και Cawkwell, pp. 123-124.).

[121] Bengtson, p. 196. O Cawkwell, pp. 123-124 πιστεύει ότι η αντιπροσωπία υπό τον Πύθωνα είχε πάει στους Αθηναίους να διαμαρτυρηθεί για την εχθρική στάση τους εναντίον του.

[122] "Τα παρόντα επανορθωθήσεται" γράφει ο Δημοσθένης, 6 (*Κατά Φιλίππου Β) 5*.

[123] Ellis, p. 145.

[124] Ψευδο-Δημοσθένης, 7 (*Περί Αλοννήσου*) 21.

άραγε μια "έξυπνη" απάντηση της Εκκλησίας του δήμου[125] ή μια απόφαση την οποίαν κατάφεραν να αποσπάσουν όσοι αντιτίθεντο στον Φίλιππο, με κύριο εκπρόσωπο τους τον Δημοσθένη;[126] Όπως και εάν έχουν τα πράγματα, όλα δείχνουν ότι μετά το μέσον του Δ' αιώνα π.Χ., ο Δημοσθένης αναδείχθηκε στην Αθήνα εκφραστής όχι απλώς μιας μερίδας πολιτών, αλλά, αν όχι ολόκληρης, τουλάχιστον μια μεγάλης πλειοψηφίας της Πόλεως. Οι πολίτες, δηλαδή, αποδέχονταν και ακολουθούσαν τις προτάσεις και την πολιτική του.

Όταν, βέβαια, ο Φίλιππος έμαθε ότι δεν είχε συναφθεί συμμαχία Αθηναίων και Περσών αρνήθηκε να δεσμευθεί για την αναθεώρηση της Ειρήνης. Ορισμένα στοιχεία, όμως, συνηγορούν στο γεγονός ότι αμέσως μετά μπορεί να συνήφθη συνθήκη μεταξύ Φιλίππου και Αρταξέρξη Γ', χωρίς να γνωρίζουμε ποιανού πρωτοβουλία ήταν και με ποιους ʻόρους, αν και υπάρχει έντονος προβληματισμός μεταξύ των ιστορικών που φθάνει μέχρι την απόρριψη οποιασδήποτε συνδιαλλαγής μεταξύ Μακεδόνων και Περσών.[127] Πάντως, εάν υπήρξε κάποια συνεννόηση, αυτή πρέπει να ενταχθεί στα πλαίσια της προσπάθειας του Φιλίππου να λύσει όλα τα ελλαδικά προβλήματα πριν στραφεί εναντίον των Περσών. Οπότε, την δεδομένη στιγμή, μια συμφωνία μη επιθέσεως με τους Πέρσες του ήταν απαραίτητη.

Όπως έχει ήδη τονισθεί, παρά την συνομολόγηση της Φιλοκρατείου Ειρήνης του 346 π.Χ., στην πολιτική σκηνή της Αθήνας επικράτησαν οι αντιφιλιππικοί, οι οποίοι είτε ήθελαν αναθεώρηση της ειρήνης που είχε υπογραφεί είτε πόλεμο με τους Μακεδόνες. Οι Αθηναίοι πρέπει να ήταν υπερβολικά ενοχλημένοι από την κατάσταση στο Αμφικτιονικό Συνέδριο, διότι διαπίστωναν ότι ο Φίλιππος είχε τον πλήρη έλεγχο και οι ίδιοι είχαν υποβιβασθεί σε περιφερειακή Πόλη άνευ ουσιαστικής σημασίας, την στιγμή μάλιστα που πίστευαν ότι ήταν ακόμη η ελληνική υπερδύναμη.[128] Πρωτοστάτης της κινήσεως εναντίον του Μακεδόνα βασιλιά ήταν φυσικά ο Δημοσθένης,[129] ο οποίος, όπως διαφαίνεται από τους λόγους του, διαμόρφωσε μαζί με συνεργάτες του, όπως ο Ηγήσιππος, μια συγκεκριμένη εξωτερική πολιτική που έπρεπε να ακολουθήσουν οι Αθηναίοι. Η πολιτική του βασιζόταν στην αρχή του "ἑκατέρους ἔχειν τὰ ἑαυτῶν",[130] δηλαδή η κάθε πλευρά να έχει αυτά που της ανήκουν, σε αντίθεση με τις αρχές της Φιλοκρατείου ειρήνης. Πιο συγκεκριμένα, η πολιτική αυτή μπορεί να συνοψισθεί στις εξής επιδιώξεις: επιστροφή στους Αθηναίους των κατακτήσεων του Φιλίππου στην Θράκη, παράδοση της Αμφιπόλεως, και συνασπισμό δυνάμεων, κυρίως με το Βοιωτικό Κοινό, εναντίον του Φιλίππου, για να αναγκασθεί ο τελευταίος να υποκύψει στα δύο πρώτα σημεία. Με άλλα λόγια, πλήρη ανατροπή της Φιλοκρατείου Ειρήνης, πράγμα που ήταν χωρίς ίχνος ρεαλισμού την δεδομένη στιγμή και αφού μάλιστα οι Αθηναίοι είχαν αποπέμψει τις προτάσεις του Πέρση μονάρχη για συνεργασία.[131] Ο Δημοσθένης πίστευε ότι όλα αυτά μπορούσαν να επιτευχθούν εάν οι Αθηναίοι αποφάσιζαν να χρηματοδοτήσουν εξοπλισμούς και εκστρατείες. Δεν διαπίστωνε, κατά τα λεγόμενά του, ότι ο Φίλιππος ήταν ανίκητος και οι Αθηναίοι ανήμποροι να πράξουν το οτιδήποτε. Άρα, η καλύτερη άμυνα ήταν η επίθεση.

Ο Δημοσθένης έπεισε τους Αθηναίους για την ορθότητα των απόψεών του και αποφασίσθηκε να στείλουν πρέσβεις στον Φίλιππο για να ζητήσουν την εκκένωση των θρακικών εδαφών που

---

[125] Sealey, *Demosthenes*, p. 173.

[126] Δες σύνοψη απόψεων και παραπομπές σε Sealey, *Demosthenes*, p.308, n. 38.

[127] Hammond et al., *History of Macedonia*, 2:ch. XIV.3. Ο Χάμμοντ (Hammond, *Philip*, p. 130) πιστεύει ότι η συμφωνία μάλλον ήταν μόνο ένα σύμφωνο μη επιθέσεως και μη εισβολής.

[128] Hammond, *Philip*, p. 98.

[129] Για τους λόγους που ο Δημοσθένης επιθυμούσε την ανατροπή της Φιλοκρατείου Ειρήνης δες συζήτηση σε Cawkwell, pp. 126-131.

[130] Ψευδο-Δημοσθένης, 7 (*Περί Αλοννήσου*) 18.

[131] Ο Sealey, *Demosthenes*, pp. 173-174 πιστεύει ότι οι προτάσεις των Αθηναίων προς τους Μακεδόνες ήταν απόλυτα λογικές, διότι έτσι αποκαλύφθηκε ο Φίλιππος, αλλά και θαρραλέες, μια που ίσως οι Μακεδόνες και οι Πέρσες προχωρούσαν σε συνεννοήσεις.

είχε καταλάβει μετά την αρχή των συζητήσεων για ειρήνη, επιστροφή της Αμφιπόλεως και άλλα παρόμοια. Είναι περιττό να αναφέρει κανείς ότι εκείνος αρνήθηκε. Σίγουρα, η όλη ιδέα θα προξένησε τουλάχιστον θυμηδία στον Μακεδόνα βασιλιά, ενώ πρέπει να κατάλαβε ότι υπήρχαν ακόμη πολιτικές δυνάμεις στην Αθήνα που επηρέαζαν τον δήμο και τον οδηγούσαν σε πολεμική σύρραξη. Ο Φίλιππος ίσως κατανόησε, την στιγμή που άκουσε τις προτάσεις των πρέσβεων, ότι έπρεπε να αλλάξει στάση με τους Αθηναίους και αντί να προσπαθεί να τους κάνει συμμάχους του, να τους δώσει ένα μάθημα.[132] Άλλωστε, μόλις είχε κάνει και την τελευταία προσπάθεια να συμβιβάσει τα πράγματα με την Αθήνα, όταν είχε στείλει την αντιπροσωπία υπό τον Πύθωνα. Ήλπιζε ότι οι προτεινόμενες μικροδιορθώσεις της Φιλοκρατείου Ειρήνης θα ικανοποιούσαν τους Αθηναίους αλλά θα έδειχναν και τις καλές του προθέσεις. Οι Αθηναίοι, φυσικά, δεν εξέλαβαν την πρωτοβουλία του Φιλίππου καθόλου ως χειρονομία καλής θελήσεως και παρουσιάσθηκαν τώρα με νέες διεκδικήσεις. Είναι περιττό να επισημανθεί ότι οι χειρονομίες καλής θελήσεως του Φιλίππου είχαν μάλλον ως σκοπό να αδρανοποιήσουν ως ένα βαθμό την Αθήνα και τις άλλες ελληνικές Πόλεις, χωρίς την προσφυγή στα όπλα. Ο Δημοσθένης πρέπει να είχε κατανοήσει την πολιτική αυτή και έτσι προσπαθούσε να την αντικρούσει, ελπίζοντας ότι η Αθήνα θα ζούσε ελεύθερη στον ελλαδικό χώρο και θα μπορούσε τελικά να αποκτήσει την παλιά της δύναμη.[133] Μα, εκ των υστέρων, αποδείχθηκε ότι η εποχή των ισχυρών και ανεξάρτητων ελληνικών Πόλεων είχε περάσει ανεπιστρεπτί και ανέτειλε η περίοδος των μεγάλων Ηγεμόνων, όπως ο Φίλιππος και αργότερα ο Αλέξανδρος.

Παρ' ότι από την μέχρι τώρα συζήτηση και ανάλυση των γεγονότων αλλά και τις αρχαίες ιστορικές πηγές παρουσιάζεται ως κεντρικό πρόσωπο του μέσου του Δ' αιώνα π.Χ. ο Φίλιππος, στην πραγματικότητα ο Μακεδόνας βασιλιάς ήταν απλώς ένας ακόμη πρωταγωνιστής στο μεγάλο πολιτικό και στρατιωτικό θέατρο της Ελλάδας της εποχής του. Εξ αιτίας αυτού, οι διαμάχες μεταξύ των διαφόρων ελληνικών Πόλεων συνεχίσθηκαν αμείωτες κατά την διάρκεια της βασιλείας του, παρά το γεγονός ότι τώρα εξέλιπαν από τον νότιο ελλαδικό χώρο οι ισχυρές Πόλεις. Η έλλειψη ισχυρών συμμάχων, που θα συνέτρεχαν σε βοήθεια των μικρών Πόλεων, έκανε τις τελευταίες πολύ πιο επιθετικές. Ο μόνος, φυσικά, που μπορούσε να επέμβει επιτυχώς ήταν ο Φίλιππος, ο οποίος έπαιρνε το μέρος εκείνης της Πόλεως που εξυπηρετούσε τα συμφέροντά του, χωρίς μάλιστα να νοιάζεται καθόλου για το πολιτειακό της σύστημα. Το πιο πιθανό, βέβαια, είναι ότι στις περισσότερες επεμβάσεις προηγείτο πρόσκληση της Πόλεως ή μιας πολιτικής μερίδας της που δικαιολογούσε απόλυτα την παρέμβαση του Φιλίππου.[134]

Η πρώτη επιχείρηση των Μακεδόνων στην νοτιότερη Ελλάδα ήταν εναντίον της Σπάρτης. Το 343 π.Χ., οι Σπαρτιάτες παρενοχλούσαν την Μεσσήνη προσπαθώντας να δημιουργήσουν και πάλι Μεσσηνίους είλωτες, αλλά βρέθηκαν μπροστά στον Φίλιππο. Ο Μακεδόνας βασιλιάς απείλησε την Σπάρτη ότι εάν συνέχιζε να ενοχλεί τους γείτονές της ήταν έτοιμος να περάσει με στρατό τον Ισθμό. Για να φανεί ότι είχε την πρόθεση να πραγματοποιήσει την απειλή του έστειλε χρήματα και ορισμένους μισθοφόρους στην Μεσσήνη και στο Άργος. Ίσως μάλιστα να ήταν και ο ίδιος που επηρέασε το Αμφικτιονικό Συνέδριο να αφαιρέσει το δικαίωμα ψήφου από τους Σπαρτιάτες, στερώντας τους την εκπροσώπηση στην Αμφικτιονία. Μόλις οι νέες πρωτοβουλίες του Μακεδόνα βασιλιά έγιναν γνωστές, ο Δημοσθένης έπεισε την Εκκλησία του δήμου στην Αθήνα να τον στείλει να περιοδεύσει και να προειδοποιήσει τις Πελοποννησιακές Πόλεις ότι οι φιλικές διαθέσεις του Φιλίπ-

---

[132] Hammond, *Philip*, pp. 107-108.

[133] Hammond, et al., *History of Macedonia,* 2:ch.XIII.4.

[134] Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2:ch XV. Η εξωτερική πολιτική του Φιλίππου αυτή την περίοδο θυμίζει έντονα την ονομαζόμενη πολιτική της "μακριάς ράβδου" (big stick), δηλαδή των επεμβάσεων και αναμείξεων σε άλλες περιοχές, που εφήρμοσαν οι Η.Π.Α. την περίοδο της προεδρίας του Θεόδωρου Ρούσβελτ στις αρχές του 20ου μ.Χ. αιώνα.

που ήταν στην πραγματικότητα παγίδα, όπως άλλωστε εξηγεί και στον Β' Φιλιππικό του.[135] Ίσως ταυτοχρόνως να έφθασαν και πρέσβεις ορισμένων Πόλεων στην Αθήνα για να συζητήσουν την κατάσταση. Πάντως, τα γεγονότα δείχνουν ότι η πλειοψηφία των Πελοποννησίων πείσθηκε με τα έργα του Φιλίππου και έμεινε αδιάφορη στα λόγια του Δημοσθένη. Για τον λόγο αυτό, οι Αργείοι απένειμαν στον Φίλιππο χρυσό στεφάνι και οι Αρκάδες του έστησαν ανδριάντα και τον προσκάλεσαν στην περιοχή τους. Παρ' όλα αυτά, η γενική ισορροπία δυνάμεων στην Πελοπόννησο δεν άλλαξε αυτή την εποχή.[136]

Οι επόμενες επεμβάσεις του Μακεδόνα βασιλιά αφορούσαν διάφορα σημεία του ελλαδικού χώρου. Το ίδιο έτος που τα έβαλε με την Σπάρτη, ο Φίλιππος υποστήριξε με χρήματα την επάνοδο των ολιγαρχικών στην Ήλιδα και από τότε οι Ηλείοι τον έβλεπαν ως προστάτη τους. Αντιθέτως, στην προσπάθειά του να βοηθήσει ορισμένους Μεγαρείς εναντίον των Αθηναίων για να έχει ελεύθερη διέλευση προς τον Ισθμό, απέτυχε. Οι Αθηναίοι στήριξαν τους υποστηρικτές τους και κατάφεραν να εκδιώξουν τους αντιπάλους τους από τα Μέγαρα, να ανοικοδομήσουν τα τείχη της Πόλεως και να υψώσουν ένα εμπόδιο στις μελλοντικές κινήσεις του Φιλίππου προς τον Νότο. Η τέταρτη επέμβαση του Φιλίππου την ίδια εποχή έγινε στην Εύβοια. Ο Φίλιππος γνώριζε πολύ καλά ότι όσο οι Αθηναίοι ενδιαφέρονταν για τα Μέγαρα, άλλο τόσο τους ενοχλούσε και η ξένη παρουσία στην Εύβοια. Το 343 π.Χ., εξερράγη στην Ερέτρια στάση και ο Φίλιππος υποστήριξε τους ολιγαρχικούς. Ως εκ τούτου, η Εύβοια δεν μπορούσε παρά να μετατραπεί σε πεδίο διπλωματικού ανταγωνισμού μεταξύ Αθήνας και Μακεδονίας, μια που αποτελούσε το μαλακό υπογάστριο των Αθηναίων στον Βορρά. Μακεδονική επέμβαση στην Εύβοια άνοιγε τον δρόμο για την Αθήνα. Γι' αυτόν τον λόγο, οι Αθηναίοι φρόντισαν να ανατρέψουν γρήγορα τους φιλιππίζοντες επαναφέροντας την προηγούμενη καθεστηκυία τάξη στο νησί.[137] Παρά τις συνεχείς επεμβάσεις του Φιλίππου, οι Αθηναίοι, προς το παρόν, είχαν καταφέρει να νοιώθουν ακόμη ασφαλείς έχοντας υποστηρίξει τα φιλικώς διακείμενα προς αυτούς καθεστώτα στα Μέγαρα και στην Εύβοια.

Ο Μακεδόνας βασιλιάς, όμως, δεν πτοήθηκε και το 342 π.Χ. στράφηκε προς το Αιγαίο. Στο ζήτημα του Αιγαίου κυρίαρχο ρόλο έπαιξε η περίπτωση της Αρχαίας Αλοννήσου. Αλόννησος ονομαζόταν ένα νησί ανάμεσα στην Σκύρο και στην Λήμνο και μάλιστα κοντύτερα στην δεύτερη, που σήμερα δεν μπορεί παρά να ταυτισθεί με τον Αγ. Ευστράτιο. Το νησί ανήκε στην Αθήνα και χρησίμευε ως λιμάνι σε όσους ταξίδευαν προς τον Ελλήσποντο. Στο νησί υπήρχαν πειρατές, τους οποίους οι Αθηναίοι δεν ενδιαφέρονταν να διώξουν, ίσως διότι δεν πείραζαν τα δικά τους πλοία. Ο Φίλιππος όμως, ο οποίος πρέπει να ενοχλούνταν από τους πειρατές, επιτέθηκε, τους έδιωξε και κατέλαβε το νησί προκαλώντας φυσικά την μήνιν των Αθηναίων. Τότε, ο Μακεδόνας βασιλιάς πρέπει να σκέφθηκε να χρησιμοποιήσει διπλωματία για να κατευνάσει τους Αθηναίους αλλά και να τους υποβάλλει ορισμένες προτάσεις. Από τον *Περί Αλοννήσου* λόγο, ο οποίος μάλλον εκφωνήθηκε στην Εκκλησία του δήμου από τον φίλο του Δημοσθένη Ηγήσιππο, συνάγονται οι προτάσεις που υπέβαλε ο Φίλιππος. Ο Μακεδόνας βασιλιάς δεχόταν να παραχωρήσει την Αλόννησο στους Αθηναίους, ήθελε να συνάψει εμπορική συμφωνία μαζί τους, επιθυμούσε κοινή δράση εναντίον των πειρατών στο Αιγαίο, ενώ διατύπωνε και λύσεις για διάφορα μικρότερης σημασίας ζητήματα.[138] Ο Φίλιππος πρόσθεσε επίσης στις προτάσεις του και το ζήτημα της κοινής ειρήνης μεταξύ όλων των Ελλήνων, συμπεριλαμβανομένων και των Μακεδόνων, διότι υποστήριζε πως θα ήταν "υπέρ των Ελλήνων".[139] Η πρόταση για ειρήνη θα μπορούσε να ήταν ειλικρινής, εάν οι πράξεις του βασιλιά δεν αποδείκνυαν στους Αθηναίους ακριβώς το αντίθετο. Η κατάληψη της Αλοννήσου, για παράδειγμα, ακόμη

---

[135] Δημοσθένης, 6 (*Κατά Φιλίππου Β*) 20-28.
[136] Sealey, *Demosthenes*, pp. 170-171.
[137] Sealey, *Demosthenes*, pp. 175 & appendix 7.
[138] Ψευδο-Δημοσθένης, 7 (*Περί Αλοννήσου*).
[139] Ψευδο-Δημοσθένης, 12 (*Επιστολή Φιλίππου*) 18.

και εάν είχε πραγματοποιηθεί με καλό σκοπό, ερέθισε τους Αθηναίους και επέτεινε την αντίδραση εναντίον του. Αλλά μήπως και ο Φίλιππος επιθυμούσε με την πρότασή του να σπείρει διαφωνίες μεταξύ των μελών της αθηναϊκής εκκλησίας του δήμου ή να στρέψει μερίδα των πολιτών υπέρ του; Τα πράγματα δείχνουν ότι το 342 π.Χ. η κοινή γνώμη στην Αθήνα ήταν σταθερά με το μέρος του Δημοσθένη και έτσι ο Φίλιππος δεν επέτυχε τον σκοπό του.[140]

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ 359-336 π.Χ.

Συμβάν	*Χρονολογία π.Χ.*
Ο Φίλιππος στον Θρόνο	359
Κατάληψη της Πύδνας	357
Συμμαχικός Πόλεμος	357/6-355
Γ' Ιερός Πόλεμος	355-346
Κατάληψη της Μεθώνης	354
Ολυνθιακός Πόλεμος	349-348
Φιλοκράτειος Ειρήνη	346
Δ' Ιερός Πόλεμος	339-338
Μάχη Χαιρώνειας	338
Ειρήνη Δημάδη	338/7
Δολοφονία Φιλίππου	336

Στην συζήτηση των μακεδονικών προτάσεων στην Αθήνα προέκυψαν διάφορα σοβαρά προβλήματα γύρω από τις απόψεις του Φιλίππου. Κατ' αρχάς, η πρόταση του Μακεδόνα βασιλιά να τους επιστρέψει κάτι που τους ανήκε (Αλόννησος) ακούσθηκε λίγο ερεθιστική,[141] αλλά περισσότερο ενοχλητική ήταν η ιδέα της εμπορικής συμφωνίας. Οι εμπορικές συμφωνίες της εποχής περιλάμβαναν και διεκδικήσεις οικονομικής φύσεως, οπότε ορισμένοι Αθηναίοι θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν την προτεινόμενη συμφωνία για να απαιτήσουν από τα μακεδονικά δικαστήρια αποζημιώσεις για τις χαμένες περιουσίες τους στην Ποτείδαια. Μια τέτοια κίνηση θα σήμαινε ότι οι Αθηναίοι αποδέχονταν την κυριαρχία του Φιλίππου στην Πόλη της Χαλκιδικής. Άλλο ενοχλητικότατο σημείο ήταν η ιδέα του Φιλίππου για κοινή δράση εναντίον των πειρατών. Η αποδοχή αυτής της προτάσεως ενείχε τον κίνδυνο να παραχωρήσουν οι Αθηναίοι στον Φίλιππο δικαιώματα που θα του έδιναν την δυνατότητα να παρουσιάζεται ως συνιδιοκτήτης του Αιγαίου Πελάγους και ίσως να απειλούσε τα νησιά που είχαν συμμαχία με τους Αθηναίους.[142] Οι Αθηναίοι, λοιπόν, θεώρησαν ότι αυτοί ήταν οι σκοποί του Φιλίππου και απέρριψαν τις προτάσεις του, όταν συζητήθηκαν στην εκκλησία. Για το ζήτημα που προέκυψε με την Αλόννησο, δεν μπορούμε παρά να συμπεράνουμε ότι ο Φίλιππος προσπαθούσε να παρέμβει όπου τον καλούσε το συμφέρον του, πιστεύοντας πως οι Αθηναίοι, είτε από αδυναμία είτε από απροθυμία συγκρούσεως μαζί του, θα ανέχονταν τις πράξεις του.

Μετά από αυτά τα γεγονότα, ο Φίλιππος εγκατέλειψε το Αιγαίο και στράφηκε στην Θράκη, όπου νόμιζε ότι είχε περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας. Ίσως σκέφθηκε ακόμη ότι η επέκταση του βασιλείου του στα ανατολικά θα του έφερνε πλούτο και πολυάριθμους βοηθητικούς στρατιώτες, αλλά κυρίως, εάν η επιχείρηση ήταν επιτυχής, τον σεβασμό των αντιπάλων του. Δεν είχε καμιά άλλη δικαιολογία αυτή την εποχή να κινηθεί εναντίον των Θρακών παρά μόνο για λόγους οι-

[140] Sealey, *Demosthenes*, pp. 177-179.
[141] Αισχίνης, 3 (*Κατά Κτησιφώντος*) 83.
[142] Ψευδο-Δημοσθένης, 7 (*Περί Αλοννήσου*) 2-16.

κονομικούς ή γοήτρου και, βέβαια, οποιαδήποτε προσπάθεια να ισχυρισθεί κανείς ότι η επέκταση στην Θράκη σχετιζόταν με τα σχέδια του Φιλίππου για μια μελλοντική εκστρατεία εναντίον των Περσών είναι τελείως υποθετική.[143] Εκεί, όμως, ήρθε αντιμέτωπος με συνασπισμό Αθηναίων και πολλών θρακικών Πόλεων, διότι οι πρώτοι ανησυχούσαν έντονα για τις κτήσεις τους στην Χερσόνησο και για την ναυσιπλοΐα στον Ελλήσποντο. Παρά την αντίδρασή τους, οι στρατιωτικές πρωτοβουλίες των Αθηναίων φαίνεται πως ήταν χλιαρές και ανάγκασαν τον Δημοσθένη να εκφωνήσει τον Γ' Φιλιππικό λόγο,[144] σε μια προσπάθεια να τους πείσει να επέμβουν δυναμικά εναντίον του Φιλίππου, πράγμα που σύντομα επέτυχε.

Εν τω μεταξύ, ο Μακεδόνας βασιλιάς αποδείχθηκε εξαιρετικά επιτυχής: υπέταξε μεγάλο μέρος των θρακικών φυλών και κατέλαβε ολόκληρη την κοιλάδα του Έβρου (ή Μαρίτσα στην Βουλγαρία).[145] Επίσης, ίδρυσε την Φιλιππούπολη (σημερινό Πλόβντιβ Βουλγαρίας) και την εποίκησε με 2.000 Μακεδόνες.[146] Ο Φίλιππος είχε καταφέρει τις νίκες που επιθυμούσε και μάλιστα σκέφθηκε να δοκιμάσει και πέρα από τον Ελλήσποντο, στην Μικρά Ασία. Το 342 π.Χ., και αφού είχε γνωρισθεί με τον Αριστοτέλη και τον πεθερό του Ερμία, προσπάθησε να βοηθήσει τον τελευταίο για να δράσει εναντίον των Περσών. Ο προστατευόμενός του Ερμίας, όμως, νικήθηκε και οι σχέσεις Φιλίππου και Περσών έγιναν εχθρικές. Τότε ο Φίλιππος πρέπει να σκέφθηκε ότι δεν είχαν ξεκαθαρίσει ακόμη τα πράγματα με την Θράκη, όπου θα είχε να αντιμετωπίσει πολλούς φίλους των Αθηναίων. Ίσως, ακόμη, να είχε πλέον λάβει την απόφαση να σκληρύνει την θέση του και απέναντι στην Αθήνα την ίδια.

Την ίδια ακριβώς περίοδο, ο Γ' Φιλιππικός του Δημοσθένη φαίνεται ότι έκανε μεγάλη εντύπωση στους Αθηναίους, οι οποίοι προσπάθησαν άλλη μία φορά να συνασπίσουν Πόλεις εναντίον του Φιλίππου. Το 341 και το 340 π.Χ., έστειλαν πρέσβεις στην Πελοπόννησο, στην Στερεά Ελλάδα και στα Ιόνια νησιά, ενώ προσέγγισαν και τους Πέρσες. Οι πρεσβείες αυτές δεν είχαν καλύτερη τύχη από τις προηγούμενες και οι Αθηναίοι που πήγαν στον Μέγα Βασιλέα συνάντησαν εχθρότητα και απροθυμία χρηματικής βοήθειας, μετά την απόρριψη των προτάσεών του για συμμαχία το 343 π.Χ. Πάντως, το αντιφιλιππικό ρεύμα στην Ελλάδα ήταν έντονο και ο Φίλιππος αποδοκιμάσθηκε στα Ολύμπια το 340 π.Χ.

Τον ίδιο χρόνο, ο Μακεδόνας βασιλιάς αποφάσισε να υποτάξει ορισμένες σημαντικές θρακικές Πόλεις και προχώρησε σε επιχειρήσεις εναντίον των Περινθίων (σημερινό Marmara Ereğlisi, ανατολικά του Tekirdağ, στην ευρωπαϊκή Τουρκία) και των Βυζαντίων (περιοχή Κωνσταντινουπόλεως), που είχαν δείξει εχθρότητα εναντίον του και είχαν γίνει φίλοι των Αθηναίων.[147] Ίσως σκοπός του Φιλίππου ήταν απλώς να ξεκαθαρίσει την Θράκη από ανεπιθύμητους. Ο Δημοσθένης, όμως, πίστευε ότι ο Μακεδόνας ήθελε να καταλάβει τις πόλεις και να αποκόψει την τροφοδοσία των Αθηναίων μέσω του Ελλησπόντου,[148] ιδίως μετά τα νέα (341/0 π.Χ.) για αποστολή Αθηναίων πρεσβευτών στην Περσία, τις αθηναϊκές επιτυχίες στην Εύβοια αλλά και την κατάληψη της Αλοννήσου από φιλοαθηναϊκό στρατό. Βέβαια, η Πέρινθος δεν υπήρξε ποτέ ενδιάμεσος σταθμός μεταφοράς σιτηρών προς την Αθήνα, αλλά είτε η κατάληψή της ήταν απαραίτητη για την πολιορκία του

[143] Cawkwell, p. 45.

[144] Δημοσθένης, 9 (*Κατά Φιλίππου Γ*).

[145] Δες χάρτη σε Morkot, p. 107.

[146] Sealey, *Demosthenes*, pp. 179-185.

[147] Ο Ellis, p. 175, βασιζόμενος στον Διόδωρο (XVI.74.2), πιστεύει ότι αυτός ήταν ο μοναδικός λόγος της επιθέσεως του Φιλίππου.

[148] Δημοσθένης, 18 (*Περί του Στεφάνου*) 87. Ο Hornblower, p. 257, πιστεύει ότι η επίθεση του Φιλίππου ήταν απλώς συνέχεια των θρακικών του επιχειρήσεων, χωρίς να έχει εχθρικές διαθέσεις ή να αποσκοπεί σε ανοικτή σύγκρουση με τους Αθηναίους.

Βυζαντίου είτε ήταν γενικότερης σημασίας για την ασφάλεια των κινήσεων του Φιλίππου στην Θράκη.[149]

Και ενώ ο Φίλιππος δυσκολευόταν πολύ να καταλάβει την Πέρινθο και το Βυζάντιο λόγω της βοήθειας που είχαν στείλει Πέρσες και Αθηναίοι αντιστοίχως, ο Μακεδόνας βασιλιάς έστειλε επιστολή στους Αθηναίους εξηγώντας τα σφάλματά τους και την κακή στάση τους απέναντί του. Τόνιζε ιδιαίτερα την απόφαση των Αθηναίων να ζητήσουν βοήθεια από τους Πέρσες εναντίον του αλλά και την μεγάλη δυσαρέσκειά του για την εχθρική στάση της εκκλησίας του δήμου (Ιστορική Πηγή 4).[150] Εικάζεται ότι μοναδικός σκοπός του Φιλίππου με την αποστολή της επιστολής ήταν να καθυστερήσει την αντίδραση των Αθηναίων εναντίον του. Ίσως ήθελε και να πείσει την πλειοψηφία των Αθηναίων ότι μπορούσαν ακόμη να αποφύγουν την γενική σύρραξη μαζί του και ότι εκείνος ό,τι έκανε το έκανε από ανάγκη, ενώ οι Αθηναίοι με τις πράξεις τους έδειχναν ότι τον προκαλούσαν.[151] Η επιστολή, όμως, φάνηκε στους Αθηναίους σαν τελεσίγραφο. Ο Δημοσθένης πρότεινε τα χρηματικά περισσεύματα να περιέρχονται στο ταμείο των στρατιωτικών αντί για των θεωρικών, πρόταση που έγινε δεκτή από τους θήτες, οι οποίοι περίμεναν να αποζημιωθούν για τις υπηρεσίες τους σε καιρό πολέμου.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΗΓΗ 4
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Β' ΠΡΟΣ ΑΘΗΝΑΙΟΥΣ (340 π.Χ.)

Ψευδο-Δημοσθένης, 12 (*Επιστολή Φιλίππου*) 1, 6-7, 18-19, 23. Απόδοση στην νεοελληνική Δ. Ι. Λοΐζος.

Ο Φίλιππος στέλνει τους χαιρετισμούς του στην βουλή και στην Εκκλησία του δήμου των Αθηναίων. Επειδή δεν δώσατε σημασία στους πρεσβευτές που έστειλα πολλές φορές για την διαφύλαξη των όρκων και των συμφωνιών μας, σας στέλνω αυτήν [την επιστολή] με όσα νομίζω με έχετε αδικήσει. [...]

Χωρίς άλλο, περιφρονήσατε το δίκαιο και δείξατε όλη σας την εχθρότητα προς εμένα όταν στείλατε πρεσβευτές στον Πέρση βασιλιά για να τον πείσετε να μου επιτεθεί. Το πιο πρωτοφανές, μάλιστα, είναι ότι πριν εκείνος ανακαταλάβει την Αίγυπτο και την Φοινίκη, ψηφίσατε, εάν σας επιτεθεί, να παρακαλέσετε εμένα και τους άλλους Έλληνες να στραφούμε εναντίον του. Τώρα, τόσο μεγάλο είναι το μίσος σας για μένα ώστε διαπραγματεύεσθε μαζί του αμυντική συμφωνία. [...]

Ο μεγαλύτερος παραλογισμός όλων, όμως, φαίνεται να είναι ότι ενώ εγώ έστειλα πρεσβευτές από όλους τους συμμάχους μου να είναι μάρτυρες και ήθελα να έρθω σε ειλικρινή συμμαχία μαζί σας για το συμφέρον όλων των Ελλήνων, δεν δεχθήκατε τις προτάσεις που έστειλα με τους πρεσβευτές. Άλλωστε, θα μπορούσατε είτε να καθησυχάσετε τους φόβους αυτών που πίστευαν στις κακές προθέσεις μου είτε να με ανακηρύξετε φανερά τον πιο ανήθικο από όλους τους ανθρώπους. Με αυτόν λοιπόν τον τρόπο, θα βοηθούσατε τους πολίτες, αλλά δεν θα ευχαριστούνταν αυτοί που σας καθοδηγούν με λόγια. Εκείνοι που γνωρίζουν τι γίνεται στην βουλή και στην εκκλησία σας,[152] λένε, ότι για τους ρήτορές σας ειρήνη σημαίνει πόλεμος και πόλεμος ειρήνη, διότι είτε υποστηρίζοντας τους στρατηγούς

[149] Πρβλ. ΙΕΕ, 3β:78-71 και Hammond et al., *History of Macedonia*, 2: ch.XVII.3 και Cawkwell, p. 117.

[150] Δες Ψευδο-Δημοσθένης, 12 (*Επιστολή Φιλίππου*). Ακόμη και εάν δεν είναι πιστό αντίγραφο του πρωτοτύπου, η Επιστολή αυτή εκφράζει τα πραγματικά προβλήματα του Φιλίππου την περίοδο αυτή (δες Δημοσθένης, εκδ. Loeb, vol. I, pp. 316-317).

[151] Ellis, pp. 176-178.

[152] Αθηναίοι που ήταν κατάσκοποι του Φιλίππου;

είτε συκοφαντώντας τους πάντα κάτι κερδίζουν απ’ αυτούς. Επιπλέον, κερδίζουν την εμπιστοσύνη του πλήθους ως πραγματικοί δημοκράτες, συκοφαντώντας από το βήμα τους σημαντικότερους από τους πολίτες αλλά και τους ενδοξότερους από τους ξένους κατοίκους. [...]

Γι’ αυτά σας κατηγορώ. Επειδή εδώ και πολύ καιρό με την δική μου ανέχεια μου επιτίθεσθε και βλάπτετε τα συμφέροντά μου με όποιο τρόπο μπορείτε, εγώ θα αμυνθώ έχοντας το δίκαιο με το μέρος μου και, καλώντας τους θεούς ως μάρτυρες, θα διεκδικήσω τα δίκαιά μου.

Ο Φίλιππος είχε τους κατασκόπους του στην Αθήνα και σίγουρα έμαθε για τις προσπάθειες των Αθηναίων να στρέψουν άλλους Έλληνες ή και τους Πέρσες εναντίον του. Αποφάσισε, λοιπόν, να δείξει περισσότερο την δύναμή του. Όταν αθηναϊκά και άλλα εμπορικά πλοία κατέβηκαν τον Σεπτέμβριο από τον Εύξεινο Πόντο και ήταν έτοιμα να περάσουν τον Ελλήσποντο προς το Αιγαίο, ο Φίλιππος τα αιφνιδίασε και κράτησε μόνο τα αθηναϊκά, που ήταν και τα περισσότερα,[153] ως λεία πολέμου. Η εκκλησία στην Αθήνα οργίσθηκε διότι έχασαν τα πλοία τους αλλά και τις προμήθειές που περίμεναν. Για τους Αθηναίους έγινε πλέον απολύτως κατανοητό ότι δεν υφίστατο η Φιλοκράτειος Ειρήνη και συνεπώς έπρεπε να προετοιμασθούν για πόλεμο.

Εν τω μεταξύ, παρά την μακρά πολιορκία, ο Φίλιππος δεν κατάφερε να καταλάβει ούτε την Πέρινθο ούτε το Βυζάντιο.[154] Με την βοήθεια Περσών και Αθηναίων, οι Πόλεις άντεχαν στην στενή πολιορκία των Μακεδόνων, παρά το ότι οι τελευταίοι χρησιμοποίησαν πολλές μηχανές και μισθοφόρους αλλά και ναυτικό, το οποίο τελικά μόλις σώθηκε από βέβαιη πανωλεθρία.[155]

> [Ο Φίλιππος] οργάνωσε λοιπόν πολιορκία και φέρνοντας μηχανές κοντά στην πόλη, κάθε μέρα έκανε επιθέσεις στα τείχη. Κατασκεύασε μάλιστα και πύργους ογδόντα πήχεις ψηλούς [37 μ.], που ξεπερνούσαν κατά πολύ το ύψος των πύργων της Περίνθου, και από ψηλά κτυπούσε τους πολιορκούμενους. Ταρακουνούσε και τα τείχη με πολιορκητικούς κριούς και τα υπονόμευε με υπόγειο λαγούμι και έτσι έριξε ένα μεγάλο μέρος του τείχους. Οι Περίνθιοι, όμως, αμύνονταν με δύναμη και έκτισαν γρήγορα άλλο τείχος, ενώ γίνονταν θαυμαστές μάχες γύρω και κοντά στα τείχη. [... Ο Φίλιππος] όμως είχε 30.000 στρατιώτες και πλήθος όπλων και πολιορκητικών και άλλων μηχανών και επιτίθετο συνεχώς εναντίον των πολιορκουμένων. [Η πόλη όμως δεν έπεφτε][156]

Με παρόμοιο τρόπο, ο Φίλιππος επιτέθηκε και στο Βυζάντιο αλλά ούτε εκεί είχε επιτυχία. Τελικά, ξαφνικά, έλυσε την πολιορκία των δύο Πόλεων και στράφηκε βόρεια εναντίον των Σκυθών. Είναι παράδοξο που ο Φίλιππος εγκατέλειψε την πολιορκία της Περίνθου και του Βυζαντίου. Εικάζεται, ότι αφού πλέον είχε έρθει σε σύγκρουση με τους Αθηναίους δεν είχε νόημα να επιμείνει στο Βυζάντιο. Έτσι και αλλιώς ο κύριος στόχος ήταν πλέον η Αθήνα. Η άμεση αδιαφορία του για την περιοχή των Βυζαντίων φαίνεται αμέσως από την αλλαγή πορείας που χάραξε και επιτέθηκε στους Σκύθες. Ίσως ήθελε, την περίοδο αυτή, να εξασφαλίσει την διέλευση του στην Μικρά Ασία σε μια μελλοντική εκστρατεία εναντίον των Περσών,[157] εάν δεχθούμε πως είχε πλέον λάβει την ορι-

---

[153] Για 170 πλοία γράφει ο Ιουστίνος (Justinus, IX.I.6).
[154] Δες Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, "Φωκίων", 14.
[155] Δες πλήρη περιγραφή σε Διόδ., XVI.74-76.
[156] Διόδ. XVI. 74.2-5.
[157] Cawkwell, p. 140.

στική του απόφαση για το θέμα. Ίσως ακόμη και να ήθελε να ενθαρρύνει τους στρατιώτες του μετά τις αποτυχημένες πολιορκίες.[158]

Η εκστρατεία εναντίον των Σκυθών στον Δούναβη ήταν απόλυτα επιτυχής. Ο Φίλιππος τους νίκησε και συνέλαβε για να μεταφέρει στην Μακεδονία 20.000 γυναικόπαιδα, 20.000 φοράδες για αναπαραγωγή και κοπάδια από άλλα ζώα. Κατά την επιστροφή του, όμως, δέχθηκε επίθεση από Τριβαλλούς, οι οποίοι απαίτησαν μέρος της λείας. Στην μάχη που ακολούθησε ο Φίλιππος αιφνιδιάσθηκε, έχασε ορισμένους από τους στρατιώτες του και ο ίδιος τραυματίσθηκε σοβαρά στον δεξί μηρό.[159] Ταλαιπωρημένος έφθασε στην Πέλλα το 339 π.Χ. έχοντας αποκτήσει μόνιμη αναπηρία στο ένα του πόδι λόγω του τραυματισμού. Από τότε, ο Φίλιππος ήταν χωλός και το ένα του πόδι λίγο κοντύτερο από το άλλο, πράγμα που δεν μείωσε, όμως, την ενεργητικότητά του. Φαίνεται ότι παρήγγειλε να του φτιάξουν ένα ζευγάρι νέες κνημίδες, διότι η μία έπρεπε να είναι λίγο κοντύτερη από την άλλη λόγω του τραυματισμού του. Ίσως, ακόμη, όταν τον επισκέπτονταν σημαντικά πρόσωπα και για να μην προσέξουν ότι κούτσαινε, φρόντιζε να τους δείχνει με περηφάνια μια χρυσή φαρέτρα εξαιρετικής τέχνης που είχε αρπάξει από τους Σκύθες κατά την επιτυχημένη εκστρατεία του 339 π.Χ.[160]

Μετά την σκυθική εκστρατεία, οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στα βόρεια και ανατολικά του μακεδονικού κράτους είχαν τελειώσει. Τώρα, ο Φίλιππος πρέπει να ένοιωθε αρκετά ασφαλής για να τα βάλει με τους υπόλοιπους Έλληνες. Τα έξι τελευταία χρόνια, και παρά τις μικρές αποτυχίες του, είχε αποκτήσει φήμη σχεδόν ανίκητου στρατηγού, είχε υποτάξει ολόκληρο το Κοινό των Χαλκιδέων, είχε εξοβελίσει τους Αθηναίους από τα μακεδονικά παράλια και από πολλά σημεία της Θράκης και είχε κατορθώσει να ενισχύσει τον στρατό του με το περίφημο θεσσαλικό ιππικό. Είχε γίνει απόλυτος κύριος του βόρειου ελλαδικού χώρου μέχρι τα δυτικά παράλια του Εύξεινου Πόντου. Οι Αθηναίοι, από την πλευρά τους, είχαν κινηθεί με μεγάλο δισταγμό. Είχαν συνδράμει με μεγάλη φειδώ όσους απειλούμενους από τον Φίλιππο τους είχαν ζητήσει βοήθεια, αρνούμενοι να ξοδέψουν σημαντικά ποσά για να καταφέρουν αποτελεσματικά χτυπήματα στους Μακεδόνες. Ίσως δεν πίστευαν στην αρχή ότι ο Φίλιππος θα μπορούσε να γίνει τόσο ισχυρός, ενώ είχαν ακόμη την ιδέα ότι η Αθήνα ήταν μια ηγεμονίδα Πόλη. Ο Δημοσθένης είχε προσπαθήσει με κάθε τρόπο να παρουσιάσει τον Φίλιππο ως τρομερά επικίνδυνο αλλά και να υποβιβάσει σε ορισμένες περιπτώσεις τις επιτυχίες του, πείθοντας τους Αθηναίους ότι δεν είχαν να κάνουν παρά με έναν "βάρβαρο" που δεν ήταν αήττητος, ιδίως από την πάλαι ποτέ δρέπουσα δάφνες στο πεδίο της μάχης Αθήνα. Οι Αθηναίοι, με άλλα λόγια, αντίκριζαν τον Φίλιππο με περηφάνια και προκατάληψη.

Η Μεγάλη Νίκη/Ήττα: Χαιρώνεια (338 π.Χ.)

Ενώ ο Φίλιππος ήταν απασχολημένος στον Βορρά με την Πέρινθο, το Βυζάντιο και τους Σκύθες, στον Νότο ο συνασπισμός εναντίον του γινόταν όλο και πιο ισχυρός. Ο Μακεδόνας βασιλιάς έψαχνε πρόφαση να επέμβει αμέσως φοβούμενος κυρίως την προσχώρηση των Βοιωτών στους εχθρούς του, γεγονός που θα έκανε τα πράγματα πολύ δύσκολα. Η πρώτη του μέριμνα ήταν να διασπάσει πιθανή συνένωση Αθηναίων και Θηβαίων. Φρόντισε να ειδοποιήσει τους έμπιστούς του να δημιουργήσουν ρήξη στην Αμφικτιονία και ιδίως ανάμεσα σε Αθηναίους και Θηβαίους.[161] Ο Μακε-

[158] Ellis, pp. 185-186.

[159] Πρβλ. Ιουστίνος (Justinus), IX.II.14-III.5 και Μαρσίας, FGrH, 135-136, F 17.

[160] Οι δύο τελευταίες προτάσεις είναι φυσικά υποθετικές, αλλά μετά την ανακάλυψη στους βασιλικούς τάφους στην Βεργίνα του ζεύγους των ανισοϋψών κνημίδων δίπλα στον χρυσό σκυθικό γωρυτό (δες παρακάτω) ίσως και να απηχούν δόση αληθείας. [δες Ανδρόνικος, *Βεργίνα: Οι Βασιλικοί Τάφοι*, εικ. 146-150 & σ. 180-189].

[161] Πρβλ. Δημοσθένης, 18 (*Περί του Στεφάνου*) 147-151 και Αισχίνης, 3 (*Κατά Κτησιφώντος*) 113-118. Ίσως ο πραγματικός λόγος της ρήξεως στην Αμφικτιονία να ήταν η δυσαρέσκεια Θηβαίων και Λοκρών εξ αιτίας της

δόνας βασιλιάς δεν μπορούσε να φαντασθεί ότι θα έπρεπε σύντομα να τους αντιμετωπίσει μαζί, αλλά ούτε βέβαια διανοούνταν την στιγμή αυτή ότι θα τους νικούσε τελικά κατά κράτος.

Με την προτροπή του Φιλίππου, στο Αμφικτιονικό Συνέδριο του 340 π.Χ., οι υποκινητές κατηγόρησαν τους Αθηναίους για ασέβεια, με το αιτιολογικό ότι είχαν αναστηλώσει το ανάθημα με τις ασπίδες που είχαν οι ίδιοι αφιερώσει μετά τα Μηδικά στο Μαντείο των Δελφών. Στο ανάθημα αναγραφόταν ότι τα λάφυρα προέρχονταν από τους νικημένους Μήδους και τους συμμάχους τους Βοιωτούς, πράγμα υποτιμητικό για τους δεύτερους. Οι Δυτικοί Λοκροί κατέθεσαν τότε πρόταση να επιβληθεί πρόστιμο στους Αθηναίους για την πράξη τους. Από την πλευρά των Αθηναίων απάντησε ο Αισχίνης, ο οποίος, όταν έψαξε στα αρχεία της Αμφικτιονίας για στοιχεία εναντίον των κατηγόρων, ανακάλυψε ότι το Κρισαίο ή Κιρραίο πεδίο δεν έπρεπε να καλλιεργείται ούτε να υπάρχει το λιμάνι της Κίρρας, το οποίο είχε επισκευασθεί και χρησιμοποιούνταν. Όλες αυτές οι απαγορεύσεις είχαν βέβαια λησμονηθεί διότι ανάγονταν στην εποχή του Α' Ιερού Πολέμου το 592 π.Χ. Οι Αμφισσείς, όμως, καλλιεργούσαν την απαγορευμένη γη και χρησιμοποιούσαν τώρα το λιμάνι. Οι αποκαλύψεις του Αισχίνη τάραξαν τόσο πολύ το Συνέδριο της Αμφικτιονίας ώστε οι συμμετέχοντες γρήγορα ξέχασαν την μομφή εναντίον των Αθηναίων και τα έβαλαν με τους Αμφισσείς.[162] Όρισαν μάλιστα έκτακτη σύνοδο για να αποφασίσουν για την τιμωρία τους.

Οι Αθηναίοι και Θηβαίοι, όμως, απέφυγαν να συμμετάσχουν σε αυτήν την έκτακτη σύνοδο. Στην Αθήνα, ο Δημοσθένης, που φοβήθηκε ότι οι συμπολίτες του θα ξέχναγαν τις προετοιμασίες εναντίον του Φιλίππου αλλά ίσως και να εμπλέκονταν σε πόλεμο με την Θήβα, έπεισε την εκκλησία να μην συμμετάσχει σε έκτακτες συνεδριάσεις της Αμφικτιονίας.[163] Αλλά και οι Θηβαίοι δεν έστειλαν εκπροσώπους, διότι οι Αμφισσείς ήταν σύμμαχοί τους και μάλιστα είχαν εγκαταλείψει τους Αθηναίους για τους Θηβαίους. Έτσι, ο Δημοσθένης κατάφερε την δεδομένη στιγμή να αφήσει τον Φίλιππο χωρίς πιθανές ενισχύσεις είτε από τους Θηβαίους είτε από τους Αθηναίους, αλλά άθελά του τον έθεσε αμέσως μετά (δες παρακάτω) επικεφαλής του αμφικτιονικού στρατού.

Τελικά, ίσως και να μην είχε αρχίσει ο πόλεμος, αλλά οι Αμφισσείς αρνήθηκαν να πληρώσουν το πρόστιμο που τους είχε επιβληθεί. Επίσης, παρορμητικά ορμώμενοι, οι Θηβαίοι βάδισαν προς τις Θερμοπύλες, έδιωξαν την μακεδονική φρουρά και εγκατέστησαν δική τους, με στόχο να εμποδίσουν αμφικτιονικό στρατό να κινηθεί προς την Άμφισσα. Με την πράξη τους βέβαια προκάλεσαν την Αμφικτιονία και τον ίδιο τον Φίλιππο. Οι Θηβαίοι πρέπει να ήθελαν να κρατήσουν μακριά από την νότια Ελλάδα τον μακεδονικό στρατό, διότι μια πιθανή επέμβαση στην Αθήνα θα είχε ολέθρια αποτελέσματα για την πολιτική επιβίωση της Θήβας.[164] Άρα, λοιπόν, την περίοδο αυτή ταυτίζονταν απολύτως οι απόψεις Αθηναίων και Θηβαίων ως προς τον μακεδονικό κίνδυνο και προμήνυαν την συμμαχία που επετεύχθη πριν την μάχη της Χαιρώνειας.

Στην έκτακτη σύνοδο, οι Αμφικτίονες αποφάσισαν να κηρύξουν τον Δ' Ιερό Πόλεμο (339-338 π.Χ.) εναντίον των Αμφισσέων. Η επιχείρηση άρχισε το φθινόπωρο του 339 π.Χ. με τον Φίλιππο επικεφαλής του στρατού.[165] Ο Μακεδόνας βασιλιάς δεν είχε κανένα λόγο, αλλά ούτε και ενδιαφέρον, να κινηθεί εναντίον των Αμφισσέων. Μάλλον, όμως, σκέφθηκε ότι με αυτήν την πρόφαση θα μπορούσε να εισχωρήσει βαθύτερα στην νότια Ελλάδα, με απώτερο σκοπό να εμποδίσει συνασπισμό δυνάμεων εναντίον του. Για τον λόγο αυτό, παρέκαμψε τις Θερμοπύλες από τα δυτικά, διότι αυτήν την φορά δεν φυλάσσονταν τα στενά από Φωκείς, και μέσα από ορεινή διάβαση οδήγησε τον στρατό του πρώτα στο Κυτίνιο (κοντά στο Παλαιοχώρι, βορειανατολικά της Γραβιάς Φωκί-

---

υποστηρίξεως των Φωκαίων από τους Αθηναίους στον Γ' Ιερό Πόλεμο (Harris, *Aeschines*, p. 127).

[162] Δες Αισχίνης 3 (*Κατά Κτησιφώντος*) 116-123. Ο Δημοσθένης, 18 (*Περί του Στεφάνου*) 143-151, θεωρεί ότι ο Αισχίνης δωροδοκήθηκε από τον Φίλιππο για να προβεί στις αποκαλύψεις του.

[163] Αισχίνης, 3 (*Κατά Κτησιφώντος*) 126-127.

[164] Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2:ch. XVIII.1.

[165] Αισχίνης, 3 (*Κατά Κτησιφώντος*)128-129 και Δημοσθένης, 18 (*Περί του Στεφάνου*) 151-152.

δος). Μετά, έστειλε ένα ευκίνητο στρατιωτικό σώμα στην ορεινή Ελάτεια, βορειοανατολικά της Άμφισσας και των Δελφών, την οποία οχύρωσε. Κατόπιν, προσπάθησε να πάρει με το μέρος του τους Φωκείς, υποσχόμενος μείωση του ποσού που τους είχε επιβληθεί λόγω των ιερόσυλων πράξεών τους, αλλά και τους Θηβαίους. Γιατί όμως ο Μακεδόνας σταμάτησε στο Κυτίνιο και στην Ελάτεια και δεν επιτέθηκε αμέσως στην Άμφισσα; Κρίνοντας από την εξέλιξη των γεγονότων, πρέπει να φοβήθηκε μήπως οι Θηβαίοι του αποκόψουν τον δρόμο επικοινωνίας και διαφυγής βόρεια προς το βασίλειό του ενώ ταυτοχρόνως προσπαθούσε να βρει και συμμάχους. Γι' αυτόν τον λόγο, οχυρώθηκε στον Παρνασσό και περίμενε την κατάλληλη ευκαιρία για να δράσει.

Όταν οι Αθηναίοι έμαθαν για τις κινήσεις του αμφικτιονικού στρατού, πανικοβλήθηκαν, διότι ο Φίλιππος πλέον βρισκόταν μόνο σε απόσταση πορείας τριών ημερών από την Αθήνα.[166]

> Ήταν βράδυ όταν έφθασε κάποιος αγγελιοφόρος φέρνοντας στους [Αθηναίους] πρυτάνεις την είδηση ότι η Ελάτεια είχε καταληφθεί. Εκείνοι δειπνούσαν αλλά μόλις άκουσαν τα μαντάτα σηκώθηκαν αμέσως και μερικοί έδιωξαν από τις σκηνές της Αγοράς τους πωλητές και έκαψαν τους καλαμένιους πάγκους[167] ενώ άλλοι έβαλαν να φωνάξουν τους στρατηγούς και διέταξαν να έρθει ο σαλπιγκτής. Και μεγάλη αναστάτωση απλώθηκε στην πόλη.[168]

Μη δίνοντας σημασία στον πανικό των υπολοίπων, ο ψύχραιμος Δημοσθένης ανέπτυξε με πειθώ την άποψη ότι η Αθήνα έπρεπε αμέσως να συμμαχήσει με την Θήβα. Παρά το γεγονός ότι οι Αθηναίοι διάκειντο εχθρικώς προς τους Θηβαίους μετά την κατάληψη των Θερμοπυλών, η εκκλησία ενέκρινε την πρόταση και πρέσβεις εστάλησαν αμέσως στην Θήβα.[169] Όταν έφθασαν εκεί, όμως, βρήκαν και απεσταλμένους του Φιλίππου. Ο Μακεδόνας βασιλιάς διαμήνυσε στους Θηβαίους ότι εάν γίνονταν σύμμαχοί του εναντίον των Αθηναίων ή τον άφηναν να περάσει από την περιοχή που ήλεγχαν θα μοιραζόταν μαζί τους τα πλούσια λάφυρα. Οι Αθηναίοι τρομοκρατήθηκαν και, μπροστά στον κίνδυνο συμμαχίας Θηβαίων και Μακεδόνων,[170] ο Δημοσθένης υπερέβη την εντολή που είχε η πρεσβεία από την αθηναϊκή εκκλησία του δήμου για πρόταση συμμαχίας προς τους Θηβαίους. Την κρίσιμη αυτή στιγμή, συντάχθηκε με την από ετών διαμορφωμένη θηβαϊκή πολιτική που αρνούνταν την επιστροφή στους Αθηναίους της διαμφισβητούμενης περιοχής του Ωρωπού –που είχαν χάσει οι Αθηναίοι το 366 π.Χ. και είχαν τώρα οι Θηβαίοι– και δεν ήθελε με κανένα τρόπο να ακούσει για ανοικοδόμηση των κατεστραμμένων Πλαταιών και Θεσπιών.[171] Επίσης, συμφώνησε ότι οι Αθηναίοι θα προσέτρεχαν σε βοήθεια των Θηβαίων σε περίπτωση αποστασίας στο Βοιωτικό Κοινό, αποδέχθηκε ότι οι Θηβαίοι θα είχαν την αρχιστρατηγία στην ξηρά και, παρ' ότι δεν είχαν στόλο, θα μοιράζονταν και την διοίκηση του αθηναϊκού ναυτικού, ενώ οι Αθηναίοι θα κατέβαλαν τα δύο τρίτα των πολεμικών δαπανών.[172] Οι προτάσεις του Δημοσθένη ήταν παραπάνω από δελεαστικές, αλλά το γεγονός που έπεισε τους Θηβαίους να δεχθούν πρέπει να ήταν ο φόβος ότι εάν συνηγορούσαν στην ήττα της Αθήνας, αμέσως μετά θα ερχόταν η δική τους σειρά. Επιπλέον, με ήττα του Φιλίππου είχαν κάποια πιθανότητα να αποκτήσουν την παλιά τους δύναμη και αίγλη. Συμφώνησαν, λοιπόν, να βρεθούν με τους Αθηναίους στο πεδίο της μάχης εναντίον των Μακεδόνων. Ο Δημοσθένης έσπευσε στην Αθήνα για να λάβει και την έγκριση της εκκλησίας. Η συνέλευση των Αθηναίων πο-

[166] Δημοσθένης 18 (*Περί του Στεφάνου*) 195.
[167] Άραγε για να κάνουν χώρο για συνέλευση;
[168] Δημοσθένης 18 (*Περί του Στεφάνου*) 169.
[169] Δημοσθένης, 18 (*Περί του Στεφάνου*) 161-179.
[170] Δημοσθένης, 18 (*Περί του Στεφάνου)* 213-214 & 229-230.
[171] Δες λεπτομέρειες σε Sealey, *Demosthenes*, pp. 196-197.
[172] Αισχίνης, 3 (*Κατά Κτησιφώντος*) 141-149.

λιτών φαίνεται ότι αμέσως ενέκρινε τις προτάσεις του ρήτορα και έτσι συνήφθη συμμαχία ανάμεσα σε Αθηναίους και Θηβαίους.

Οι σύμμαχοι σήμαναν γενική επιστράτευση και συγκέντρωσαν όλο τον αξιόμαχο στρατό καλώντας υπό τα όπλα άνδρες από 20 έως 50 ετών. Οι Αθηναίοι συγκέντρωσαν 10.000 πεζούς και 10.000 μισθοφόρους καθώς και 600 ιππείς, ενώ ο Βοιωτικός στρατός αποτελούνταν από 11.000 έως 12.000 πεζούς και 800 ιππείς, δηλαδή ένα σύνολο περίπου 30.000 πεζών και 1.400 ιππέων.[173] Ο στρατός χωρίσθηκε σε δύο τμήματα. Το ένα αποτελείτο από τους πολίτες-στρατιώτες και προχώρησε προς τους Παραποτάμιους,[174] νοτιοανατολικά από την Ελάτεια, ενώ το άλλο, που περιλάμβανε μόνο μισθοφόρους, εγκαταστάθηκε στην σημερινή Γραβιά. Έτσι, και τα δύο τμήματα του συμμαχικού στρατού είχαν καταλάβει και κρατούσαν στενά, από τις δύο βόρειες πλευρές του Παρνασσού, εμποδίζοντας τους Μακεδόνες να κινηθούν προς Άμφισσα.[175]

Ο Φίλιππος ξαφνιάστηκε. Ενώ δεν περίμενε στρατιωτικές κινήσεις των αντιπάλων του στα πρόθυρα του χειμώνα, εκείνοι βρίσκονταν μπροστά του. Ο χειμώνας όμως του 339-338 π.Χ. κύλησε σχετικά ήσυχος. Παρ' όλη την συγκέντρωση δυνάμεων, οι αντίπαλοι στρατοί απέφυγαν να επιχειρήσουν και απλώς προσπάθησαν να βελτιώσουν τις θέσεις τους. Πραγματικές μάχες δεν συνήφθησαν, παρά μόνο σε δύο αψιμαχίες τα μακεδονικά τμήματα αποχώρησαν αποδεχόμενα την ήττα τους. Βέβαια, ο Φίλιππος δεν είχε όλο τον στρατό του στην Στερεά Ελλάδα, αφού το μεγαλύτερο του τμήμα ξεκουραζόταν στην Μακεδονία. Οι Αθηναίοι, όμως, ήταν ευχαριστημένοι με τις δύο αναχαιτίσεις που είχαν επιτύχει αλλά και καθησυχασμένοι, ότι ο Φίλιππος δεν ήταν τόσο ισχυρός όσο φημολογούνταν.

Η εικόνα αυτή, βέβαια, ήταν τελείως απατηλή. Οι Αθηναίοι είδαν την καταιγίδα να έρχεται το καλοκαίρι όταν τον Ιούνιο του 338 π.Χ. ο Φίλιππος εξαπέλυσε την πρώτη του μεγάλη επίθεση. Τώρα, ο μακεδονικός στρατός ήταν ενισχυμένος με τα τμήματα από την Μακεδονία αλλά και με Θεσσαλούς. Ο Φίλιππος επέλεξε ως πρώτο στόχο την Άμφισσα, για να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του προς την Αμφικτιονία, αλλά κατάλαβε ότι πρώτα έπρεπε να απαλλαγεί από τους αντιπάλους του στην Γραβιά. Για να το επιτύχει χρησιμοποίησε ένα έξυπνο τέχνασμα. Συνέταξε μία επιστολή προς τον Αντίπατρο στην Μακεδονία, στην οποία ανέφερε ότι λόγω ταραχών στην Θράκη εγκατέλειπε την επιχείρηση εναντίον των Αμφισσέων και κατευθυνόταν προς την περιοχή της εξεγέρσεως. Έδωσε εντολή στον αγγελιοφόρο να φροντίσει να συλληφθεί και έτσι οι αρχηγοί του συμμαχικού στρατού στην σημερινή Γραβιά Φωκίδος που διάβασαν την επιστολή παραπλανήθηκαν και αποχώρησαν.[176] Τότε, ο Φίλιππος πέρασε τα στενά και κατέλαβε ανενόχλητος την Άμφισσα. Πιθανότατα να υπέταξε αμέσως μετά και την Ναύπακτο, την οποία παρέδωσε στους συμμάχους του Αιτωλούς, όπως τους είχε παλιότερα υποσχεθεί. Σχεδόν ταυτοχρόνως και χωρίς να αργοπορήσει άλλο, έστειλε ένα τμήμα του στρατού του να περάσει από τους Δελφούς και να κατευθυνθεί προς την Βοιωτία (χάρτης σε ΙΕΕ, 3β:84). Μόλις οι κινήσεις του Φιλίππου έγιναν αντιληπτές, ο συμμαχικός στρατός εγκατέλειψε τις θέσεις του, που δεν προστάτευαν φυσικά την Βοιωτία, και αποτραβήχθηκε στην Χαιρώνεια, στην δυτική είσοδο της βοιωτικής πεδιάδας.

Ήταν ακόμη αρχή του καλοκαιριού αλλά ο Φίλιππος δεν προχώρησε αμέσως να συγκρουσθεί με τους συμμάχους. Σταμάτησε την προέλασή του και αδράνησε πλήρως καθ' όλη την διάρκεια του θέρους. Υπάρχει πιθανότητα να έστειλε πρέσβεις τουλάχιστον στην Θήβα αν όχι και στην Αθήνα σε μια προσπάθεια να διαλύσει την συμμαχία και να τελειώσει την εκστρατεία εκεί. Οι Θη-

---

[173] ΙΕΕ, 3β:82. Αλλά δες και τα αριθμητικά δεδομένα για την μάχη της Χαιρώνειας πιο κάτω.

[174] Η περιοχή εντοπίζεται σήμερα στον ποταμό Κηφισό και ανάμεσα στα χωριά Βασιλικά και Προφήτης Ηλίας, στα σύνορα Βοιωτίας και Φθιώτιδας.

[175] Πολύαινος Δ.2.8 & 14.

[176] Πολύαινος, Δ.2.8.

βαίοι όμως φαίνεται ότι έμειναν πιστοί και έτσι η μόνη λύση ήταν ο πόλεμος.[177] Πλησίαζε ήδη το τέλος του καλοκαιριού του 338 π.Χ. και μπροστά στον άμεσο κίνδυνο να χαθεί η Βοιωτία, ο συμμαχικός στρατός αποφάσισε να δώσει την αποφασιστική μάχη και να σταματήσει τους Μακεδόνες στην Χαιρώνεια.

Όταν ο Φίλιππος πλησίασε στην περιοχή βρήκε τους αντιπάλους του παρατεταγμένους ανάμεσα στην πόλη της Χαιρώνειας και στον ποταμό Κηφισό με μέτωπο προς Βορρά (χάρτης σε ΙΕΕ, 3β:85). Στο αριστερό μέρος της παρατάξεως ήταν οι Αθηναίοι, δίπλα τους οι Αχαιοί, οι Κορίνθιοι και άλλοι μαζί με μισθοφόρους των Αθηναίων και στο δεξί μέρος οι Βοιωτοί, με τον Ιερό Λόχο των Θηβαίων να έχει καταλάβει το άκρο δεξιό τμήμα της παρατάξεως, δίπλα στο ποτάμι.[178] Πρέπει να βρίσκονταν στο πεδίο της μάχης 35.000 πεζοί και 2.000 ιππείς.[179] Ο Φίλιππος, από την άλλη πλευρά, παρέταξε 30.000 πεζούς και 2.000 ιππείς, στην συντριπτική τους πλειοψηφία Μακεδόνες.[180] Ακριβώς απέναντι από τους Θηβαίους παρέταξε το βαρύ ιππικό του με επικεφαλής τον Αλέξανδρο, μόλις 18 ετών. Οι πληροφορίες μας για τον τρόπο διεξαγωγής της μάχης είναι πενιχρές και μπορούμε μόνο κατά προσέγγιση να κατανοήσουμε το τι συνέβη.[181] Ο Φίλιππος φαίνεται ότι ακολούθησε την τεχνική της αρχικής υποχωρήσεως και ξαφνικής επιθέσεως, που έφερε προ καταστροφικής εκπλήξεως τους άπειρους σε τέτοια τακτική αντιπάλους τους. Όταν επιτέθηκαν οι Αθηναίοι, ο Φίλιππος οπισθοχώρησε λίγο αφήνοντας να φανεί ότι δήθεν είχε νικηθεί. Στην πραγματικότητα, όμως, οι Μακεδόνες κινούνταν βορειοδυτικά βάσει σχεδίου, εκτείνοντας την παράταξή τους. Οι Αθηναίοι τους κυνηγούσαν παρασυρμένοι και χωρίς να προσέξουν ότι είχαν αποσπασθεί από τον υπόλοιπο στρατό, με αποτέλεσμα το συμμαχικό μέτωπο να χωρισθεί στα δύο. Αυτήν την ευκαιρία ζητούσε ο Αλέξανδρος με το ιππικό για να εισχωρήσει μεταξύ των δύο τμημάτων και να τα πλευροκοπήσει ταυτοχρόνως. Οι Αθηναίοι, που δεν είχαν πολεμήσει σε μεγάλους σχηματισμούς εδώ και πάρα πολλά χρόνια, τα έχασαν τελείως. Προσπάθησαν να οπισθοχωρήσουν για να βοηθήσουν τους συμμάχους τους αλλά τότε δέχθηκαν σφοδρή επίθεση από τα τμήματα του Φιλίππου που οι ίδιοι κυνηγούσαν.[182] Σε όλο το συμμαχικό μέτωπο επήλθε πανικός που οδήγησε σε άτακτη φυγή, συμπεριλαμβανομένου και του ρήτορα Δημοσθένη που ελάμβανε μέρος στην μάχη.[183] Φαίνεται ότι η μόνη εξαίρεση ήταν ο θηβαϊκός Ιερός Λόχος, ο οποίος έμεινε στην θέση του και εξολοθρεύθηκε μέχρις ενός. Σύμφωνα με τον Διόδωρο Σικελιώτη, 1000 Αθηναίοι σκοτώθηκαν και 2.000 πιάστηκαν αιχμάλωτοι,[184] ενώ πρέπει να υπήρξαν απώλειες και από τους άλλους συμμάχους και σε πολύ μικρότερο βαθμό από τους Μακεδόνες. Η ευκολία με την οποία οι Μακεδόνες νίκησαν τον αντίπαλο σχηματισμό εφαρμόζοντας μια πολύ δύσκολη τακτική μάχης αποδεικνύει, εκτός των άλλων, ότι οι σύμμαχοι Αθηναίοι και Θηβαίοι δεν διέθεταν πλέον τους στρατηγούς που τους είχαν οδηγήσει στο παρελθόν σε περήφανες νίκες. Συνεπώς, με την απαράμιλλη στρατηγική του, ο Φίλιππος είχε κατορθώσει να κατατροπώσει τους αντιπάλους του για μια ακόμη φορά.

Οι συνέπειες της ήττας του συνασπισμού των νοτίων Ελλήνων ήταν φυσικά ανυπολόγιστες. Κατ' αρχάς, ο Φίλιππος ασχολήθηκε με τις Βοιωτικές Πόλεις, τις οποίες προσάρτησε χωρίς αντίσταση. Μόλις κατέλαβε την Θήβα, τοποθέτησε μακεδονική φρουρά στην Καδμεία (ακρόπολη)και

[177] Για το ζήτημα των πρέσβεων δες Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2:ch. XVIII.2.

[178] Δες λεπτομερή σχεδιαγράμματα παρατάξεως και μάχης σε Δημήτριος Ν. Γαρουφαλής, "Η Μάχη στη Χαιρώνεια", *Στρατιωτική Ιστορία*, τευχ. 11 (Ιούνιος 1997) : 32-40.

[179] Hammond, *Philip*, pp. 148-149, όπου οι παραπομπές στις διάσπαρτες πηγές αλλά και τα διάφορα προβλήματα γύρω από την ακρίβεια των αριθμών.

[180] Διόδ., XVI.85.5.

[181] Δες ανάλυση σε Cawkwell, pp. 144-149.

[182] Πολύαινος, Δ.2.2 και Δ.2.7. Τα προβλήματα ανασυνθέσεως της μάχης εξετάζονται στο Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2:ch.XVIII.3.

[183] Αισχίνης, 3 (*Κατά Κτησιφώντος*) 148 & 159.

[184] Διόδ., XVI.86.5-6.

παρέδωσε τις Πλαταιές και τον Ορχομενό στους παλαιούς τους κατοίκους. Μετά, ίσως για να βαθύνει το χάσμα ανάμεσα σε Θηβαίους και Αθηναίους, να αποκλείσει μελλοντικές συμμαχίες των δύο Πόλεων αλλά και να καλοπιάσει τους δεύτερους, αφαίρεσε τον αμφισβητούμενο Ωρωπό από την Θήβα και αργότερα τον παρέδωσε στην Αθήνα.[185] Οι Θηβαίοι αναγκάσθηκαν, επίσης, να πληρώσουν για να πάρουν πίσω τους αιχμαλώτους και τους νεκρούς τους, εκτός από αυτούς του Ιερού Λόχου που θάφτηκαν με τιμές. Ακόμη, υποστηρίχθηκαν οι φιλιππίζοντες στην Θήβα, οι οποίοι κατήργησαν την δημοκρατία και επανέφεραν την ολιγαρχία, με όλα τα επακόλουθα για τους προηγούμενους κυβερνήτες. Παρ' όλο ότι οι ανωτέρω πράξεις δείχνουν την επιθυμία του να αποδυναμώσει τελείως την Θήβα, ο Φίλιππος δεν κατέλυσε το Βοιωτικό Κοινό, αλλά έδωσε τις ψήφους των Θηβαίων στην Αμφικτιονία σε άλλους Βοιωτούς, εξοστρακίζοντας την ισχυρή βοιωτική Πόλη από το Συμβούλιο και μειώνοντας στο ελάχιστο την επιρροή της στο Κοινό.

Ο Φίλιππος δεν εμπιστεύθηκε ποτέ τους Θηβαίους, ίσως γιατί τους είχε ζήσει από κοντά και τους ήξερε καλά. Προσπάθησε να εκμηδενίσει την ισχύ της Θήβας στο Βοιωτικό Κοινό και στην Αμφικτιονία και κατάφερε να εκτοπίσει μια ακόμη τέως μεγάλη ελληνική δύναμη. Με την ήττα τους στην Μάχη της Χαιρώνειας, οι Θηβαίοι υπέγραψαν το πιστοποιητικό θανάτου της ελευθερίας της Πόλεώς τους. Είχε, άραγε, ο Φίλιππος αποφασίσει να επιφυλάξει την ίδια τύχη και στην Αθήνα;

Η Ειρήνη του Δημάδη (338/7 π.Χ.)

Στην Αθήνα επικράτησε στην αρχή πανικός μέχρι που οι Αθηναίοι, χάρις στις προσπάθειες του πολιτικού Υπερείδη, άρχισαν να προετοιμάζουν την άμυνά τους. Κηρύχθηκε γενική επιστράτευση όλων των πολιτών μέχρι 60 χρόνων, δόθηκε εντολή ότι ήταν ελεύθεροι να επιστρέψουν όλοι οι πολιτικοί εξόριστοι και ακυρώθηκαν διάφορες καταδικαστικές αποφάσεις, με μοναδικό σκοπό να συγκεντρωθούν όσο το δυνατόν περισσότεροι αξιόμαχοι άνδρες. Ο Υπερείδης εισηγήθηκε ακόμη στην βουλή την χορήγηση πολιτικών δικαιωμάτων στους ξένους και την απελευθέρωση όσων δούλων προτίθεντο να πολεμήσουν.[186] Επίσης, άρχισαν να εκτελούνται συμπληρωματικά έργα σε διάφορες οχυρές θέσεις για την ενίσχυση της άμυνας των Αθηνών.[187] Οι κάτοικοι της αττικής Πόλεως εργάζονταν πυρετωδώς περιμένοντας από στιγμή σε στιγμή την εμφάνιση των Μακεδόνων στρατιωτών. Παρά την γενική κινητοποίηση και τον οργασμό των προετοιμασιών τους, ο Φίλιππος δεν ερχόταν. Τότε, οι Αθηναίοι άρχισαν να προβληματίζονται για την τύχη των 2.000 αιχμαλώτων συμπατριωτών τους στα χέρια του Φιλίππου και μεταξύ των πολιτών εμφανίσθηκαν ειρηνόφιλες τάσεις.

Ο Φίλιππος, από την μεριά του, αφού τακτοποίησε το ζήτημα της Θήβας, αποφάσισε να προωθήσει την σύναψη συμβιβαστικής λύσεως με τους Αθηναίους. Υπάρχει πιθανότητα ο Μακεδόνας να σκέφθηκε ότι μια ενδεχόμενη πολιορκία θα κατέληγε σε μακροχρόνια και αιματηρή εμπλοκή του στην Αθήνα.[188] Γενικά, πάντως, φαίνεται ότι η ειρήνη και η συμμαχία με τους Αθηναίους εξυπηρετούσε απόλυτα τους σκοπούς του. Η τακτική του με την Αθήνα αποδεικνύει ότι και αυτήν την ύστατη στιγμή, είτε για λόγους ευρύτερης στρατηγικής είτε γιατί πραγματικά πίστευε ότι χρειαζόταν οι Αθηναίοι να συμμαχήσουν μαζί του οικειοθελώς και όχι με την βία, δεν έκανε καμία κίνηση να επιτεθεί. Αντιθέτως, τους έστειλε μήνυμα με τον αιχμάλωτο Αθηναίο ρήτορα Δημάδη να προσέλθουν για διαπραγματεύσεις.

---

[185] Τσιμπουκίδης, *Φίλιππος Β'*, σ. 218.
[186] Υπερείδης, *Προς Αριστογείτονα*, fr. 18.
[187] Mossé*, Athens in Decline*, pp. 72-73.
[188] Τσιμπουκίδης, *Φίλιππος Β'*, σ. 218.

Με το ειρηνόφιλο κλίμα που είχε δημιουργηθεί στην αττική Πόλη, οι Αθηναίοι δεν δίστασαν να ανταποκριθούν αμέσως. Όταν οι απεσταλμένοι τους Φωκίων, Αισχίνης και Δημάδης, συνάντησαν τον Φίλιππο δεν πίστευαν στα αυτιά τους όταν άκουσαν τους εξαιρετικά μετριοπαθείς όρους που τους πρότεινε. Ο Μακεδόνας βασιλιάς υποσχέθηκε να αφήσει τους αιχμαλώτους να επιστρέψουν στην Αθήνα χωρίς λύτρα και να στείλει και την τέφρα των νεκρών πολεμιστών, πράγμα που έγινε και μάλιστα με την συνοδεία του γιου του Αλεξάνδρου και δύο άλλων σημαντικών Μακεδόνων. Οι Αθηναίοι υποχρεώθηκαν να διαλύσουν τις συμμαχίες που είχαν συνάψει (Β' Αθηναϊκή Συμμαχία) και να εγκαταλείψουν την Χερσόνησο στον Ελλήσποντο. Σε αντάλλαγμα, θα έπαιρναν τον Ωρωπό και θα είχαν το δικαίωμα να διατηρήσουν τους κληρούχους τους στην Ίμβρο, στην Σάμο, στην Σκύρο και στην Λήμνο. Επίσης, ο Φίλιππος τους πρότεινε νέα συμμαχία και συνεργασία για την πάταξη της πειρατείας.[189] Οι Αθηναίοι ενθουσιάσθηκαν τόσο πολύ που αποφάσισαν να στήσουν ανδριάντα του Φιλίππου στην Αγορά και να δώσουν πολιτικά δικαιώματα στον Φίλιππο και στον γιο του Αλέξανδρο. Η Ειρήνη του Δημάδη (338/7 π.Χ.), όπως ίσως αυτή η συνθήκη θα μπορούσε να ονομασθεί, σφράγισε το τέλος της πρόσκαιρης ισχυροποιήσεως των Αθηναίων τον Δ' αιώνα π.Χ. Η ειρήνη αυτή είχε επιτέλους εξασφαλίσει στον Φίλιππο την πολυπόθητη φιλία και συμμαχία των Αθηναίων.

Οι Μακεδόνες δεν ασχολήθηκαν καθόλου με το πολίτευμα ή και τους πολιτικούς που τους είχαν κατακεραυνώσει στην εκκλησία και στην βουλή της Αθήνας τόσα χρόνια. Φαίνεται, όμως, ότι το ίδιο συνέβη και στις περισσότερες των περιπτώσεων. Παρά το γεγονός ότι δεν διαθέτουμε ασφαλείς πηγές για το πώς ο Φίλιππος συμπεριφέρθηκε στους υπολοίπους των ηττημένων, έχουμε πληροφορίες για την εγκατάσταση μακεδονικών φρουρών σε ορισμένες μόνο πόλεις και για εξορία όσων επέζησαν της μάχης στην Χαιρώνεια και επέστρεψαν σε εκείνες τις Πόλεις. Ακόμη, επήλθε σημαντική αλλαγή στα πολιτεύματα λίγων Πόλεων, όπου οι δημοκρατίες καταλύθηκαν και αντικαταστάθηκαν με ολιγαρχίες, χωρίς όμως να γνωρίζουμε εάν οι μεταβολές αυτές εντάσσονταν στην πολιτική του Φιλίππου ή ήταν τοπικοί παράγοντες που τις επέβαλαν. Πάντως, το γεγονός ότι κυρίως στην Αθήνα και στην Αχαΐα διατηρήθηκε η δημοκρατία μαζί με τα Κοινά των ηττημένων, κάνει την πρώτη εκδοχή μάλλον απίθανη. Συμπεραίνεται, συνεπώς, ότι ο Φίλιππος δεν φρόντισε να εγκαταστήσει φιλομακεδονικά καθεστώτα παντού, ίσως διότι δεν υπήρχε καμία ανάγκη μετά την πλήρη αποδυνάμωση των τέως ηγεμονίδων Πόλεων.[190]

Μετά την συμφωνία του με την Αθήνα, ο Φίλιππος ενδιαφέρθηκε και για την κατάσταση στην Πελοπόννησο. Αφού κατέλαβε την Κόρινθο και έγινε δεκτός από τους φιλιππίζοντες στις Πελοποννησιακές Πόλεις, ο Μακεδόνας βασιλιάς λεηλάτησε την περιοχή γύρω από την Σπάρτη αλλά δεν πείραξε την πόλη. Ικανοποίησε όμως όλες τις Πόλεις που εποφθαλμιούσαν σπαρτιατικά εδάφη, επιφέροντας την συρρίκνωση της Σπάρτης αλλά αρνούμενος τον πλήρη αφανισμό της. Ίσως να σεβάσθηκε την Ιστορία της αλλά κυρίως να υπολόγισε στην πολιτική και στρατιωτική αδυναμία της. Αυτή ακριβώς η διαπίστωση ίσως εξηγεί και την εξαιρετικά ήπια συμπεριφορά του Φιλίππου απέναντι στους περισσότερους ηττημένους νότιους Έλληνες.

Σε γενικές γραμμές, η όλη διευθέτηση των ελληνικών πραγμάτων με την παραδειγματική τιμωρία ορισμένων Πόλεων, την ήπια πολιτική έναντι των περισσοτέρων και κυρίως με την Ειρήνη του Δημάδη δείχνει ότι ο Φίλιππος ενέταξε τις ελληνικές Πόλεις και κυρίως την Θήβα, την Σπάρτη και την Αθήνα σε ένα νέο πολιτικό και διπλωματικό οικοδόμημα του ελλαδικού χώρου. Αφού λοιπόν ο Μακεδόνας βασιλιάς είχε αποτύχει μέχρι το 338/7 π.Χ. να συμμαχήσει με τους Αθηναίους για τον έλεγχο της Ελλάδας, δεν έμενε παρά να γίνει ο ίδιος απόλυτος κυρίαρχος της καταστάσεως τιμωρώντας παραδειγματικά την Θήβα, αποδυναμώνοντας χωρίς να βλάψει την ίδια την Σπάρτη και

[189] Οι ‘όροι συνάγονται από συρραφή πληροφοριών. Δες Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2:ch. XIX.1.
[190] Hornblower, p. 258.

εξαντλώντας όλη του την επιείκεια στην περίπτωση της Αθήνας.[191] Οι νέοι ρόλοι της Θήβας, της Σπάρτης και της Αθήνας είχαν τώρα καθορισθεί. Η Θήβα και η Σπάρτη ήταν πλέον δύο τελείως ανίσχυρες Πόλεις στην Βοιωτία και στην Πελοπόννησο, ανίκανες να απειλήσουν με οποιονδήποτε τρόπο τον Φίλιππο ή τους άλλους Έλληνες στο μέλλον. Η Αθήνα ήταν αναγκαστικά σύμμαχος του Μακεδόνα βασιλιά, χωρίς βέβαια να έχει καμία πιθανότητα αναβιώσεως της ηγεμονίας της αλλά και χωρίς να έχει χάσει τον στόλο της.

Το πιο πιθανό, λοιπόν, είναι ότι σκοπός του Φιλίππου δεν ήταν η καθυπόταξη των άλλων Ελλήνων αλλά η συμμαχία μαζί τους εναντίον των Θρακών ή και των Περσών. Ο Μακεδόνας βασιλιάς, φυσικά, δεν είχε κανένα λόγο να σκεφθεί την ενοποίηση των Ελλήνων για το συμφέρον των Πόλεών τους, αλλά η τακτική του στην τελική της φάση ήταν να τους αδρανοποιήσει και να τους εξαναγκάσει να συμμαχήσουν μαζί του για δικό του όφελος.[192] Μετά την μάχη της Χαιρώνειας και την Ειρήνη του Δημάδη, ο Φίλιππος είχε φθάσει πλέον στον κολοφώνα της δόξας του και μάλιστα είχε γίνει ο ηγέτης των Ελλήνων. Είχε επιτύχει να είναι βασιλιάς του ισχυρότερου κράτους στον ελλαδικό χώρο, ταγός των Θεσσαλών, προστάτης των Δελφών και ουσιαστικά επικεφαλής της Αμφικτιονίας. Επιπλέον, θεωρούνταν απόγονος του Ηρακλή και του Δία, πράγμα που φρόντιζε να το υπενθυμίζει τοποθετώντας στα νομίσματα που έκοβε τις κεφαλές του ημίθεου και του πατέρα των θεών αλλά και του Απόλλωνα.[193] Παρουσιαζόταν, συνεπώς, ως αρχηγός και προστάτης των ελληνικών ιερών, ως ο αδιαμφισβήτητος ηγεμών των Ελλήνων.

Ο Φίλιππος Ηγεμών των Ελλήνων (338-336 π.Χ.)

Η πολιτική τακτική του Φιλίππου ενίσχυσε ιδέες που είχαν εκφρασθεί ήδη από τις αρχές του Δ' αιώνα π.Χ. από τον Ισοκράτη. Ο Αθηναίος ρήτορας είχε ονειρευθεί την συνένωση των ελληνικών Πόλεων υπό την ηγεμονία των Αθηναίων.[194] Η βασική ιδέα του Ισοκράτη, όπως αναπτύσσεται στον *Πανηγυρικό* του λόγο που συγγράφηκε το 380 π.Χ., συνίστατο στο να συνενωθούν οι ελληνικές Πόλεις σε πόλεμο εναντίον των Περσών για το κοινό όφελος, αντί να πολεμούν μεταξύ τους. Ο ρήτορας είχε στείλει μάλιστα και κατά καιρούς επιστολές σε διάφορους ισχυρούς άνδρες της εποχής του, όπως ο Διονύσιος Α' των Συρακουσών και ο Αρχίδαμος της Σπάρτης, εξηγώντας τις απόψεις του για την συνένωση των Ελλήνων. Την ίδια ιδέα επανέλαβε σε λόγο του που έγραψε προς τον Φίλιππο αλλά και σε δύο επιστολές που του έστειλε. Μελετώντας τον *Πανηγυρικό* δεν πρέπει να μας φαίνεται καθόλου περίεργο που ο ρήτορας θεώρησε αρχικά ως πιθανούς ηγήτορες μια πανελλήνιας κινήσεως τους Αθηναίους μετά από τις λαμπρές νίκες τους εναντίον των Περσών αλλά και την Αθηναϊκή Ηγεμονία του Ε' αιώνα π.Χ. Μάλιστα, παρά την ήττα τους στον Πελοποννησιακό Πόλεμο, οι Αθηναίοι είχαν καταφέρει να σχηματίσουν και τον Δ' αιώνα π.Χ. μια δεύτερη Αθηναϊκή Συμμαχία. Τελικά, όμως, τα γεγονότα που ακολούθησαν φαίνεται ότι απογοήτευσαν τον Ισοκράτη σχετικά με το κατά πόσο η Αθήνα μπορούσε να αντεπεξέλθει στον ρόλο που εκείνος την είχε φαντασθεί. Το 346 π.Χ., συνεπώς, πρέπει να είχε πεισθεί ότι ο καταλληλότερος ηγέτης να πραγματοποιήσει τις ιδέες του ήταν ο Φίλιππος

Αν και οι άλλοι παραλήπτες των ισοκρατικών ιδεών δεν φαίνεται να εκτίμησαν τις απόψεις του ρήτορα, ο Φίλιππος πρέπει να διείδε ότι υπήρχε κάποιος σημαντικός Αθηναίος ο οποίος συνηγορούσε ή δικαιολογούσε τα σχέδια του εναντίον των Περσών. Έχοντας, λοιπόν, τον Αθηναίο ρή-

[191] Ellis, pp. 200-203 – Harris, *Aeschines*, p. 134.

[192] Hammond, *Philip*, p. 96.

[193] Άδωνις Α. Γεωργιάδης & αλ., επιμ. *Οδηγός Αρχαίων Ελληνικών Νομισμάτων* (Αθήνα: Γεωργιάδης, 1992), σ. 89 εικ. 132 & σ. 90 εικ. 133.

[194] Ισοκράτης, 4 (*Πανηγυρικός*).

τορα με το μέρος του, αλλά κυρίως με τον αέρα του νικητή, ο Φίλιππος κάλεσε στα τέλη του 338 π.Χ. όλες τις Πόλεις της ηπειρωτικής Ελλάδας και των νησιών του Ιονίου και Αιγαίου πελάγους να στείλουν απεσταλμένους στην Κόρινθο για συζήτηση θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος. Η Κόρινθος πρέπει να επελέγη συμβολικά διότι υπήρξε και ο τόπος συναντήσεως των Ελλήνων όταν αποφάσισαν να αντιταχθούν στον Ξέρξη το 480 π.Χ. Προσήλθαν λοιπόν όλοι οι προσκεκλημένοι, πλην των Σπαρτιατών, να ακούσουν τις ιδέες του Φιλίππου. Με δεδομένη την θέση ισχύος του Μακεδόνα βασιλιά, δεν χωρεί αμφιβολία ότι τα ψηφίσματα του συνεδρίου δεν μπορούσε παρά να αντανακλούσαν τις πεποιθήσεις του, μια που οι Πόλεις δεν μπορούσαν να κάνουν και αλλιώς.[195] Κατά συνέπεια, οι σύνεδροι αποφάσισαν να μην εξαναγκάσουν καμία Πόλη να αποδεχθεί το σύμφωνο που θα υπέγραφαν, να επιδιώξουν μεταξύ τους την ειρήνη με οποιοδήποτε μέσο, να μην επιτεθούν εναντίον του Φιλίππου και γενικώς να αποδεχθούν την παγίωση της υφισταμένης καταστάσεως σε επίπεδο συνόρων, πολιτευμάτων και νόμων (Ιστορική Πηγή 5). Με άλλα λόγια, ο Φίλιππος επέτυχε την συμφωνία για ειρήνη μεταξύ των Ελλήνων και το σταμάτημα των ερίδων και των ενοχλητικότατων μικροσυγκρούσεων, που μπορούσαν να αποδυναμώσουν τους Έλληνες και την ενότητά τους οποιαδήποτε δεδομένη στιγμή. Η παγίωση της pax macedonica (ειρήνης[196] που επέβαλαν οι Μακεδόνες) θα επέτρεπε στον Φίλιππο να θέσει σε εφαρμογή τα μεγαλεπήβολα σχέδια που είχε στον νου του για εκστρατεία εναντίον των Περσών.

Η ειρήνη που συνομολογήθηκε στην Κόρινθο, την οποίαν οι ιστορικοί σήμερα ονομάζουν Κορινθιακή Συμμαχία, φαίνεται ότι ήταν συμμαχία του Φιλίππου με κάθε μία από τις Ελληνικές Πόλεις.[197] Έχει όμως υποστηριχθεί και το αντίθετο, ότι δηλαδή ο Φίλιππος δεν συμμετείχε καθόλου στην συμμαχία, αλλά απλώς επέβαλε την συνομολόγησή της στις ελληνικές Πόλεις. Στο παρελθόν μάλιστα έχει επιχειρηθεί να δοθεί ιδιαίτερη σημασία σε αυτόν τον διαχωρισμό ως να υπονοούσε φυλετικό διαχωρισμό Ελλήνων και μη Ελλήνων. Θα μπορούσε όμως κανείς να υποστηρίξει ότι ο Φίλιππος, ως μονάρχης που ήταν, δεν είχε κανένα λόγο να λάβει μέρος σε έναν οργανισμό, οι αποφάσεις του οποίου θα δέσμευαν αναγκαστικά και τον ίδιο. Ο Φίλιππος λοιπόν την εποχή αυτή, όπως ακριβώς και οι Αθηναίοι κατά την περίοδο της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας, δεν συμμετείχε στην συνέλευση των συμμάχων, για να μην δεσμεύεται από τις αποφάσεις της, αλλά φυσικά την καθοδηγούσε με άλλους τρόπους.[198] Από την άλλη πλευρά, όμως, αμφισβητείται ακόμη και το γεγονός ότι υπήρξε σκέψη για συμμαχία και υποστηρίζεται ότι στο Συνέδριο της Κορίνθου ο Φίλιππος απλώς εξέθεσε τα σχέδιά του εναντίον των Περσών, που έγινα φυσικά αποδεκτά.[199] Πάντως οι σκόρπιες πληροφορίες που έχουμε στην διάθεσή μας για τον χαρακτήρα της συναντήσεως στην Κόρινθο συνηγορούν περισσότερο στη ύπαρξη συμμαχίας ελληνικών Πόλεων και Μακεδόνων.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΗΓΗ 5
ΕΙΡΗΝΗ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Β' ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ
Ο ΟΡΚΟΣ (338 π.Χ.)

Αρχαίο Κείμενο σε Marcus N. Tod, ed., *Greek Historical Inscriptions*, 2 vols in 1, rpt. of 1946-1948 2-vol. ed. (Chicago: Ares, 1985), no 177, 2:224-225. Απόδοση στην νεοελληνική Δ. Ι. Λοΐζος.

[195] Bengtson, pp. 200-201.
[196] Ο Ellis (pp. 204-210) εξηγεί γιατί την βλέπει πιο πολύ ως "κοινή" ειρήνη των Ελλήνων παρά ως συμμαχία.
[197] Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 198.
[198] ΙΕΕ, 3β: 90-93 και Harris, *Aeschines*, pp. 135-136.
[199] Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2: ch. XIX.2.

Όρκος. Ορκίζομαι στον Δία, στην Γη, στον Ήλιο στον Ποσειδώνα, στην Αθηνά, στον Άρη και σε όλους τους θεούς και τις θεές να διαφυλάττω την ειρήνη και να μην παραβώ τις συνθήκες με τον Φίλιππο τον Μακεδόνα, ούτε να πάρω όπλα με κακή πρόθεση εναντίον κανενός που διαφυλάττει τους ίδιους όρκους ούτε στην ξηρά ούτε στην θάλασσα, ούτε πόλη, ούτε φρούριο να καταλάβω, ούτε λιμάνι για να κάνω πόλεμο εναντίον κάποιου που έχει συνυπογράψει την ειρήνη, ούτε τέχνη ούτε τέχνασμα να χρησιμοποιήσω, ούτε την βασιλεία του Φιλίππου και των απογόνων του να καταλύσω, ούτε τα πολιτεύματα που διατηρούσε κάθε Πόλη όταν έπαιρνε τους όρκους για ειρήνη. Ούτε ο ίδιος να πράξω κάτι εναντίον των συνθηκών, ούτε να επιτρέψω, όσο μπορώ, σε άλλον να το κάνει. Εάν κάποιος προσπαθήσει να παραβεί τις συνθήκες, να βοηθήσω όπως μου ζητήσουν οι αδικούμενοι και να πολεμήσω εναντίον αυτών που θα παραβούν την κοινή ειρήνη με όποιον τρόπο αποφασισθεί στις κοινές συσκέψεις και διατάξει ο ηγεμόνας και να μην εγκαταλείψω ...
Ο δήμος των Κερκυραίων, οι Θεσσαλοί, οι Μάγνητες δίπλα στους Θεσσαλούς. Οι Αχαιοί της Φθιώτιδας. Νησιώτες: ο δήμος της Σαμοθράκης και της Θάσου. Οι Αιτωλοί, οι Ακαρνάνες, οι Αμβρακιώτες, από την Θράκη και ... οι Φωκείς, οι Λοκροί, οι Δωριοίς και οι Οιταίοι και οι Μαλιείς και οι Αινιάνιοι και οι Αγραίοι και οι Δόλοπες, οι Αθαμανοί και οι Περραιβοί, ο δήμος της Ζακύνθου και της Κεφαλληνίας.

Στην συνάντηση της Κορίνθου ορίσθηκαν επίσης τα όργανα της συμμαχίας καθώς και οι λειτουργίες τους. Σύμφωνα με όσα ψηφίσθηκαν, την διοικητική εξουσία είχε το Συνέδριο των Συμμάχων, οι εκατό περίπου αντιπρόσωποι του οποίου ελάμβαναν αποφάσεις χωρίς να χρειάζονται την έγκριση των Πόλεων τους. Συνέρχονταν δύο φορές τον χρόνο για να συζητήσουν την εφαρμογή της συνθήκης συμμαχίας ή να αποφασίσουν για πόλεμο εναντίον εξωτερικού εχθρού. Η συμμαχία προέβλεπε, επίσης, την ύπαρξη ηγεμόνα για την ανωτάτη στρατιωτική ηγεσία και την εφαρμογή των αποφάσεων του Συνεδρίου.[200] Φυσικά, αυτός που ανέλαβε ως de facto (εκ των πραγμάτων) ηγεμών ήταν ο Φίλιππος, ο οποίος έθεσε και τους πραγματικούς στόχους της Κορινθιακής Συμμαχίας. Ο Μακεδόνας βασιλιάς διασφάλισε την ειρήνη μεταξύ των Ελλήνων με το κοινό συμβούλιο ενώ με την δύναμη των όπλων ήλεγχε την κατάσταση. Ακόμη, όλες του οι ενέργειες από εδώ και στο εξής θα είχαν την περιβολή των κοινών επιχειρήσεων των Ελλήνων, πράγμα που θα διαφύλασσε τα νώτα του σε ένα πιθανό στρατιωτικό εγχείρημα σε μακρινούς τόπους.

Το εύλογο ερώτημα όλων των μελετητών της Ιστορίας του Φιλίππου είναι ποια υπήρξε η κινητήρια δύναμη που τον ανάγκασε να στραφεί εναντίον των άλλων Ελλήνων. Μήπως επιδίωκε να προστατεύσει και να εξασφαλίσει το μακεδονικό κράτος; Μήπως να θέσει υπό την κυριαρχία του τις Ελληνικές Πόλεις ή μήπως ήταν μέρος του σχεδίου για την κατάκτηση της Περσικής Αυτοκρατορίας; Φυσικά δεν διαθέτουμε καμία πληροφορία επί αυτού του θέματος και έτσι απλώς μπορούμε να εικάσουμε τις προθέσεις του βασιλιά. Όπως είναι αναμενόμενο, οι γνώμες των ιστορικών ποικίλουν,[201] αλλά τα γεγονότα μας υποδεικνύουν την άποψη ότι ο Φίλιππος προσάρμοζε τα σχέδιά του ανάλογα με την κατάσταση που δημιουργούνταν κάθε φορά μετά από μια επιτυχία του ή αποτυχία

---

[200] Οι πληροφορίες αυτές συνάγονται από διάφορες πηγές, κυρίως επιγραφές. Δες Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2: ch. XIX.1. Μια ενδιαφέρουσα πηγή είναι και Ψευδο-Δημοσθένης, 17 (*Περί των προς Αλέξανδρον Συνθηκών*) 5-6 & 8 & 10 & 15-16 & 19 & 30, εάν δεχθούμε βέβαια ότι η κοινή ειρήνη που συνομολογήθηκε με τον Αλέξανδρο μετά τον θάνατο του Φιλίππου (δες επόμενο κεφάλαιο) είχε ταυτόσημους ‘όρους με την Κορινθιακή Συμμαχία. Δες και Ellis, pp. 205 & 207.

[201] Δες ΙΕΕ, 3β:33 και *Φίλιππος Βασιλεύς Μακεδόνων*, σ. 243, σημ. 71 και Wilcken, *Alexander the Great*, pp. 29-30 & 36-37..

του και επομένως δεν πρέπει να υπήρχε ένα εξ αρχής κατακτητικό σχέδιο στρεφόμενο εναντίον των άλλων Ελλήνων ή και των Περσών.[202] Ο Φίλιππος δεν φαίνεται να είχε κανένα λόγο να προσχεδιάσει την ένωση των Ελλήνων και την εκστρατεία εναντίον των Περσών. Ο Μακεδόνας βασιλιάς, βέβαια, δεν είχε παρά να εκμεταλλευθεί τις ευκαιρίες που του δίνονταν για να επεκτείνει το κράτος του ή να αναδειχθεί ο ισχυρότερος της εποχής του. Είναι πολύ πιθανό όλες του οι κινήσεις να είχαν ως μοναδικό τους στόχο την ασφάλεια της Μακεδονίας, πράγμα που απαιτούσε ειρήνη ανάμεσα στους υπόλοιπους Έλληνες και φυσικά την αποδυνάμωσή τους.[203]

Η ιδέα επιθέσεως εναντίον της Περσίας αποτελεί ένα άλλο σχέδιο που μπορεί όμως να ήταν αναπόσπαστο μέρος των σχεδιασμών του Φιλίππου για την ασφάλεια της Μακεδονίας και της Ελλάδας. Οι πράξεις του βασιλιά αποδεικνύουν ότι ποτέ δεν υπήρξε ιδεολόγος πολιτικός, αλλά, αντιθέτως, μόνο οξύνους στρατηγός και ρεαλιστής πολιτικός άνδρας και κατά συνέπεια δεν ενδιαφερόταν για τα πολιτικά ή κοινωνικά προβλήματα των νοτίων Ελλήνων, αλλά μόνο για τα δικά του. Δεν φαίνεται επομένως πιθανό ότι αποφάσισε την εκστρατεία για να στρέψει την ενεργητικότητα των άλλων Ελλήνων μακριά από τις έριδές τους και προς στην Ασία. Ούτε όμως και η ίδια η Μακεδονία είχε προβλήματα υπερπληθυσμού, κοινωνικών αναταραχών ή οικονομική δυσπραγία που να δικαιολογούν προσπάθεια αποπροσανατολισμού των κατοίκων. Τι τον ώθησε άραγε να αποφασίσει το 338/7 π.Χ. την μεγάλη εκστρατεία ανατολικά; Μήπως ήταν η άκρατη φιλοδοξία του να κατακτήσει όλο και περισσότερα εδάφη[204] ή πρέπει να αναζητηθούν βαθύτεροι λόγοι γεωπολιτικής που επέβαλαν μια τέτοια εκστρατεία; Η Ιστορία σίγουρα είχε διδάξει τον Φίλιππο ότι κάποιοι Έλληνες θα μπορούσαν, όπως είχε συμβεί πολλές φορές στο παρελθόν, να ζητήσουν βοήθεια από τους Πέρσες εναντίον του και φυσικά θα την είχαν. Άρα, εάν ήθελε να εξασφαλίσει την ειρήνη στην Ελλάδα, με απώτερο σκοπό την ασφάλεια της Μακεδονίας, έπρεπε να εξαλείψει την περσική ισχύ. Ο Φίλιππος δεν έκανε τίποτα περισσότερο από το να σκεφθεί να πραγματοποιήσει αυτό που έπρεπε να είχαν πράξει οι νότιοι Έλληνες ενωμένοι, αμέσως μετά το τέλος των περσικών πολέμων. Ο Μακεδόνας βασιλιάς διαπίστωσε το αυτονόητο: δεν ήταν ασφαλής εφ' όσον υπήρχαν οι Πέρσες έτοιμοι να χρησιμοποιήσουν χρήματα για να διαιρέσουν και πάλι τους Έλληνες. Η επέμβαση του Φιλίππου στην Περσία μπορεί να αποσκοπούσε μόνο στην αποδυνάμωση των Περσών, έτσι ώστε να μην είναι σε θέση να βοηθήσουν πιθανές εξεγέρσεις των Ελλήνων εναντίον του. Επίσης, ως δεύτερο σκέλος, θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι μπορεί να ήταν και η επέκταση του μακεδονικού κράτους στα ανατολικά, τουλάχιστον σε ένα τμήμα της Μικράς Ασίας, ώστε να απωθηθούν οι Πέρσες λίγο μακρύτερα από τα ανατολικότερα όρια της περιοχής που ήλεγχε ο Φίλιππος, με όλα τα οικονομικά και γεωπολιτικά οφέλη που θα επέφερε μια τέτοια επιτυχία. Άλλωστε, ο Μακεδόνας βασιλιάς ήξερε ότι ο Ελλήσποντος ήταν η μόνη χερσαία δίοδος των Περσών για μεγάλης κλίμακας στρατιωτικές επιχειρήσεις με κατεύθυνση τον ελλαδικό χώρο.

Έχοντας προφανώς αποκρυσταλλώσει στο μυαλό του το μεγαλεπήβολο αυτό σχέδιο, ο Φίλιππος είχε προτείνει το 337 π.Χ. στο συνέδριο της Κορινθιακής Συμμαχίας την κοινή εκστρατεία εναντίον των Περσών, με την δικαιολογία ότι έπρεπε να τιμωρηθούν για την καταστροφή των ιερών, που είχε πραγματοποιήσει ο Ξέρξης πριν από περίπου εκατόν πενήντα χρόνια. Με αυτόν τον τρόπο, παρουσιάσθηκε ο Φίλιππος ως θεματοφύλακας των ιερών παραδόσεων των Ελλήνων και, ως ήταν φυσικό, οι λιγοστές αντιρρήσεις κάμφθηκαν από την γενική αποδοχή με την οποία έγινε δεκτή η πρότασή του. Άλλωστε, η όλη ιδέα της τιμωρίας των Περσών ίσως θύμισε σε ορισμένους

---

[202] Ο Τσιμπουκίδης (κεφ. 1-2, 10-11) βέβαια, επιμένοντας σε μια στείρα μαρξιστική θεώρηση πιστεύει ακριβώς το αντίθετο, χωρίς όμως να φαίνεται ότι μπορεί και να το αποδείξει με αδιάσειστα στοιχεία.

[203] Δες Eugene N. Borza *In the Shadow of Olympus. The Emergence of Macedon* (Princeton: Princeton Univ. Press, 1990), pp. 228-230 και R. Malcolm Errington, *A History of Macedonia* (Berkley: Univ. of California Press, 1990), pp. 87-89 & 103-104.

[204] Hammond, *Philip*, 170.

παλιές ελληνικές δόξες νίκης εναντίον των Μήδων, πράγμα που είχε σχεδόν ξεχασθεί μετά από τα εκατόν πενήντα χρόνια πολέμων μεταξύ των Ελληνικών Πόλεων. Ίσως όμως το όλο εγχείρημα να φάνταζε και μια ευκαιρία για πλουτισμό, αφού οι Έλληνες σίγουρα θα σκέφθηκαν ότι υπήρχε πολύς χρυσός και χρήμα, το οποίο χρησιμοποιούσαν απλόχερα οι Πέρσες τόσα χρόνια για να υποστηρίζουν αντίπαλα στρατόπεδα στην Ελλάδα. Άλλοι πάλι ίσως δεν είχαν καμία διάθεση να ασχοληθούν με πολέμους και εκστρατείες, χωρίς όμως να έχουν την δύναμη να αντιταχθούν στον Φίλιππο.[205] Μαζί με την αποδοχή της προτάσεως, ο Φίλιππος φρόντισε να ψηφισθεί από το συνέδριο ότι όποιος συμμαχούσε με τον εχθρό θα χαρακτηριζόταν προδότης και θα τιμωρούνταν ως τέτοιος.

Μετά την ολοκλήρωση των διαβουλεύσεων στην Κόρινθο και την εγκαθίδρυση της pax macedonica, ο Φίλιππος ήταν απολύτως έτοιμος να οργανώσει την εκστρατεία των Ελλήνων εναντίον των Περσών. Τελικά, οι συγκυρίες, δηλαδή η πολιτική κατάσταση στην Περσία, βοήθησαν κατά πολύ τα σχέδια του Μακεδόνα βασιλιά. Το 338 π.Χ., ο Αρταξέρξης Γ' (359-338 π.Χ.) και οι πρεσβύτεροι γιοι του δηλητηριάσθηκαν από τον αρχηγό της βασιλικής φρουράς, ο οποίος υποστήριξε την άνοδο στον θρόνο του νεότερου γιου Αρσή. Ως ήταν φυσικό, ο Αρσής κλήθηκε αμέσως να αντιμετωπίσει εσωτερικές εξεγέρσεις και αποστασίες και επομένως το 337 π.Χ. η Περσία βρισκόταν σε κατάσταση εσωτερικής αναταραχής. Ο Φίλιππος, μαθαίνοντας τα γεγονότα, έστειλε στην Μικρά Ασία 10.000 άνδρες[206] με αρχηγούς τον Παρμενίωνα και τον Άτταλο. Αφού πέρασαν τον Ελλήσποντο και χωρίς να συναντήσουν οποιαδήποτε αντίσταση, οι Μακεδόνες απελευθέρωσαν τις Ελληνικές Πόλεις κατά μήκος της δυτικής ακτής της Μικράς Ασίας, από την περιοχή της Τροίας μέχρι τον ποταμό Μαίανδρο (Büyük Menderes Nehri), απέναντι από την Σάμο, καταλαμβάνοντας έτσι τα πρώτα περσικά εδάφη. Σίγουρα, μετά από αυτήν την επιτυχία ο Φίλιππος πρέπει να σκέφθηκε σοβαρά να αρχίσει πλέον τις προετοιμασίες της μεγάλης εκστρατείας εναντίον του περσικού κράτους. Ο θάνατος όμως τον σταμάτησε.

Ένας Απρόσμενος Φόνος (336 π.Χ.)

Έχει συμβεί πολλές φορές στην Ιστορία οι πρωταγωνιστές και οι δημιουργοί της να έχουν συνήθως απροσδόκητο ή ασήμαντο τέλος, όχι πέφτοντας ηρωικά στην μάχη αλλά από ανάξιο λόγου θάνατο. Τέτοια υπήρξε και η μοίρα του Φιλίππου. Ο Μακεδόνας βασιλιάς έπρεπε να παραστεί το καλοκαίρι του 336 π.Χ. στον γάμο του Αλεξάνδρου (βασιλιά των Μολοσσών, αδελφού της γυναίκας του Ολυμπιάδας και συμμάχου του) με την κόρη του Κλεοπάτρα, που τελούνταν στις Αιγές (σημερινή Βεργίνα).[207]

> Αφού τελείωσε η οινοποσία και κανονίσθηκε να αρχίσουν την επομένη οι αγώνες και, ενώ ήταν ακόμη σκοτάδι, έτρεχαν οι καλεσμένοι να φθάσουν στο θέατρο. Μόλις χάραξε, σχηματίσθηκε η πομπή. Ο Φίλιππος είχε διατάξει, μαζί με τις άλλες μεγαλοπρεπείς κατασκευές, να λάβουν μέρος στην πομπή και ομοιώματα των δώδεκα θεών [του Ολύμπου], φτιαγμένα με περισσή τέχνη και διακοσμημένα έτσι ώστε να διακρίνεται ο πλούτος από τους παρευρισκομένους. Ανάμεσα σε όλα αυτά υπήρχε και ομοίωμα ενός δέκατου τρίτου θεού, αυτό του Φιλίππου, για να φαίνεται ότι ο βασιλιάς

[205] Πρβλ. ΙΕΕ, 3β: 93 και Bengtson, pp. 182-183 και Mossé, *Athens in Decline*, p. 75 και Τσιμπουκίδης, *Φίλιππος Β'*, σ. 226-7.

[206] Πολύαινος, Ε.44.4.

[207] Για αμφισβήτηση της ταυτίσεως Αιγών με Βεργίνα δες Panayiotis B. Faklaris, "Aegae: Determining the Site of the First Capital of the Macedonians," *American Journal of Archaeology* 98 (1994): 609-616 αλλά και πειστική αντίκρουσή της από τον N. G. L. Hammond, "The Location of Aegeae," *Journal of Hellenic Studies* CXVII (1997): 177-179.

> ήταν ίσος και όμοιος με τους δώδεκα θεούς. Μόλις γέμισε το θέατρο φάνηκε ο Φίλιππος ο ίδιος με λευκό ιμάτιο. Άφησε την συνοδεία του πιο πίσω και προχώρησε γρήγορα μπροστά. Ήθελε να δείξει σε όλους ότι τώρα έχαιρε εκτιμήσεως από όλους τους Έλληνες και δεν είχε ανάγκη προσωπικής φρουράς. [...] Όταν [όμως] ο Φίλιππος είπε στους φίλους του, στην είσοδο του θεάτρου, να προπορευθούν και στους φρουρούς του να τον ακολουθήσουν από απόσταση, ο Παυσανίας είδε τον βασιλιά που ήταν μόνος. Έτρεξε, του έμπηξε [το μαχαίρι] στα πλευρά και τον έριξε νεκρό.[208]

Οι παρευρισκόμενοι καταδίωξαν και πλήγωσαν θανάσιμα τον δολοφόνο, ο οποίος έτσι δεν αποκάλυψε τα κίνητρα της πράξεώς του.[209] Τα βαθύτερα και πραγματικά ελατήρια της δολοφονίας παρέμειναν για πάντα σκοτεινά και απροσδιόριστα, αλλά φαίνεται ότι ήταν μάλλον προσωπικά.[210]

Ο Αλέξανδρος φρόντισε αμέσως για την ταφή του πατέρα του σε λαμπρό τάφο. Σε ένα σημείο του μακεδονικού νεκροταφείου στις Αιγές έσκαψαν βαθιά για να κτισθεί υπόγειος μεγαλοπρεπής τάφος με προθάλαμο, κυρίως θάλαμο και τοξωτή σκεπή. Η πρόσοψη ήταν διακοσμημένη με δύο επιβλητικούς ιωνικούς ημικίονες και στην ζωφόρο ζωγραφίσθηκε σκηνή κυνηγιού με καβαλάρηδες, ζώα και δέντρα. Ο καλλιτέχνης προσπάθησε να αποδώσει στις μορφές των κυνηγών τα πρόσωπα του Φιλίππου, του Αλεξάνδρου και άλλων φίλων και συγγενών. Στον θάλαμο κατασκεύασαν ειδική κυβοειδή σαρκοφάγο και τοποθέτησαν χρυσή λάρνακα, μέσα στην οποία έβαλαν καλά καθαρισμένα, μετά την καύση, τα οστά του δολοφονημένου βασιλιά και από επάνω χρυσό στεφάνι με καρπούς και φύλλα βαλανιδιάς. Μετά, σφράγισαν την σαρκοφάγο με ένα κομμάτι βαρύ μάρμαρο. Σε μια γωνιά του νεκρικού θαλάμου, ακούμπησαν την ασπίδα, το δόρυ, ένα ζευγάρι κνημίδες του νεκρού και επάνω σε πολυτελέστατη κλίνη, διακοσμημένη με ανάγλυφες μικροσκοπικές μορφές του Φιλίππου, του Αλεξάνδρου και άλλων μελών της βασιλικής οικογενείας, έβαλαν το διάδημα, τον θώρακα, το κράνος, το ξίφος και το εγχειρίδιο. Σφράγισαν τον θάλαμο με τεράστια μαρμάρινη δίφυλλη πόρτα και στην βάση της ακούμπησαν τον χρυσό σκυθικό γωρυτό (φαρέτρα), που είχε φέρει ο βασιλιάς από την μεγάλη νικηφόρα εκστρατεία του εναντίον των Σκυθών το 339 π.Χ. Δίπλα ακριβώς, τοποθέτησαν το τελευταίο ζευγάρι επίχρυσες κνημίδες που είχε διατάξει να του φτιάξουν μετά τον τραυματισμό του στην ίδια εκστρατεία που τον είχε αφήσει κουτσό. Φυσικά, δεν παρέλειψαν να αποθέσουν στον θάλαμο και στον προθάλαμο πολλά ασημένια και χάλκινα σκεύη που είχαν χρησιμοποιηθεί στις νεκρικές τελετουργίες, όπως άρμοζε σε τέτοιες περιπτώσεις σε νεκρό βασιλιά. Κατόπιν, τοποθέτησαν το δεύτερο βαρύ θυρόφυλλο στην έξοδο του προθαλάμου και κάλυψαν το οικοδόμημα με σωρό χώμα μέχρι να δημιουργηθεί ένα λοφάκι.[211]

Μετά από δύο χιλιάδες τριακόσια δέκα τρία χρόνια, ο Καθηγητής της Αρχαιολογίας Μανόλης Ανδρόνικος, αφού μετακίνησε τεράστιους όγκους χωμάτων που είχαν μέσα στους αιώνες συσσωρευθεί πάνω από το μικρό λοφάκι και έσκαψε βαθιά μέσα στην γη, ανακάλυψε επιτέλους τον ασύλητο μακεδονικό τάφο του βασιλιά. Στις 8 Νοεμβρίου 1977 ο Ανδρόνικος αφαίρεσε την κλείδα του τάφου (ειδική πέτρα), έβαλε το κεφάλι του από την οπή στο εσωτερικό του θαλάμου και ξαναέφερε στο φως τα βασιλικά αντικείμενα που συντρόφευαν τον νεκρό για είκοσι τρεις αιώνες.[212] Ήταν η σημαντικότερη ανακάλυψη του 20ου αιώνα για την Κλασσική Αρχαιολογία.

---

[208] Διόδ. XVI.92.5-93.2 & 94.3. Απόδοση Δ. Ι. Λοΐζος.

[209] Διόδ. XVI.91.4-95.5.

[210] Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2: ch. XXI και Ellis, pp. 223-227.

[211] Η περιγραφή βασίζεται στο Ανδρόνικος, *Βεργίνα. Οι Βασιλικοί Τάφοι*, σ. 96-197.

[212] Για αποδείξεις ότι ο μεγάλος βασιλικός τάφος της Βεργίνας είναι του Φιλίππου Β' δες Ανδρόνικος, *Βεργίνα: Οι Βασιλικοί Τάφοι*, σ. 227-232 και Hammond, *Philip*, pp. 178-182, όπου αντικρούονται πειστικά οι αντίθετες απόψεις που συνοψίζονται στο Borza, *Shadow of Olympus*, pp. 260-276.

Τι υπήρξε όμως ο Φίλιππος για την Μακεδονία και τους Μακεδόνες του Δ' προ Χριστού αιώνα; Ο γιος του Αλέξανδρος αποτίμησε αργότερα την προσφορά του πατέρα του στους Μακεδόνες:

> Ο Φίλιππος σας παρέλαβε όταν ήσασταν νομάδες και φτωχοί και ντυμένοι με προβιές. Οι περισσότεροι βόσκατε λίγα πρόβατα και για να τα φυλάξετε πολεμούσατε απεγνωσμένα με τους Ιλλυριούς και τους Τριβαλλούς και τους γείτονες [μας], τους Θράκες. Ο Φίλιππος σας έντυσε με χλαμύδες αντί για τις προβιές, σας κατέβασε από τα βουνά στις πεδιάδες, σας έκανε στρατιώτες ικανούς να πολεμήσετε τους γειτονικούς σας βαρβάρους, για να μην εμπιστεύεσθε την ασφάλεια της περιοχής σας στην οχυρότητα των θέσεων, αλλά στην δική σας ανδρεία. Σας εγκατέστησε ακόμη σε πόλεις και σας κόσμησε με νόμους και πολιτισμένες συνήθειες. Από υποτελείς και δούλους σας έκανε ηγεμόνες των βαρβάρων [...].[213]

Ο Φίλιππος ήταν βασιλιάς των Μακεδόνων για είκοσι τρία χρόνια και ανέδειξε την Μακεδονία στην ισχυρότερη δύναμη στον ελληνικό χώρο. Διακρίθηκε για τις ικανότητές του ως στρατηγός, αλλά το μεγαλύτερο προσόν του ήταν η πολιτική του οξυδέρκεια και διορατικότητα, που έστρεψαν άλλωστε και το ενδιαφέρον του προς την Περσία. Ο Φίλιππος δεν φαίνεται ότι είχε ποτέ το όραμα της ιδεατής πανελλήνιας συνενώσεως που ανέπτυξε ο Ισοκράτης. Αντιθέτως, μάλλον ήθελε να χρησιμοποιήσει την ενωμένη ελληνική ισχύ για τους δικούς του σκοπούς, να διασφαλίσει το κράτος του και την εξουσία του.[214] Ο Φίλιππος έκλεισε τον κύκλο των Πόλεων και των δημοκρατικών ή ολιγαρχικών συστημάτων που διακυβερνούσαν στο μεγαλύτερο μέρος του ελλαδικού χώρου ανάμεσα στον Ε' και στον Δ' αιώνα π.Χ. και άνοιξε τον νέο κύκλο των ισχυρών και επωνύμων μοναρχών. Ο Φίλιππος σχεδίασε και ο γιος του Αλέξανδρος τελικά πραγματοποίησε την κατάκτηση του μεγαλύτερου τμήματος του τότε γνωστού κόσμου, δημιουργώντας μια αρχαία ελληνική αυτοκρατορία.

Το Κράτος & ο Στρατός των Μακεδόνων επί Φιλίππου Β'

Δεν είναι εύκολο να ανασυνθέσουμε με ακρίβεια την κοινωνική, διοικητική και στρατιωτική οργάνωση του κράτους των Μακεδόνων από καταβολής του, ακριβώς διότι μας λείπουν οι πηγές. Χρησιμοποιώντας όμως αρχαίους συγγραφείς που αναφέρονται στην εποχή του Φιλίππου ή του Αλεξάνδρου έχουμε την δυνατότητα να δημιουργήσουμε ένα περίγραμμα της κοινωνίας, της διοικήσεως και του στρατού, τουλάχιστον για τον Δ' αιώνα π.Χ. Όλες οι πληροφορίες μας καταδεικνύουν πως αυτός που πραγματικά μετέτρεψε την Μακεδονία από μια αποδιοργανωμένη και κατατμημένη πληθυσμιακά περιοχή σε ένα ενοποιημένο και συγκεντρωτικό κράτος ήταν ο Φίλιππος.

Συνδυάζοντας τις πηγές μας συμπεραίνουμε ότι οι Μακεδόνες χωρίζονταν σε τέσσερις κοινωνικές ομάδες, τις οποίες γνωρίζουμε βέβαια μόνο όπως παρουσιάζονται στον στρατό, αλλά υποθέτουμε ότι ήταν οι ίδιες και στην κοινωνική διαστρωμάτωση. Η στρατιωτική και κοινωνική ιεραρχία, λοιπόν, αποτελούνταν από τον βασιλιά, τους ευγενείς, τους ελεύθερους χωρικούς και τους δουλοπάροικους. Οι ευγενείς ονομάζονταν Εταίροι και κατά την εποχή του Φιλίππου πρέπει να ήταν περίπου 800.[215] Η βάση της μακεδονικής κοινωνίας, όμως, ήταν οι αγρότες (που έχουν υπολογισθεί σε 85.000 οικογένειες), μια που γνωρίζουμε ότι η βιομηχανία και το εμπόριο είχαν μικρή συμμετο-

---

[213] Αρριανός, *Αλεξάνδρου Ανάβασις*, Ζ.9.2-3 [Εκδ. Γεωργιάδης].

[214] Ellis, pp. 232-234.

[215] Για το όλο ζήτημα δες Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2:ch. XI.3 & XII.2.

χή στην οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων. Οι πηγές μας υπονοούν ότι υπήρχε και μια ομάδα δουλοπάροικων (περίπου 65.000 οικογένειες), οι οποίοι καλλιεργούσαν την γη όταν οι ελεύθεροι χωρικοί και ευγενείς πολεμούσαν.[216] Οι ευγενείς αλλά και οι απλοί ελεύθεροι άνθρωποι πρέπει να ήταν μέλη της συνελεύσεως του Μακεδονικού λαού, η οποία επικύρωνε την άνοδο των νέων βασιλέων στον θρόνο, συμφωνούσε στον διορισμό αντιβασιλέα, σε περίπτωση που ο νέος μονάρχης ήταν ανήλικος, και εκτελούσε χρέη δικαστηρίου, κατά πάσα πιθανότητα, μόνο σε περιπτώσεις εγκλημάτων εναντίον του κράτους.[217] Η συνέλευση των Μακεδόνων φαίνεται ότι δεν είχε παραπάνω αρμοδιότητες, διότι ο εκλεγμένος βασιλιάς είχε στα χέρια του την πλήρη διοίκηση του κράτους και του στρατού καθώς και το δικαίωμα να απονέμει δικαιοσύνη ή να επικυρώνει αποφάσεις κάποιων δικαστηρίων, εάν παρίστατο ανάγκη, διότι δεν μπορεί να φαντασθεί κανείς ότι δεν υφίστατο κάποιο είδος τοπικών δικαστηρίων.[218] Οι πηγές μας όμως αποδεικνύουν ότι ο Μακεδόνας βασιλιάς δεν ήταν ουσιαστικά μονάρχης με απόλυτες και πλήρεις εξουσίες αλλά βασίλευε με βάση το εθιμικό δίκαιο.[219]

Εν τούτοις, η θέση και το γόητρο που κατείχε ο Μακεδόνας βασιλιάς στην ιεραρχία της εξουσίας δεν τον εμπόδιζαν να μάχεται δίπλα-δίπλα με τους πολεμιστές του, όπως κατά κόρον έπραξαν ο Φίλιππος και ο Αλέξανδρος. Μάλιστα, ο Φίλιππος κατάφερε να δεθεί στενότερα με τους στρατιώτες του, οι οποίοι δεν τον προσφωνούσαν βασιλιά ή με κάποιον άλλο τίτλο, παρά μόνο Φίλιππο, όπως φαίνεται καθαρά και στα νομίσματα που έκοψε.[220] Η καλή συνεργασία και συνεννόηση του Φιλίππου με τους ομόφυλούς του δεν εμπόδισε καθόλου τον διορισμό μορφωμένων Ελλήνων από άλλες Πόλεις στην διοίκηση. Το γεγονός αυτό εξηγεί άλλωστε και γιατί η γλώσσα της διοικήσεως και της διπλωματίας του Φιλίππου ήταν η αττική διάλεκτος. Πάντως, ο Φίλιππος έδωσε το μεγαλύτερο βάρος της διακυβερνήσεώς του στον στρατό και ιδίως στο πεζικό. Οι μέχρι τον Φίλιππο Μακεδόνες βασιλείς στηρίζονταν κατά βάση στο ιππικό, με αποτέλεσμα μόνο μικρός αριθμός των στρατευσίμων να βρίσκεται υπό τα όπλα. Ο Φίλιππος ήταν αυτός που δημιούργησε έναν ολοκληρωμένο στρατό χρησιμοποιώντας πλήρως τους Εταίρους, ελαφρύ ιππικό, πεζούς και πολιορκητικές μηχανές.[221]

Από πλευράς οπλισμού και τακτικής, οι ιππείς ή Εταίροι, που ήταν οι Μακεδόνες ευγενείς και μεγαλοκτηματίες, είχαν τον δικό τους οπλισμό και έφεραν κράνος, θώρακα, λόγχη και ξίφος. Κατά την διάρκεια της μάχης, η παράταξη τους είχε σχήμα τετραγώνου αλλά όταν το απαιτούσαν οι συνθήκες το σχήμα της μετατρεπόταν σε σφήνα ή ρόμβο για να διεισδύει ευκολότερα στις γραμμές του εχθρού. Ένα μικρό σώμα, μάλιστα, πολέμαγε υπό τις διαταγές του βασιλιά και ονομαζόταν Σωματοφυλακή. Ο εξοπλισμός των πεζών, που αποτελούσαν την μακεδονική φάλαγγα, περιλάμβανε κράνος, μικρό ξίφος, μάλλον ελαφρύ θώρακα και περικνημίδες αλλά και μακριά λόγχη που ονο-

---

[216] Ellis, p. 27. Οι υπολογισμοί του μακεδονικού πληθυσμού αναλύονται από τον Ellis, p. 34 (όπου και οι σχετικές παραπομπές) και αφορούν το έτος 334 π.Χ. Ο Ellis αναφέρει συγκεκριμένα 35.000 άνδρες υπό τα όπλα, 50.000-60.000 μη στρατευμένους αγρότες, 50.000-80.000 οικογένειες δουλοπάροικων και, άρα, ένα κατά προσέγγιση σύνολο 150.000 ανδρών, το οποίο πολλαπλασιαζόμενο με έναν υποθετικό συντελεστή 3,5 (μέλη κάθε οικογένειας) δίνει σύνολο 525.000 άτομα. Με άλλα λόγια υποστηρίζεται ότι περίπου μισό εκατομμύριο άνθρωποι έμεναν στην Μακεδονία αμέσως μετά την δολοφονία του Φιλίππου.

[217] Για συζήτηση των πηγών και των προβλημάτων δες Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2:ch. XI.1. H Julia Haskel (στο Trtitle, p. 181) πιστεύει ότι η συνέλευση των οπλιτών δεν είχε δικαστική εξουσία αλλά απλώς συγκαλούνταν από τον βασιλέα όταν εκείνος ήθελε να επιβεβαιώσει την ισχύ του στο στράτευμα.

[218] Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2: ch. XI.2.

[219] Δες ανάλυση σε Ellis, pp. 21-26 και μια μάλλον διαφοροποιημένη άποψη σε Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2:ch. XI.1.

[220] Δες εικόνες σε ΙΕΕ, 3β:30 & 35. Από τα νομίσματα του Φιλίππου Β' και του γιου του Αλέξανδρου Γ' λείπει η λέξη ΒΑΣΙΛΕΩΣ, που αναγράφεται κατά κόρον στα νομίσματα των βασιλέων της Ελληνιστική Εποχής.

[221] Για συζήτηση και προβλήματα δες Cawkwell, pp. 30-35.

μαζόταν σάρισα. Η σάρισα είχε μήκος από 5,5 μέχρι 7,4 μ.[222] και ο χειρισμός της υπήρξε μια από τις ιδιοφυείς ιδέες του Φιλίππου. Οι πεζοί στην πρώτη σειρά της παρατάξεως κρατούσαν τις κοντύτερες σάρισες, ενώ εκείνοι που βρίσκονταν στις επόμενες σειρές όλο και μακρύτερες, με αποτέλεσμα να σχηματίζεται ένα τείχος από αιχμές.[223] Οι στρατιώτες παρατάσσονταν σε βάθος 8 ή 16 στοίχων και σε απόσταση ενός μέτρου, την οποία μείωναν στο μισό όταν έπρεπε να αμυνθούν. Σκοπός αυτής της φάλαγγας των πεζεταίρων, η οποία μπορούσε εύκολα να διασπασθεί σε περισσότερα του ενός τμήματα, ήταν να απασχολεί τον εχθρό μέχρι ο υπόλοιπος στρατός να εκτελέσει τους κατάλληλους ελιγμούς. Ο ελαφρύτερος και λιγότερος, από του τυπικού Έλληνα οπλίτη, οπλισμός του Μακεδόνα πεζεταίρου τον έκανε να κινείται με μεγαλύτερη άνεση και ταχύτητα, ενώ έδωσε την ευκαιρία σε περισσότερους χωρικούς να έχουν την οικονομική δυνατότητα να συμμετάσχουν στον μακεδονικό στρατό.[224] Ο Φίλιππος ή ο Αλέξανδρος σχημάτισαν το ελαφρύ ιππικό των υπασπιστών από τους λιγότερο πλούσιους γαιοκτήμονες, οι οποίοι ήταν εξοπλισμένοι με ασπίδα και ακόντιο, και ο ρόλος τους ήταν βοηθητικός, κυρίως στο να εκμεταλλεύονται κενά της παρατάξεως των αντιπάλων συνεργαζόμενοι με το πεζικό. Ο Φίλιππος χρησιμοποιούσε κατά καιρούς και πολλούς άλλους Έλληνες μισθοφόρους,[225] κυρίως Θεσσαλούς ιππείς αλλά και πολλούς ψιλούς (ελαφρά οπλισμένους), όπως πελταστές, ακοντιστές, τοξότες, σφενδονήτες,[226] οι οποίοι μπορεί να προέρχονταν και από υποτελή στους Μακεδόνες φύλα. Το βέβαιο είναι ότι διέθετε τον πιο πολυάριθμο και ισχυρό στρατό στο τρίτο τέταρτο του Δ' αιώνα π.Χ.[227]

Το σύνολο του μακεδονικού στρατού του Φιλίππου στο απόγειο της πολεμικής του δραστηριότητας πρέπει να αριθμούσε περίπου 35.000-45.000 άνδρες.[228] Ο Φίλιππος διέθετε αρχικά, το 358 π.Χ., εναντίον των Ιλλυριών, πεζικό μόλις 10.000 ανδρών και 600 ιππείς.[229] Στην μάχη της Χαιρώνειας παρέταξε 30.000 πεζούς και 2.000 ιππείς, χωρίς να γνωρίζουμε τις πιθανές εφεδρείες του. Το 334 π.Χ., που ο Αλέξανδρος έφυγε για την Ασία, το πεζικό αποτελούσαν 32.000 άνδρες και το ιππικό 4.500 ιππείς, ενώ στην Μακεδονία έμειναν 12.000 πεζοί και 1.500 ιππείς, ένα σύνολο δηλαδή 50.000 ανδρών.[230] Οι ευγενείς καταλάμβαναν τα ανώτερα αξιώματα στον στρατό και η εκπαίδευσή τους άρχιζε από μικρή ηλικία όταν κατατάσσονταν στην δύναμη των βασιλικών παίδων. Οι κατώτεροι αξιωματικοί προέρχονταν από το στράτευμα και ανέρχονταν την ιεραρχία με προαγωγές που απένειμε ο βασιλιάς. Ο στρατός εκτελούσε συνεχείς ασκήσεις, ακόμη και σε περίοδο ειρήνης, για να βρίσκεται πάντα σε ετοιμότητα, εν αντιθέσει με τις ελληνικές Πόλεις όπου οι πολίτες επιστρατεύονταν σε περιόδους κινδύνου και μόνο.

Ο Μακεδόνας βασιλιάς φαίνεται ότι στις μάχες έθεσε σε εφαρμογή την τεχνική της ενισχύσεως του ενός κέρατος της παρατάξεως, που πρέπει να είχε διδαχθεί από τους Θηβαίους, ενώ πάντοτε διατηρούσε ισχυρές εφεδρείες, μακριά από το κυρίως μέτωπο, για να επέμβουν σε ώρα

---

[222] Ο Θεόφραστος (*Περί Φυτών Ιστορίαι*, 3.12.2) αναφέρει ότι το μήκος της σάρισας ήταν 12 πήχεις (5,5 μ.) ενώ ο Πολύβιος (XVIII.29.2) γράφει ότι αρχικά ήταν 16 πήχεις (7,4 μ.) ενώ αργότερα προσαρμόσθηκε στους 14 πήχεις (6,5 μ.). Βέβαια, το πιο πιθανό είναι ότι ο κάθε συγγραφέας αναφερόταν στην εποχή του. [Δες A. M. Snodgrass, *Arms and Armor of the Greeks* (N. York: Cornell Univ. Press, 1967), p. 118.]. Οι αντιστοιχίες σε σημερινά μέτρα έγιναν με πήχη =0,4624 μ. Για την σάρισα δες και ΙΕΕ, 3β:31.

[223] Δες πιθανή αναπαράσταση σε *Φίλιππος Βασιλεύς Μακεδόνων*, σ. 68-69. Ίσως, όμως, υπήρχαν και διαφορετικοί τρόποι παρατάξεως [Δες A. M. Snodgrass, *Arms and Armor of the Greeks* (N. York: Cornell Univ. Press, 1967), p. 119].

[224] Tritle, p. 180.

[225] Hammond, *Philip*, p. 113.

[226] Δες και Μανούσος Καμπούρης, "Η εξέλιξη του ελαφρού πεζικού στην Ελλάδα" *Στρατιωτική Ιστορία*, τευχ. 3 (Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1996) : 6-12.

[227] Cawkwell, pp. 48-49.

[228] Πρβλ. ΙΕΕ, 3β:32 και Ellis, p. 34 – Δες και ανάλυση σε Cawkwell, pp. 48-49.

[229] Διόδ. XVI.4.3.

[230] Διόδ. XVII.17.4-5.

ανάγκης. Ο Φίλιππος, δηλαδή, εφήρμοζε μία βελτίωση της τεχνικής του Επαμεινώνδα, κατά την οποία ένα τμήμα του πεζικού αναλάμβανε να επιφέρει καίριο πλήγμα στον αντίπαλο στρατό. Μόνο που ο Μακεδόνας βασιλιάς την αποστολή αυτή την ανέθεσε στο βαρύ ιππικό, του οποίου ηγούνταν ο ίδιος, και το οποίο εκτελούσε τις αποφασιστικές κινήσεις μέχρι την πλήρη ήττα του αντιπάλου. Επίσης, έκανε εκτενή χρήση διαφόρων μηχανικών μέσων κατά τις πολιορκίες που διενήργησε. Οι πηγές μας μιλούν για μικρούς καταπέλτες, που εκσφενδόνιζαν πέτρες και μεταλλικά βλήματα, αλλά και, αργότερα, για μεγαλύτερους και περιστρεφόμενους, που έριχναν ογκόλιθους ικανούς να γκρεμίσουν τείχη. Ακόμη, χρησιμοποιούσε ξύλινους πύργους για να αναρριχώνται οι τοξότες και να ρίχνουν τα βέλη τους πάνω από τα τείχη.[231] Η όλη πολεμική τακτική του υπήρξε το αποτέλεσμα μιας μακράς περιόδου εξελίξεων και καινοτομιών στην τέχνη του πολέμου από διάφορους Έλληνες πολεμικούς ηγέτες των προηγούμενων δεκαετιών.

Από την στιγμή που ανέλαβε την εξουσία το 359 π.Χ., ο Φίλιππος είχε δώσει μεγάλη σημασία στην οργάνωση του στρατού. Η ασφάλεια της Μακεδονίας απαιτούσε την δημιουργία ενός ισχυρού στρατεύματος που θα μπορούσε να αντιμετωπίσει τους γειτονικούς εχθρούς. Ο Μακεδόνας βασιλιάς είχε επιτύχει απόλυτα τον σκοπό του όταν μπορούσε να παρατάξει στο πεδίο της μάχης το ισχυρότερο πεζικό και ιππικό στον ελληνικό χώρο. Η εξαίρετη εκπαίδευση των οπλιτών και ιππέων σε συνδυασμό με τις στρατιωτικές αρετές και ικανότητες του Φιλίππου συνετέλεσαν στην απόλυτη εκπλήρωση των στόχων του Μακεδόνα βασιλιά: την εξασφάλιση της Μακεδονίας από όλα τα σημεία του ορίζοντα και τον πλήρη έλεγχο των Ελληνικών Πόλεων και του ελλαδικού χώρου.

Τα Όπλα των Αρχαίων Ελλήνων

Οι στρατιωτικές επιτυχίες των Ελλήνων στους πολέμους εναντίον των Περσών αλλά και οι εξελιγμένες τεχνικές στρατηγικής και τακτικής που παρατηρήθηκαν στα πεδία των μαχών όταν πολεμούσαν οι Έλληνες μεταξύ τους ήταν καρπός μακράς εξελίξεως και σειράς βελτιώσεων στην τέχνη του πολέμου. Οι Έλληνες κατασκεύασαν διάφορα επιθετικά και αμυντικά όπλα, πλοία και μηχανές, τα οποία προσάρμοσαν στις πολεμικές τους ανάγκες, ενώ ταυτοχρόνως εφηύραν και πολεμικές τακτικές που αποδείχθηκαν νικηφόρες εναντίον ισχυρών στρατών.

Επιθετικά Όπλα. Τα επιθετικά όπλα που είχαν σε χρήση οι Έλληνες ήταν το δόρυ, το ξίφος, το εγχειρίδιο, το ακόντιο, το τόξο και η σφενδόνη.[232] Το δόρυ ήταν το κατ' εξοχήν επιθετικό όπλο των Ελλήνων και ανάγεται στην Μυκηναϊκή Εποχή ή ίσως και στην Μινωική. Αποτελούνταν από στρογγυλό κοντάρι από ξύλο και, μέχρι τον ΙΑ' αιώνα π.Χ., έφερε ορειχάλκινη αιχμή. Παραγόταν σε διάφορα μεγέθη με μεγάλου μήκους αιχμές που μπορεί να έφθαναν και τους 50 πόντους, πράγμα που σημαίνει ότι δινόταν μεγάλη σημασία στην διατρητική ικανότητα του όπλου. Από την Αρχαϊκή Εποχή, η αιχμή αντικαταστάθηκε από σιδερένια, για μεγαλύτερη αντοχή και διεισδυτικότητα. Το συνολικό μήκος του δόρατος κυμαινόταν συνήθως από 2 έως 2,25 μ., ενώ από τον Δ' αιώνα π.Χ. εμφανίσθηκαν και μακρύτερα. Η μακεδονική σάρισα πρέπει να είχε την εποχή του Φιλίππου μήκος μεγαλύτερο από 5,5 μ.[233] και ήταν ένα ειδικού τύπου δόρυ.

Το ακόντιο ήταν ελαφρύ δόρυ, μήκους από 1,35 μέχρι 1,80 μ., που το έριχναν οι Έλληνες από μακριά και απαιτούσε ιδιαίτερη τεχνική για να βρει τον στόχο του. Χρησιμοποιούνταν από την Μυκηναϊκή Εποχή ενώ κατά την Κλασσική Εποχή συγκροτούνταν ειδικά σώματα ακοντιστών.

[231] Λεπτομερή ανάλυση για τον μακεδονικό στρατό και παραπομπές δες στο Hammond et. al., *History of Macedonia*, 2:ch. XII.

[232] Δες Μανούσος Καμπούρης, " Η εξέλιξη των επιθετικών όπλων στην Αρχαία Ελλάδα, *Στρατιωτική Ιστορία*, τευχ. 4 (Οκτώβριος-Νοέμβριος 1990) : 34-39.

[233] ΙΕΕ, 3β:193-194. Για το μήκος της σάρισας δες προηγούμενο υποκεφάλαιο.

Άλλο όπλο με το οποίο έκαναν βολές από μακριά ήταν το τόξο. Το καμπύλο τμήμα του ήταν φτιαγμένο από ξύλο, η χορδή κατασκευαζόταν από νεύρα ή έντερα ζώων, τα βέλη του είχαν μήκος από 45 έως 60 εκατοστά του μέτρου[234] και τοποθετούνταν σε φαρέτρα. Το πιο απλό όπλο που έριχνε βολές ήταν η σφενδόνη. Αποτελούνταν από ένα μικρό κομμάτι δέρμα, στις δύο πλευρές του οποίου ήταν δεμένα κορδόνια. Ο χειριστής τοποθετούσε το βλήμα στην δερμάτινη επιφάνεια και περιέστρεφε την σφενδόνη από τα δύο κορδόνια με ταχύτητα. Την κατάλληλη στιγμή, ελευθέρωνε το ένα κορδόνι για να εκσφενδονισθεί το βλήμα. Τα βλήματα μπορεί να ήταν μικρές πέτρες αλλά και ελλειψοειδή βόλια από άργιλο, μέταλλο ή μόλυβδο.[235]

Το ξίφος θεωρούνταν δευτερεύον όπλο από τους Αρχαίους Έλληνες και ήταν κατασκευασμένο από ορείχαλκο ή σίδηρο, ενώ η λαβή του ήταν επενδυμένη με ξύλο. Το πρώτο είδος ξίφους ονομαζόταν φάσγανο, ανάγεται στην Μυκηναϊκή Εποχή, ήταν ιδιαίτερα μακρύ και κατασκευασμένο από ορείχαλκο. Μπορούσε να διατρυπήσει ασπίδα από δέρμα βοδιού και να φθάσει μέχρι το σώμα του αντιπάλου. Το φάσγανο χρησιμοποιούνταν από τους πολεμιστές σε μάχη εκ παρατάξεως, όταν είχαν φθάσει κοντά στους εχθρούς. Μια αρκετά βραχύτερη παραλλαγή αυτού του σπαθιού χρησιμοποιούνταν από στρατιώτες ελαφρού πεζικού που δεν έφεραν ασπίδες ή πανοπλίες και φαίνεται ότι με το όπλο τους μπορούσαν μόνο να πλήξουν ακάλυπτα σημεία του αντιπάλου. Μετά το 1200 π.Χ. εισήχθη στον ελλαδικό χώρο το σιδερένιο ξίφος, που ονομαζόταν άορ (ἄορ ή ἆορ), παρήχθη σε μεγάλη ποικιλία μηκών και είχε μεγάλη διατρητική ικανότητα. Κατά τους πρώτους αιώνες της Αρχαϊκής Εποχής, το μήκος του ξίφους ήταν περίπου 0,90 μ., ενώ αργότερα και παράλληλα με τα υπάρχοντα εμφανίσθηκαν ξίφη μισού μήκους και με μία κόψη. Το κοντό ξίφος κρεμόταν μέσα σε θήκη, ψηλά στον αριστερό ώμο του πολεμιστή, έτσι ώστε να μπορεί να το σύρει με το αριστερό του χέρι και να το χρησιμοποιήσει ως βοηθητικό όπλο, εάν του έσπαγε ή του χανόταν το δόρυ. Όλα τα ξίφη μέχρι το τέλος του Ε' αιώνα π.Χ. ήταν παραλλαγές του άορος. Το άορ απετέλεσε το κύριο όπλο του οπλίτη, του νέου είδους πολεμιστή της φάλαγγας, με το οποίο οι Έλληνες πολέμησαν και νίκησαν τους Πέρσες στους Μηδικούς Πολέμους. Κατά τον Δ' αιώνα π.Χ. και παράλληλα με το άορ χρησιμοποιήθηκαν το λακεδαιμόνιο και το μακεδονικό ξίφος. Το λακεδαιμόνιο είχε μήκος περίπου 30 εκ., πλατιά λάμα για φαρδιά τραύματα και χρησιμοποιούνταν για μάχες εκ του σύνεγγυς σε πυκνούς σχηματισμούς. Παρομοίως, το μακεδονικό σπαθί ήταν κοντό αλλά στενότερο από το λακεδαιμόνιο και με κύρια ιδιότητα την μεγάλη διατρητική του ικανότητα. Παρ' όλα αυτά, το ξίφος έμεινε για τους Έλληνες ένα δευτερεύον όπλο μαζί με το εγχειρίδιο, μήκους από είκοσι έως τριάντα εκατοστά, που έφεραν οι πολεμιστές. [236]

Αμυντικά Όπλα. Τα αμυντικά όπλα των Αρχαίων Ελλήνων ήταν η ασπίδα, ο θώρακας, το κράνος, οι κνημίδες και οτιδήποτε άλλο προστάτευε τον πολεμιστή. Η ασπίδα ήταν το κατ' εξοχήν αμυντικό όπλο[237] των πολεμιστών. Το πρώτο είδος ασπίδας ονομαζόταν σάκος, κατασκευαζόταν από τεντωμένο δέρμα βοδιού που στηριζόταν σε ξύλινες βέργες και ήταν ενισχυμένη από πλεγμένα κλαδιά, ενώ, σε ορισμένες περιπτώσεις, η εξωτερική της επιφάνεια ήταν καλυμμένη με φύλλο χαλκού. Η ασπίδα ήταν τόσο μεγάλη ώστε να καλύπτει ολόκληρο το σώμα του πολεμιστή και είχε σχήμα ημικυλινδρικό. Εξέλιξή της ήταν η ολόσωμη οκτώσχημη ασπίδα με ίδια κατασκευή. Κατά το τέλος της Μυκηναϊκής περιόδου εμφανίσθηκαν οι μικρές επίπεδες στρογγυλές ασπίδες φτιαγμένες από δέρμα με εξωτερική επένδυση από χαλκό ή ορείχαλκο. Το μικρό τους μέγεθος επέτρεπε μεγάλη κινητική ευχέρεια στον πολεμιστή. Σιγά-σιγά, όμως, άρχισαν να χρησιμοποιούνται μεγάλες ασπίδες, κατασκευασμένες εξ ολοκλήρου από μέταλλο, που είχαν διάμετρο ενενήντα εκατοστά και δι-

---

[234] ΙΕΕ, 3β:195.

[235] Snodgrass, *Arms and Armor of the Greeks*, pp. 78-85.

[236] Για τα αριθμητικά δεδομένα και εικόνες δες ΙΕΕ, 3β:194.

[237] Δες Μανούσος Καμπούρης, "Η εξέλιξη των αμυντικών όπλων στην Αρχαία Ελλάδα, *Στρατιωτική Ιστορία*, τευχ. 5 (Δεκέμβριος 1996) : 36-43.

πλή λαβή στο εσωτερικό τους. Σύντομα εμφανίσθηκε και η λεγόμενη αργεία ασπίδα, που φτιαχνόταν από ξύλο και μέταλλο, ήταν κυρτή και έφερε εσωτερικά στεφάνη για να την στηρίζει ο μαχητής στον ώμο του. Κατά τον Δ' αιώνα π.Χ. έγινε πολύ δημοφιλής στους Έλληνες μισθοφόρους και ελαφρά οπλισμένους η πέλτη των Θρακών και γι' αυτό άλλωστε η κάτοχοί της ονομάζονταν πελταστές. Ήταν ασπίδα από ξύλο και δέρμα, ημισεληνοειδής, με μία ή δύο λαβές. Χρησιμοποιούνταν από σφενδονήτες, τοξότες και άλλους ψιλούς. Οι Μακεδόνες είχαν τον δικό τους τύπο ασπίδας. Ήταν στρογγυλή, με ελαφρά κύρτωση, από μέταλλο, χωρίς στεφάνη, αλλά με τελαμώνα (ιμάντα), που επέτρεπε στους Μακεδόνες που κρατούσαν την σάρισα και με τα δύο χέρια να την κρεμούν στον ώμο.[238] Η ίδια ασπίδα ονομάσθηκε κατά τους Ελληνιστικούς Χρόνους πέλτη.

Εκτός από την ασπίδα, το επάνω μέρος του σώματος του πολεμιστή προστατευόταν από το κράνος και τον θώρακα. Το κεφάλι του στρατιώτη προφυλασσόταν από το κράνος. Πρώιμα κράνη έχουν βρεθεί πολύ λίγα, διότι μάλλον τα περισσότερα ήταν φτιαγμένα από φθαρτά υλικά, δηλαδή από δερμάτινες λωρίδες με εσωτερική επένδυση. Φαίνεται όμως ότι ορισμένα πρέπει εξωτερικά να προστατεύονταν από τεμάχια οστών ή δόντια κάπρου, ενώ δεν λείπουν και δείγματα ορειχάλκινων κρανών.[239] Από τον Η' αιώνα π.Χ., τα κράνη των πολεμιστών ήταν αποκλειστικά φτιαγμένα από μέταλλο και εσωτερικά ήταν επενδυμένα με δέρμα ή πίλημα, δηλαδή συμπιεσμένα έρια ή τρίχες. Το κράνος μπορεί να ήταν στολισμένο με λοφίο μεταλλικό ή με τρίχες αλόγου ή με φτερά από ζώα. Υπήρχαν ποικίλοι τύποι κρανών αλλά κατά την Κλασσική Εποχή και ιδιαίτερα από το τέλος του Ε' αιώνα π.Χ. χαρακτηριστικό είδος ήταν το κορινθιακό κράνος σε διάφορες παραλλαγές.[240] Προσέφερε πολύ καλή προστασία του κεφαλιού και έφερε προρυνίδα για την προστασία της μύτης, αλλά ήταν βαρύ, ζεστό το καλοκαίρι και ο οπλίτης δεν μπορούσε να ακούσει και να δει καλά, διότι τα αυτιά του ήταν τελείως καλυμμένα και τα ανοίγματα για τα μάτια πολύ μικρά. Από την εποχή του Πελοποννησιακού Πολέμου, πολλοί οπλίτες προτιμούσαν τα ανοικτά κράνη για να έχουν ευρύ οπτικό και ακουστικό πεδίο. Το τελειότερο κράνος ήταν το βοιωτικό, που ήταν ανοικτού τύπου με γείσο και επαυχένιο για την προστασία του τραχήλου.[241]

Το κυριότερο μέσο προστασίας του σώματος ήταν ο θώρακας, που ανάγεται στην Μυκηναϊκή Εποχή. Εξαιρετικό δείγμα ορειχάλκινου ολόσωμου θώρακα είναι η πανοπλία των Δενδρών, που πήρε το όνομά της από τοποθεσία κοντά στις Μυκήνες (εικ. ΙΕΕ, 1:275). Πιστεύεται ότι οι περισσότεροι θώρακες ήταν αρχικά κατασκευασμένοι από δέρμα, λινό[242] ή μαλακά μέταλλα, ενώ από τον Η' αιώνα π.Χ. χρησιμοποιήθηκε συστηματικά ο ορείχαλκος. Οι ορειχάλκινοι θώρακες ήταν ιδιαίτερα βαρείς γι' αυτό και οι τεχνίτες σκέφθηκαν να φτιάξουν θώρακες που να αποτελούνται από πολλά στρώματα λινού, επάνω σε δερμάτινη βάση, που εφήρμοζαν στο σώμα με κορδόνια και ιμάντες. Με αυτόν τον τρόπο, εξασφαλιζόταν η ελαφρότητα του θώρακα, αλλά ετίθετο σε κίνδυνο η ζωή του μαχητή. Τελικά, από τον ΣΤ' αιώνα π.Χ. και μετά, οι τεχνίτες συνδύασαν τον ορείχαλκο με το δέρμα και το λινό για να προσφέρουν θώρακες που συνδύαζαν τα προτερήματα κάθε υλικού. Πάντως, δεν χρησιμοποιούνταν συστηματικά θώρακες σε όλες τις περιόδους και ιδίως από την περίοδο του Πελοποννησιακού Πολέμου και μετά, αν και ο Φίλιππος ξαναχρησιμοποίησε δερμάτινους θώρακες με μεταλλικές ενισχύσεις.[243]

---

238 Για σχεδιαστικές αναπαραστάσεις ασπίδων δες Peter Connolly, *The Greek Armies / Η Πολεμική Τέχνη των Αρχαίων Ελλήνων* (London / Αθήνα: Macdonald / Σιδέρης, 1977), σ. 14-15, 32-33.

239 A. M. Snodgrass, *Arms and Armor of the Greeks*, p. 26. Δες εικόνες σε ΙΕΕ, 1:274.

240 Δες εικόνες σε ΙΕΕ, 3β:202-203 και A. M. Snodgrass, *Arms and Armor of the Greeks*, pp. 51-57 και Connolly, σ. 34-35.

241 Εικ. 58 σε A. M. Snodgrass, *Arms and Armor of the Greeks* και Connolly, σ. 62.

242 Το λινό των θωράκων κατασκευαζόταν από τις ίνες του φυτού λινό.

243 Δες εξαιρετική σχηματική αναπαράσταση πανοπλίας και θωράκων σε Connolly, σ. 12, 36-39.

Εκτός από τους θώρακες, σε ορισμένες περιπτώσεις, χρησιμοποιούνταν μεταλλικά κομμάτια για την προστασία των άκρων του πολεμιστή. Τις κνήμες προφύλασσαν οι κνημίδες από ορείχαλκο, με εσωτερική επένδυση από ύφασμα, ενώ σε σπάνιες περιπτώσεις υπήρχαν καλύμματα για τις σφύρες, τους βραχίονες και τους μηρούς.

Μηχανικά Μέσα & Πολιορκητική Τέχνη. Τα σπουδαιότερα μηχανικά μέσα που χρησιμοποιούσαν οι Έλληνες στις μάχες ήταν τα ‘άρματα και κατά τον Δ' αιώνα π.Χ. οι καταπέλτες.

Το ‘άρμα, που αρχικά σερνόταν από δύο μόνο άλογα, δεν χρησιμοποιούνταν στις μάχες αλλά ήταν μέσο μεταφοράς πολεμιστών. Βρισκόταν σε συνεχή χρήση μέχρι τον Η' αιώνα π.Χ., οπότε και μάλλον εγκαταλείφθηκε. Σε ορισμένες περιοχές, όμως, και από τον Ζ' αιώνα π.Χ. και μετά, εμφανίσθηκαν και τέθριππα (‘άρματα με τέσσερα άλογα), που χρησιμοποιούνταν μόνο σε αγώνες και επίσημες τελετές.[244]

Ο καταπέλτης υπήρξε πολεμικό μέσο εξαιρετικής αποτελεσματικότητας. Εφευρέθηκε στις Συρακούσες το 399 π.Χ. από τους μηχανικούς που κάλεσε ο τύραννος Διονύσιος για να μελετήσουν και να φτιάξουν νέα όπλα, τα οποία θα χρησιμοποιούσε εναντίον των Καρχηδονίων. Όπως αποδείχθηκε, ήταν απολύτως αποτελεσματικός στην μάχη και η χρήση του διαδόθηκε γρήγορα και στον υπόλοιπο ελληνικό κόσμο. Ο καταπέλτης αποτελούνταν από ξύλινη κάθετη δοκό στηριγμένη σε βάση, στην κορυφή της οποίας ήταν στηριγμένο τόξο. Γρήγορα, οι μηχανικοί επέφεραν βελτιώσεις με αποτέλεσμα να αυξήσουν το βεληνεκές του νέου όπλου από περίπου 200 σε 750 μέτρα. Βέβαια, η χρήση του απαιτούσε ιδιαίτερα εξασκημένους χειριστές, οι οποίοι γνώριζαν πως να υπολογίσουν την απόσταση βολής. Οι καταπέλτες σε συνδυασμό με τους πολιορκητικούς πύργους (δες παρακάτω), χρησιμοποιήθηκαν ευρέως από τον Φίλιππο και τον γιο του Αλέξανδρο.

Μετά τους Μηδικούς Πολέμους, όταν οι στρατοί έπρεπε να αντιμετωπίσουν περιτειχισμένες πόλεις, αναπτύχθηκε η τέχνη της πολιορκητικής. Κατά την πολιορκία πόλεων χρησιμοποιούνταν κριοί που ήταν κορμοί δέντρων μήκους από 25 έως 45 μ.[245] με σιδερένια οδοντωτή κεφαλή. Επίσης, γινόταν χρήση της χελώνης, που ήταν είδος συνήθως ημικυκλικού υπόστεγου που προστάτευε τους χειριστές του κριού ή τους πολεμιστές που πραγματοποιούσαν πολιορκητικές εργασίες κοντά στα τείχη. Πολλές φορές, οι πολιορκητές συσσώρευαν χώμα κολλητά με τα τείχη και έβαζαν φωτιά σε ξύλα που τοποθετούσαν από πάνω του είτε για να υπονομεύσουν την περιτείχιση είτε για να προκαλέσουν μεγαλύτερη πυρκαγιά στην πόλη. Ακόμη, έσερναν κοντά στα τείχη πολιορκητικούς πύργους που ήταν εξοπλισμένοι με κριούς και καταπέλτες για την αποτελεσματικότερη υπονόμευση της άμυνας της πολιορκούμενης πόλεως.[246]

Πολεμική Τακτική. Από πλευράς στρατιωτικής τακτικής, όπως έχουμε ήδη εξηγήσει στους οικείους τόπους παραπάνω, οι Έλληνες εγκατέλειψαν γρήγορα την άτακτη μάχη, όπου πολεμούσαν ο καθένας μόνος του, και άρχισαν να μάχονται σε σχηματισμούς. Η φάλαγγα των οπλιτών εκτελούσε συγκεκριμένες κινήσεις, που υποδεικνύονταν από τους στρατηγούς ή τον διοικητή, με σκοπό να επιφέρει συντριπτικά πλήγματα στον εχθρό για να τον νικήσει. Οι Θηβαίοι ανέπτυξαν ένα ιδιαίτερο πρότυπο στρατηγικής και πολεμούσαν σε λοξή φάλαγγα, ενώ ενίσχυαν το ένα κέρας του στρατού τους. Την τακτική αυτή σε συνδυασμό με την ευρεία χρήση του ιππικού εφήρμοσε απολύτως επιτυχώς ο Φίλιππος. Ο Αλέξανδρος, όπως θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο, έθεσε αργότερα σε χρήση μια πιο βελτιωμένη και συνεπώς αποτελεσματικότερη μορφή πολεμικής τακτικής από αυτήν του πατέρα του.

---

[244] A. M. Snodgrass, *Arms and Armor of the Greeks*, pp. 20-21 & 45-46 και σχεδιαστικές αναπαραστάσεις σε Connolly, σ. 10 & 17.

[245] ΙΕΕ, 3β:230.

[246] F. E. Adcock, *The Greek and Macedonian Art of War* (Berkeley: Univ. of California Press, 1957), pp. 56-63. Δες σχέδια σε Connolly, σ. 50 & 66-67.

Πολεμικά Πλοία. Εκτός από τον στρατό οι Έλληνες χρησιμοποίησαν ευρέως και το ναυτικό.[247] Οι τοιχογραφίες της Θήρας μας δίνουν μια εικόνα των πλοίων της Μυκηναϊκής Εποχής, που μάλλον χρησιμοποιούνταν ως εμπορικά και πολεμικά μαζί.[248] Από την Αρχαϊκή Εποχή, οι Έλληνες κατασκεύασαν κωπήλατα πολεμικά πλοία με πανί, που ονομάζονταν πεντηκόντοροι και έφεραν εικοσιπέντε κωπηλάτες σε κάθε πλευρά, πηδάλιο στην πρύμνη και έμβολο στην πλώρη. Το σκαρί τους ήταν φτιαγμένο από ξύλο πεύκου, ενώ τα κουπιά και το κατάρτι από έλατο.[249] Το μήκος τους πρέπει να έφθανε τα 38 μ., ενώ υπήρχαν και μικρότερα πλοία με τριάντα κωπηλάτες (τριακόντοροι) και μήκος περίπου 23 μ.[250] Οι πεντηκόντοροι και τριακόντοροι θεωρούνταν ότι ήταν δυσκίνητα πλοία και γι' αυτό αναποτελεσματικά ως πολεμικά. Ίσως ακριβώς αυτός ο λόγος οδήγησε τους Έλληνες να επινοήσουν και να ναυπηγήσουν την τριήρη, η οποία αποτέλεσε και το πρώτο αμιγώς πολεμικό πλοίο τους. Αρχικά, επινοήθηκε είδος πεντηκοντόρου με δύο σειρές κουπιά, που ίσως αργότερα ονομάσθηκε διήρης. Από το τέλος του ΣΤ' αιώνα π.Χ., όμως, άρχισαν να ναυπηγούνται στις Ιωνικές Πόλεις και στην Κόρινθο οι τριήρεις.[251] Με βάση όσα γνωρίζουμε για τις αθηναϊκές τριήρεις έχουμε καταφέρει σήμερα να κατασκευάσουμε ένα μοντέλο τριήρους που πρέπει να πλησιάζει πάρα πολύ στα αυθεντικά σκαριά.[252] Η τριήρης διέθετε 170 κωπηλάτες, μοιρασμένους στις δύο πλευρές και σε τρεις σειρές, σε διαφορετικά επίπεδα και με τέτοιο τρόπο ώστε να υπάρχει άνεση κινήσεων. Το μέγιστο μήκος του πλοίου, με βάση τους ανασκαφέντες νεωσοίκους (υπόστεγα) της Ζέας στον Πειραιά, πρέπει να ήταν από 36 έως 37 μ., ενώ το πλάτος του, στο ύψος της κουπαστής, ανάμεσα στα 5 και 6 μ. Το μήκος των κουπιών πρέπει να ήταν 4-4,4 μ. Στην πρώρα και κάτω από το νερό υπήρχε έμβολο για την διάνοιξη οπών σε αντίπαλα πλοία, με σκοπό την βύθισή τους. Το συνολικό πλήρωμα της τριήρους πρέπει να ήταν 200 άνδρες: 170 κωπηλάτες, ο τριήραρχος, που είχε την γενική διοίκηση του πλοίου, ο κυβερνήτης, που ήταν υπεύθυνος για τον πλου, ο πρωρέας, που βρισκόταν στην πλώρη, ο κελευστής, που έδινε τα παραγγέλματα στους κωπηλάτες, δύο τοιχάρχες, ανά ένας σε κάθε πλευρά του πλοίου, ο τριηραύλης, που έδινε με τον αυλό του τον ρυθμό στους κωπηλάτες, 13 ναύτες και 10 οπλίτες. Σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να επέβαιναν περισσότεροι οπλίτες ή και ψιλοί. Οι τριήρεις υπήρξαν πολεμικά πλοία με εξαιρετικές επιτυχίες σε ναυμαχίες, ευκίνητα, ταχύπλοα και καλοτάξιδα. Κατά τον Δ' αιώνα π.Χ. ναυπηγήθηκαν στην Μεγάλη Ελλάδα τετρήρεις και πεντήρεις, που ήταν εξοπλισμένες με βαρείς καταπέλτες και ήταν πλέον πλοία με πολλά κουπιά. [253]

Οι Αρχαίοι Έλληνες υπήρξαν πρωτοπόροι και στην πολεμική τέχνη. Βελτίωσαν κατασκευαστικά τα όπλα που χρησιμοποιούσαν εναντίον των αντιπάλων και τα προσάρμοσαν στις ανάγκες της μάχης. Έπραξαν το ίδιο με την στρατηγική στις χερσαίες επιχειρήσεις, ενώ στην θάλασσα κατασκεύασαν τα πρώτα εξαιρετικά πολεμικά της Αρχαιότητας και με αυτά κυριάρχησαν στο Αιγαίο και σε μεγάλο μέρος της Ανατολικής Μεσογείου. Όταν ο Φίλιππος διορίσθηκε ηγεμών των Ελλήνων το 338 π.Χ. είχε για σύμμαχό του στην μεγάλη εκστρατεία που προετοίμαζε εναντίον των Περσών την καλογυμνασμένη ελληνική πολεμική μηχανή.

---

[247] Adcock, ch. III.

[248] Δες εικόνες σε Χρίστος Ντούμας, *Τοιχογραφίες της Θήρας*, σ. 68-81 και τρισδιάστατη σχεδιαστική αναπαράσταση σε Connolly, σ. 19.

[249] Σχεδιαστική αναπαράσταση σε Connolly, σ. 40-41.

[250] Lionel Casson, *Ships and Seafearing in Ancient Times* (Austin: Univ. of Texas, 1994), 54-55.

[251] J. S. Morisson and J. F. Coats, *The Athenian Trireme* (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1982), ch. 2.

[252] Paul Lipke, "Trials of the Trireme" *Archaeology* 41 (March/April 1988):22-29 και J. S. Morisson and J. F. Coats, ch. 11-12. Η *Ολυμπιάς*, το σύγχρονο αντίγραφο τριήρους, κατασκευάσθηκε με διαστάσεις 36,8 μ. μήκος επί 5,45 μ. πλάτος (Casson, p. 63).

[253] ΙΕΕ, σ. 232-233 και Ε. Τζάχος, "Η Ταχεία Τριήρης", *Πόλεμος και Ιστορία,* τευχ. 21 (Ιούλιος 1999):16-28. Απλή και τρισδιάστατη σχεδιαστική αναπαράσταση σε Connolly, σ. 42-45 και Casson, ch. 6.

Συμπέρασμα

Ο θάνατος του Φιλίππου το 336 π.Χ. έκλεισε έναν πολιτικό και στρατιωτικό κύκλο της Ελληνικής Ιστορίας που δεν μπορεί παρά να φέρει το όνομά του: ο κύκλος του Φιλίππου Β' της Μακεδονίας. Ο Μακεδόνας βασιλιάς απέδειξε ότι ήταν ένας ιδιοφυής στρατηγός και πολιτικός που δεν άφησε ανεκμετάλλευτη ούτε μία ευκαιρία στις συγκρούσεις του με τους άλλους Έλληνες. Κατά το δεύτερο μισό του Δ' αιώνα π.Χ., ο Φίλιππος υπερείχε σε σχέση με τους άλλους Έλληνες σε όλους τους τομείς: είχε τον καλύτερο στρατό, ελάμβανε τις ενδεδειγμένες σε κάθε περίσταση αποφάσεις, διέθετε ευφυΐα στις διαπραγματεύσεις και στις μάχες και φυσικά πλούτο. Αρχικά, προσπάθησε να πλησιάσει τους κυριότερους αντιπάλους του, τους Αθηναίους, και να συμμαχήσει μαζί τους αλλά τελικά κατάλαβε ότι μόνο δια της πειθούς των όπλων θα πετύχαινε να τους αναγκάσει να συμφωνήσουν με τα σχέδιά του για ειρήνη στην Ελλάδα, που αποσκοπούσαν βέβαια στην εξασφάλιση του μακεδονικού κράτους. Οι Αθηναίοι, υποφέροντας από το σύνδρομο των τέως ισχυρών, προσπάθησαν αρχικά να πείσουν τους εαυτούς τους ότι δεν υπήρχε πλέον λόγος να επενδύουν σε πολυδάπανες πολεμικές προετοιμασίες, μια που δεν φαινόταν ισχυρός εχθρός στον ορίζοντα για να τους απειλήσει. Δεν πείσθηκαν από τις προτροπές του Δημοσθένη αλλά, και όταν τελικά τον ακολούθησαν σχεδόν τυφλά, δεν μπορούσαν να ανατρέψουν την κατάσταση την οποία κατηύθυνε πλέον ο Φίλιππος. Την εποχή της μάχης στην Χαιρώνεια μπορεί οι Αθηναίοι να διέθεταν εξαιρετικούς ρήτορες αλλά δεν διέθεταν νικηφόρους στρατηγούς. Ο Φίλιππος καθόρισε τελικά την μοίρα των μεγάλων και μικρών ελληνικών Πόλεων: ειρήνη και ένα μεγαλεπήβολο σχέδιο για να είναι οι στρατοί των συμμάχων απασχολημένοι. Ο Φίλιππος σχεδίασε μια μεγάλη εκστρατεία εναντίον των Περσών, των παραδοσιακών εχθρών των Ελλήνων, για να εξασφαλίσει την Μακεδονία αλλά και για να επεκτείνει τα όρια της ελληνικής κυριαρχίας πέρα από το Αιγαίο. Η απρόσμενη δολοφονία του όμως τον σταμάτησε. Ο γιος του, Αλέξανδρος Γ' της Μακεδονίας, έμελλε να πραγματοποιήσει το όνειρο της συστάσεως μιας πραγματικά αχανούς αυτοκρατορίας.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Adcock, F. E. *The Greek and Macedonian Art of War.* Berkeley: Univ. of California Press, 1957.
Αισχίνης. *Περί της Παραπρεσβείας*. Εκδ. Γεωργιάδης.
Αισχίνης. *Κατά Κτησιφώντος*. Εκδ. Γεωργιάδης.
Casson, Lionel. *Ships and Seafaring in Ancient Times.* Austin: Univ. of Texas, 1994.
Cawkwell, George. *Philip of Macedon*. London: Faber & Faber, 1978.
Διόδωρος Σικελιώτης. *Βιβλιοθήκη Ιστορική*. Βιβλίο XVI. Εκδ. Loeb.
Δημοσθένης. *Περί της Παραπρεσβείας*. Εκδ. Κάκτος.
Δημοσθένης. *Περί του Στεφάνου[Υπέρ Κτησιφώντος]*. Εκδ. Κάκτος.
Δημοσθένης. *Ολυνθιακός Α, Β, Γ.* Εκδ. Loeb.
Δημοσθένης. *Κατά Φιλίππου Α, Β, Γ.* Εκδ. Loeb.
Ellis, J. R. *Philip II and Macedonian Imperialism*. London: Thames & Hudson, 1976.
Hammond, N. G. L. et al. *A History of Macedonia*. 3 vols. Oxford: Oxford University Press, 1972-1988.
Hammond, N. G. L. *Philip of Macedon*. Baltimore: John Hopkins Univ. Press, 1994.
Harris, Edward M. *Aeschines and Athenian Politics*. Oxford: Oxford Univ. Press, 1995.
Ισοκράτης. *Φίλιππος*. Εκδ. Γεωργιάδης.
Ισοκράτης. *Επιστολαί*. Εκδ. Κάκτος.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. 16 τόμ. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1970-2000. Τόμος 3β: *Ο Κλασικός Ελληνισμός*.

Justinus, Junianus M. [Ιουστίνος]. *Epitoma Historiarum Philippicarum* [Pompeius Trogus] Books VII-XII. Chicago: Ares, 1992.

Λουκοπούλου, Λουίζα & Μ. Β. Χατζόπουλος. Επιμ. *Φίλιππος Βασιλεύς Μακεδόνων.* Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1980.

Mossé, Claude. *Athens in Decline 404-86 BC*. London: Routledge & Kegan, 1973.

Sealey, Raphael. *Demosthenes and his Times*. N. York: Oxford Univ. Press, 1993.

Snodgrass, A. M. *Arms and Armor of the Greeks.* N. York: Cornell Univ. Press, 1967.

Τσιμπουκίδης, Δημήτρης. *Φίλιππος Β' ο Μακεδών και ο Ιστορικός του Ρόλος.* Αθήνα: Παπαδήμας, 1985.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ο ΚΑΤΑΚΤΗΤΗΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ο Μακεδόνας Αλέξανδρος Γ' Ηγεμόνας του Κόσμου

336-323 π.Χ.

Μπορεί ο Φίλιππος να έπεσε από το χέρι του δολοφόνου στο θέατρο στις Αιγές, αλλά άφησε πίσω του έναν ισάξιο αντικαταστάτη, τον γιο του Αλέξανδρο. Ο Αλέξανδρος ήταν είκοσι χρόνων όταν δολοφονήθηκε ο πατέρας του, αλλά παρά το νεαρόν της ηλικίας του ήταν έτοιμος πολεμιστής και στρατηλάτης.

Μόλις ο Αλέξανδρος ανέλαβε την εξουσία έσπευσε να επισκεφθεί την νότια Ελλάδα για να αποδείξει στα μέλη την Κορινθιακής Συμμαχίας ότι η καθεστηκυία τάξη δεν είχε αλλάξει με τον θάνατο του πατέρα του. Κατόπιν, εξεστράτευσε εναντίον των βορείων γειτόνων των Μακεδόνων, που κατείχαν τις περιοχές από την Αρχαία Θράκη (βόρεια και ανατολικά της Χαλκιδικής) μέχρι την Ιλλυρία (βόρεια Αλβανία), για να εξασφαλίσει τα βόρεια σύνορά του. Η ευπιστία όμως των Ελλήνων συμμάχων του στις διαδόσεις για δήθεν θάνατο του κατά την διάρκεια της εκστρατείας, ανάγκασε τον Αλέξανδρο να επέμβει δυναμικά στην Θήβα για να αποδείξει, δια των όπλων πλέον και όχι δια της πειθούς, ότι ήταν ο αδιαμφισβήτητος "ηγεμών". Η νίκη του εδραίωσε την ισχύ του στην Ελλάδα και του επέτρεψε την πραγματοποίηση των μεγάλων πολεμικών επιχειρήσεων στην Περσία.

Καθ' όλη την διάρκεια της εκστρατείας στην Ασία, ο Αλέξανδρος αποδείχθηκε μια προσωπικότητα που διακατεχόταν ταυτοχρόνως από "ένα δαιμονικό πάθος και μια νηφάλια καθαρότητα κρίσεως".[254] Με οδηγό το ανίκητο πάθος του, που ο Αρριανός το ονομάζει "πόθο", και την στρατιωτική του ευφυΐα, κατόρθωσε, μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, να κατακτήσει κυριολεκτικά τον κόσμο. Για πρώτη φορά στην Ιστορία, Έλληνες έφθασαν μέχρι το δέλτα του Ινδού ποταμού, στην άκρη του κόσμου, όπως πίστευαν την εποχή εκείνη. Ο Μακεδόνας βασιλιάς και οι στρατιώτες του διένυσαν μαχόμενοι χιλιάδες χιλιόμετρα και ξεπέρασαν δυσκολίες που τους μετέτρεψαν σε μυθικά

[254] Ulrich Wilcken, *Alexander the Great* (N. York: Norton, 1967) p. 239. Για αντιφατικούς χαρακτηρισμούς των αρχαίων συγγραφέων για τον Αλέξανδρο δες J. R. Hamilton, *Alexander the Great* (Pittsburgh: Pittsburg Univ. Press., 1973), pp. 9-23.

όντα. Το 323 π.Χ., ο Αλέξανδρος είχε δημιουργήσει μια μακεδονική και ελληνική αυτοκρατορία που εκτεινόταν σε τρεις ηπείρους.

Τα Πρώτα Χρόνια (356-336 π.Χ.)

Το καλοκαίρι του 356 π.Χ., κατά τον μήνα Εκατομβαιώνα,[255] η σύζυγος του βασιλιά Φιλίππου Β' της Μακεδονίας, Ολυμπιάδα, γέννησε στην Πέλλα τον Αλέξανδρο. Από τα ελάχιστα που γνωρίζουμε για την φυλετική καταγωγή των γονέων του μελλοντικού βασιλιά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι στις φλέβες του μικρού Αλέξανδρου έτρεχε και μη μακεδονικό αίμα. Η γιαγιά του Ευρυδίκη, μητέρα του Φιλίππου, καταγόταν από τον βασιλικό οίκο των Λυγκηστών, ενώ η μητέρα του Ολυμπιάδα από την φυλή των Μολοσσών της Ηπείρου.[256] Ο νεαρός Μακεδόνας, αν και δέθηκε με ιδιαίτερους συναισθηματικούς δεσμούς με την μητέρα του, ανδρώθηκε στην σκιά ενός επιτυχημένου πατέρα, που ήταν πολυμήχανος στρατηγός και εξαίρετος πολιτικός. Ίσως γι' αυτό τον λόγο, έκαιγε από μικρό παιδί τον Αλέξανδρο η φιλοδοξία να υπερκεράσει τον πατέρα του σε ό,τι αφορούσε το μέγεθος και την επιτυχία πράξεών που οδηγούσαν στην δόξα.[257]

Ο Αλέξανδρος πέρασε τα παιδικά του χρόνια στην Πέλλα, την πρωτεύουσα του μακεδονικού κράτους, συντροφιά με την μητέρα του, ενώ την ίδια εποχή ο πατέρας του υπέτασσε τις Ελληνικές Πόλεις στην μακεδονική ισχύ. Από πολύ νωρίς, ο Αλέξανδρος απέδειξε ότι συναγωνιζόταν τον πατέρα του στην ευστροφία. Όταν ήταν δώδεκα χρόνων δάμασε ένα άγριο μαύρο άλογο, τον Βουκεφάλα, και κατέπληξε την μακεδονική αυλή και τον ίδιο του τον πατέρα. Δεν ήταν η σωματική ρώμη που βοήθησε τον Αλέξανδρο να δαμάσει το άλογο αλλά η εξυπνάδα. Ο νεαρός πρίγκιπας πρόσεξε ότι το άτι αγρίευε όταν έβλεπε την σκιά του και έτσι, ενώ κανένας δεν μπορούσε να το δαμάσει, εκείνος το έστρεψε κατά τον ήλιο και το καβαλίκεψε.

Την περίοδο αυτή, ο Αλέξανδρος είχε ήδη αρχίσει να γυμνάζεται σωματικά και πνευματικά. Η εκπαίδευσή του είχε ως κύρια συστατικά την σκληραγωγία, που επέβαλε ο πρώτος του δάσκαλος και συγγενής της μητέρας του, Λεωνίδας, αλλά και την αγάπη για την καλλιέργεια του πνεύματος, που προσπαθούσε να του εμφυσήσει ο δάσκαλος Λυσίμαχος ο Ακαρνάνας. Ο Λεωνίδας πρέπει να ήταν άνθρωπος αυστηρός που πίστευε σε μια σπαρτιατικού τύπου εκπαίδευση, κατά την οποία ο βασιλόπαις έπρεπε να είναι άριστα γυμνασμένος και ολιγαρκής.[258] Η θαυμαστή αντοχή του Αλεξάνδρου στην πείνα, στην δίψα και στις εξαντλητικές πορείες κατά την εκστρατεία στην Ασία πρέπει να έχει τις ρίζες της στον τρόπο διαβιώσεως που του έμαθε ο Λεωνίδας. Η στρατιωτική εκπαίδευση του μικρού Μακεδόνα περιλάμβανε την άσκηση του στο σπαθί, στο τόξο, στο ακόντιο και στην ιππασία. Ο Λυσίμαχος είχε αναλάβει την πνευματική μόρφωση του Μακεδόνα πρίγκιπα και του διηγούνταν τις ιστορίες του Τρωικού πολέμου, εξάπτοντας του την φαντασία και υπερτονίζοντας την συγγένειά του με τον Αχιλλέα και τον Ηρακλή. Ο Αλέξανδρος διδάχθηκε ακόμη μουσική και απαγγελία.[259] Επίσης, δεν πρέπει να παραβλέπουμε το γεγονός ότι στην μακεδονική αυλή, ακόμη και

[255] Μεταξύ 15 Ιουνίου και 15 Ιουλίου. Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, "Αλέξανδρος", III (665) [εφεξής Πλούταρχος, "Αλέξανδρος"].

[256] Στράβων, VII.7.8 (C.326-327). Για τα περίπλοκα προβλήματα της καταγωγής των ανιόντων του Αλεξάνδρου δες N. G. Hammond et al., *A History of Macedonia,* 3 vols. (Oxford: Oxford Univ. Press, 1972-1988), 2: ch. 1.2.

[257] John Maxwell O'Brien, *Alexander the Great. The Invisible Enemy* (London: Routledge, 1992), pp. 8-11. O Bengtson (p. 20) κρίνει ότι η επιρροή της Ολυμπιάδας στον γιο της ήταν απόλυτη, πράγμα που θεωρείται μάλλον υπερβολικό. Για μια ανάπλαση της μορφής του Αλεξάνδρου με ηλεκτρονικά μέσα δες Μίνα Μαντά, "Μέγας Αλέξανδρος," *PhotoDigital* [Ελλάδα], τευχ. 1 (1999): 66-68.

[258] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", V-VI (667) & XXIV (678).

[259] Αισχίνης, 1 (*Κατά Τιμάρχου)*, 168.

πριν τον Φίλιππο Β', κατέφευγαν και σπουδαίοι διανοούμενοι. Διάσημη περίπτωση υπήρξε ο Ευριπίδης (περ. 480-406 π.Χ.), που έζησε και έγραψε στην μακεδονική βασιλική αυλή στα τελευταία χρόνια της ζωής του, την εποχή της βασιλείας του Αρχέλαου (περ. 413-399 π.Χ.).[260] Τέτοιοι διανοούμενοι υπήρξαν τελικά άμεσοι ή έμμεσοι δάσκαλοι για τον μικρό πρίγκιπα.

Όταν όμως ο Αλέξανδρος έγινε δεκατριών ετών, ο πατέρας του αποφάσισε ότι ο γιος του χρειαζόταν ανώτερη πνευματική εκπαίδευση από έναν άξιο δάσκαλο, που θα του έδινε την κατάλληλη μόρφωση και παιδεία για να γίνει ο διάδοχός του. Ο Φίλιππος είχε κατανοήσει, ίσως από την παραμονή του στην Θήβα κατά τα εφηβικά του χρόνια, ότι ο ηγέτης έπρεπε να είναι σωματικά γυμνασμένος και πνευματικά οξυδερκής. Το 343 π.Χ., λοιπόν, ο Φίλιππος κάλεσε τον φιλόσοφο Αριστοτέλη να αναλάβει την εκπαίδευση του Αλεξάνδρου.

Ο Αριστοτέλης ήταν γιος του Νικόμαχου, προσωπικού φίλου και γιατρού του πατέρα του Φιλίππου, αλλά κυρίως γαμβρός του Ερμία, συνεργάτη του Φιλίππου. Μπορεί μάλιστα ο Φίλιππος και ο Αριστοτέλης να γνωρίζονταν από παιδιά αφού έζησαν και οι δύο στην μακεδονική αυλή του Αμύντα, πατέρα του Φιλίππου. Ο φιλόσοφος δεν ήταν ακόμη διάσημος, αλλά ήταν γνωστός ως μαθητής του Πλάτωνα και άρα ήταν πολύ φυσικό να αποτελέσει επιλογή του Μακεδόνα βασιλιά. Υπήρχε όμως ένα εμπόδιο: ο Φίλιππος, σε μια εκστρατεία του, είχε καταστρέψει τα Στάγειρα, την πόλη όπου γεννήθηκε ο Αριστοτέλης. Τι έπεισε άραγε τον φιλόσοφο να δεχθεί να διδάξει τον διάδοχο του ανθρώπου που είχε καταστρέψει την γενέτειρα του; Το πιο πιθανό είναι ότι ο Αριστοτέλης κάμφθηκε από την πραγματοποιηθείσα υπόσχεση του Φιλίππου να ξανακτίσει τα Στάγειρα και να επιτρέψει την επανεγκατάσταση των εκδιωχθέντων κατοίκων.[261]

Ο Φίλιππος επιθυμούσε ο γιος του να είναι απερίσπαστος στις σπουδές του, μακριά από την αυλή, και έτσι ο Αριστοτέλης δίδαξε τον Αλέξανδρο στον πανέμορφο χώρο του Ιερού των Νυμφών στην Μίεζα (στο σημερινό χωριό Κοπανός, ανατολικά της Νάουσας) από το 343 έως το 340 π.Χ. Ο μαθητής Αλέξανδρος δεν ήταν μόνος. Ο πατέρας του είχε επιλέξει παιδιά Εταίρων (ευγενών Μακεδόνων), κατάλληλα να συναναστραφούν με τον γιο του, που έγιναν οι συμμαθητές του. Ο Φίλιππος συγκέντρωνε στην πρωτεύουσα τα παιδιά των Εταίρων από τις βόρειες επαρχίες και τα κρατούσε ουσιαστικά ομήρους για να ελέγχει τους γονείς τους. Ενώ από μία πλευρά η ομηρία εξυπηρετούσε τους πολιτικούς σκοπούς του βασιλιά, η συμβίωση των νεαρών ευγενών τους έδινε την ευκαιρία να γνωρισθούν, να συνταυτισθούν και να λάβουν ελληνική μόρφωση και παιδεία στην αυλή του βασιλιά.[262] Στην Μίεζα, ο Αλέξανδρος πρέπει να γνώρισε τον παιδικό του φίλο, τον Ηφαιστίωνα, αλλά και άλλους νεαρούς οι οποίοι των συντρόφευσαν αργότερα στις εκστρατείες του. Έτσι, λοιπόν, δημιουργήθηκε στην Μακεδονία του Δ' αιώνα π.Χ. ένας κύκλος εκλεκτών μαθητών, που διδάσκονταν από τον Αριστοτέλη αλλά και από τους βοηθούς του.

Τι δίδαξε ο Αριστοτέλης τους μαθητές του είναι φυσικά άγνωστο, αλλά μπορεί κανείς να εικάσει ότι τα μαθήματά του περιλάμβαναν γεωγραφία, ζωολογία, βοτανολογία με τις εφαρμογές της στην ιατρική, καθώς και την επιστημονική μέθοδο της συγκεντρώσεως όλων των πληροφοριών για ένα ζήτημα (π.χ. πριν την μάχη), την ανάλυσή τους και την λήψη της τελικής αποφάσεως.[263] Πρέπει να θεωρείται ακόμη βέβαιο ότι ο Σταγειρίτης δίδαξε στους μαθητές του κάποιες αρχές της φιλοσοφίας του, έτσι ώστε να τους εμφυσήσει το φιλοσοφικό πνεύμα. Αν και ο Αλέξανδρος δεν φαίνεται να επηρεάσθηκε απολύτως από τις πολιτικές ιδέες του δασκάλου του, η πνευματική επίδραση του

---

[260] Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, "Λυκούργος", XXXI (59).

[261] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", VII (668). Τα Αρχαία Στάγειρα βρίσκονταν στην περιοχή του σημερινού παράλιου χωριού Ολυμπιάς, στην ανατολική Χαλκιδική.

[262] Robin Lane Fox, *Alexander the Great* (London: Penguin, 1973/1986), p. 51.

[263] O'Brien, p. 20 και A. B. Bosworth, *Conquest and Empire* (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1988), pp. 20-21.

Αριστοτέλη στον νεαρό πρίγκιπα δεν ήταν αμελητέα.[264] Είναι ενδιαφέρον ότι ο Αριστοτέλης κατέγραψε στα έργα του *Ρητορική Τέχνη* και *Πολιτικά* την γνώμη του για την διαμόρφωση του χαρακτήρα των νέων και την εκπαίδευσή τους. Μήπως οι απόψεις του αντανακλούν και τις εμπειρίες του από την εκπαίδευση του Αλεξάνδρου και των συμμαθητών του;[265] Πάντως, ο φιλόσοφος πρέπει να ενεθάρρυνε και τις λογοτεχνικές εξερευνήσεις του Αλεξάνδρου, ο οποίος διάβαζε πολύ, ιδίως τα έπη του Ομήρου.[266] Φαίνεται ότι αυτή την περίοδο, ο νεαρός βασιλόπαις ταυτιζόταν με τον Αχιλλέα, ο οποίος σύμφωνα με την παράδοση ήταν πρόγονός του από την πλευρά της μητέρας του. Αργότερα, κατά την διάρκεια της εκστρατείας στην Ασία, πρέπει να ταύτιζε τον εαυτό του περισσότερο με τον Ηρακλή, μυθικό του πρόγονο από την πλευρά του πατέρα του, χωρίς βέβαια να λείπουν και οι ομηρικές πράξεις παράτολμης ανδρείας.[267]

Χαρακτηριστικό είναι το εξής συμβάν κατά την πολιορκία της Τύρου (δες παρακάτω), στην αρχή της ασιατικής εκστρατείας. Ο Αλέξανδρος αποφάσισε να επιτεθεί εναντίον εχθρικών φυλών στην περιοχή του σημερινού Λιβάνου. Ο δάσκαλός του Λυσίμαχος, αν και σε ιδιαίτερα προχωρημένη ηλικία, επέμενε να τον συνοδεύσει. Όταν έφθασαν στα ορεινά και έπρεπε να προχωρούν σε αφίππευση (δίπλα από τα άλογα), ο Λυσίμαχος έμενε πίσω και άρχισε να κουράζεται. Ο Αλέξανδρος και μερικοί από τον στρατό του έμειναν μαζί του, γιατί οι εχθροί ήταν κοντά ενώ είχε ήδη πέσει το σκοτάδι. Η νύχτα ήταν παγερή και ο γερο-δάσκαλος άρχισε να τουρτουρίζει, ενώ οι μόνες φωτιές που έκαιγαν λίγο πιο πέρα ήταν των εχθρών. Ο Αλέξανδρος, χωρίς καθόλου να διστάσει ή να σκεφθεί για την ζωή του, όρμησε προς έναν από τους μικρούς εχθρικούς καταυλισμούς, μαχαίρωσε δύο άνδρες, άρπαξε έναν δαυλό και έφερε στους δικούς του φωτιά για να ζεσταθούν αλλά και να ανάψουν πολλές φωτιές να τρομάξουν τους εχθρούς.[268] Η συμπεριφορά του θυμίζει έντονα ομηρικό ήρωα: για να σώσει τον δάσκαλό του έπραξε το παράτολμο χωρίς να υπολογίσει την ζωή του ή την ασφάλειά του.

Εικάζεται, συνεπώς, ότι την ταύτιση με τις παραδόσεις των Ελλήνων ενεθάρρυνε η διδασκαλία του Αριστοτέλη, ο οποίος θα προσπάθησε να ενσταλάξει στον νεαρό πρίγκιπα το ελληνικό πνεύμα, την λογοτεχνία, την τέχνη και την επιστήμη. Χρησιμοποιώντας ως εφαλτήριο τις ανωτέρω διαπιστώσεις, ο Γερμανός ιστορικός Ούλριχ Βίλκεν (Ulrich Wilcken) ισχυρίσθηκε ότι ο Αλέξανδρος, σιγά-σιγά και κατά την διάρκεια του εγχειρήματός του στην Ασία, είδε την εκστρατεία του σαν ένα μεγάλο, αμφίδρομο, εκπολιτιστικό γεγονός: από την μια την εισαγωγή του ελληνικού πολιτισμού στην Ανατολή και από την άλλη την απορρόφηση των περσικών πολιτιστικών στοιχείων από τους Έλληνες. Τα συμπεράσματα αυτά βασίζονται στην μελέτη των συγγραμμάτων του Αριστοτέλη, που αποτελούν τα γραπτά μνημεία των διδασκαλιών του, και σε ρήσεις του Πλουτάρχου. Όπως θα γίνει πιο κάτω φανερό, όμως, τίποτα δεν αποδεικνύει ότι η δράση του Μακεδόνα βασιλιά είχε στο βάθος εκούσιο εκπολιτιστικό σκοπό. Αντιθέτως, οι πράξεις του φαίνεται να είχαν καλά υπολογισμένους πολιτικούς και στρατιωτικούς στόχους και κυρίως την ασφάλεια της αυτοκρατορίας του.[269]

---

[264] Πλούταρχος, *Ηθικά*, "Περί της Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής" [εφεξής ΠΑΤΑ], 327E-329D. Πρβλ. Peter Green, *Alexander of Macedon 356-323 BC. A Historical Biography* (Berkeley: Univ. of California Press, 1991), pp. 59-60.

[265] Αριστοτέλης, *Ρητορική Τέχνη*, 1389a και *Πολιτικά*, 1337a-1342a. Δες και Fox, pp. 53-56.

[266] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", VIII (668) και XXVI (679).

[267] O'Brien, pp. 21-23 και N. G. L. Hammond, *Alexander the Great. King, Commander and Statesman*, 3rd ed. (London: Bristol Classics Press, 1994), p. 119 [εφεξής Hammond*, Alexander King*].

[268] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XXIV(678).

[269] Πρβλ. Wilcken, pp. 80 & 256-261 και Hamilton, p. 34 και ΙΕΕ, 4:230-231 και Δ. Τσιμπουκίδης & Β. Γκαφούροφ, *Αλέξανδρος ο Μακεδών και η Ανατολή* (Αθήνα: Παπαδήμας, 1982), σ. 321-325. Δες και Πλούταρχος, *Ηθικά*, "ΠΑΤΑ", 328A-F

Ο Αλέξανδρος υπήρξε κατά βάση στρατιωτικός ηγέτης και έδειξε από πολύ νεαρή ηλικία πόσο καλά γνώριζε την τέχνη του πολέμου. Το 340 π.Χ., όταν ο Φίλιππος έπρεπε να φύγει από την Πέλλα για την Θράκη, κάλεσε τον δεκαεξάχρονο Αλέξανδρο να διακόψει τις σπουδές του στην Μίεζα και να αναλάβει αντιβασιλιάς. Ο νεαρός πρίγκιπας απέδειξε πόσο καλός ήταν στην πράξη όταν χρειάσθηκε να καταπνίξει μια εξέγερση στα βορειοανατολικά. Κινήθηκε αστραπιαία, νίκησε τους εχθρούς, ίδρυσε (;) στρατιωτική αποικία που ονομάσθηκε Αλεξανδρούπολη (ή μετονομάσθηκε η αποικία αυτή με το όνομά του το 255 π.Χ.)[270] και επέστρεψε στην Πέλλα, χωρίς να δημιουργηθεί το παραμικρό πρόβλημα. Οι στρατιωτικές του ικανότητες αποδείχθηκαν περίτρανα όταν συνόδευσε τον πατέρα του το 339 π.Χ. στην εκστρατεία εναντίον των Σκυθών, στην Αρχαία Θράκη,[271] και ιδίως το 338 π.Χ. στην Χαιρώνεια, όταν έφερε σε πέρας με μεγάλη επιτυχία το έργο που είχε ανατεθεί στο στρατιωτικό τμήμα που διοικούσε.

Παρά την άριστη συνεργασία τους στις πολεμικές επιχειρήσεις, οι προσωπικές σχέσεις του Αλεξάνδρου με τον πατέρα του διαταράχθηκαν από διάφορα επεισόδια, που ήταν φυσικό να δημιουργηθούν ανάμεσα σε δύο τόσο δυναμικούς και φιλόδοξους άνδρες. Τρίτος πρωταγωνιστής στις συγκρούσεις των δύο ανδρών ήταν η Ολυμπιάδα, που συντασσόταν με τον γιο της. Η κορύφωση της ρήξεως επήλθε το 337 π.Χ., όταν ο Φίλιππος παντρεύθηκε για πολιτικούς σκοπούς την Κλεοπάτρα, Μακεδόνισσα από ευγενική οικογένεια, και παραμέρισε την Ολυμπιάδα. Αποτέλεσμα της πράξεως αυτής ήταν να γεννηθεί φόβος στον Αλέξανδρο και στην Ολυμπιάδα ότι πιθανός διάδοχος στον θρόνο της Μακεδονίας θα ήταν ο καρπός του νέου γάμου, ο οποίος θα ήταν και γνήσιος Μακεδόνας, σε αντίθεση με τον Αλέξανδρο. Μητέρα και γιος έφυγαν από την βασιλική αυλή στην Πέλλα και μόνο μετά από μεσολάβηση του Κορίνθιου Δημάρατου, Φίλιππος και Αλέξανδρος αποκατέστησαν μέχρι ενός βαθμού τις σχέσεις τους. Ο Φίλιππος, σε μια προσπάθεια να κατευνάσει την οικογένεια της Ολυμπιάδας, και να συσφίξει την συμμαχία του με τους Ηπειρώτες, αποφάσισε να παντρέψει την κόρη του Κλεοπάτρα με τον αδελφό της Ολυμπιάδας, Αλέξανδρο της Ηπείρου. Κατά την διάρκεια των εορτασμών για τον γάμο, ο Φίλιππος δολοφονήθηκε στο θέατρο των Αιγών (Βεργίνα). Με αυτό τον τρόπο, δόθηκε η ευκαιρία στον Αλέξανδρο να αναλάβει την εξουσία.[272]

Ο Αλέξανδρος Γ' της Μακεδονίας είναι γνωστός ως "Μέγας Αλέξανδρος", διότι, όπως και κάθε προσωπικότητα της Ιστορίας στην οποία δόθηκε το προσωνύμιο "Μέγας", περιβλήθηκε από μια μυθολογία που ίσως εξάπτει την φαντασία των πολλών, αλλά δεν ανταποκρίνεται απόλυτα στην ιστορική πραγματικότητα.[273] Γιατί όμως ο νεαρός βασιλιάς ονομάσθηκε από τους μελετητές του πα-

---

[270] Κατά μία άποψη, η αποικία ιδρύθηκε είτε στο σημερινό Πετρίτση (Petrich) είτε στο Μελένοικο (Melnik), στην νοτιοδυτική Βουλγαρία, βόρεια του Σιδηροκάστρου [Johann Droysen, *Ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, 3η ελλην. έκδ., 2 τόμ. (Αθήνα: Τράπεζα Πίστεως, 1999), 1:95 σημ. 126]. Για την διαφορετική άποψη του Metodi Manov δες Δημήτρης Ι. Λοΐζος, *Η Αρχαία Ελλάδα στην Ελληνιστική Εποχή* (Αθήνα: Anistoriton, 2026), κεφ. 7, υποκεφάλαιο "Η Αμφίπολις υπό τον Φίλιππο Β' και τους Μακεδόνες" και τμήμα 'Η Παρορβηλία ή Ορβηλία υπό τον Φίλιππο Β''. Η σημερινή Αλεξανδρούπολη, στην Θράκη, δεν έχει τοπογραφικά σχέση με την αρχαία Αλεξανδρούπολη, αλλά πρωτοϊδρύθηκε τον 19ο μ.Χ. αιώνα και ονομάσθηκε Δεδέαγατς, ενώ το 1920 μετονομάσθηκε σε Αλεξανδρούπολη, μετά από επιθυμία των κατοίκων να πάρει το όνομα του τότε βασιλιά της Ελλάδας Αλέξανδρου Α' αλλά και προς τιμήν του "Μεγάλου Αλεξάνδρου", όταν μετονομάσθηκαν όλες οι πόλεις της Βόρειας Ελλάδας.

[271] Ιουστίνος (Justinus), IX.I.8.

[272] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", IX-X (669). Ο Green, *Alexander of Macedon*, pp. 94-110, ξετυλίγει με γλαφυρό τρόπο το σενάριο των αιτιών για την σύγκρουση Φιλίππου και Αλεξάνδρου που επικεντρώνεται στον φόβο του νεαρού ότι δεν θα χρισθεί διάδοχος και στον φόβο του Φιλίππου ότι ο Αλέξανδρος και η Ολυμπιάδα συνωμοτούσαν εναντίον του. Ο Green, *Alexander of Macedon*, pp. 94-110, πιστεύει ότι η Ολυμπιάδα ήταν εκείνη που οργάνωσε την δολοφονία του Φιλίππου σε αντίθεση με τον Bosworth, *Conquest & Empire*, pp. 22-26, που αναγνωρίζει περίπλοκα και δυσεπίλυτα για τον ιστορικό πολιτικά σενάρια προσωπικού χαρακτήρα για την δολοφονία. Δες και το προηγούμενο κεφάλαιο. «Φίλιππος, ο Έλληνας ηγεμόνας από την Μακεδονία» στον παρόντα τόμο.

[273] Για τα προβλήματα γύρω από τις πηγές που τροφοδότησαν και την αλεξανδρινή μυθολογία, δες την εισαγωγή του E. N. Borza στο Wilcken, pp. xxi-xxviii.

ρελθόντος "Μέγας Αλέξανδρος"; Για τον Αλέξανδρο συγκεκριμένα, αυτό που τρομάζει τον μελετητή της ζωής του είναι πώς ένας νεαρός βασιλιάς κατόρθωσε σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα να κατακτήσει το μεγαλύτερο μέρος του τότε γνωστού κόσμου στα ανατολικά της Ελλάδας. Φυσικά, κανείς θα μπορούσε να ισχυρισθεί ότι υπήρξαν καλές συγκυρίες, άριστη γνώση της στρατιωτικής τέχνης και μια εξαιρετικά δυναμική προσωπικότητα που ηγούνταν του στρατεύματος. Από την άλλη πλευρά, όμως, ο ηγέτης χρειάζεται βοηθούς και στρατιώτες για να πραγματοποιήσει τα σχέδιά του, χωρίς τους οποίους μένει άπραγος, όπως συνέβη και στον Αλέξανδρο, όταν, προς το τέλος της εκστρατείας του, αξιωματικοί και στρατιώτες αρνήθηκαν να προχωρήσουν στα βάθη της Ινδίας. Η προσωνυμία "Μέγας", λοιπόν, τείνει να καταργηθεί μια που η σημερινή ιστοριογραφία έχει αποδείξει ότι πρέπει να μετριασθεί η έμφαση που δινόταν μέχρι πρόσφατα στην απόλυτα προσωπική συμβολή του ιστορικού προσώπου στις πολιτικές και στρατιωτικές του επιτυχίες. Αντιθέτως, από την τρίτη δεκαετία του 20ου μ.Χ. αιώνα και μετά, όλο και περισσότεροι μελετητές δίνουν μεγαλύτερη σημασία στην συμβολή του πλήθους στην διαμόρφωση της Ιστορίας. Παρ’ όλα αυτά, δεν μπορεί κανείς να αρνηθεί ότι η προσωπικότητα ενός ατόμου παίζει εξ ίσου σημαντικό ρόλο στο ιστορικό γίγνεσθαι όσο και το ανώνυμο πλήθος.[274]

Παρ’ ότι ο Αλέξανδρος δεν εντυπωσίαζε με την πρώτη ματιά, μια που φαίνεται ότι ήταν λίγο κοντύτερος από τον μέσο άνδρα της εποχής του,[275] αναμφισβήτητα διέθετε ιδιαίτερα πνευματικά και σωματικά χαρίσματα: ήταν διορατικός, αποφασιστικός, επίμονος, ακούραστος και ανδρείος, κοντολογίς, εξαιρετικός στρατηλάτης και πολεμιστής. Επίσης, διέθετε αναλυτική πολιτική σκέψη, όπως ο πατέρας του, που τον βοηθούσε να προλάβει τα γεγονότα ή να ανατρέψει τις καταστάσεις υπέρ του, πριν ακόμη εξελιχθούν. Όλα αυτά, όμως, θα διαφανούν σταδιακά και κυρίως κατά την διάρκεια της εκστρατείας στην Ασία. Προς το παρόν, ο Αλέξανδρος προσπαθούσε να συνέλθει από τον χαμό του πατέρα του και να αναλάβει τα ινία της εξουσίας στην Μακεδονία αλλά και να τεθεί επικεφαλής των ελληνικών Πόλεων.

Ο Νέος Ηγεμών της Συμμαχίας (336 π.Χ.)

Μετά την δολοφονία του πατέρα του το 336 π.Χ. και με την υποστήριξη των πιστών στρατηγών Αντιπάτρου και Παρμενίωνα, ο Αλέξανδρος κατάφερε σε ηλικία είκοσι ετών να ανεβεί στον θρόνο της Μακεδονίας εξουδετερώνοντας πιθανούς ανταπαιτητές.[276] Αμέσως μετά, κλήθηκε να αντιμετωπίσει τάσεις για αποστασία των Πόλεων της Συμμαχίας της Κορίνθου αλλά και απειλητικές ενέργειες των Θρακών και των Ιλλυριών, στα βόρεια σύνορα της χώρας.

Στον ελληνικό χώρο, όπου φαίνεται ότι η Συμμαχία της Κορίνθου θεωρούνταν ότι είχε επιβληθεί από τους Μακεδόνες, πρωτεργάτες στην νέα αντιμακεδονική κίνηση ήταν πάλι οι Αθηναίοι με επικεφαλής τον Δημοσθένη. Ο Αθηναίος ρήτορας βρήκε ευκαιρία να αποκηρύξει τους Μακεδόνες, πιστεύοντας ότι ο Αλέξανδρος δεν ήταν παρά ένας ανίσχυρος νεαρός ηγεμόνας που δεν θα μπορούσε να τα βγάλει πέρα με τους ανταπαιτητές του θρόνου. Παρόμοιες ιδέες είχαν και οι Θηβαίοι, οι οποίοι εκδίωξαν την μακεδονική φρουρά από την Καδμεία, ενώ το ίδιο έπραξαν και οι Αμ-

[274] Δες σχετικά σε Δημήτριος Ι. Λοΐζος, *Ιστορία και Αρχαιολογία. Imaginaire και Réalité. What is History? The Historian in the 21st Century* (Αθήνα: Anistoriton, 2024).

[275] Για πιθανές ενδείξεις δες Διόδ., XVII.37.5 & XVII.66.3. Με βάση μετρήσεις σκελετών από μακεδονικούς τάφους, το ύψος του Αλεξάνδρου πρέπει να υπολογισθεί μεταξύ 1,65-1,70 μ. το μέγιστο. Δες για παράδειγμα το ύψος των σκελετών από τους τάφους της Αμφιπόλεως στην Μακεδονία σε Δημήτρης Ι. Λοΐζος, *Η Αρχαία Ελλάδα στην Ελληνιστική Εποχή* (Αθήνα: Anistoriton, 2026), κεφ. 7, υποκεφάλαιο "Αμφίπολις. Η αποικία, η πόλη, τα μεταλλεία, οι κάτοικοι".

[276] Δες λεπτομέρειες σε Fox, pp. 36-39 και Hammond, *Alexander King*, pp. 38-42 και Bosworth, *Conquest & Empire*, pp. 26-28.

βρακιώτες από την δική τους ακρόπολη. Εκ παραλλήλου, οι αντιμακεδονικές παρατάξεις στην Πελοπόννησο άρχισαν να εκφράζουν εντονότερα την δυσαρέσκεια τους για την ισχύ των Μακεδόνων.[277] Οι νότιοι Έλληνες υπολόγιζαν ότι οι εξεγέρσεις των Ιλλυριών και των Θρακών θα κρατούσαν τους Μακεδόνες μακριά από τις ελληνικές Πόλεις. Ο Αλέξανδρος, όμως, κατάλαβε ότι ήταν τελείως απαραίτητο να δράσει αστραπιαία για να εμποδίσει τους συμμάχους του να ενωθούν εναντίον του και βασικά να τους αποδείξει ότι τίποτα δεν είχε αλλάξει με τον θάνατο του πατέρα του.

Ο βασιλιάς συγκέντρωσε τον στρατό του και, περνώντας μια διάβαση της Όσας, παρέκαμψε τα στενά των Τεμπών, που φρουρούσαν οι Θεσσαλοί, και βρέθηκε από πίσω τους.[278] Μετά από τον αιφνιδιασμό, οι Θεσσαλοί, οι οποίοι είχαν επίσης ξεσηκωθεί εναντίον του, δέχθηκαν να τον υποστηρίξουν εκλέγοντάς τον ταγό τους. Συμφώνησαν να του παρέχουν την υποστήριξή τους στο Αμφικτιονικό Συνέδριο, φοβούμενοι ίσως να μην πάθουν πάλι ό,τι είχαν πάθει επί Φιλίππου, όταν ουσιαστικά υπετάγησαν στους Μακεδόνες. Μετά την συμφωνία με τους Θεσσαλούς, ο Αλέξανδρος προχώρησε στις Θερμοπύλες, όπου συγκλήθηκε Αμφικτιονικό Συνέδριο. Κατά την συνεδρίαση, ο νεαρός Μακεδόνας βασιλιάς ανάγκασε ουσιαστικά το συμβούλιο της Αμφικτιονίας να τον ανακηρύξει ηγεμόνα των Ελλήνων, όπως είχε πράξει και με τον πατέρα του, διότι έτσι θα ήταν υπό την ιερή προστασία των Δελφών και, κατ’ επέκταση, των θεών, πράγμα εξαιρετικά σημαντικό στον Αρχαίο Ελληνικό Κόσμο.

Στην συνέχεια, στρατοπέδευσε έξω από την Θήβα. Αμέσως, Θηβαίοι και Αθηναίοι, φοβούμενοι επίθεση στις Πόλεις τους, έστειλαν αντιπροσωπίες για συμφιλίωση. Ο Αλέξανδρος απάντησε με φιλικές διαθέσεις προς όλους τους απεσταλμένους και έστειλε μήνυμα σε όλους τους Έλληνες να στείλουν αντιπροσώπους στην Κόρινθο, όπου κατευθύνθηκε και ο ίδιος. Στην Κόρινθο, ο Αλέξανδρος παρουσιάσθηκε εγκάρδιος προς όλους τους αντιπροσώπους, οι οποίοι αμέσως τον ανακήρυξαν στρατηγό-αυτοκράτορα για την επερχόμενη εκστρατεία εναντίον των Περσών.[279] Με την ανανέωση της συμφωνίας που είχε συναφθεί επί Φιλίππου επιβεβαιώθηκε η αυτονομία των Ελληνικών Πόλεων, στις οποίες δεν θα υπήρχαν εσωτερικές παρεμβάσεις άλλων συμμάχων, και επισφραγίσθηκε η συμμαχία κάθε μιας με την Μακεδονία.[280] Βέβαια, ορισμένα γεγονότα που συνέβησαν αργότερα στις Πόλεις του Αιγαίου δείχνουν ότι ο Αλέξανδρος ενεργούσε ως μονάρχης και ότι το Συνέδριο της Κορινθιακής Συμμαχίας έπαιζε τον ρόλο άλλοτε Διαιτητικού και άλλοτε Ποινικού Δικαστηρίου.[281] Όπως και εάν έχουν τα πράγματα, όμως, ο Αλέξανδρος αναγνωρίσθηκε από όλους ως διάδοχος του πατέρα του και ηγέτης των Ελλήνων.

Το γεγονός της καθόδου του Αλεξάνδρου στην νότια Ελλάδα συγκλόνισε το Πανελλήνιο αλλά άφησε αδιάφορο τον φιλόσοφο Διογένη τον Κυνικό, που έμενε στο πιθάρι του στο Κράνειο της Κορίνθου.[282] Ο Αλέξανδρος, που είχε μάθει εκ της παιδείας του να εκτιμά τους φιλοσόφους, τον επισκέφθηκε, στάθηκε μπροστά στο πιθάρι του και τον ρώτησε εάν ήθελε κάτι. Τότε πήρε την εκπληκτική απάντηση: "Μικρὸν ἀπὸ τοῦ ἡλίου μετάστηθι" (Δεν πας λιγάκι πιο κει γιατί μου κρύβεις τον ήλιο!).[283] Ακόμη και εάν το επεισόδιο ανήκει στην σφαίρα της μυθολογίας γύρω από τον Αλέξανδρο, παραμένει ως μνημείο της αμφίσημης αντιλήψεως των Ελλήνων για την μεγαλοσύνη ενός ανδρός: από την μία πλευρά δέχονταν τον Αλέξανδρο ως τον ισχυρότερο άνδρα στην Ελλάδα, ενώ, από την άλλη, περιφρονούσαν μπροστά στην δύναμη του πνεύματος αυτή την ίδια την πολιτική και στρατιωτική ισχύ του.

---

[277] Διόδ. XVII.3.

[278] Πολύαινος, Δ.3.23.

[279] Διόδ. XVII.4.

[280] Ψευδο-Δημοσθένης, 17 (*Περί των προς Αλέξανδρον Συνθηκών*) 8 & 10 & 14-15 & 17 & 19 & 30.

[281] Δες ανάλυση σε Bosworth, *Conquest & Empire*, pp. 191-194 – Πρβλ. Tod, GHI, no 191 & no 192.

[282] Το Κράνειο ήταν προάστιο της Αρχαίας Κορίνθου στην ανατολική πλευρά των τειχών.

[283] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XIV (671).

Στο μικρό διάστημα που είχε μεσολαβήσει από τον θάνατο του πατέρα του, ο Αλέξανδρος είχε δράσει αστραπιαία και με μεγάλη επιτυχία. Είχε εξουδετερώσει όλους τους εσωτερικούς εχθρούς του στην Μακεδονία και είχε αναγνωρισθεί ως ο μόνος και αδιαμφισβήτητος ηγεμόνας. Είχε επίσης καταφέρει να γίνει αποδεκτός από τις ελληνικές Πόλεις ως διάδοχος του Φιλίππου. Οι Πόλεις προσπάθησαν αρχικά να τον αμφισβητήσουν, αλλά η ταχύτητα με την οποία αντέδρασε ο νέος Μακεδόνας βασιλιάς δεν τους άφησε κανένα περιθώριο. Από τις μέχρι τώρα κινήσεις του γίνεται φανερό ότι ο Αλέξανδρος δεν είχε προς το παρόν σκοπό να επιβληθεί δια της βίας στους υπόλοιπους Έλληνες. Ακολούθησε μια πολιτική αποδοχής του χρησιμοποιώντας την πειθώ της επιδείξεως στρατιωτικής δυνάμεως. Αυτό το γεγονός ίσως δείχνει και τον σεβασμό που έτρεφε για τους νότιους Έλληνες, τον Πολιτισμό και την Ιστορία τους. Σε αντίθετη περίπτωση, ένας γιος "βαρβάρου", κατά τον Δημοσθένη, δεν θα είχε ενδοιασμούς να πατάξει μια για πάντα αλλοεθνείς, όπως έπραξε ο ίδιος ο Αλέξανδρος με τους Ιλλυριούς και τους Θράκες. Ακόμη και εάν ο ίδιος δεν το επιθυμούσε, θα πρέπει να είχε φθάσει μέχρι εμάς κάποια παράδοση που να υποστήριζε ότι το περιβάλλον του θα επέμενε στο να γίνει έτσι ώστε ο Αλέξανδρος να μην έχει ανάγκη συμμαχιών αλλά υποταγμένους στρατιώτες που θα έσερνε στις μάχες. Οι πράξεις και η στάση του βασιλιά της Μακεδονίας προφανώς βρίσκονταν σε συμφωνία και με τις απόψεις των υπηκόων του, αλλιώς οι Μακεδόνες θα μπορούσαν να κάνουν ό,τι και οι Ρωμαίοι αργότερα, όταν μετέφεραν τα ελληνικά έργα τέχνης στην χώρα τους. Είναι φανερό, λοιπόν, πως ο Αλέξανδρος και οι Μακεδόνες του είχαν πλήρως συνταυτισθεί με τους υπόλοιπους Έλληνες, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι τελευταίοι θα ήταν άμοιροι των συνεπειών μιας εξεγέρσεως, όπως συνέβη λίγο αργότερα με τη Θήβα. Προς το παρόν πάντως, η Κορινθιακή Συμμαχία ή το Συνέδριον της Κορίνθου, στην οποία συμμετείχαν και οι Μακεδόνες, είχε ανανεωθεί.

Η Υποταγή Θρακών, Τρυβαλλών και Ιλλυριών (335 π.Χ.)

Μετά την αναγνώριση του στην Κόρινθο ως ηγεμόνας των Ελλήνων και την επίτευξη ηρεμίας στην Ελλάδα, ο Αλέξανδρος στράφηκε προς τους βόρειους γείτονες των Μακεδόνων. Το 335 π.Χ., ο νέος βασιλιάς εξεστράτευσε εναντίον των Θρακών, των Τριβαλλών, των Γετών και των Ιλλυριών, με σκοπό να τους νικήσει κατά κράτος για να εξασφαλίσει την ειρήνη και την ασφάλεια στα Βαλκάνια πριν ξεκινήσει για την Ασία.

Οι επιχειρήσεις άρχισαν από τα βορειοανατολικά σύνορα της Μακεδονίας, στην Αρχαία Θράκη. Ο στρατός, αποτελούμενος από περίπου 15.000 άνδρες, σύμφωνα με σημερινούς υπολογισμούς,[284] συγκεντρώθηκε στην Αμφίπολη και κινήθηκε βόρεια προς την χώρα των Θρακών. Όταν έφθασε στα περάσματα του Αίμου, και κατά πάσα πιθανότητα στο πέρασμα της Σίπκα (Shipka) στην Βουλγαρία,[285] βρήκε τους Θράκες να εμποδίζουν την διέλευσή του. Ο Αλέξανδρος διέταξε επίθεση χωρίς καμία χρονοτριβή. Ο βασιλιάς, γνωρίζοντας προφανώς από παλαιότερες επιχειρήσεις την τακτική των εχθρών του, είχε προβλέψει ότι οι αντίπαλοι θα κυλούσαν τα αμάξια τους στην κατηφόρα για να κτυπήσουν τους Μακεδόνες που αναρριχώντο. Είχε συνεπώς δώσει οδηγίες στους στρατιώτες του είτε να παραμερίζουν όταν έρχονταν τα αμάξια καταπάνω τους είτε να πέφτουν κάτω και να καλύπτονται με τις ασπίδες τους, έτσι ώστε οι άμαξες να περνούν από πάνω χωρίς να προξενούν απώλειες. Όντως, κανείς από τους Μακεδόνες δεν έπαθε το παραμικρό, ενώ, μετά το τέλος της αντεπίθεσης που εξαπέλυσε ο Αλέξανδρος, 1.500 εχθροί είχαν σκοτωθεί. Στην τελευταία φάση της μάχης, οι Μακεδόνες, σε σχηματισμό φάλαγγας, κατατρόπωσαν τους Θράκες καταλαμβάνοντας την κορυφή και τα στενά. Οι στρατιώτες συγκέντρωσαν πολλά λάφυρα και αιχμαλώτισαν

---

[284] Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 29.

[285] Περίπου πενήντα χιλιόμετρα βορειοδυτικά της σημερινής πόλεως Στάρα Ζαγόρα (Stara Zagora).

τα γυναικόπαιδα των Θρακών, που είχαν παρατηθεί κοντά στο πεδίο της μάχης. Ο Αλέξανδρος έστειλε την λεία της νίκης του να μοιρασθεί στους κατοίκους της Μακεδονίας.[286]

Ο στρατός πορεύθηκε βόρεια και πέρασε στην χώρα των Τριβαλλών, τους οποίους αντιμετώπισε αποτελεσματικά σκοτώνοντας 3.000, ενώ οι Μακεδόνες υπέστησαν απώλειες 11 ιππέων και 40 πεζών. Στην σύγκρουση με τους Τριβαλλούς, ο Αλέξανδρος χρησιμοποίησε μια έξυπνη στρατιωτική τακτική. Διέταξε τους σφενδονίτες και τους τοξότες να στοχεύουν μέσα στο δάσος, όπου είχαν στήσει ενέδρα οι εχθροί, με σκοπό να εξαναγκάσουν τους Τριβαλλούς να βγουν από τα δένδρα. Μόλις εκείνοι έβγαιναν στον ανοικτό χώρο δέχονταν την επίθεση του μακεδονικού πεζικού και του ιππικού και αποδεκατίζονταν.[287]

Με αυτή την τακτική ο Αλέξανδρος έφθασε ανενόχλητος μέχρι τον ποταμό Ίστρο (Δούναβη), δυτικά της σημερινής βουλγαρικής πόλεως Ρους (Ruse), στα σύνορα Βουλγαρίας και Ρουμανίας. Εκεί όμως αντίκρισε τους Γέτες, 4.000 ιππείς και πάνω από 10.000 πεζούς, να τον περιμένουν παραταγμένοι στην αντίπερα όχθη του ποταμού. "Πόθος ἔλαβεν αὐτὸν ἐπ' ἐκεῖνα τοῦ Ἴστρου ἐλθεῖν."[288] Ο Αλέξανδρος, κυριευμένος από το πάθος της νίκης, αποφάσισε να διακινδυνεύσει να περάσει το ποτάμι και να επιτεθεί. Η επιχείρηση ξεκίνησε όταν έπεσε το σκοτάδι. Μέσα στην νύχτα, οι στρατιώτες πέρασαν απέναντι επάνω σε πλοία και πλοιάρια αλλά και με την βοήθεια γεμισμένων με ξερό χόρτο δερμάτων (διφθέρες). Η τεχνική του παραγεμίσματος των δερμάτων που χρησιμοποιούσαν οι στρατιώτες ως αντίσκηνα με ξερό χόρτο, το προσεκτικό ράψιμό τους γύρω-γύρω και η χρήση τους ως πλωτά βοηθήματα, εφαρμοζόταν στην περιοχή του Ευφράτη, στην Μεσοποταμία, και την είχε ήδη περιγράψει ο Ξενοφών.[289] Όταν είδε ο Αλέξανδρος ότι ο στρατός του έπρεπε να διαβεί το ποτάμι πρέπει να του ήλθε στο μυαλό η περιγραφή του Αθηναίου στρατηγού. Με αυτόν τον τρόπο λοιπόν και χωρίς να γίνουν αμέσως αντιληπτοί 4.000 πεζοί και 1.500 ιππείς διέβησαν τον ποταμό και αιφνιδίασαν τους στρατοπεδευμένους εχθρούς. Οι Γέτες το έβαλαν στα πόδια εγκαταλείποντας και τον καταυλισμό τους, στον οποίο είχαν αρχικά καταφύγει. Τα λάφυρα μεταφέρθηκαν για μια ακόμη φορά στην Μακεδονία για διανομή και ο Αλέξανδρος διέταξε να ισοπεδώσουν τον καταυλισμό των Γετών. Η νίκη του ανάγκασε όλους τους γειτονικούς κελτικούς λαούς να στείλουν πρέσβεις για να δηλώσουν την επιθυμία τους να συνάψουν φιλικές σχέσεις με τους Μακεδόνες.[290] Η σημασία της νίκης του Αλεξάνδρου δεν περιορίζεται μόνο στην επιτυχία της διασφαλίσεως των βορείων συνόρων της Μακεδονίας, αλλά ουσιαστικά στην διασφάλιση ολόκληρου του ελληνικού χώρου από τις επιδρομές των κελτικών φυλών. Θα περάσει μισός αιώνας μέχρι να απειλήσουν τον ελλαδικό χώρο με τις επιθέσεις τους οι Γαλάτες (κελτική φυλή).[291]

Ο τρίτος αντίπαλος τον οποίο έπρεπε να αντιμετωπίσει ο Μακεδόνας βασιλιάς ήταν οι Ιλλυριοί, που κατοικούσαν πέρα από τα βορειοδυτικά σύνορα της Μακεδονίας. Μαθαίνοντας προφανώς για τον θάνατο του Φιλίππου, οι Ιλλυριοί ετοιμάζονταν να εισβάλουν στην Μακεδονία. Όταν ο Αλέξανδρος ενημερώθηκε για τις προετοιμασίες τους κατάλαβε ότι έπρεπε να κινηθεί όσο πιο γρήγορα μπορούσε και να τους προλάβει. Κατευθύνθηκε λοιπόν με μεγάλη ταχύτητα νοτιοδυτικά του Ίστρου (Δούναβη) και μέσω της σημερινής Βουλγαρίας και της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας έφθασε σε ελάχιστο χρόνο στην ανατολική Αλβανία, στην οχυρή θέση Πήλιον ή Πέλλιον, κοντά στην Μικρή Πρέσπα,[292] όπου είχε συγκεντρωθεί τμήμα των Ιλλυριών πολεμιστών. Χάρις στον

---

[286] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.1.

[287] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.2.4-7.

[288] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.3.5.

[289] Ξενοφών, *Κύρου Ανάβασις*, A.V.10.

[290] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.3-4.

[291] Δες ανάλυση σε Fox, p. 84.

[292] Η θέση του οχυρού δεν έχει ακόμη προσδιορισθεί επακριβώς. Ο Hammond*, Alexander King*, pp. 49-57, τοποθετεί το οχυρό νοτιοδυτικά της Μικρής Πρέσπας στην θέση Goricë, νοτιοδυτικά του Αλβανικού χωριού Kapshticë

εξαιρετικά γυμνασμένο στρατό του, κατάφερε τελικά να φθάσει τόσο γρήγορα, ώστε να μην προλάβουν να ενώσουν τις δυνάμεις τους όλες οι εχθρικές φυλές. Βρέθηκε όμως ανάμεσα στους πολιορκούμενους του Πηλίου, οι οποίοι άντεχαν στις επιθέσεις του, και σε ισχυρό αντίπαλο στρατό που κατέφθασε και κατέλαβε τις γύρω ορεινές περιοχές.

Ο Αλέξανδρος αποφάσισε να αντιμετωπίσει τον στρατό που ήταν έξω από τα τείχη και εφήρμοσε την εξής στρατηγική: παρέταξε τους στρατιώτες για μάχη σε σχηματισμό με βάθος 120 ανδρών και το αριστερό τμήμα της φάλαγγας σε σχήμα εμβόλου και τοποθέτησε 200 ιππείς σε κάθε άκρο. Διέταξε, επίσης, τους οπλίτες να τείνουν τις σάρισες άλλοτε προς τα δεξιά και άλλοτε προς τα αριστερά, ανάλογα με τα παραγγέλματα που τους δίνονταν, για να δημιουργούνται αμέσως οι κατάλληλοι σχηματισμοί κατά την διάρκεια της μάχης. Με αυτή την στρατηγική, η πρώτη μακεδονική επίθεση στέφθηκε με μεγάλη επιτυχία και έτρεψε τους εχθρούς σε φυγή. Τότε, ο Αλέξανδρος στράφηκε προς την πολιορκούμενη πόλη Πήλιο. Χρησιμοποιώντας ευφυείς στρατιωτικούς ελιγμούς, ο Μακεδόνας βασιλιάς έπεισε τους εχθρούς του ότι επρόκειτο να οπισθοχωρήσει και να αποχωρήσει. Εκείνοι, για να προλάβουν πιθανή νέα πολιορκία από την πλευρά του Αλεξάνδρου, εγκατέλειψαν το Πήλιον/Πέλλιον και στρατοπέδευσαν άτακτα στο ύπαιθρο. Τότε, βρήκε την ευκαιρία ο Αλέξανδρος, που πληροφορήθηκε το γεγονός, να επιτεθεί ξαφνικά και να τους εξολοθρεύσει. Οι Ιλλυριοί δεν επρόκειτο να ενοχλήσουν ποτέ πάλι τους Μακεδόνες.[293]

Ο νεαρός Αλέξανδρος, με σύντομες και αστραπιαίες στρατιωτικές ενέργειες και σε ελάχιστο χρόνο, για τα δεδομένα της εποχής, κατατρόπωσε τις φυλές που απειλούσαν για χρόνια την μακεδονική ασφάλεια. Η τακτική του αποτελεί αρχαίο πρόδρομο του γερμανικού "αστραπιαίου πολέμου" (Blitzkrieg) που εφαρμόσθηκε στο δεύτερο τέταρτο του 20ου μ.Χ. αιώνα.

Η Καταστροφή της Θήβας (335 π.Χ.)

Όσο διάστημα ο Αλέξανδρος ήταν απασχολημένος με τους βόρειους και βορειοδυτικούς του γείτονες, η νότια Ελλάδα βρισκόταν σε αναβρασμό. Τους νότιους Έλληνες ξεσήκωσαν οι Πέρσες, οι οποίοι ανησυχούσαν πολύ για το μακεδονικό εκστρατευτικό σώμα που βρισκόταν σε αναμονή στην Μικρά Ασία από την εποχή της βασιλείας του Φιλίππου. Το μέσο που χρησιμοποίησαν οι Πέρσες ήταν φυσικά τα χρήματα, για τα οποία βρήκαν πρόθυμους να τα λάβουν μόνο τους Σπαρτιάτες. Αντιθέτως, πολλές Πόλεις της Πελοποννήσου αρνήθηκαν να χρηματισθούν μένοντας πιστές στην συμμαχία της Κορίνθου και το ίδιο έπραξε και η Αθήνα. Στην Αθήνα μάλλον επικρατούσε ένας διάχυτος φόβος ότι ετοιμαζόταν η εγκαθίδρυση τυραννίας με την πιθανή υποστήριξη των Μακεδόνων, οπότε οι Αθηναίοι ήταν ιδιαίτερα προσεκτικοί στις διπλωματικές τους σχέσεις.[294] Μόνο ο Δημοσθένης φαίνεται ότι χρηματίσθηκε, έχοντας καρπωθεί τα 300 τάλαντα που έστειλαν οι Πέρσες για να δωροδοκήσουν τους Αθηναίους άρχοντες. Πάντως η αξιοπιστία της πληροφορίας αμφισβητείται, εφ' όσον στηρίζεται μόνο σε υπόνοιες που εκφράσθηκαν από αντιπάλους του ρήτορα.[295]

και ανατολικά του ποταμού Devoll, ενώ ο Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 31 στην πεδιάδα της Φλώρινας. Για όλες τις λεπτομέρειες, πρβλ. A. B. Bosworth, "The Location of Alexander's Campaign against the Illyrians in 335 B.C." in Beryl Barr-Sharrar, *Macedonia & Greece in Late Classical & Early Hellenistic Times.* Vol. 10 in the series *Studies in the History of Art* (1970): 74-84 και Hammond & al., *History of Macedonia*, 3:ch. II, n. 18.

[293] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.6. -- N. G. K. Hammond, *The Genius of Alexander the Great* (Chapel Hill: Univ. of North Carolina, 1997), ch. IV.5.

[294] Bengtson, p. 204 όπου και οι σχετικές παραπομπές.

[295] Δίναρχος, *Κατά Δημοσθένους*, 11 και Υπερείδης, *Κατά Δημοσθένους*, Fr. IV(V) (αμφότερα εκδ. Loeb. *Minor Attic Orators*, vol. II) και Αισχίνης, 3 (*Κατά Κτησιφώντος*), 239. Δες Διόδ. XVII.4.8 και Πλούταρχος, "Δημοσθένης", *Βίοι Παράλληλοι*, 20.4-5 – Green, *Alexander of Macedon*, p. 528, n. 40.

Εκτός από τους Πέρσες που προβλημάτισαν τον δήμο στις ελληνικές Πόλεις, μεγάλη αναστάτωση προκλήθηκε όταν διαδόθηκαν ξαφνικά φήμες ότι ο Αλέξανδρος σκοτώθηκε στον πόλεμο με τους Ιλλυριούς.[296] Ως έχει ήδη λεχθεί, οι Ελληνικές Πόλεις δεν είχαν δεχθεί με ικανοποίηση ούτε την συμμαχία που είχε επιβάλλει ο Φίλιππος στην Κόρινθο ούτε την ανανέωσή της με τον Αλέξανδρο, παρά το γεγονός ότι είχαν αναγκασθεί να τις αποδεχθούν. Όπως είχε συμβεί και στο παρελθόν, μόλις διαφαινόταν ότι η ισχυρότερη Πόλη ή κράτος στην Ελλάδα βρισκόταν σε αδυναμία να επιβληθεί, οι υπόλοιπες επαναστατούσαν εναντίον της. Στην προκειμένη περίπτωση, οι επαναστάτες ήταν οι Θηβαίοι με πρωτοστάτες τους δημοκρατικούς που είχαν εκδιωχθεί από τον Φίλιππο. Οι δημοκρατικοί βρήκαν τώρα την ευκαιρία να επιστρέψουν, να πείσουν όλους τους αντιπάλους των Μακεδόνων ότι έπρεπε να αντισταθούν, να πολιορκήσουν την μακεδονική φρουρά στην Καδμεία (ακρόπολη) και να διώξουν τους άλλους Μακεδόνες από την Πόλη. Μάλιστα, συνέλαβαν και σκότωσαν δύο Μακεδόνες αξιωματικούς έξω από την θηβαϊκή ακρόπολη και άρχισαν την πολιορκία της.[297] Εν τω μεταξύ, έστειλαν πρέσβεις ζητώντας βοήθεια από άλλες ελληνικές Πόλεις εναντίον των Μακεδόνων. Οι Αρκάδες, οι Αιτωλοί, οι Ηλείοι απάντησαν πρόθυμα, ενώ οι Αθηναίοι ετοίμασαν στρατό και στόλο αλλά κράτησαν στάση αναμονής.[298] Τα γεγονότα αυτά επιβεβαιώνουν πλήρως τους φόβους του Φιλίππου ότι οι Πέρσες μπορούσαν να επηρεάσουν τις Ελληνικές Πόλεις, οι οποίες με την σειρά τους θα γίνονταν επικίνδυνες για την Μακεδονία. Τα γεγονότα της περιόδου επιβεβαιώνουν επίσης την άποψη ότι ο Φίλιππος υπήρξε τόσο οξυδερκής ώστε να κατανοήσει ότι για την ασφάλεια της Μακεδονίας απαιτούνταν η απαλοιφή της περσικής ισχύος με μία εκστρατεία ανατολικά.

Όταν πληροφορήθηκε τις πράξεις των Θηβαίων, ο Αλέξανδρος έσπευσε να εγκαταλείψει το Πήλιον/Πέλλιον, όπου είχε μόλις νικήσει τους Ιλλυριούς, και να κατευθυνθεί ταχύτατα στην Θήβα, πριν οι Βοιωτοί ενωθούν με τις νότιες Ελληνικές Πόλεις εναντίον του. Ο μακεδονικός στρατός θα έπρεπε για μια ακόμη φορά να αποδείξει πόσο γρήγορα μπορούσε να κινηθεί με πλήρη εξάρτηση σε πορεία. Τελικά, κατάφερε να καλύψει απόσταση 192 χιλιομέτρων σε 13 μέρες[299] και να εμφανισθεί ξαφνικά έξω από τα τείχη της Θήβας. Η είδηση ότι ο Αλέξανδρος ήταν κιόλας εκεί άφησε τους Θηβαίους αποσβολωμένους. Αυτόν που νόμιζαν σκοτωμένο, εμφανιζόταν τώρα με τον στρατό του μπροστά τους, ολοζώντανος. Ο Αλέξανδρος, χωρίς χρονοτριβή, έστειλε απεσταλμένους και κάλεσε ορισμένους Φωκείς αλλά και κατοίκους από τον Ορχομενό, τις Θεσπιές και τις Πλαταιές να τον βοηθήσουν, σύμφωνα με ό,τι όριζε η συμμαχία της Κορίνθου. Η όλη επιχείρηση παρουσιάσθηκε απολύτως νόμιμη με βάση τους ‘όρους της συμμαχίας, σύμφωνα με τους οποίους ο ηγεμών έπρεπε να τεθεί επικεφαλής συμμαχικού στρατού και να τιμωρήσει τους επαναστάτες.[300] Για τον λόγο αυτό, ο Αλέξανδρος συγκέντρωσε 30.000 πεζούς και περίπου 3.000 ιππείς[301] και στρατοπέδευσε βορείως της Θήβας, έξω από τα τείχη, μην έχοντας την πρόθεση να επιτεθεί αμέσως. Σε μια προσπάθεια να αποφύγει την σύγκρουση, κάλεσε τους πολιορκημένους "μετέχειν τῆς κοινῆς τοῖς Ἕλλησιν εἰρήνης"[302] και τους υποσχέθηκε γενική αμνηστία, εάν παραδίνονταν αμέσως. Οι Θηβαίοι απάντησαν με ένα εξωφρενικό για τους Μακεδόνες αίτημα: να τους παραδώσει ο Αλέξανδρος δύο από τους αξιωματικούς του, τον Αντίπατρο και τον Φιλώτα. Σαν να μην έφθανε αυτό, διακήρυξαν

[296] Ιουστίνος (Junstinus), XI.II.7-9.

[297] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.7.1-3. Για το ζήτημα της Θήβας δες γενικά Hammond & al., *History of Macedonia*, 3:ch. III.1.

[298] Διόδ. XVII.8.

[299] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.7.5 και Hammond, *Alexander King*, p. 58.

[300] Ψευδο-Δημοσθένης, 17 (*Περί των προς Αλέξανδρον Συνθηκών*) 10 & 16.

[301] Διόδ. XVII.9.3. O Hammond, *Alexander King*, p. 289, n. 42, υποθέτει ότι οι Θηβαίοι παρέταξαν 7.000 οπλίτες, μετά τις απώλειες στην Χαιρώνεια, και 12.000 υπερασπιστές των τειχών, εάν πιστέψουμε τον Ηγεσαίο ή Ηγησία, FGrH, 142, F15.

[302] Διόδ. XVII.9.5.

κιόλας ότι καλούσαν τις Ελληνικές Πόλεις να ενωθούν μαζί τους εναντίον των Μακεδόνων.[303] Θέλοντας μάλιστα να δείξουν την αποφασιστικότητά τους, έστειλαν ορισμένους ιππείς και ψιλούς να επιτεθούν στους Μακεδόνες, αλλά απωθήθηκαν εύκολα. Τότε, ο Αλέξανδρος μετακίνησε τον στρατό του έξω από το νότιο τμήμα του τείχους σε θέση που βρισκόταν κοντύτερα στην Καδμεία. Οι Θηβαίοι γνώριζαν ότι το ασθενές σημείο ήταν το νότιο τμήμα των τειχών, μέρος του οποίου ήταν κοινό με αυτό της Καδμείας. Είχαν ενισχύσει, λοιπόν, αυτό το τμήμα με την κατασκευή διπλής σειράς οχυρωμάτων, ακριβώς μπροστά από τα τείχη, αφήνοντας όμως έναν χώρο ανάμεσα στα τείχη και στην νέα οχύρωση για την παράταξη του στρατού. Ο Αλέξανδρος, βέβαια, με την θέση που είχε, κάλυπτε τον δρόμο προς την Αθήνα αλλά και ολόκληρο τον Νότο, για να εμποδίσει οποιεσδήποτε ενισχύσεις που πιθανόν θα έστελναν οι Πελοποννήσιοι στους Θηβαίους.

Ο βασιλιάς της Μακεδονίας δεν είχε διατάξει ακόμη γενική επίθεση ελπίζοντας ότι οι Θηβαίοι θα καμφθούν σύντομα. Καθώς όμως οι μικροσυμπλοκές ήταν συχνές, μια μέρα, προφυλακές του Αλεξάνδρου με επικεφαλής τον Περδίκκα ενεπλάκησαν σε μάχη και κυνηγώντας τους Θηβαίους διέσπασαν την πρώτη οχυρωματική γραμμή και εισχώρησαν στην θηβαϊκή παράταξη. Ο Αμύντας, που πρόσεξε τι έγινε, έτρεξε να βοηθήσει τον συνάδελφό του και τότε ο Αλέξανδρος έστειλε τμήμα του στρατού του να βοηθήσει και τους δύο, αρχίζοντας ουσιαστικά την σύγκρουση. Όταν οι Θηβαίοι φάνηκε ότι απωθούσαν τους Μακεδόνες, ο Αλέξανδρος έριξε ολόκληρο τον στρατό του στην μάχη. Υπό το βάρος της επιθέσεως που δέχθηκαν, οι Θηβαίοι άρχισαν να υποχωρούν άτακτα. Φθάνοντας στα τείχη βρέθηκαν σε τέτοια σύγχυση ώστε δεν πρόλαβαν να κλείσουν τις πύλες, με αποτέλεσμα οι Μακεδόνες να εισχωρήσουν στην Πόλη. Την στιγμή εκείνη, οι έγκλειστοι στην Καδμεία Μακεδόνες πραγματοποίησαν έξοδο και ενώθηκαν με τους εισχωρήσαντες. Αμέσως άρχισε ανελέητη σφαγή των Θηβαίων. Οι Φωκείς, οι Πλαταιείς και όσοι Βοιωτοί μισούσαν τους Θηβαίους για όσα είχαν τραβήξει απ' αυτούς άρχισαν να σφάζουν αδιακρίτως άνδρες, γυναίκες και παιδιά στους δρόμους της πόλεως, ακόμη και όσους είχαν καταφύγει ικέτες στα ιερά. Η Θήβα κατελήφθη σε λίγες ώρες και 6.000 κάτοικοί της κείτονταν στους δρόμους νεκροί. Η επιτυχία του Αλεξάνδρου ήταν μεγάλη. Η πόλη, που δεν είχαν καταφέρει να εκπορθήσουν τόσες φορές οι Σπαρτιάτες, είχε πέσει στα χέρια των Μακεδόνων σε μια στιγμή. Η υπεροχή του μακεδονικού στρατού ήταν εμφανής και οι απώλειες μόνο 500 άνδρες. Η πτώση της Θήβας έστειλε στις υπόλοιπες Ελληνικές Πόλεις το μήνυμα ότι θα ήταν εύκολη λεία εάν επιχειρούσαν να αντισταθούν στους Μακεδόνες.[304]

Το ερώτημα που απασχόλησε τον Αλέξανδρο αμέσως μετά την κατάληψη της πόλεως ήταν ο τρόπος με τον οποίο θα τιμωρούσε την αποστασία. Τελικά, επέλεξε να αφήσει το Συνέδριο της Συμμαχίας της Κορίνθου, το οποίο μάλλον συνεδρίασε επιτόπου σε έκτακτη σύνοδο, να αποφασίσει για την τύχη της Θήβας. Φυσικά, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι θα μπορούσε και ο ίδιος να επηρεάσει τις αποφάσεις του Συνεδρίου, εάν το επιθυμούσε.[305] Οι Σύνεδροι όμως είχαν ήδη βγάλει την καταδικαστική τους απόφαση. Θυμήθηκαν ότι η Θήβα είχε μηδίσει το 480 π.Χ., ότι είχε κατασφάξει τους Πλαταιείς το 429 π.Χ. και ότι είχε προτείνει να γίνουν σκλάβοι οι Αθηναίοι, στο τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου. Για τους λόγους αυτούς, το Συνέδριο αποφάσισε χωρίς δισταγμό να τιμωρήσει την Θήβα παραδειγματικά. Η πόλη καταστράφηκε εκ θεμελίων, εκτός από τους ναούς

---

[303] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XI (670). Ο συνδυασμός των ονομάτων των δύο στρατηγών είναι τουλάχιστον περίεργος (δες Droysen, 3η ελλ. έκδ., 1:141, σημ. 230).

[304] Για τον τρόπο που ξεκίνησε η συμπλοκή πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.8 και Διόδ. XVII.11-14 και δες συζήτηση σε Hammond, *Alexander King*, pp. 60-62 και Green, *Alexander*, p. 529, n. 52. Σχεδιάγραμμα σε Droysen, 3η ελλ. έκδ., 1:143.

[305] O'Brien, p. 54. Φαίνεται ότι αυτό το Συνέδριο αποτελούνταν μόνο από τους νικητές και όχι από τους αντιπροσώπους όλων των συμμαχικών Πόλεων (Bosworth, *Conquest & Empire*, pp. 195-196).

και το σπίτι του Πινδάρου, ενώ χιλιάδες κάτοικοι πουλήθηκαν ως δούλοι, με εξαίρεση τους ιερείς και όσους υποστήριζαν τους Μακεδόνες.[306]

Ίσως παραξενεύει το γεγονός ότι ο Αλέξανδρος αποδέχθηκε την εκ θεμελίων καταστροφή της Θήβας, μιας Πόλεως με μεγάλη και ένδοξη Ιστορία. Δεν πρέπει να ξεχνάμε, όμως, ότι η απόφαση, από τυπικής απόψεως, δεν ήταν του Μακεδόνα βασιλιά, αλλά του Συνεδρίου και έτσι ο Αλέξανδρος απαλλασσόταν από ηθικές ευθύνες. Επίσης, η παραδειγματική τιμωρία της Πόλεως θα αποθάρρυνε κάθε πιθανή σκέψη για εξέγερση σε άλλες Ελληνικές Πόλεις, ιδίως τώρα που ο Αλέξανδρος ετοιμαζόταν να εκστρατεύσει τόσο μακριά από την Ελλάδα. Άρα, ο Μακεδόνας βασιλιάς παρουσιαζόταν αμέτοχος στην τιμωρία της Θήβας, ενώ ταυτοχρόνως έστελνε ένα μήνυμα ισχύος στις άλλες Πόλεις. Αυτό έγινε αμέσως φανερό, όταν Πόλεις που είχαν σκοπό να βοηθήσουν τους Θηβαίους ακύρωσαν κάθε ενέργεια εναντίον των Μακεδόνων και τιμώρησαν τους υποκινητές. Αντιθέτως, οι πολίτες του Ορχομενού και των Πλαταιών, που είχαν βοηθήσει τον Αλέξανδρο, ανταμείφθηκαν μοιραζόμενοι τις γαίες των Θηβαίων ενώ τους δόθηκε το δικαίωμα να ξανακτίσουν και να περιτειχίσουν τις κατεστραμμένες πόλεις τους. Ο Αλέξανδρος διατήρησε, επίσης, τις μακεδονικές φρουρές στην Κόρινθο, στην Καδμεία και στην Χαλκίδα, που είχαν εγκατασταθεί από τον πατέρα του, ακριβώς για να έχει τον έλεγχο της περιοχής.[307]

Τον Αλέξανδρο, βέβαια, ενδιέφερε πρωτίστως εκείνη την στιγμή η στάση της Αθήνας. Οι Αθηναίοι, από την πλευρά τους, προσπάθησαν να υποκριθούν ότι υποστήριζαν τον Μακεδόνα βασιλιά στέλνοντας πρέσβεις να τον συγχαρούν για τις νίκες του. Ο Αλέξανδρος, που γνώριζε πόσο δύσκολο ήταν να πολιορκήσει την Αθήνα από στεριά και θάλασσα, είχε στείλει τον στόλο του να ελέγχει τα στενά του Ελλησπόντου. Αρχικός σκοπός ήταν να χρησιμοποιηθεί ο στόλος εναντίον των θρακικών φυλών, αλλά φαίνεται ότι τελικά χρησιμοποιήθηκε για να εμποδίσει τα πλοία που μετέφεραν τις αθηναϊκές προμήθειες από τον Εύξεινο Πόντο να διασχίσουν το Αιγαίο και να φθάσουν στην Αθήνα.[308] Είτε επειδή οι Αθηναίοι φοβήθηκαν ότι μπορεί να πάθουν συμφορά χωρίς τις προμήθειές τους είτε επειδή δεν ήθελαν να δείξουν μεγάλη ζέση στο να βοηθήσουν τους Θηβαίους –με τους οποίους άλλωστε μόνο τα τελευταία χρόνια είχαν βρει ένα modus vivendi, έναν τρόπο συνεννοήσεως, ενώ για γενεές ολόκληρες υπήρξαν αντίπαλοι–,[309] έμειναν άπρακτοι. Όπως και εάν έχουν τα πράγματα, οι Αθηναίοι έδειξαν απόλυτη απροθυμία να βοηθήσουν ενεργά τους Θηβαίους, πέρα από την συνδρομή που ίσως είχε εξασφαλίσει ο Δημοσθένης με περσικά χρήματα. Η άρνηση τους να προσφέρουν βοήθεια στους Βοιωτούς εκτιμήθηκε δεόντως από τον Μακεδόνα μονάρχη. Ο Αλέξανδρος ζήτησε μόνο να του παραδώσουν αυτόν ή αυτούς που τους ξεσήκωναν περισσότερο εναντίον του, αλλά οι Αθηναίοι αντιτάχθηκαν. Δεν επρόκειτο να παραδώσουν κανέναν γιατί αυτό σήμαινε τον πλήρη εξευτελισμό της Πόλεως και του πολιτεύματός τους. Αποφάσισαν να στείλουν δεύτερη πρεσβεία να συνδιαλλαγεί με τον Αλέξανδρο. Τελικά, ο Αλέξανδρος φάνηκε ιδιαίτερα επιεικής, αφού δέχθηκε να αφήσει τους Αθηναίους να τιμωρήσουν οι ίδιοι αυτούς που τους παρέσυραν εναντίον του αλλά και να συνεχίσουν να προσφέρουν άσυλο στους Θηβαίους κατατρεγ-

---

[306] Διόδ. XVII.14 και Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.9.7-10. Για 30.000 Θηβαίους που πωλήθηκαν γράφει ο Διόδωρος (XVII.14.1), αλλά ο αριθμός θεωρείται υπερβολικός την στιγμή που γνωρίζουμε ότι τα συνολικά έσοδα από την πώληση των σκλάβων ήταν 440 τάλαντα (Διόδ. XVII.14.4 και Κλείταρχος, FGrH, 137 F1=Αθήναιος 4.148.d-f.). Ο Ταρν τους υπολογίζει σε 8.000 σκλάβους [W. W. Tarn, *Alexander the Great* (Oxford, 1948. rpt. Chicago: Ares, 1981), 1:7 και ΙΕΕ, 4:33] και υποστηρίζει ότι πωλήθηκαν προς 3.5 μνας. Στην πραγματικότητα, όμως, δεν γνωρίζουμε τιμές σκλάβων για την εποχή (δες σχόλια σε Διόδωρος Σικελιώτης. έκδ. Loeb, vol. VIII, pp. 157-8, n. 2).

[307] Τσιμπουκίδης & Γκαφούροφ, σ. 146-147 και Wilcken, p. 74.

[308] Οι υπόνοιες αυτές δημιουργούνται από το κείμενο στο Ψευτο-Δημοσθένης, 17 (*Περί των προς Αλέξανδρον Συνθηκών*), 20.

[309] Ανάλυση σε Fox, pp. 88-89.

μένους.[310] Έτσι, ο Χαρίδημος, ο Εφιάλτης και ο Θρασύβουλος[311] εξαναγκάσθηκαν σε εξορία και κατέληξαν στην αυλή του Πέρση βασιλιά. Ο Αλέξανδρος, όταν αργότερα αντιμετώπιζε τους Έλληνες μισθοφόρους των Περσών ηγουμένους από εξαίρετους στρατηγούς, συμπεριλαμβανομένων και των εξορισθέντων, ίσως μετάνιωνε για την μεγαλοθυμία του υπέρ των Αθηναίων.

Ο βιαστικός αναγνώστης μπορεί να πιστέψει ότι ο Αλέξανδρος εξήντλησε στην περίπτωση της Αθήνας την μεγαλοψυχία του. Η τακτική του όμως δεν ήταν απλώς μια πράξη συμπάθειας ή σεβασμού,[312] ήταν μια καλά μελετημένη κίνηση. Η σκληρή πολιτική εναντίον της Αθήνας μπορούσε κάλλιστα να την φέρει στην αγκαλιά των Περσών. Γι' αυτό τον λόγο, ο Αλέξανδρος προτίμησε να μην παρουσιασθεί ως τιμωρός, αλλά σαν πατέρας που προσπαθούσε να συνετίσει τα ατίθασα παιδιά του. Εφ' όσον λοιπόν οι ίδιοι οι Αθηναίοι υπόσχονταν να απαλλαγούν από όσους τους προέτρεπαν σε πολιτικές εκδηλώσεις εναντίον των Μακεδόνων, τόσο το καλύτερο, αφού ο Αλέξανδρος δεν θα συμμετείχε ούτε θα εκτίθετο στην οποιαδήποτε τιμωρία (εξορία) θα επέβαλε η Πόλη. Επίσης, με κανένα τρόπο δεν ήθελε οι Αθηναίοι να νοιώθουν εχθρικοί απέναντί του, διότι ήταν ακόμη μια μεγάλη ναυτική δύναμη που μπορούσε να χρησιμοποιηθεί. Ως εκ τούτου, η στάση απέναντι στην Αθήνα ήταν απολύτως διαλλακτική και συγκαταβατική.

Ο Αλέξανδρος, λοιπόν, δεν κινήθηκε με την πρόθεση να καταστρέψει τις Ελληνικές Πόλεις. Απλώς χρειαζόταν την ειρήνη στην Ελλάδα πριν ξεκινήσει για την μεγάλη εκστρατεία του. Κατά την περίοδο της βασιλείας του, οι Ελληνικές Πόλεις παρήκμασαν στο διπλωματικό πεδίο, αφού δεν μπορούσαν να έχουν ανεξάρτητη πολιτική. Αντιθέτως, στον κοινωνικό και οικονομικό τομέα η ζωή γενικά συνεχίσθηκε κανονικά και μάλιστα στην Αθήνα διαπιστώνεται οικονομική ευμάρεια. Ανάμεσα σε πολλά νέα οικοδομήματα κτίσθηκε και το λίθινο θέατρο του Διονύσου (330 π.Χ.), στις παρυφές της Ακροπόλεως.[313]

Η Προετοιμασία της Εκστρατείας στην Ασία

Έχοντας εξασφαλίσει την προστασία της Μακεδονίας από όλα τα σημεία του ορίζοντα και την ειρήνη μεταξύ των ελληνικών Πόλεων, ο Αλέξανδρος μπορούσε απερίσπαστος πλέον να αφιερώσει όλο του τον χρόνο στην προετοιμασία της εκστρατείας στην Περσία. Το ενδιαφέρον του για την αχανή αυτοκρατορία είχε εκδηλωθεί ήδη από το 342 π.Χ., όταν στα πρώτα χρόνια της εφηβείας του ρωτούσε τους Πέρσες απεσταλμένους στην Μακεδονική αυλή για να μάθει πληροφορίες για την χώρα τους.[314] Τώρα, ο Αλέξανδρος δεν έβλεπε την ώρα να οδηγήσει τον στρατό του στην Ασία.

Η εκστρατεία απαιτούσε πολλά έξοδα για την μισθοδοσία των ενόπλων, τον εξοπλισμό τους, την επάνδρωση του στόλου, την τροφοδοσία και την ιατρική περίθαλψη όλου του στρατού, ενώ, παρά τις μεγάλες επιτυχίες του στο στρατιωτικό πεδίο, ο νεαρός βασιλιάς αντιμετώπιζε μεγάλα οικονομικά προβλήματα. Το βασιλικό θησαυροφυλάκιο ήταν σχεδόν άδειο, διότι όταν ο Αλέξανδρος ανέβηκε στον θρόνο θέλησε να κερδίσει την υποστήριξη των Μακεδόνων και τους απήλλαξε από κάθε φορολογία.[315] Την εποχή που ο Αλέξανδρος έγινε βασιλιάς, το βασιλικό ταμείο είχε μόνο 60 τάλαντα αποθεματικό και 500 τάλαντα χρέη, που είχε αφήσει ο Φίλιππος. Για τις ανάγκες των πρώτων επιχειρήσεων στον ελλαδικό χώρο και στην Βαλκανική, ο Αλέξανδρος ανα-

[310] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.10.3-6 και Διόδ., XVII.15 και Ιουστίνος (Justinus), XI.IV.10-12.

[311] Πλούταρχος, *Βίοι* Παράλληλοι, "Δημοσθένης", 23.4 και Διόδ., XVII.25.6 & 30.1-5 και σημειώσεις χωρίων στην έκδ. Loeb.

[312] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.10.6 και Bengtson, p. 204 και ΙΕΕ, 4:220.

[313] Για την Αθήνα δες λεπτομέρειες στο Mossé, *Athens in Decline*, pp. 80-84.

[314] Πλούταρχος, *Ηθικά*, "ΠΑΤΑ", 342B-C.

[315] Ιουστίνος (Justinus), XI.I.10.

γκάσθηκε να δανεισθεί ακόμη 800 τάλαντα, πράγμα που ανέβασε το συνολικό χρέος στα 1.300.[316] Εν τέλει, φαίνεται ότι εκποιώντας τα λάφυρα από τις εκστρατείες και χρησιμοποιώντας τα 440 τάλαντα από την πώληση των Θηβαίων, κατάφερε να ξεπληρώσει κάποια από τα χρέη του, να αποταμιεύσει μικρό ποσό και να εξασφαλίσει 30 ημερών διατροφή για το στράτευμα.[317] Πάντως, είναι απορίας άξιο πώς ο Μακεδόνας βασιλιάς εξασφάλισε προσόδους τους πρώτους μήνες των επιχειρήσεων, καθόσον άγγιξε τους θησαυρούς του Δαρείου δύο χρόνια μετά την εκκίνηση της εκστρατείας. Οι υποθέσεις που έχουν διατυπωθεί για να εξηγηθεί το γεγονός είναι ότι ο στρατός τροφοδοτήθηκε από τις πλούσιες περιοχές της Μικράς Ασίας, ότι υπήρξε συνεισφορά Πόλεων της Μικράς Ασίας για τον πόλεμο εναντίον των Περσών, ότι ο Μακεδόνας βασιλιάς χρησιμοποίησε τα λάφυρα μετά από κάθε μάχη και τον θησαυρό στις Σάρδεις για να αγοράσει προμήθειες και να πληρώσει τους στρατιώτες και ότι πιθανόν επέβαλε έκτακτες εισφορές στους κατοίκους των περιοχών που κατακτούσε.[318] Φυσικά, όλα αυτά παραμένουν υποθέσεις, μια που οι αρχαίες πηγές δεν μας παρέχουν ακριβείς πληροφορίες για τον τρόπο τροφοδοσίας και πληρωμής του στρατού τους πρώτους μήνες.

Η απόφαση του Αλεξάνδρου να αρχίσει επιχειρήσεις εναντίον των Περσών αμέσως πρέπει να ελήφθη μετά από προσεκτική μελέτη της κακής πολιτικής και στρατιωτικής καταστάσεως στην οποία βρισκόταν η Περσική Αυτοκρατορία. Με άλλα λόγια, ο Μακεδόνας βασιλιάς δεν θα επιχειρούσε οποιαδήποτε εκστρατεία εάν δεν υπήρχε έστω και μια ελάχιστη πιθανότητα επιτυχίας. Όντως, στο τέλος του Δ' αιώνα π.Χ., η Περσική Αυτοκρατορία βρισκόταν σε οικτρή πολιτική κατάσταση, αν και δεν σπαρασσόταν πλέον από τις συνεχείς έριδες των σατραπών για την εξουσία. Η κρίση κορυφώθηκε το 338 π.Χ. όταν ο Βαγώας, ένας αξιωματούχος της αυλής, δηλητηρίασε τον Αρταξέρξη Γ' και υποστήριξε την άνοδο στον θρόνο του Αρσή, γιου του δολοφονημένου βασιλιά, για να τον έχει υποχείριό του. Ο Αρσής, όμως, δεν φάνηκε διατεθειμένος να ακολουθήσει τις εντολές του αξιωματούχου και γι' αυτό δηλητηριάσθηκε μαζί με τα παιδιά του. Κατόπιν, ο Βαγώας εγκατέστησε στον θρόνο έναν συγγενή του τελευταίου βασιλιά, που του δόθηκε το όνομα Δαρείος Γ'. Ο Δαρείος Γ' ο Κοδομανός (336-330 π.Χ.), γνωρίζοντας την τύχη των προκατόχων του, κατάφερε να απαλλαγεί από τον Βαγώα και να αναλάβει την διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας χωρίς κηδεμόνες. Αυτόν ακριβώς τον ηγέτη, τα γεγονότα της βασιλείας του οποίου απέδειξαν ότι δεν διέθετε τα προσόντα εκείνα που θα τον αναδείκνυαν σε ρυθμιστή της τύχης του περσικού κράτους, επρόκειτο να αντιμετωπίσει ο Αλέξανδρος δύο χρόνια αργότερα.[319]

Ένας ακόμη λόγος που ίσως έπεισε τον Αλέξανδρο να επισπεύσει την έναρξη της εκστρατείας πρέπει να ήταν οι επιτυχίες των Περσών στην βόρεια Μικρά Ασία. Ο Μέμνων ο Ρόδιος, που ήταν στην υπηρεσία του Μέγα Βασιλέα, κατάφερε να απωθήσει προς την βορειοδυτική γωνία της Μικράς Ασίας το μακεδονικό εκστρατευτικό σώμα που βρισκόταν στην περιοχή.[320] Μόλις τα νέα έγιναν γνωστά, ο Αλέξανδρος κάλεσε τον επικεφαλής του σώματος, στρατηγό Παρμενίωνα, και του ζήτησε να τον ενημερώσει για την κατάσταση. Ο Μακεδόνας βασιλιάς δεν άργησε να διαπιστώσει πως έπρεπε να δράσει όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Εν τω μεταξύ, η απουσία του Παρμενίωνα και η πρόσκαιρη αδράνεια του εκστρατευτικού σώματος, πρέπει να έκανε τους Πέρσες να πιστέψουν

---

[316] Αρριανός, *Ανάβασις*, Ζ.9.6. Ο Green, *Alexander*, p. 156, υποστηρίζει ότι τα 800 τάλαντα χρέος μπορεί να προέρχονταν από χρήματα που είχαν δανείσει Μακεδόνες ευγενείς στον Αλέξανδρο.

[317] Ο Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XV (672), υποστηρίζει ότι ο Αλέξανδρος είχε μόνο 70 τάλαντα όταν ξεκίνησε και χρέος 200. Επειδή οι αριθμοί δεν συμβαδίζουν, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ο Αλέξανδρος χρησιμοποίησε τα 440 τάλαντα από την πώληση των Θηβαίων σκλάβων για να πληρώσει τα χρέη του Φιλίππου, ενώ οι περισσότεροι ευγενείς αποφάσισαν να του χαρίσουν το δάνειο που είχε λάβει, στοχεύοντας στα πλούτη της Περσικής Αυτοκρατορίας (Πρβλ. ΙΕΕ, 4:38 και Green, *Alexander*, pp. 155-156).

[318] Curtius, 3.7.2 και ΙΕΕ, 4:38.

[319] J. M. Cook, *The Persian Empire* (London: Dent, 1983), pp. 224-225 – Τσιμπουκίδης & Γκαφούροφ, σ. 192-195.

[320] Διόδ. XVII.7.

ότι οι Μακεδόνες τελικά θα αποχωρούσαν. Η διαπίστωση αυτή τους στέρησε πολύτιμο χρόνο για να προετοιμασθούν και να αντιμετωπίσουν τον ελληνικό στρατό.

Ένα επιπλέον κίνητρο για την απόφασή του Μακεδόνα βασιλιά να επιτεθεί αμέσως μπορεί να ήταν τα προβλήματα που είχαν οι Πέρσες στην Αίγυπτο και η προσπάθειά τους να την ανακαταλάβουν.[321] Εκ παραλλήλου, ο Αλέξανδρος πρέπει να υπολόγισε και στην βοήθεια που θα ελάμβανε από τους Έλληνες της Ιωνίας, εάν τους απήλλασσε από την περσική καταπίεση. Υπάρχουν υπόνοιες ότι ο Αλέξανδρος ξεκίνησε την εκστρατεία του με αρχικό σκοπό να καταλάβει μόνο την Μικρά Ασία, ακριβώς διότι ανέμενε την υποστήριξη των Ελλήνων της περιοχής. Σιγά-σιγά, βέβαια, αλλά και αρκετά αργότερα και όταν η μια κατάκτηση έφερνε την άλλη, πρέπει να αποφάσισε να φθάσει στην άκρη του κόσμου.[322]

Ο Αλέξανδρος ήταν τόσο ανυπόμονος να ξεκινήσει που αρνήθηκε την πρόταση των στρατηγών Παρμενίωνα και Αντιπάτρου να περιμένει να νυμφευθεί, να αποκτήσει διάδοχο και μετά να ξεκινήσει την εκστρατεία. Άλλωστε, εάν το αποδεχόταν δεν θα ήταν ο Αλέξανδρος που γνωρίζουμε από τους αρχαίους συγγραφείς. Η απάντηση που έδωσε, ακόμη και εάν είναι υποθετική ή παραποιημένη, εκφράζει απόλυτα τον φλογερό στρατηλάτη που είναι έτοιμος να δημιουργήσει Ιστορία, γιατί η Ιστορία δεν περιμένει. Ο Αλέξανδρος απάντησε ότι είναι αισχρό "τὸν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμόνα καθεσταμένον τοῦ πολέμου καὶ πατρικὰς ἀνικήτους δυνάμεις παρειληφότα καθῆσθαι γάμους ἐπιτελοῦντα καὶ τέκνων γενέσεις ἀναμένοντα".[323] "Όταν επρόκειτο να δράσει ούτε κρασί, ούτε ύπνος, ούτε παιχνίδια, ούτε έρωτες, ούτε θεάματα τον ενδιέφεραν."[324] Ο Αλέξανδρος, λοιπόν, διακινδύνευσε το 334 π.Χ. να επιτεθεί εναντίον των Περσών στο έδαφός τους, χωρίς διάδοχο, χωρίς να γνωρίζει πόσο θα άντεχε ο στρατός του και με ελάχιστα χρήματα. Στηρίχθηκε στον άριστα εκπαιδευμένο και απόλυτα αφοσιωμένο μακεδονικό στρατό και στους αξιωματικούς του αλλά και στις στρατηγικές και ηγετικές του ικανότητες, στην θέλησή, στην αποφασιστικότητα και στο πάθος του.

Παρά το γεγονός ότι ο Δαρείος ήταν πολύ κατώτερος ως ηγετική μορφή από τον Αλέξανδρο,[325] ο Πέρσης βασιλιάς είχε στην διάθεσή του ανεξάντλητους οικονομικούς και ανθρώπινους πόρους για να αντιμετωπίσει τους εισβολείς. Ο Δαρείος, όμως, δεν εκμεταλλεύθηκε σωστά ούτε τον μεγάλο αριθμό των στρατιωτών που μπορούσε να συγκεντρώσει ούτε στάθηκε ικανός να εμποδίσει την αρπαγή των βασιλικών θησαυρών από τους Μακεδόνες. Ο περσικός στρατός επί Δαρείου και εναντίον των Μακεδόνων αποδείχθηκε απολύτως ανομοιογενής, χωρίς καμία συνοχή στην μάχη. Γενικώς, καθ' όλη την στρατιωτική τους Ιστορία, οι Πέρσες βασίζονταν πολύ στο ισχυρό και πολυάριθμο ιππικό τους και στον μεγάλο αριθμό των πεζών τους. Οι τελευταίοι, βέβαια, δεν είχαν πάντοτε το κίνητρο αλλά ούτε και την εμπειρία εκατονταετηρίδων στις συγκρούσεις σε σχηματισμούς μάχης που διέθεταν οι Έλληνες. Ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο, τον Δ' αιώνα π.Χ., οι Πέρσες προσλάμβαναν Έλληνες πεζούς ως μισθοφόρους. Μάλιστα, φαίνεται ότι οι Έλληνες μισθοφόροι που πολέμησαν αυτήν την περίοδο με τους Πέρσες ήταν πολλοί περισσότεροι από τους συμμάχους

---

[321] Πρβλ. Green, *Alexander*, p. 170.

[322] Tarn, 2:378-398. Οι μαρξιστές ιστορικοί Τσιμπουκίδης & Γκαφούροφ, σ. 107 & 150 & 168-170, βλέπουν την εκστρατεία ως "προαποφασισμένη", για να απαλλάξει τους Έλληνες από τις εσωτερικές διαμάχες και να φέρει μεγαλύτερο πλουτισμό στην "δουλοχτητική τάξη", με πρόφαση την εκδίκηση και την απελευθέρωση των Πόλεων της Μικράς Ασίας, αλλά όχι ως σχεδιασμένη για την κατάκτηση του κόσμου.

[323] Διόδ. XVII.16.1-3. Δες και Green, *Alexander*, pp. 152-153.

[324] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XXIII(677). Υπεραπλουστεύοντας σύνθετα προβλήματα, ο Bosworth, *Alexander and the East* (Oxford: Clarendon Press, 1996), p. 1, χαρακτηρίζει το Αλέξανδρο αρχηγό ιμπεριαλιστικού κατακτητικού πολέμου με στόχο το κέρδος και την δόξα: "[Alexander was] the leader of one of the most successful wars of imperial aggrandizement, pursued wholly for gain and glory under the specious pretext of revenge." Παρόμοιες απόψεις εκφράζουν και οι Τσιμπουκίδης & Γκαφούροφ, σ. 106-107

[325] Παρά τα καλά λόγια που έχουν να πουν ο Διόδωρος (XVII.6) και ο Ιουστίνος (Justinus, X.3.5) για τον Πέρση μονάρχη και να τον παρουσιάσουν ισάξιο του Αλεξάνδρου.

και τους Έλληνες μισθοφόρους που πολέμησαν στο πλευρό του Αλεξάνδρου.[326] Στο τέλος του Δ' αιώνα π.Χ., οι Πέρσες δεν έδιναν πια την ίδια σημασία που έδιναν σε παλαιότερες εποχές στους τοξότες, οι οποίοι θα φόβιζαν τον αντίπαλο στρατό με το πλήθος των βελών τους και θα του προξενούσαν τις πρώτες απώλειες. Οι τοξότες ήταν πλέον ένα βοηθητικό σώμα. Αρχικά, στις πρώτες επιχειρήσεις εναντίον του Αλεξάνδρου, τον στρατό συμπλήρωνε και υποστήριζε ο περσικός στόλος. Οι Πέρσες χρησιμοποίησαν στην σύγκρουσή τους με τους Μακεδόνες, κυπριακά, φοινικικά και ελληνικά (ιωνικά) μισθοφορικά πληρώματα, που ήταν εμπειροπόλεμα και ανώτερα των ελληνικών της κυρίως Ελλάδας.[327] Παρ' όλα αυτά, η στρατηγική του Αλεξάνδρου και η συνοχή του μακεδονικού στρατού στις μάχες αποδείχθηκε νικηφόρα για τους Έλληνες του Μακεδόνα βασιλιά.

Την άνοιξη του 334 π.Χ., λοιπόν, ο Αλέξανδρος και οι στρατιώτες του, χωρίς ίσως να γνωρίζουν όλες τις λεπτομέρειες για το αξιόμαχο του περσικού στρατού και στόλου, αναχώρησαν από την Πέλλα με κατεύθυνση τον Ελλήσποντο. Το μακεδονικό στράτευμα ακολουθούσε πλήθος επιστημόνων, δηλαδή γεωγράφοι, αρχιτέκτονες, μηχανικοί, ιστορικοί και φιλόσοφοι, για στρατιωτικούς αλλά και επιστημονικούς σκοπούς.[328] Επίσης, όλοι οι νεαροί γόνοι των ευγενών μακεδονικών οικογενειών (βασιλικοί παίδες) συνόδευαν τον Αλέξανδρο ως προσωπικοί του θαλαμηπόλοι και φρουροί. Στην ουσία, βέβαια, ήταν όμηροι για την περίπτωση που οι γονείς τους ή συγγενείς τους, που έμεναν πίσω, θα επιχειρούσαν να ανατρέψουν τον Αλέξανδρο όσο ήταν στην Ασία. Στην Μακεδονία, ο βασιλιάς διόρισε τον Αντίπατρο ως "στρατηγό της Ευρώπης" και επικεφαλής του μισού περίπου μακεδονικού στρατού, αποτελούμενου από 12.000 στρατιώτες και 1.500 ιππείς, και τον επιφόρτισε με την ασφάλεια της Μακεδονίας και την επιτήρηση των Ελληνικών Πόλεων. Ακόμη, στην μητέρα του Ολυμπιάδα ανέθεσε καθήκοντα αντιβασίλισσας, τα οποία εκείνη άσκησε μέχρι το 331 π.Χ., όταν αποσύρθηκε στην Ήπειρο.[329]

Μετά την αναχώρηση από την Πέλλα, ο στρατός διέβη τον Στρυμόνα κοντά στην Αμφίπολη, πέρασε από τις παραθαλάσσιες πόλεις Άβδηρα (Ξάνθη) και Μαρώνεια (Αγ. Χαράλαμπος Ροδόπης), διέσχισε τον Έβρο και κατευθύνθηκε νότια προς τον Ελλήσποντο, φθάνοντας τελικά στην Σηστό (Yalikabet, βόρεια της Eceabat, στην ευρωπαϊκή ξηρά των Δαρδανελίων), από όπου έπρεπε να περάσει απέναντι στην Άβυδο (Maltepe, βόρεια του Çanakkale) για να πατήσει πόδι στην Ασία. Ο Αλέξανδρος, που γνώριζε ότι η διέλευση των Στενών θα ήταν χρονοβόρα, κατευθύνθηκε με μικρή συνοδεία στα νότια και πέρασε τον Ελλήσποντο από το νοτιότερο τμήμα της Χερσονήσου. Αμέσως μετά, προχώρησε μέχρι το Ίλιο (Τροία), όπου θυσίασε σε ανάμνηση του Τρωικού πολέμου, μια πράξη συμβολισμού και ταυτίσεως με τον Αχιλλέα. Στην συνέχεια, κατευθύνθηκε βόρεια μέχρι την Αρίσβη (περιοχή Musakoy; βορειοανατολικά του Çanakkale) όπου συνάντησε τον στρατό του, ο οποίος είχε διαβεί τον Ελλήσποντο και είχε στρατοπεδεύσει στην περιοχή.[330] Μέχρι εκείνη την στιγμή, οι Πέρσες δεν είχαν εμφανισθεί πουθενά, πράγμα ιδιαίτερα περίεργο μετά την σφοδρότητα με την οποίαν είχαν αποκρούσει ενέργειες του μακεδονικού εκστρατευτικού σώματος παλιότερα. Η μόνη εξήγηση που μπορεί να δοθεί είναι ότι οι Ασιάτες δεν φρόντισαν να ανακόψουν την προέλαση του Αλεξάνδρου στον Ελλήσποντο, πιθανότατα διότι ο στρατός και ο στόλος τους έπρεπε να παραμείνουν στην Αίγυπτο μετά από την επιτυχή ανακατάληψή της.[331]

[326] Ο Fox, p. 101, υπολόγισε ότι 50.000 Έλληνες μισθοφόροι πολέμησαν εναντίον του Αλεξάνδρου στην Ασία, πράγμα που δείχνει και το μέγεθος του αριθμού των Ελλήνων εξορίστων.

[327] Fox, pp. 95-101 και Bengtson, pp. 205-206 και Green, p. 157.

[328] Ο Hamilton, p. 163, πιστεύει ότι η ομάδα των επιστημόνων εξυπηρετούσε μόνο στρατιωτικούς σκοπούς, και όχι τις επιστημονικές ανησυχίες του Αλεξάνδρου.

[329] Διόδ. XVII.17.5 & 118.1. Για τις σχέσεις Ολυμπιάδας και Αλεξάνδρου δες O'Brien, p. 12-13 & 17. Ο διορισμός της Ολυμπιάδας αποδεικνύεται από επιγραφή παροχής σίτου (δες Tod, GHI, no 196). Ο Tarn, 1:10, υποστηρίζει ότι έμειναν μόνο 9.000 πεζοί και λίγοι ιππείς στην Μακεδονία.

[330] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.11.3-12.6.

[331] Fox, pp. 109-111 και J. M. Cook, pp. 225-226.

Στην Αρίσβη στρατοπέδευσαν 42.000 πεζοί και 6.100 ιππείς, που αποτελούσαν το σύνολο του μακεδονικού στρατού στην Ασία. Ο στρατός που ξεκίνησε από την Πέλλα πρέπει να αποτελούνταν από 32.000 πεζούς και 5.100 ιππείς, ενώ όταν ενώθηκε με το εκστρατευτικό σώμα των 10.000 περίπου πεζών και πιθανόν 1.000 ιππέων, που βρίσκονταν ήδη στην Ασία,[332] αποτέλεσε ένα στράτευμα συνολικής δυνάμεως 48.000 περίπου στρατιωτών (Πίνακας 3), εξαιρετικά εντυπωσιακό για τα ελληνικά δεδομένα.[333] Φαίνεται ότι ο Αλέξανδρος είχε φροντίσει να έχει και εφεδρείες, οι οποίες στάθμευαν στην Μακεδονία και στην Ελλάδα και καλούνταν όταν υπήρχε ανάγκη συμπληρώσεως των μάχιμων μονάδων του στρατού. Μέχρι την μάχη των Γαυγαμήλων (331 π.Χ.) είχαν κληθεί από τον ελλαδικό χώρο 12.700 πεζοί και 1.650 ιππείς για να ενισχύσουν τον μακεδονικό στρατό.[334] Ο στρατός διέθετε μεγάλη αναλογία ιππέων και έμπειρους πολεμιστές, στοιχεία που τον έκαναν ιδιαίτερα ισχυρό, και ξεχώριζε για την καλή οργάνωση του και την υψηλή στρατηγική των διοικητών του και ιδίως του Αλεξάνδρου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3
Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ (ΑΝΟΙΞΗ 334)[335]

```
          Πεζικό                              Ιππικό
9.000 Μακεδονική φάλαγγα          1.800 Μακεδόνες Ιππείς
3.000 Μακεδόνες υπασπιστές
7.000 Οπλίτες Έλληνες σύμμαχοι 1.800 Θεσσαλοί
5.000 Μισθοφόροι Έλληνες            600 Έλληνες σύμμαχοι
7.000 Ελαφροί πεζοί (ξένοι)*        600 Θράκες
  500 Κρήτες Τοξότες                300 Παίονες
  500 Αγριάνες Ακοντιστές
======                             ======
32.000                              5.100  = 37.700 άνδρες
10.000°                            1.000° = 11.000 άνδρες
======                             =======
42.000                             6.100  = 48.100 άνδρες

* Θράκες και Ιλλυριοί
° Μακεδονικό εκστρατευτικό σώμα ήδη ευρισκόμενο στην Μ. Ασία
```

[332] Πολύαινος, Ε.44.4 και Green *Alexander*, p. 156. Το μισό εκστρατευτικό σώμα τουλάχιστον πρέπει να ήταν μισθοφορικό (Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 265 n. 23).

[333] Οι αριθμοί που μας παραδίδουν οι αρχαίοι συγγραφείς ποικίλουν. Ο Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.11.3, γράφει για περίπου 30.000 πεζούς και 5.000 ιππείς και ο Πλούταρχος "Αλέξανδρος", XV (672) και *Ηθικά*, "ΠΑΤΑ", 327 D-E, για 30.000 πεζούς (σύμφωνα με τον Αριστόβουλο και τον Πτολεμαίο) ή 43.000 πεζούς (σύμφωνα με τον Αναξιμένη) και 4.000 ιππείς (Αριστόβουλος) ή 5.000 (Πτολεμαίος) ή 5.500 ιππείς (Αναξιμένης). Ο Ιουστίνος (Justinus) XI.VI.2, γράφει για 32.000 πεζούς και 4.500 ιππείς ενώ ο Πολύβιος, XII.19.1, δίνει σύμφωνα με τον Καλλισθένη 40.000 πεζούς και 4.500 ιππείς. Η ποικιλία των αριθμών μπορεί να εξηγηθεί εάν υποθέσουμε ότι μερικές πηγές αναφέρουν μόνο τον στρατό που ξεκίνησε από την Μακεδονία, ενώ άλλες συμπεριλαμβάνουν και τις δυνάμεις που ήταν στην Ασία από την εποχή του Φιλίππου (Green, *Alexander*, p. 530, n. 8). Εάν προστεθούν στον αρχικό στρατό 32.000 πεζών και 5.100 ιππέων, 10.000 πεζοί και πιθανόν 1.000 ιππείς, που πρέπει να βρίσκονταν στην Ασία, έχουμε ένα σύνολο 42.000 πεζών και 6.100 ιππέων. Δες αντίθετη άποψη σε Τσιμπουκίδης και Γκαφούροφ, σ. 161-163. Δες συζήτηση για την σύσταση και δομή του στρατού του Αλεξάνδρου σε Bosworth, *Conquest & Empire*, pp. 259-277.

[334] ΙΕΕ, 4:48.

[335] Διόδ. XVII.17.3 και ΙΕΕ, 4:46-48 και Πολύαινος, Ε.44.4 και Green. *Alexander*, p. 530, n. 8. Ο Διόδωρος δίνει λανθασμένο άθροισμα 4.500 ιππέων.

Ο μακεδονικός στρατός (Πίνακας 3) αποτελούνταν κυρίως από Μακεδόνες, Θεσσαλούς, Έλληνες συμμάχους (με βάση την συμφωνία στην Κόρινθο) και Έλληνες μισθοφόρους πολεμιστές. Η μελέτη των περιγραφών των μαχών, μέσα από τα γραπτά των αρχαίων συγγραφέων, αποδεικνύει ότι οι Έλληνες σύμμαχοι του μακεδονικού στρατού δεν συμμετείχαν σχεδόν σε καμία μάχη στην πρώτη γραμμή. Εξαίρεση αποτελούν οι Θεσσαλοί ιππείς που συνόδευαν τον ταγό τους Αλέξανδρο και οι οποίοι θεωρούνταν αρκετά πιστοί για να έχουν έναν από τους πρώτους ρόλους στις ιππομαχίες. Μήπως οι σύμμαχοι στρατιώτες ήταν στην πραγματικότητα όμηροι στα χέρια του Αλεξάνδρου για να αποθαρρυνθούν στρατιωτικές ενέργειες εναντίον των Μακεδόνων στην Ελλάδα;[336] Πάντως, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, ο Αντίπατρος και οι Μακεδόνες που είχαν μείνει στην Ελλάδα χρειάσθηκε να πολεμήσουν σκληρά εναντίον ελληνικών Πόλεων που ξεσηκώθηκαν όταν ο Αλέξανδρος βρισκόταν στα βάθη της Ασίας.

Ο μάχιμος μακεδονικός στρατός που συμμετείχε στην εκστρατεία συνεπικουρούνταν από σώμα μηχανικών, για να κατασκευάζουν γέφυρες και να χειρίζονται τις πολιορκητικές μηχανές, σώμα τροφοδοσίας με ζώα και αχθοφόρους, σώμα διαβιβαστών με ταχυδρόμους, σώμα τοπογράφων, που κατέγραφαν τις διανυόμενες αποστάσεις και μελετούσαν τους χώρους για στρατοπέδευση, καθώς και υγειονομικό σώμα για την περίθαλψη των ασθενών και τραυματιών. Επιπλέον, υπήρχε ειδική υπηρεσία που ήταν υπεύθυνη για την διαχείριση των οικονομικών της εκστρατείας. Υπήρχε ακόμη Γραμματεία για την διεκπεραίωση της πολιτικής και στρατιωτικής αλληλογραφίας και της συντάξεως των *Εφημερίδων*, του ημερολογίου της εκστρατείας. Τέλος, υπήρχε πλήρες επιτελείο με ανώτατους αξιωματικούς, με σημαντικότερο τον Παρμενίωνα, με σωματοφύλακες, από τους οποίους ξεχώριζαν οι Δημήτριος, Ηφαιστίων, Περδίκκας και Πτολεμαίος, ενώ ο Αλέξανδρος πλαισιωνόταν από στενούς συνεργάτες του, όπως οι Εταίροι Σέλευκος, Νέαρχος από την Κρήτη, Δημάρατος από την Κόρινθο.[337] Παράλληλα με τον στρατό, ο Αλέξανδρος είχε οργανώσει στόλο αποτελούμενο από 160 πλοία και πολλά μεταγωγικά.[338]

Παρ' όλη την οργάνωση της εκστρατείας και τους γεωγράφους που συνόδευαν τον στρατό, ο Αλέξανδρος κινήθηκε, κατά την διάρκειά της, στα τυφλά. Οι μόνες πληροφορίες που διέθεταν οι Έλληνες για την γεωγραφία της Ασίας προέρχονταν από τον Ηρόδοτο και τον Ξενοφώντα και πολλές φορές ήταν ελλιπείς. Ο Μακεδόνας βασιλιάς αναγκάσθηκε να βασισθεί σε τοπικούς οδηγούς ή πληροφοριοδότες, όταν έπρεπε να αποφασίσει για τις μετακινήσεις του στρατού. Στην πραγματικότητα, ακολούθησε, σχεδόν αποκλειστικά, τις κύριες οδούς επικοινωνίας της περσικής αυτοκρατορίας, διότι γνώριζε ότι αυτές οδηγούσαν στις πέντε πόλεις-ανάκτορα (Σούσα, Βαβυλώνα, Πασαργάδες, Περσέπολη, Εκβάτανα). Ένας μελετητής μάλιστα έγραψε, με μια δόση υπερβολής, πως "είναι περισσότερο αλήθεια να πούμε ότι ο Αλέξανδρος κατέκτησε τους κύριους δρόμους της Ασίας από το να πούμε ότι κατέκτησε την ίδια την Ασία."[339]

[336] Wilcken, pp. 76-77 και Green, *Alexander*, pp. 157-158 και Bosworth, *Conquest & Empire*, pp. 197 & 264. Αντίθετη γνώμη εκφράζει ο Hammond & al., *History of Macedonia*, 3:ch. III.2.

[337] Σε γενικές γραμμές, οι πληροφορίες αυτές προέρχονται από ελάχιστες και διάσπαρτες πηγές. Δες Tarn, 1:12-13 και Hamilton, p. 55. Δες και στο λεπτομερέστατο έργο H. Berve, *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grünlage*, 2 vols (Munich: 1926, rpt. New York: Arno Press, 1973). Δες πλήρες οργανόγραμμα του στρατού σε ΙΕΕ, 4:46-47.

[338] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.11.6. Για 182 πλοία γράφει ο Ιουστίνος (Justinus), XI.VI.3, και για 60 ο Διόδωρος (XVII.17.2), προφανώς εκ παραδρομής στο χειρόγραφο. Για τους πιθανούς λόγους συγκροτήσεως αλλά και διαλύσεως του στόλου λίγο αργότερα, δες Τσιμπουκίδης και Γκαφούροφ, σ. 157-158.

[339] Fox, p. 103, "it is more true to say that Alexander conquered Asia's main roads than that he conquered Asia".

Η Μάχη στον Γρανικό (334 π.Χ.)

Με την άφιξη του Αλεξάνδρου στο πρόχειρο στρατόπεδο της Αρίσβης καταστρώθηκε το σχέδιο για την πορεία του στρατού προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Άμεσος στόχος των Μακεδόνων ήταν να έρθουν σε επαφή με τον στρατό των Περσών. Για να εξασφαλίσει την επικοινωνία του με την Μακεδονία και να μην κινδυνεύει να αποκοπεί αλλά και επειδή έμαθε πού βρισκόταν συγκεντρωμένος ο στρατός των Περσών σατραπών, ο Αλέξανδρος κατευθύνθηκε πρώτα βορειοανατολικά και κοντά στα παράλια του Εύξεινου Πόντου.

Ο στρατός βάδιζε σε δύο παράλληλες φάλαγγες με το ιππικό να προστατεύει το πεζικό από κάθε πλευρά ως πλαγιοφυλακή. Μετά από μερικές μέρες έφθασαν στην περιοχή του Γρανικού ποταμού (σημερινός Biga Chay, στην βορειοδυτική Τουρκία),[340] όπου πληροφορήθηκαν ότι στην απέναντι όχθη βρισκόταν στρατοπεδευμένος περσικός στρατός. Ο Μέμνων ο Ρόδιος, σύμμαχος των Ασιατών, είχε συμβουλεύσει τους αρχηγούς των Περσών να καταστρέψουν τις σοδειές και τις πόλεις της περιοχής για να αναγκάσουν τον Αλέξανδρο να υποφέρει από έλλειψη εφοδίων και να οπισθοχωρήσει. Οι Πέρσες σατράπες αρνήθηκαν όμως να ακολουθήσουν την πρότασή του φοβούμενοι την αντίδραση των κατοίκων εναντίον τους. Έτσι, αποφάσισαν να σταματήσουν τον ελληνικό στρατό στον Γρανικό και να τον κτυπήσουν καθώς θα διάβαινε το ποτάμι.

Στο σημείο που επέλεξε ο Αλέξανδρος για να περάσει ο στρατός στην απέναντι όχθη, το ρεύμα ήταν ορμητικό, αλλά ο ποταμός είχε μικρό πλάτος και βάθος τόσο λίγο, ώστε γινόταν διαβατός. Το μόνο πρόβλημα ήταν η ανατολική ακτή, όπου θα κατέληγαν οι στρατιώτες του Αλεξάνδρου, αφού περνούσαν το ποτάμι. Εκεί, υπήρχαν ορισμένα σημεία με απόκρημνες όχθες, οπότε θα έπρεπε να δοθεί μάχη για να προχωρήσουν οι Έλληνες.[341] Το επιτελείο του Αλεξάνδρου τόνισε στον βασιλιά τις διάφορες δυσκολίες και μάλιστα υπενθύμισε ότι ο παρών μήνας, Διαίσιος (περίπου 15 Μαΐου-15 Ιουνίου), που μάλλον συνδεόταν με αγροτικές εργασίες, δεν ήταν ευνοϊκός για πολεμικές επιχειρήσεις. Τότε ο Αλέξανδρος, ως τυπικά παθιασμένος άνθρωπος που δεν τον σταματάει τίποτα, διέταξε να μην υπολογίσουν τον μήνα Διαίσιο, αλλά να επαναλάβουν τον προηγούμενο μήνα Αρτεμίσιο για να εξαλειφθεί ακόμη και αυτή η δεισιδαιμονία.[342] Ο Αλέξανδρος, με το ασυγκράτητο πάθος του, δεν δίστασε να καταργήσει ακόμη και τον χρόνο με την δύναμη της θελήσεώς του να προχωρήσει. Μάλιστα, εάν πιστέψουμε μία πηγή, ήθελε να επιτεθεί αμέσως και όχι το άλλο πρωί, όπως του πρότεινε ο Παρμενίων, και παρατήρησε: "εἰ τὸν μὲν Ἑλλήσποντον διέβην εὐπετῶς, τοῦτο δέ, σμικρὸν ῥεῦμα, [...] εἵρξει ἡμᾶς τοῦ μὴ οὐ διαβῆναι ὡς ἔχομεν;"[343] Ο Αλέξανδρος δεν ήθελε να χάσει την ευκαιρία να δοκιμάσει την δύναμή του εναντίον των Περσών ευθύς αμέσως.

Ο ακριβής χρόνος διεξαγωγής της μάχης δεν μας είναι σαφής. Ο μακεδονικός στρατός φαίνεται ότι έφθασε στον Γρανικό απόγευμα, αλλά, κατά πάσα πιθανότητα, η κύρια μάχη δόθηκε το επόμενο πρωί. Είναι πολύ πιθανόν, κατά άλλη εκδοχή, να διεξήχθη μια αποτυχημένη στρατιωτική ενέργεια από τον Αλέξανδρο το απόγευμα της αφίξεως του στρατού στο ποτάμι και την επομένη το πρωί να συγκρούσθηκαν στην κύρια μάχη οι δύο στρατοί. Ανεξαρτήτως της ώρας που ξεκίνησε η συμπλοκή, εικάζεται, επίσης, ότι ο Αλέξανδρος μετακίνησε τον στρατό του πριν την αρχή της επιθέσεως στην κύρια μάχη, για να αποφύγει την απέναντι του απόκρημνη ακτή.[344] Όπως και εάν

---

[340] Ο στρατός έφθασε στον Γρανικό ποταμό στο ύψος της σημερινής πόλεως Guleciftlic ή Gulec, βόρεια της πόλεως Biga, Για την ακριβή θέση του ποταμού δες Droysen, 3η ελλην. έκδ., 1:190, σημ. 331.

[341] Το πλάτος του ποταμού προσδιορίζεται σε 20-40 μέτρα (ΙΕΕ, 4:49) ενώ 1 μέτρο βάθος και 3-4 μέτρα το ύψος των οχθών υπολογίζει ο Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 40.

[342] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XVI (672).

[343] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.13.6. Ο Fox, p. 121-123, εικάζει ότι η συνομιλία με τον Παρμενίωνα είναι φανταστική και πιστεύει ότι η μάχη έγινε το πρωί.

[344] Το πρόβλημα για την μάχη του Γρανικού προέρχεται από τις αλληλοσυγκρουόμενες περιγραφές Αρριανού και Διόδωρου Σικελιώτη, οι οποίοι φυσικά αναπαράγουν χαμένες περιγραφές αυτοπτών μαρτύρων. Πρβλ. Αρριανός,

έχουν τα πράγματα, για την κύρια μάχη παρατάχθηκαν από την πλευρά των Περσών περίπου 20.000 ιππείς και 20.000 Έλληνες μισθοφόροι,[345] ενώ οι Μακεδόνες παρέταξαν με πιθανούς υπολογισμούς περίπου 13.000 πεζούς και 5.100 ιππείς.[346] Οι υπόλοιποι έμειναν εφεδρείες. Ο Αλέξανδρος παρέταξε τον στρατό του έτσι ώστε το πεζικό ήταν στο κέντρο και το κυρίως ιππικό στα δύο άκρα, λίγο πιο μπροστά, ενώ εφεδρείες πεζών έμειναν στα μετόπισθεν. Στην μέση παρατάχθηκε η φάλαγγα, στα δεξιά οι υπασπιστές, ελαφρά οπλισμένος στρατός, Εταίροι ιππείς και μετά ψιλοί. Στα αριστερά της φάλαγγας παρατάχθηκε το υπόλοιπο ιππικό. Το δεξιό τμήμα της παρατάξεως ήταν υπό τον Αλέξανδρο και το αριστερό υπό τις διαταγές του Παρμενίωνα. Όταν η θέση του Αλεξάνδρου έγινε αντιληπτή από τους Πέρσες, αμέσως εκείνοι συγκέντρωσαν απέναντί του μεγαλύτερες δυνάμεις εξασθενώντας το κεντροαριστερό τμήμα της παρατάξεως τους (χάρτης σε ΙΕΕ, 4:51). Οι Πέρσες είχαν παρατάξει το ιππικό τους μπροστά και κοντά στο ποτάμι και το πεζικό, τους Έλληνες μισθοφόρους, πίσω και μακριά, στην πλαγιά ενός λόφου. Η παράταξη αυτή δεν έχει καμία στρατιωτική λογική, διότι ποτέ μέχρι τότε όλο το πεζικό δεν παρατασσόταν πίσω από τους ιππείς, ακριβώς διότι αυτή δεν ήταν η στρατιωτικά ορθή διάταξη δυνάμεων. Η μόνη εξήγηση που έχει δοθεί μέχρι σήμερα είναι ότι με βάση την στρατιωτική παράδοση της εποχής, την τιμή της νίκης την είχε το σώμα που επιτίθετο πρώτο και άρα οι Πέρσες δεν θα ήθελαν με κανένα τρόπο οι Έλληνες μισθοφόροι να εμφανισθούν ως νικητές των ομοφύλων τους. Αυτός ο λόγος μπορεί να υπαγόρευσε την ανορθόδοξη στρατιωτικά παράταξη, ιππικό μπροστά και πεζικό πίσω, αντί της συνήθους, πεζικό στην μέση και ιππικό στα δύο άκρα. Άλλος, πιθανός, στόχος της συγκεκριμένης διατάξεως δυνάμεων πιστεύεται ότι ήταν η ελπίδα των Περσών να σκοτώσουν τον Αλέξανδρο κατά την μάχη, ούτως ώστε να καταρρεύσει το ηθικό των Μακεδόνων και να ηττηθούν.[347]

Παρατηρώντας την περσική διάταξη δυνάμεων, ο Αλέξανδρος συνέλαβε το εξής ευφυές στρατηγικό σχέδιο: καθώς το αριστερό τμήμα του δεξιού κέρατος του ιππικού του μαζί με ορισμένους πεζούς θα πλησίαζε τον εχθρό με σκοπό να επιτεθεί εναντίον του αριστερού άκρου των Περσών, το δεξιό τμήμα του δεξιού κέρατος του ιππικού του θα επιτίθετο στο κεντροαριστερό ασθενέστερο τμήμα της περσικής παρατάξεως, από όπου οι Πέρσες είχαν αποσύρει τμήματα για να ενισχύσουν το άκρο αριστερό τους τμήμα όταν είδαν ότι ο Αλέξανδρος διηύθυνε το απέναντί τους δεξιό μακεδονικό κέρας. Θα πραγματοποιούνταν, δηλαδή, μια κίνηση χιαστί από τα δύο τμήματα (δεξιό και αριστερό) του δεξιού κέρατος του μακεδονικού ιππικού. Παράλληλα, μέρος του κεντρικού τμήματός της μακεδονικής παρατάξεως θα κατευθυνόταν προς το ισχυρότερο δεξιό περσικό. Σκοπός των ελιγμών ήταν να μην καταλάβουν οι Πέρσες πού θα άρχιζε η κύρια επίθεση. Ενώ οι Πέρσες περίμεναν την επίθεση στο αριστερό ενισχυμένο τμήμα τους, ο Αλέξανδρος την επιχείρησε στο κεντροαριστερό ασθενές τμήμα, διασπώντας έτσι τις περσικές γραμμές.[348]

Ανάβασις, Α.14 και Διόδ. XVII.19.3 και σχόλια σε Green, *Alexander*, pp. 505-506 & 508-509 και Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 41 και P. A. Brunt (Αρριανός, εκδ. Loeb), appendix. I.

[345] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.14.4. Άλλοι αρχαίοι συγγραφείς δίνουν τυπικά διογκωμένους αριθμούς: ο Διόδωρος, XVII.19.4-5, 100.000 πεζούς και 10.000 ιππείς, και ο Ιουστίνος (Justinus), XI.VI.10-11, 600.000 άνδρες σύνολο. Ο Tarn, 1:16, υποστηρίζει ότι ο αριθμός των μισθοφόρων Ελλήνων στην υπηρεσία των Περσών ήταν πολύ μικρότερος από 20.000, για να έχει ο στρατός του Αλεξάνδρου τόσο λίγες απώλειες. Ο J. F. C. Fuller, *The Generalship of Alexander the* Great (Ware, Hertfordshire: Wordsworth, 1958/1989), p. 147, υπολογίζει 5.000 Έλληνες μισθοφόρους πεζούς και 10.000 άλλους ιππείς.

[346] Hammond, *Alexander King*, p. 74.

[347] Fuller, pp. 148-149.

[348] Fuller, pp. 151-154. Η σχεδίαση της μάχης του Γρανικού είναι λίγο πολύ άσκηση επί χάρτου με πολλές παραλλαγές, μια που οι πληροφορίες μας (Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.14-16 και Διόδ. XVII.19-22) δεν είναι ξεκάθαρες. Πρβλ. επίσης το λεπτομερές σχέδιο του Στάντη Αποστολίδη στο Droysen, 3η ελλην. έκδ., 1:198-201 και τα σχόλια στην περιγραφή της μάχης σε Hammond, *Alexander King*, pp. 74-77 και Green, *Alexander*, pp. 171-179 & 489-512.

Ο ελιγμός εκτελέσθηκε με απόλυτη επιτυχία και οι Μακεδόνες σκότωσαν ορισμένους Πέρσες αρχηγούς στα πρώτα λεπτά της μάχης. Οι Πέρσες που βρίσκονταν απέναντι από τις επιτιθέμενες δυνάμεις του μακεδονικού στρατού οπισθοχώρησαν άτακτα, ενώ, αμέσως μετά, άρχισε η φυγή των υπολοίπων στο σημείο της πρώτης επαφής των αντιπάλων δυνάμεων. Σ' αυτήν την ιππομαχία, οι Πέρσες έχασαν 1.000 ιππείς που σκοτώθηκαν και στην πρώτη αυτή φάση της εμπλοκής νίκησαν οι Μακεδόνες. Κατά την δεύτερη φάση, άρχισε η επίθεση εναντίον του ελληνικού μισθοφορικού πεζικού των Περσών, το οποίο βρέθηκε να πλευροκοπείται από το ιππικό των Μακεδόνων αλλά και να δέχεται την κατά μέτωπο επίθεση του μακεδονικού πεζικού, χωρίς να μπορεί να αντιδράσει. Η μάχη ήταν τόσο λυσσαλέα ώστε μόλις 2.000 μισθοφόροι συνελήφθησαν αιχμάλωτοι, ενώ οι άλλοι σφαγιάσθηκαν. Η φθορά του περσικού στρατού ήταν ιδιαίτερα μεγάλη, ενώ οι Μακεδόνες είχαν αμελητέες απώλειες.[349] Οι περισσότεροι στρατιώτες του περσικού στρατού σκοτώθηκαν επί τόπου,[350] ενώ μερικές χιλιάδες αιχμαλωτίσθηκαν.[351] Η μάχη και η νίκη των Μακεδόνων ήταν σημαντικότατες, διότι αυτή υπήρξε η πρώτη αποφασιστική ήττα του περσικού στρατού και ιδίως του ισχυρού και επίλεκτου ιππικού. Οι Πέρσες έκαναν το λάθος να πιστέψουν ότι θα σκότωναν εύκολα τον Αλέξανδρο και κράτησαν αμυντική στάση, πράγμα φυσικό αφού νόμιζαν ότι με την απόκρημνη όχθη είχαν όλα τα πλεονεκτήματα. Το προγεφύρωμα που δημιούργησε όμως ο Αλέξανδρος με την έξυπνη τακτική του ελιγμού εξουδετέρωσε όλα τα περσικά πλεονεκτήματα.

Μετά την μάχη, ο Αλέξανδρος διέταξε να θάψουν με τιμές τους Έλληνες νεκρούς ακόμη και αυτούς που πολέμησαν με τους Πέρσες και επισκέφθηκε όλους τους τραυματίες ρωτώντας για την υγεία του καθενός ξεχωριστά, πράγμα που τον έκανε ιδιαίτερα συμπαθή και δημοφιλή ανάμεσα στους στρατιώτες του. Οι Έλληνες αιχμάλωτοι εστάλησαν για καταναγκαστικά έργα στην Μακεδονία και ο Αλέξανδρος εξήγησε ότι έπρεπε να τιμωρηθούν σκληρά, διότι, παρά τις αποφάσεις της Κορίνθου, οι Έλληνες μισθοφόροι των Περσών πολέμησαν εναντίον των ομοεθνών τους στην Ασία. Για να τιμήσει τους 25 πεσόντες Μακεδόνες Εταίρους διέταξε να στηθούν ισάριθμα αγάλματα στο Δίον, στην Μακεδονία, ενώ η μάχη στον Γρανικό θεωρήθηκε πανελλήνια νίκη. Για να δείξει μάλιστα πόσο τιμούσε την θεά Αθηνά και την πόλη της, την Αθήνα, έστειλε 300 περσικές πανοπλίες ανάθημα στην Ακρόπολη, με εντολή να χαραχθεί η επιγραφή: "Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων".[352] Στο μήνυμά του ο Αλέξανδρος τονίζει τον πανελλήνιο χαρακτήρα της εκστρατείας και την απουσία των Λακεδαιμονίων, χωρίς καν να αναφέρει τους Μακεδόνες ή τον εαυτό του ως βασιλέα ή ηγεμόνα, και αποκαλεί όλους τους πρωτεργάτες της νίκης, συμπεριλαμβανομένων φυσικά και των Μακεδόνων, Έλληνες. Ήταν μια πολύ διπλωματική κίνηση προς τους Αθηναίους και τις Ελληνικές Πόλεις, με την οποία ο Αλέξανδρος επιβεβαίωνε τον πανελλήνιο χαρακτήρα της εκστρατείας και αποδείκνυε ότι μόλις είχε

[349] Χάθηκαν 60 ιππείς, 25 εταίροι και 30 πεζοί λέει ο Αρριανός (Α.16.4), ενώ για 34 απώλειες γράφει ο Πλούταρχος ["Αλέξανδρος", XVI (673)] βασιζόμενος στον Αριστόβουλο (FGrH, 139, F5). Για 120 ιππείς και 9 πεζούς γράφει ο Ιουστίνος (Justinus, XI.VI.12-13), για 1.000 πεζούς και 200 ιππείς ο ιστορικός του Παπύρου Οξυρρύγχου 1798 (FGrH, 148, F44, Col. IV). Ο Ταρν υποστηρίζει ότι οι καταγραμμένες μακεδονικές απώλειες παρουσιάζονται επίτηδες τόσο μικρές, ώστε να φαίνεται η περιφανής νίκη των Μακεδόνων (Tarn, 1:17 & 2:137). Αντιθέτως, ο Χάμοντ [N. G. L. Hammond, *The Macedonian State* (Oxford: Clarendon, 1992), pp. 131-134 & 187-192] πιστεύει ότι οι πληροφορίες για τις μακεδονικές απώλειες δεν πρέπει παρά να είναι αληθινές και να προέρχονται από το επίσημο ημερολόγιο της εκστρατείας (*Εφημερίδες*). Επίσης, υποστηρίζει ότι ο καλύτερος οπλισμός, οι πανοπλίες και η ανώτερη στρατιωτική τακτική των Μακεδόνων εξηγούν κάλλιστα τις μικρές θανατηφόρες απώλειες τους.

[350] Για 10.000 νεκρούς πεζούς και 2.000 ιππείς γράφει ο Διόδωρος (XVII.21.6), ενώ 20.000 πεζούς και 2.500 ιππείς αναφέρει ο Πλούταρχος ["Αλέξανδρος", XVI (673)], αλλά 50.000 πεζούς και 3.000 ιππείς ο ιστορικός του Παπύρου Οξυρρύγχου 1798 (FGrH, 148, F44, Col. IV).

[351] 2.000 κατά τον Αρριανό (*Ανάβασις*, Α.16.2) ή 20.000 κατά τον Διόδωρο (XVII.21.6).

[352] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.16.5-7.

πάρει εκδίκηση από τους Πέρσες ως ηγεμών των Ελλήνων. Απώτερος σκοπός του πρέπει να ήταν και ο κατευνασμός των πνευμάτων στην Ελλάδα, μετά την καταστροφή της Θήβας.

Η Απελευθέρωση των Πόλεων της Μικράς Ασίας

Η νίκη στον Γρανικό προξένησε αλυσιδωτές αντιδράσεις στις Πόλεις της Μικράς Ασίας. Κατ' αρχάς, με την αναγγελία της νίκης των Μακεδόνων, οι Σάρδεις, πρωτεύουσα της Λυδίας, άνοιξε τις πύλες της και παρέδωσε την ακρόπολη και τους θησαυρούς της, υποκλινόμενη στην δύναμη του στρατηλάτη. Ο Αλέξανδρος άφησε φρουρά και διόρισε Μακεδόνα Σατράπη της Λυδίας τον Άσανδο του Φιλώτα, στον οποίο έδωσε τον περσικό τίτλο και όλες τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα που είχαν οι σατράπες. Κατόπιν, προχώρησε προς τα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας για να εξασφαλίσει την επικοινωνία του με την κυρίως Ελλάδα, πριν ο Περσικός στόλος τον αποκόψει. Η απελευθέρωση των ελληνικών Πόλεων της Μικράς Ασίας ήταν άλλωστε ένας από τους αντικειμενικούς σκοπούς της εκστρατείας.[353]

Η πρώτη ελληνική Πόλη που απελευθέρωσε ήταν η Έφεσος, από την οποία έδιωξε τους ολιγαρχικούς και εγκατέστησε πάλι τους δημοκρατικούς. Φρόντισε όμως να εμποδίσει αντίποινα εναντίον των εκδιωχθέντων, προφανώς επειδή είχε καταλάβει ότι αυτά θα κατέληγαν σε φόνους αθώων και παράταση της πολιτικής αστάθειας στην Πόλη. Βέβαια, η πολιτειακή αυτή αντικατάσταση άλλαξε την μια εξουσία μαριονέτας με την άλλη, όπως εξυπηρετούσε τον Αλέξανδρο πολιτικά.[354] Μετά την Έφεσο, οι Πέρσες κυβερνήτες ορισμένων ελληνικών Πόλεων έδειξαν αμέσως την προθυμία τους να παραδοθούν στον Αλέξανδρο, όπως συνέβη στην Πριήνη. Στην Μίλητο, όμως, η περσική φρουρά, που είχε πληροφορηθεί ότι έρχονταν ενισχύσεις δια θαλάσσης, αποφάσισε να αμυνθεί. Παρά τις προσδοκίες των Ασιατών στην πόλη, ο περσικός στόλος που αποτελούνταν από 400 φοινικικά και κυπριακά πλοία έφθασε στην Μίλητο πολύ αργά. Τα ελληνικά πλοία του Αλεξάνδρου είχαν ήδη αποκλείσει την πόλη από θαλάσσης. Τα 160 πλοία του Μακεδόνα βασιλιά είχαν αγκυροβολήσει ανάμεσα σε νησίδα και στην ξηρά, μπροστά στην πόλη, και εμπόδιζαν τα περσικά να πλησιάσουν. Οι ναύτες και πεζοναύτες του περσικού στόλου αναγκάζονταν κάθε τόσο να αποβιβάζονται στην ακτή για να βρίσκουν τρόφιμα και νερό, πράγμα που έγινε σχεδόν αδύνατον με τους Μακεδόνες να τους κυνηγούν συνεχώς. Στο τέλος, πήραν την απόφαση να εγκαταλείψουν την προσπάθεια και να αποχωρήσουν. Ο Αλέξανδρος, ανενόχλητος πλέον και χρησιμοποιώντας για πρώτη φορά στην εκστρατεία του στην Ασία πολιορκητικές μηχανές, άνοιξε ρήγματα στα τείχη και εισχώρησε στην Μίλητο.[355] Παραδόξως, δεν πείραξε τους Μιλησίους, θεωρώντας ίσως ότι ενεργούσαν κατ' εντολήν των Περσών. Με την κατάληψη της Μιλήτου, ο Μακεδόνας βασιλιάς ήλεγχε τα βορειοδυτικά παράλια της Μικράς Ασίας παρ' ότι ο περσικός στόλος βρισκόταν ακόμη στο Αιγαίο.

Αυτήν ακριβώς την στιγμή, ο Αλέξανδρος αποφάσισε να διαλύσει τον στόλο του αλλά και να καταλάβει ολόκληρη την μικρασιατική ακτή. Επειδή οι πραγματικοί λόγοι της καταργήσεως του στόλου μας είναι άγνωστοι, περιοριζόμαστε μόνο σε εικασίες. Ίσως η διάλυση του στόλου οφειλόταν σε έλλειψη χρημάτων την δεδομένη στιγμή αλλά και στο γεγονός ότι ο στόλος δεν είχε την δύναμη να αντιπαρατεθεί επιτυχώς στον περσικό σε ανοικτή ναυμαχία, ούτε ήταν λογικό να χρησιμοποιηθεί μέρος του στρατού ως ναυτικό, αποδυναμώνοντάς τον. Ακόμη, ίσως σκέφθηκε ότι εάν κατελάμβανε τις παραθαλάσσιες πόλεις της Μικράς Ασίας δεν θα είχε ανάγκη στόλου, εφ' όσον οι Πέρσες δεν θα είχαν λιμάνια.[356] Ίσως πάλι αιτία διαλύσεως του ναυτικού να ήταν η αμφιβολία του Αλεξάνδρου στο κατά πόσο ένα ισχυρό ναυτικό, που θα αποτελούνταν από Έλληνες μισθοφόρους ή

---

[353] Διόδ. XVI.91.2 & XVII.24.1. Δες πλήρη πίνακα σατραπών που διόρισε ο Αλέξανδρος σε ΙΕΕ, 4:220-221.
[354] Hamilton, pp. 160-161.
[355] Αρριανός, *Ανάβασις*, A.18.4-A.19.11 και Διόδ. XVII.22 – Fox, p. 134.

συμμάχους, θα του ήταν πιστό.[357] Έτσι, κράτησε μόνο 20 αθηναϊκά πλοία και μερικά άλλα για την μεταφορά των πολιορκητικών μηχανών και έδωσε εντολή να αποδεσμευθούν τα υπόλοιπα.[358] Η επιλογή των αθηναϊκών πλοίων μάλλον ήταν πρόσχημα που αποσκοπούσε στην ομηρία των πληρωμάτων, σε περίπτωση ανάγκης, αλλά και σε μερική ίσως αποδυνάμωση του αθηναϊκού στόλου, που έτσι θα διέθετε λιγότερα ετοιμοπόλεμα πλοία, εφ' όσον ορισμένα θα ήταν μακριά από την Αθήνα.

Η ιδέα του Αλεξάνδρου υπήρξε από στρατηγικής απόψεως ιδιοφυής: κατήργησε το ναυτικό του το οποίο ήταν υποδεέστερο του αντιπάλου, ενισχύοντας ταυτοχρόνως με τα μάχιμα πληρώματά του τον στρατό του. Από την άλλη πλευρά, οι κίνδυνοι μιας τέτοιας αποφάσεως ήταν μεγάλοι. Μοναδική διέξοδος επιτυχίας για τον Αλέξανδρο την δεδομένη στιγμή ήταν να καταργήσει την υπεροχή του περσικού ναυτικού, αποκλείοντάς το από τις πηγές τροφοδοσίας του, δηλαδή όλα τα λιμάνια της δυτικής Μικράς Ασίας. Μη δυνάμενος να αντιμετωπίσει τον όγκο του περσικού στόλου και φοβούμενος ότι οι Πέρσες μπορεί να μετέφεραν τον πόλεμο στην Ελλάδα με τα πλοία, ο Αλέξανδρος σκέφθηκε να τους κρατήσει απασχολημένους στην δυτική Μικρά Ασία αλλά και να αποκόψει τις προσβάσεις τους στις ανατολικές ακτές του Αιγαίου Πελάγους, για να εξασφαλίσει τα νώτα του. Η στρατηγική του τελικά αποδείχθηκε εκπληκτική. Φυσικά, δεν γνωρίζουμε εάν αυτή ήταν μια στρατηγική που την είχε σκεφθεί από την αρχή ή σχηματοποιήθηκε στο μυαλό του σιγά-σιγά,[359] αν και φαίνεται πιθανότερο ότι κατά την εκστρατεία στην Ασία ο Αλέξανδρος ελάμβανε αποφάσεις σταθμίζοντας τους διάφορους παράγοντες επί τόπου, όταν χρειαζόταν και την δεδομένη στιγμή.

Αφού οι Πέρσες έχασαν και την Μίλητο αποφάσισαν να οργανώσουν σθεναρή αντίσταση στην Αλικαρνασσό. Η περσική ηγεσία ανέθεσε την άμυνα της πόλεως στον Μέμνονα από την Ρόδο, που είχε ήδη δείξει τις ικανότητες του και την αφοσίωσή του. Ο Αλέξανδρος αποφάσισε να πολιορκήσει την πόλη αλλά είχε να αντιμετωπίσει ισχυρό στρατό, έναν ικανότατο Έλληνα στρατηγό, που ήταν μάλιστα και πικραμένος από την ήττα των Περσών στον Γρανικό, και ισχυρότατη οχύρωση. Μετά από πολλές προσπάθειες, οι Μακεδόνες κατάφεραν να δημιουργήσουν ρήγμα στο εξωτερικό τείχος και να το προσπεράσουν, αλλά οι πολιορκούμενοι είχαν ήδη κατασκευάσει ισχυρότερο εσωτερικό τείχος, ενώ έβαλαν φωτιά και έκαψαν πολιορκητικές μηχανές των επιτιθεμένων. Οι μάχες άρχισαν να γίνονται σφοδρότερες, ιδίως τώρα που οι πολιορκούμενοι πέρασαν στην αντεπίθεση. Παρά την πρόσκαιρη επιτυχία τους, οι Πέρσες αντελήφθησαν ότι ήταν ζήτημα ημερών για να δημιουργηθούν νέα ρήγματα και να εισβάλουν οι Μακεδόνες. Ο Μέμνων αποχώρησε κρυφά την νύχτα με τους περισσότερους από τους στρατιώτες του αφού έβαλαν φωτιά σε τμήμα της πόλεως, στην αποθήκη πυρομαχικών και σε έναν πύργο που είχαν κατασκευάσει. Παρά την αποχώρηση και για να καθυστερήσει τον αντίπαλο στρατό ο Ρόδιος στρατηγός άφησε φρουρά στην ακρόπολη για να συνεχίσει την αντίσταση.[360] Όταν ο Αλέξανδρος κατάλαβε τι είχε συμβεί, αποφάσισε να μην χρονοτριβήσει προσπαθώντας να καταλάβει την ακρόπολη. Άφησε 3.000 πεζούς και 200 ιππείς να συνεχίσουν την πολιορκία και να φρουρούν την Καρία, ενώ εκείνος συνέχισε την πορεία του νότια, κατά μήκος των παραλίων. Πράγματι, μέσα σε ένα χρόνο, η μακεδονική φρουρά κατάφερε να απομακρύνει κάθε περσική παρουσία από την περιοχή.

Στην Καρία, ο Αλέξανδρος διόρισε τοπικό σατράπη μια γηραιά πριγκίπισσα της Καριακής δυναστείας, η οποία κιόλας τον υιοθέτησε, έτσι ώστε να παρουσιάζεται εκείνος ως γιος της και νόμιμος διάδοχός της στην περιοχή. Με αυτόν τον τρόπο, ο Αλέξανδρος ικανοποίησε τον πληθυσμό

---

[356] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.20.1 – Droysen, 3η ελλην. έκδ., 1:215. Ο Bosworth, *Conquest & Empire*, pp. 49-50, πιστεύει ότι εκείνη ακριβώς την περίοδο ο Αλέξανδρος αποφάσισε να αντιμετωπίσει τον Δαρείο με έπαθλο την Περσική Αυτοκρατορία.

[357] Hamilton, p. 60 και Green, *Alexander*, pp. 191-192.

[358] Διόδ. XVII.22.5.

[359] Wilcken, p. 77 και P. A. Brunt (Αρριανός, εκδ. Loeb), appendix II.1.

[360] Διόδ. XVII.23.4-27.

της Καρίας αλλά παράλληλα φρόντισε επικεφαλής των στρατιωτικών δυνάμεων της περιοχής να διορίσει Μακεδόνα, πράγμα που θα έπραττε από εδώ και στο εξής όποτε διόριζε ντόπιους σατράπες. Με αυτή του την ενέργεια, εξασφάλιζε την υποστήριξη των ντόπιων αλλά και τον στρατιωτικό έλεγχο κάθε περιοχής από έμπιστούς του. Εκ παραλλήλου, έστειλε τους νιόπαντρους Μακεδόνες στρατιώτες στην Ελλάδα να περάσουν τον χειμώνα μαζί με τις γυναίκες τους στην Μακεδονία, να ξεκουρασθούν αλλά και να φροντίσουν να στρατολογήσουν και άλλους, τους οποίους θα έφερναν μαζί τους κατά την επιστροφή.[361]

Η απελευθέρωση των Ελληνικών Πόλεων σηματοδότησε την ένταξή τους στον χώρο επιρροής των Μακεδόνων. Οι ελληνικές Πόλεις της Μικράς Ασίας φαίνεται ότι δεν έγιναν μέλη της Συμμαχίας της Κορίνθου. Απλώς είχαν αυτονομία αλλά και υποτέλεια στον Αλέξανδρο πληρώνοντας *συντάξεις*, είδος φόρου που πριν πλήρωναν στους Πέρσες (Ιστορική Πηγή 31).[362] Βέβαιο είναι ότι ενισχύθηκε η οργάνωση των Πόλεων, αφού ακόμη και στις περιπτώσεις που δωρήθηκαν εκτάσεις γης οι ιδιοκτήτες τους υποχρεώθηκαν να γίνουν επίτιμοι πολίτες της κοντινότερης Πόλεως και να προσαρτήσουν την γη τους σ' αυτήν. Στην αγροτική περιφέρεια φαίνεται ότι τίποτα δεν άλλαξε αφού το σύστημα της δουλοπαροικίας διατηρήθηκε, ίσως υπό μακεδονική διοίκηση, παρ' ότι οι δουλοπάροικοι έχαιραν κάποιων ανέσεων στα δικά τους οικήματα.[363]

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΗΓΗ 6
Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ ΤΗΣ ΠΡΙΗΝΗΣ (334 π.Χ.)

Αρχαίο Κείμενο (σωζόμενο απόσπασμα) σε Marcus N. Tod, ed., *Greek Historical Inscriptions*, 2 vols in 1, rpt. of 1946-1948 2-vol. ed. (Chicago: Ares, 1985), no 185, 2:243.[364] Απόδοση στην νεοελληνική Δ. Ι. Λοΐζος.

[Διάταγμα] του Βασιλιά Αλεξάνδρου.
Όσοι κατοικούν στην Ναύλοχον[365] και είναι Πριηνείς θα είναι αυτόνομοι και ελεύθεροι έχοντας στην πλήρη κατοχή τους την γη και τις οικίες στην πόλη, όλες τις οικίες και τα κτήματα. Όσοι δεν είναι Πριηνείς, να μένουν σε κώμες, σε όποιες θέλουν αυτοί ... Όσοι μένουν στις κώμες θα πληρώνουν τους φόρους. Από την συνεισφορά [*σύνταξιν*] απαλλάσσονται όσοι μένουν στην Πριήνη και η φρουρά ...

---

[361] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.20-24.2.

[362] Οι γνώμες των ιστορικών διίστανται. Ο Wilcken, pp. 91-92, υποστηρίζει ότι οι πόλεις της Μικράς Ασίας εντάχθηκαν στην Συμμαχία, αν και δεν καταργήθηκε η συνομοσπονδία των ιωνικών κρατών που προϋπήρχε, ενώ οι Hamilton, p. 59, και Green, *Alexander*, pp. 187-188, πιστεύουν ότι έγιναν μέλη της Συμμαχίας και μάλιστα πλήρωναν φόρους σε χρήμα. Ο Hammond*, Alexander King*, p. 78, και ο Bengtson, p. 207, υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχουν αποδείξεις ότι οι Πόλεις έγιναν μέλη της Συμμαχίας, αλλά σίγουρα πλήρωναν φόρους, όπως διαφαίνεται από τον Αρριανό (Α.26.3 & 27.4) και από την επιγραφή σε Todd, GHI, no 185. Δες και συζήτηση σε Bosworth, *Conquest & Empire*, pp. 253-255. Το ζήτημα έχει απασχολήσει πολλούς ιστορικούς για περισσότερο από έναν αιώνα (Droysen, 3η ελλην. έκδ., 1:244 σημ. 438) – Tarn, 2:199-232 – Τσιμπουκίδης και Γκαφούρωφ, σ. 222-223.

[363] Fox, pp. 140-141 και Tod, GHI, no 186, 2:244-246.

[364] Δες διαφορετική αποκατάσταση του κειμένου της επιγραφής σε Philip Harding, ed. *From the end of the Peloponnesian War to the battle of Ipsus [Documents]* (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1985), p. 107.

[365] Πιθανότατα το λιμάνι της Πριήνης.

Ο Γόρδιος Δεσμός

Αφού ο Αλέξανδρος ολοκλήρωσε την πορεία του στα παράλια της Μικράς Ασίας στράφηκε βόρεια και έφθασε στην πόλη Γόρδιο, πρωτεύουσα της Φρυγίας. Το Γόρδιο (Yassihüyük, στα βόρεια της σημερινής πόλεως Polatli, δυτικά της Άγκυρας) είχε ορισθεί ως το σημείο συναντήσεως με τις ενισχύσεις που θα έρχονταν μαζί με τους επιστρέφοντες νιόπαντρους από την Ελλάδα. Πράγματι, σε λίγο έφθασαν 3.000 Μακεδόνες οπλίτες και 350 σύμμαχοι για να ενισχύσουν τον στρατό.[366]

Κατά την παραμονή του στην πόλη, ο Μακεδόνας βασιλιάς έμαθε ότι στην ακρόπολη του Γορδίου υπήρχε μια άμαξα, η οποία ήταν ανάθημα στον Δία και για την οποία υπήρχε η παράδοση ότι όποιος έλυνε τον δεσμό του ζυγού της θα γινόταν κύριος της Ασίας. Η δυσκολία έγκειτο στο γεγονός ότι ο ζυγός της ήταν δεμένος με δεσμό από φλοιό κρανιάς,[367] αλλά δεν φαινόταν πουθενά άκρη για να λυθεί. Ο βασιλιάς κατευθύνθηκε αμέσως στην ακρόπολη. Ο Αλέξανδρος περιεργάστηκε για λίγο τον κόμπο, αλλά δεν ήταν ο άνθρωπος που υπομονετικά θα προσπαθούσε να τον λύσει. Χωρίς καθυστέρηση, είτε έκοψε με το σπαθί του τον δεσμό είτε αφαίρεσε το ξύλινο καρφί που ήταν μπηγμένο στον ρυμό και συγκρατούσε τον δεσμό του ζυγού. Όλοι έμειναν κατάπληκτοι. Ο κόμπος είχε λυθεί.[368] Το στιγμιότυπο αυτό της εκστρατείας, ακόμη και εάν περιλαμβάνεται στην αλεξανδρινή μυθολογία, η οποία υφίσταται από τους αρχαίους χρόνους και εξάπτει την φαντασία, δείχνει την αποφασιστικότητα του Αλεξάνδρου και τονίζει το γεγονός ότι εκμεταλλευόταν κάθε ευκαιρία για να επισημαίνει ότι ήταν μοιραίο να προχωρήσει ανατολικά νικηφόρα. Το πάθος αυτού του νεαρού βασιλιά δεν διαφέρει ουσιαστικά καθόλου από το πάθος όλων των ιστορικών και σημερινών προσωπικοτήτων που επιμένουν να ολοκληρώσουν τον στόχο τους με κάθε δύναμη και κάθε μέσο. Η παράδοση για το Γόρδιο υπογραμμίζει για πρώτη φορά την ιδέα του ηγεμόνα του κόσμου, την οποία μόλις είχε αρχίσει να καλλιεργεί ο Αλέξανδρος στον στρατό του.

Εν τω μεταξύ, ο ηττημένος Μέμνων αποπειράθηκε να παρενοχλήσει τον Αλέξανδρο με τον στόλο στα μετόπισθεν, προσπαθώντας να καταλάβει νησιά και να εξαγοράσει με χρήματα τις συνειδήσεις των άλλων Ελλήνων εναντίον των Μακεδόνων. Οι Έλληνες, όμως, ήταν πλέον επιφυλακτικοί απέναντι στους Πέρσες και κρατούσαν στάση αναμονής. Ενώ φάνηκε λοιπόν για μια στιγμή ότι ο Αλέξανδρος απειλούνταν σοβαρά στα μετόπισθεν από τις νικηφόρες επιχειρήσεις του Μέμνονα στα νησιά του Αιγαίου και την πρόθεση του να επέμβει στην Μακεδονία με πολύ στόλο και στρατό, ξαφνικά ο Μέμνων ο Ρόδιος πέθανε.[369] Στην συνέχεια, παρά την προσπάθεια των Περσών να διορίσουν ισάξιο αρχηγό του στόλου, δεν βρέθηκε ικανός αντικαταστάτης, πράγμα που γλύτωσε φυσικά τον Αλέξανδρο από περισσότερες σκοτούρες.

Από το Γόρδιο, ο Αλέξανδρος κατευθύνθηκε ανατολικά μέχρι την σημερινή Άγκυρα, όπου συνήψε σύντομη αλλά νικηφόρα μάχη. Κατόπιν, δια μέσου του νοτιοδυτικού τμήματος της Καππαδοκίας και χωρίς να συναντήσει αντίσταση από τους ντόπιους, κατευθύνθηκε νότια μέχρι την Ταρσό της Κιλικίας, στα νοτιοανατολικά παράλια της Μικράς Ασίας. Ο στρατός μαζί με τον βασιλιά βάδισαν με γρήγορο βηματισμό μέσα στην καλοκαιριάτικη ζέστη και έφθασαν στην πόλη κατάκοποι και κάθιδροι, με την σκόνη να έχει κολλήσει επάνω τους. Μπροστά τους έρεαν τα νερά του Κύ-

---

[366] Αρριανός, *Ανάβασις*, Α.29.4.

[367] Η κρανιά είναι είδος του δέντρου κόρνος (cornus), που ανήκει στο γένος των αγγειόσπερμων δικότυλων φυτών, στην τάξη κορνώδη και στην οικογένεια κορνίδες ή κρανίδες. Η κρανιά μπορεί να φθάσει σε ύψος τα πέντε μέτρα και το ξύλο της χρησιμοποιείται για την κατασκευή επίπλων, ξύλινων οχημάτων, εργαλείων και μικροαντικειμένων τέχνης.

[368] Πρβλ Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.3 και Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XVIII (674) και Curtius, 3.1.14-18 – Tarn, 2:262-265.

[369] Διόδ. XVII.31.3-4.

δνου ποταμού (Tarsus Çay) και ο Αλέξανδρος δεν δίστασε να βουτήξει για να δροσιστεί. Παρ’ ότι ήταν καλοκαίρι, φαίνεται ότι το νερό του ποταμού που έρεε από τα χιονισμένα βουνά της περιοχής ήταν ιδιαίτερα κρύο, με αποτέλεσμα ο Αλέξανδρος να πληρώσει το μπάνιο με πρόσκαιρο κλονισμό της υγείας του και καθυστέρηση της εκστρατείας. Στην Ταρσό, λοιπόν, αρρώστησε με σπασμούς και υψηλό πυρετό είτε από πνευμονία είτε και από υπερκόπωση.[370] Η γερή του κράση, όμως, του επέτρεψε να αναρρώσει γρήγορα και να διαφύγει τελικά τον κίνδυνο.

Ένα περίεργο και συνάμα αξιοσημείωτο γεγονός συνέβη κατά την περίοδο της ασθενείας του. Ο Παρμενίων ειδοποίησε μια μέρα τον Αλέξανδρο ότι ο προσωπικός του γιατρός, ο Φίλιππος, ήθελε να τον δηλητηριάσει. Ο Αλέξανδρος δεν έλαβε καθόλου υπ’ όψιν του την προειδοποίηση και ήπιε χωρίς δισταγμό το φάρμακο που του είχε ετοιμάσει ο γιατρός του και έγινε καλά.[371] Ίσως το γεγονός να ήταν άνευ σημασίας εάν ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται στον σημερινό ερευνητή η ιστορία της πιθανής δηλητηριάσεως του Αλεξάνδρου και ιδίως η δραματική περιγραφή του συμβάντος δεν έκανε πολλούς ιστορικούς να αμφισβητήσουν την γνησιότητά της. Εν τούτοις, ένας ιστορικός υποστηρίζει ότι "η Ιστορία δεν είναι αλήθεια μόνο όταν είναι βαρετή" και πως τελικά, εφ’ όσον δεν υπάρχουν πληροφορίες για την μη γνησιότητά του περιστατικού, μπορεί και να είναι αληθινό.[372] Πάντως, για δεύτερη φορά, μετά τον Γρανικό, ενοχοποιείται ο Παρμενίων από τους αρχαίους συγγραφείς για λανθασμένη συμβουλή προς τον Αλέξανδρο.

Αμέσως μόλις ανέρρωσε, ο Αλέξανδρος οδήγησε το στράτευμα προς τα ανατολικά, παράλληλα με την νότια ακτογραμμή της Κιλικίας και έφθασε στην Ισσό. Εκεί, άφησε τους τραυματίες και συνέχισε την πορεία του νότια, κατά μήκος της παραλίας, ψάχνοντας τον στρατό του Δαρείου.

Η Μάχη στην Ισσό (333 π.Χ.)

Όσο καιρό ο Αλέξανδρος προχωρούσε στην Μικρά Ασία, ο Δαρείος έκανε κάθε δυνατή προσπάθεια για να βρει στρατηγούς να αντιμετωπίσουν τους Μακεδόνες. Στο τέλος, μη βρίσκοντας, κατά την κρίση του, άξιους αρχηγούς και απορρίπτοντας την αίτηση του Χαρίδημου να τεθεί ο Αθηναίος στρατηγός επικεφαλής τμήματος του περσικού στρατού εναντίον των Μακεδόνων, αποφάσισε να αναλάβει ο ίδιος την αρχιστρατηγία.[373] Ένα από τα κύρια προβλήματα της περσικής στρατιωτικής διοικήσεως, όμως, ήταν η διαφωνία των επιτελών και του βασιλιά σε θέματα στρατηγικής αλλά και η αμοιβαία δυσπιστία Περσών και Ελλήνων μισθοφόρων στρατηγών. Ένεκα τούτου, ενώ το επιτελείο διαφωνούσε με την ιδέα της γενικής επιστρατεύσεως, ο Δαρείος αποφάσισε να αντιμετωπίσει τον Αλέξανδρο με όλο του τον στρατό σε μία αποφασιστική μάχη.

Ο περσικός στρατός συγκεντρώθηκε στην Βαβυλώνα. Αφού ο βασιλιάς διάλεξε τους καταλληλότερους για αξιωματικούς του και τους διέταξε να πάρουν μαζί και τις οικογένειές τους, όπως έκανε και ο ίδιος, ξεκίνησαν για την Κιλικία. Εν τω μεταξύ, ο Αλέξανδρος συνέχισε να βαδίζει νότια της Ισσού μέχρι την Μυρίανδρο (Ada Tepe, ανάμεσα στα σημερινά χωριά Hatun και Kepirce, νότια της Αλεξανδρέττας/Iskenderun) νομίζοντας πως ο Δαρείος βρισκόταν στα αριστερά του, στους Σωχούς (κάπου ανάμεσα στα σημερινά χωριά Demrek και Mazmanli, βορειοανατολικά της Αλεξανδρέττας). Ο Δαρείος όμως είχε φύγει από τους Σωχούς και προχωρώντας βόρεια παρέκαμψε την σημερινή οροσειρά Γκαβούρ νουρ Νταγκλαρί (Gavur nur Daglari) από αριστερά και στράφηκε νότια προς την Ισσό, ακολουθώντας την διαδρομή του Αλεξάνδρου. Ξαφνικά, ο Αλέξανδρος αντε-

[370] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.4.7-8 και Curtius, 3.5 και Green, *Alexander*, p. 220.

[371] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.4.8-11 και Διόδ. XVII.31.4-6 και Curtius, 3.6 και Πάπυρος Οξυρρύγχου 1798, FGrH, 148, F44 Col. I και Πλούταρχος, "Αλέξανδρος" XIX (674-675) και Ιουστίνος (Justinus), XI.VIII.

[372] "history is not only true when dull", Fox, pp. 162-163.

[373] Οι Πέρσες δεν επρόκειτο να εμπιστευθούν την αρχηγία στρατού για μια τόσο κρίσιμη μάχη σε Έλληνες μισθοφόρους στρατηγούς (Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 57).

λήφθη ότι ο Δαρείος βρισκόταν πίσω του. Ο Μακεδόνας βασιλιάς συνειδητοποίησε ότι είχε αποκοπεί συγκοινωνιακά από την περιοχή που είχε ήδη καταλάβει στην Μικρά Ασία. Άρα, θα έπρεπε να εμποδίσει τον Δαρείο να θέσει υπό τον έλεγχό του τα στενά περάσματα που οδηγούσαν στην Συρία, τις ονομαζόμενες Πύλες της Συρίας (Belen Geçidi) και Πύλες της Κιλικίας (κοντά στο Sariseki, βόρεια της Αλεξανδρέττας) και τα οποία μόλις είχε εκείνος διαβεί. Στράφηκε λοιπόν βόρεια και με το μεγαλύτερο μέρος του στρατού του πέρασε τις πύλες της Κιλικίας προς Βορρά και συνάντησε τον στρατό του Δαρείου στην παραθαλάσσια πεδιάδα της Ισσού, νότια της σημερινής τουρκικής πόλεως Ντερτιόλ (Dörtyol) στον Ισσικό ή κόλπο της Αλεξανδρέττας/Iskenderum, στην ανατολική Μεσόγειο. Ο Αλέξανδρος αντελήφθη αμέσως ότι η διαμόρφωση του εδάφους ευνοούσε τον μακεδονικό στρατό. Ετοιμάσθηκε λοιπόν να αναπτύξει τον στρατό του γνωρίζοντας ότι στην στενή πεδιάδα της Ισσού, ανάμεσα στην θάλασσα και στο όρος Αμανός (Gavur nur Daglari), οι Πέρσες δεν μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν το πλήθος του στρατού τους.[374]

Ο περσικός στρατός είχε πέσει σε τυχαία παγίδα, που θα απέβαινε μοιραία. Ο χώρος στον οποίο επρόκειτο να δοθεί η μάχη είχε πλάτος 14 στάδια, δηλαδή περίπου 2.600 μ. (AMCD) και έτσι το μέτωπο των αντιπάλων δεν μπορούσε να ξεπεράσει αυτό το πλάτος. [375] Ο Δαρείος, που πρέπει να είχε συγκεντρώσει συνολικά πάνω από 200.000 άνδρες,[376] δεν μπορούσε να τους χρησιμοποιήσει όλους. Όντως, παρά τον όγκο του στρατού του, ο Δαρείος μπόρεσε τελικά να παρατάξει στην πρώτη γραμμή μόνο 90.000 πεζούς και 30.000 ιππείς, ενώ 20.000 άνδρες, μάλλον ελαφρύ πεζικό, βρίσκονταν λίγο παραπέρα. Οι υπόλοιποι πρέπει να έμειναν εφεδρείες στα μετόπισθεν. Ολόκληρος ο στρατός του, εκτός από το ελαφρύ πεζικό των 20.000 ανδρών, ήταν πίσω από τον Πίναρο ποταμό (ο Payas ή κατ' άλλους ο Deli Chay).[377] Σκοπός του Δαρείου ήταν να χρησιμοποιήσει το ιππικό ως κύρια δύναμη επιθέσεως, ενώ οι πεζοί θα κρατούσαν άμυνα μέχρι οι ιππείς να πλευροκοπήσουν την ανίκητη κατά μέτωπο μακεδονική φάλαγγα.[378]

Ο Αλέξανδρος διέθετε καθ' υπολογισμό μάλλον 30.000-35.000 στρατό, αποτελούμενο από 20.000-30.000 πεζούς και 5.000 ιππείς.[379] Όταν ο Μακεδόνας βασιλιάς αντίκρισε την παράταξη των αντιπάλων φρόντισε να στείλει αμέσως ένα απόσπασμα για να επιτεθεί και να απωθήσει τους 20.000 ελαφρούς ιππείς, που βρίσκονταν απομονωμένοι μπροστά και αριστερά από τον κυρίως περσικό στρατό. Κατόπιν, άρχισε να δίνει διαταγές για την τοποθέτηση των διαφόρων στρατιωτικών σωμάτων και, από τον τρόπο που παρέταξε τον στρατό του, συνάγεται και το στρατιωτικό του σχέδιο. Ο Αλέξανδρος ενίσχυσε με περισσότερο ιππικό το αριστερό τμήμα του στρατού του, αυτό που επρόκειτο να αντιμετωπίσει τους Πέρσες ιππείς, έτσι ώστε να κρατήσει καλή άμυνα, ενώ με το δεξί της παρατάξεως θα προσπαθούσε να διασπάσει τις εχθρικές γραμμές. Το μειονέκτημα του

---

[374] Curtius, 3.8.

[375] Δες συζήτηση για την ακριβή θέση της μάχης σε Fox, pp. 169-170 – Για 14 στάδια γράφει ο Καλλισθένης ο Ολύνθιος, FGrH, 124, F35 = Πολύβιος, XII.17.

[376] Droysen, 3η ελλην. έκδ., 1:274. Οι αρχαίες πηγές αναφέρουν τυπικά διογκωμένους αριθμούς, αλλά είναι βέβαιο ότι ο περσικός στρατός ήταν υπέρτερος του μακεδονικού (Tarn, 1:25 και Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 57). Για 600.000 άνδρες γράφει ο Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.8.8 και ο Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XVIII (674), και ο ιστορικός του Παπύρου Οξυρρύγχου 1798, FGrH, 148 Fr 44 Col. II. O Curtius (3.2.4-9) αναφέρει 250.000 πεζούς και 62.200 ιππείς. Για 400.000 πεζούς με 100.000 ιππικό μιλούν ο Διόδωρος (XVII.31.2) και ο Ιουστίνος (Justinus, XI.IX.1). Για 30.000 ιππείς και τουλάχιστον 30.000 Έλληνες μισθοφόρους γράφουν ο Καλλισθένης ο Ολύνθιος (FGrH, 124, F35 = Πολύβιος, XII.18) και ο Αρριανός (*Ανάβασις*, Β.8.5-6). Αντιθέτως ο Hamilton, p. 67, υπολογίζει τους Έλληνες μισθοφόρους σε 20.000 και ο Fuller, p. 155, λίγο περισσότερους από 10.000.

[377] Δες συζήτηση σε Hammond, *Alexander King*, pp. 97-101, ο οποίος κλίνει υπέρ του Payas και ανάλυση σε Fuller, pp. 156-160, ο οποίος προτείνει τον Deli Chay.

[378] Curtius, 3.11.1 -- Πολύβιος XII.17-22.

[379] Πρβλ. Droysen, 3η ελλην. έκδ., 1:274 και Fox, p. 170 και Tarn, 1:26.

στρατού του Αλεξάνδρου ήταν πιθανόν η μικρή του δύναμη σε σχέση με τους Πέρσες, ενώ το πλεονέκτημά του ήταν η ισορροπημένη διάταξη του στρατού του με ιππικό και στα δύο άκρα.[380]

Με αυτήν την διάταξη δυνάμεων των δύο αντιπάλων άρχισε ένα απόγευμα του Νοεμβρίου του 333 π.Χ. η μάχη της Ισσού (χάρτης σε ΙΕΕ, 4:81). Ο Δαρείος, μετά την απώθηση του ελαφρού ιππικού, κράτησε αμυντική στάση και περίμενε την επίθεση των Μακεδόνων. Τότε, ο Αλέξανδρος άρχισε να κινείται αργά προς το ποτάμι αλλά ξαφνικά διέταξε ταχεία επίθεση που παραξένεψε τους Πέρσες με την ορμή και την σφοδρότητά της. Οι Μακεδόνες ιππείς της δεξιάς πλευράς της παρατάξεως του Αλεξάνδρου πέρασαν το ποτάμι και έτρεψαν σε φυγή τους απέναντι εχθρούς. Στο κέντρο, όμως, οι Έλληνες μισθοφόροι των Περσών εκμεταλλεύθηκαν την διάσπαση της μακεδονικής φάλαγγας σε δύο ή και περισσότερα τμήματα κατά την διάβαση του ποταμού και εξαπέλυσαν σφοδρή επίθεση εναντίον της. Εκεί, ο Αλέξανδρος έχασε τον Πτολεμαίο του Σελεύκου και 120 άλλους εκλεκτούς Μακεδόνες. Το νικηφόρο δεξιό τμήμα του Αλεξάνδρου άρχισε να πλευροκοπεί τους Έλληνες μισθοφόρους, οι οποίοι μόλις κατάφεραν να οπισθοχωρήσουν συγκροτημένοι και να έχουν λίγες απώλειες. Ο Δαρείος, βλέποντας την κατάρρευση της αριστερής του πλευράς και την οπισθοχώρηση των Ελλήνων μισθοφόρων του, φοβήθηκε για την ζωή του.[381] Τράπηκε σε φυγή επάνω στο 'άρμα του, το οποίο όμως εγκατέλειψε μαζί με τα όπλα του λίγο πιο πέρα για να διαφύγει πιο εύκολα έφιππος. Εν τω μεταξύ, στο αριστερό του Αλεξάνδρου, οι Πέρσες ιππείς είχαν πρώτοι περάσει το ποτάμι και η μάχη ήταν σφοδρή, γιατί μετά βίας οι ιππείς του Αλεξάνδρου κρατούσαν τις συνεχείς επιθέσεις των πολυάριθμων Περσών ιππέων. Όταν οι τελευταίοι όμως είδαν ότι όλοι οι άλλοι είχαν οπισθοχωρήσει και έμαθαν για την φυγή του βασιλιά τους εγκατέλειψαν άτακτα το πεδίο της μάχης.[382]

Ο Αλέξανδρος καταδίωξε τον Δαρείο μέχρι περίπου την σημερινή πόλη Τοπράκαλλε (Toprakkale), βόρεια της Ισσού,[383] αλλά δεν τον πρόλαβε και αρκέστηκε στα παρατημένα όπλα. Οι απώλειες του περσικού στρατού μαζί με τους αιχμαλώτους πρέπει να άγγιζαν τους 100.000 άνδρες, εκ των οποίων 10.000 ιππείς, ενώ ο στρατός είχε γενικώς διαλυθεί αν και τμήματα του ιππικού συνέχισαν αργότερα να παρενοχλούν τις επικοινωνίες του Αλεξάνδρου στα μετόπισθεν.[384] Όσοι γλύτωσαν από τους Έλληνες μισθοφόρους του Δαρείου φαίνεται ότι κατάφεραν να φθάσουν στην Τρίπολη του Λιβάνου (σημερινή Tarabulus Ash-Sham, στον βόρειο Λίβανο) και να επιβιβασθούν στα πλοία με τα οποία είχαν έρθει.[385] Ο μακεδονικός στρατός έχασε μερικές εκατοντάδες πεζούς και ιππείς αλλά είχε και μερικές εκατοντάδες τραυματίες, συμπεριλαμβανομένου και του ιδίου του Αλεξάνδρου από ξίφος στον μηρό.[386] Ο Αλέξανδρος, παρ' ότι λαβωμένος, επισκέφθηκε τους τραυματίες

---

[380] Curtius, 3.8.28-3.9 και Fuller, pp. 159-160.

[381] Παρ' ότι ο Αρριανός, Β.11.4, υπονοεί ότι ο Δαρείος εγκατέλειψε από τους πρώτους την μάχη ("σὺν τοῖς πρώτοις ἔφευγε"), ο Bosworth, *Conquest & Empire*, pp. 61-62, επιχειρηματολογεί υπέρ της απόψεως ότι ο Δαρείος πολέμησε γενναία και έφυγε όταν το μέτωπο είχε ουσιαστικά καταρρεύσει.

[382] Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.10.2-11.5. Για την σύγχυση που υπάρχει στις αρχαίες πηγές σχετικά με την διεξαγωγή της μάχης δες Hammond*, Alexander King*, pp. 100-111. Δες τα σχεδιαγράμματα του Στάντη Αποστολίδη για μια πιθανή (κυρίως κατά Αρριανό) εξέλιξη της μάχης σε Droysen, 3η ελλην. έκδ., 1:274-280

[383] Σε απόσταση 200 σταδίων από το πεδίο της μάχης (Διόδ. XVII.37.2), δηλαδή περίπου 37 χλμ.

[384] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.11.8 και Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XX (675) και Curtius, 3.11.27 και Διόδ. XVII.36.6. Για 61.000 πεζούς, 10.000 ιππείς νεκρούς και 40.000 αιχμαλώτους γράφει ο Ιουστίνος (Justinus), XI.IX.10.

[385] Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.13.2.

[386] Πρβλ. Διόδ. XVII.36.6 (300 πεζοί και 150 ιππείς σκοτωμένοι) και Curtius, 3.11.27 (302 πεζοί, 150 ιππείς νεκροί) και Ιουστίνος, XI.IX.11 (130 σκοτωμένοι πεζοί και 150 ιππείς) και Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.10.7 (120 διακεκριμένοι Μακεδόνες σκοτωμένοι). Ανάλογα με την αποκατάσταση του χειρογράφου της Ιστορίας του Κούρτιου, μπορούμε να διαβάσουμε 4.500 τραυματίες ή 504 τραυματίες (Πρβλ. μεταφράσεις σε έκδ. Loeb και έκδ. Penguin). Για τον τραυματισμό του Αλεξάνδρου δες Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XX (675) και Διόδ. XVII.34.5 και Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.12.1 και Curtius, 3.11.10.

στρατιώτες του για να τους δώσει κουράγιο και αντάμειψε με χρήματα όσους είχαν κάνει κάποια εξαιρετική πράξη.

Οι παράγοντες που έδωσαν την νίκη στον Αλέξανδρο ήταν η φυσική διαμόρφωση του εδάφους, που δεν άφησε την ανάπτυξη όλου του Περσικού στρατού, η απρονοησία του Δαρείου να αντιμετωπίσει τους Μακεδόνες με όλο του τον στρατό και ίσως η πρόωρη εγκατάλειψη του πεδίου της μάχης από τον Πέρση βασιλιά, όταν υποπτεύθηκε πως τελικά θα ηττάτο. Επίσης, η καλή στρατηγική του Αλεξάνδρου, η ορμή των Ελλήνων και η καλύτερη εκπαίδευσή τους σε σύγκριση με το μεγαλύτερο μέρος του περσικού στρατού και φυσικά η όλη απόφαση του Μακεδόνα Βασιλιά να στραφεί πίσω και να δώσει την μάχη στην Ισσό. Η είδηση της νίκης στην Ελλάδα προξένησε μεγάλο θαυμασμό για τον Αλέξανδρο και τον στρατό του και αποστόμωσε αυτούς που πίστευαν στην ήττα.

Μετά το τέλος της μάχης, οι Μακεδόνες βρήκαν στο στρατόπεδο των Περσών την βασιλική οικογένεια και τις οικογένειες των ευγενών. Μόλις τα μέλη των οικογενειών, που είχαν φέρει μαζί τους ο βασιλιάς των Περσών, οι συγγενείς του και οι φίλοι του, αντελήφθησαν ότι οι δικοί τους αιχμαλωτίσθηκαν, κατελήφθησαν από "πάθος". Αυτές οι γυναίκες, που μόλις επέτρεπαν να τις μεταφέρουν σε πολυτελείς άμαξες και δεν άφηναν κανένα μέρος του σώματός τους να φαίνεται, πετάγονταν τώρα με φωνές και οδυρμούς έξω από τις σκηνές, σχίζοντας τα ρούχα τους και μένοντας σχεδόν γυμνές, και, επικαλούμενες τους θεούς, έπεφταν στα πόδια των νικητών, όπως γράφει παραστατικότατα ο Διόδωρος Σικελιώτης.

> Πάθος δ' ἦν δεινότατον περὶ τὰς αἰχμαλωτιζομένας γυναῖκας. Αἱ γὰρ πρότερον διὰ τρυφὴν ἐπ' ἀπήναις πολυτελέσι μόγις κατακομιζόμεναι καὶ γυμνὸν μέρος τοῦ σώματος οὐδὲν φαίνουσαι, τότε μονοχίτωνες καὶ τὰς ἐσθῆτας περιρρήττουσαι μετ' ὀδυρμῶν ἐκ τῶν σκηνῶν ἐξεπήδων, ἐπιβοώμεναι θεούς καὶ προσπίπτουσαι τοῖς τῶν κρατούντων γόνασι.[387]

Ανάμεσα σ’ αυτές τις γυναίκες ήταν και η σύζυγος και η μητέρα του Δαρείου. Ο Πέρσης βασιλιάς είχε εγκαταλείψει όλη του την οικογένεια στο στρατόπεδο, όπου συνελήφθη από τους Μακεδόνες. Ο Αλέξανδρος δεν πείραξε καθόλου τους οικείους του Μέγα Βασιλέα, αλλά αντιθέτως τους ανήγγειλε ότι ο Δαρείος ήταν ζωντανός, ενώ εκείνοι τον νόμιζαν νεκρό. Ο Μακεδόνας βασιλιάς συμπεριφέρθηκε έτσι από σεβασμό αλλά και διπλωματία. Θα πρέπει να γνώριζε ότι η διαδοχή στον περσικό θρόνο ακολουθούσε την γυναικεία πλευρά και φυσικά είχε κάθε λόγο να συμπεριφερθεί άψογα στην μητέρα του Δαρείου, με απώτερο σκοπό να νομιμοποιήσει στο μέλλον την θέση του ως κυρίου περσικών εδαφών.[388]

Ο Αλέξανδρος δεν θέλησε να ακολουθήσει τα ίχνη του Δαρείου για να του επιτεθεί. Ίσως φοβήθηκε ότι το περσικό ναυτικό, που αποτελούνταν κυρίως από Φοίνικες και Κυπρίους, θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τις Πόλεις της Φοινίκης και την Αίγυπτο για να κυριαρχήσει στο Αιγαίο και να επιτεθεί στην Ελλάδα, όπου μπορεί και να έβρισκαν συμμάχους τους Σπαρτιάτες και τους Αθηναίους. Για τον λόγο αυτό, αποφάσισε να προχωρήσει νότια και να καταλάβει και την φοινικική παραλία για να ελέγχει ολόκληρη την ανατολική ακτή της Μεσογείου και να αποκόψει τον περσικό στόλο από τις πηγές τροφοδοσίας του.

Καθ’ οδόν, ήρθαν απεσταλμένοι του Δαρείου με επιστολή του Μεγάλου Βασιλέως. Ο Δαρείος προσπαθούσε να περισώσει ό,τι μπορούσε με υπερηφάνεια. Λίγο πολύ απαιτούσε από τον

[387] Διόδ. XVII.35.4-5.

[388] Curtius, 3.12.1-12 – Wilcken, p. 105 και Green, *Alexander*, p. 235.

Αλέξανδρο να απελευθερώσει την οικογένειά του με αντάλλαγμα πολλά χρήματα. Του θύμιζε ότι ο Μακεδόνας βασιλιάς ήταν εκείνος που είχε εισβάλει στην χώρα του και ο Δαρείος είχε προσπαθήσει να αμυνθεί. Τώρα, ζητούσε φιλία και συμμαχία με τους Μακεδόνες.[389]

Ο Αλέξανδρος απάντησε με επιστολή (Ιστορική Πηγή 7), στην οποία επισήμαινε ότι είναι πλέον ο βασιλιάς της Ασίας. Θύμιζε στον Δαρείο την επίθεση των Περσών κατά της Ελλάδας τον προηγούμενο αιώνα και ότι εκείνος, ως "ἡγεμών τῶν Ἑλλήνων κατασταθείς", είχε αναλάβει το έργο της τιμωρίας των Περσών. Επισήμαινε, επίσης, ότι επεδίωκε και ο ίδιος προσωπική εκδίκηση, γιατί οι Πέρσες κατηύθυναν τους συνωμότες που οργάνωσαν την δολοφονία του πατέρα του, για την οποία, μάλιστα, πανηγύριζαν αντί να λυπηθούν. Με τα επιχειρήματα αυτά ο Αλέξανδρος καταρρίπτει όλους τους ισχυρισμούς του Δαρείου για δήθεν άδικη επίθεση και φυσικά απορρίπτει τις προτάσεις του για συμμαχία, προβάλλοντας κιόλας την αξίωση να τον θεωρεί ανώτερό του. Για πρώτη φορά, ο Αλέξανδρος αναφέρει τον εαυτό του ως κυρίαρχο της Ασίας. Από το περιεχόμενο της επιστολής του θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι το σχέδιο για την κατάκτηση της Ασίας σχηματοποιήθηκε σιγά-σιγά και παγιώθηκε στον νου του Αλεξάνδρου μετά την νίκη του στην Ισσό. Τα γεγονότα δείχνουν ότι μετά τον Γρανικό ισχυροποίησε την θέση του στον ελληνικό χώρο και μετά την Ισσό όλο του το ενδιαφέρον στράφηκε προς την Ασία και την κατάκτησή της.[390]

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΗΓΗ 7
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΡΟΣ ΔΑΡΕΙΟ: ΕΙΜΑΙ Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ (331 π.Χ.)

Αρριανός, *Αλεξάνδρου Ανάβασις*, Β.14.4-9. Απόδοση στη νεοελληνική Δ. Ι. Λοΐζος.

Όταν οι πρόγονοί σας εισέβαλαν στην Μακεδονία και στην υπόλοιπη Ελλάδα, μας προξένησαν συμφορές, ενώ εμείς δεν είχαμε πράξει τίποτα εναντίον τους. Εγώ, αφού ανακηρύχθηκα ηγεμών των Ελλήνων και θέλοντας να τιμωρήσω τους Πέρσες για τις πράξεις τους, πέρασα στην Ασία. Εσείς βοηθήσατε τους Περινθίους, που έβλαψαν τον πατέρα μου, ενώ στην Θράκη, που είχαμε υπό την επικυριαρχία μας, [ο Αρταξέρξης] ο Ώχος έστειλε δυνάμεις. Ο πατέρας μου πέθανε από συνωμότες, που εσείς διατάξατε, όπως εσείς οι ίδιοι περηφανευτήκατε στις επιστολές που στείλατε σε όλους.

Αφού δολοφόνησες τον Αρσή, σε συνεργασία με τον Βαγώα, κατέλαβες την εξουσία παρανόμως, κατά παράβαση του περσικού νόμου, επιφέροντας συμφορά στους Πέρσες. Έστειλες εναντίον μου γράμματα στους Έλληνες για να μου κηρύξουν πόλεμο και χρήματα στους Λακεδαιμόνιους και σε ορισμένους άλλους Έλληνες, τα οποία καμιά Πόλη δεν δέχθηκε εκτός των Λακεδαιμονίων. Οι απεσταλμένοι διέφθειραν με δωροδοκίες τους φίλους μου και επιχείρησαν να καταλύσουν την ειρήνη που εγκαθίδρυσα στην Ελλάδα. [Για όλα αυτά] εξεστράτευσα εναντίον σου διότι εσύ ξεκίνησες πρώτος την διαμάχη.

Επειδή έχω ήδη νικήσει στην μάχη τους στρατηγούς και σατράπες σου και τώρα εσένα μαζί με τον στρατό σου και έχω καταλάβει την χώρα που μου δώρισαν οι θεοί, έχω υπό την ευθύνη μου και χωρίς να τους υποχρεώνω όσους παρατάχθηκαν μαζί σου στην μάχη, αλλά δεν σκοτώθηκαν. Αυτοί κατέφυγαν σε μένα και βρίσκονται με την θέλησή τους στις τάξεις του στρατού μου.

---

[389] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.17 αλλά και Curtius, 4.1.7-14 και Ιουστίνος (Justine), XI.XII.1-2 και Αρριανός *Ανάβασις,* Β.14. Για προβλήματα σχετικά με τον χρόνο και το περιεχόμενο αυτής και της επόμενης επιστολής του Δαρείου δες O'Brien, pp. 79-80.

[390] Wilcken, p.106 και Hammond*, Alexander King*, p. 113.

Εφόσον λοιπόν είμαι κύριος όλης της Ασίας, εσύ να έρθεις σε εμένα. Εάν φοβάσαι ότι ερχόμενος θα πάθεις κάτι από μένα, στείλε μερικούς από τους φίλους σου να ανταλλάξουμε εγγυήσεις. Όταν έρθεις, να ζητήσεις την μητέρα σου, την γυναίκα σου, τα παιδιά σου και ό,τι άλλο θέλεις και θα το λάβεις, εάν με πείσεις.

Από δω και στο εξής, όταν στέλνεις πρέσβεις, θα τους στέλνεις σε μένα ως βασιλιά της Ασίας. Δεν θα αλληλογραφούμε ως ίσος προς ίσο αλλά θα λες σε εμένα, ως ιδιοκτήτη όλων αυτών που σου ανήκουν, τι χρειάζεσαι. Σε αντίθετη περίπτωση, εγώ θα αποφασίζω για εσένα ως αδικουμένου. Εάν έχεις διαφορετική γνώμη για το θέμα της βασιλείας, να μείνεις να την διεκδικήσεις και να μην φεύγεις, καθώς εγώ θα σε κυνηγήσω όπου και εάν είσαι.

Μόλις ο Μακεδόνας βασιλιάς συνέταξε και έστειλε την απάντησή του στον Δαρείο έλαβε μια χαρμόσυνη είδηση. Τον πληροφόρησαν ότι ο Παρμενίων με την εμπροσθοφυλακή είχε καταλάβει την Δαμασκό και είχε βρει τους βασιλικούς θησαυρούς,[391] που είχε φροντίσει να στείλει εκεί ο Δαρείος για μεγαλύτερη ασφάλεια. Ο Αλέξανδρος πρέπει να ένοιωσε μεγάλη ανακούφιση, διότι θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τα χρήματα αυτά για πληρωμές του στρατού.

Η Πολιορκία και η Πτώση της Τύρου (332 π.Χ.)

Μετά την μεγάλη νίκη στην Ισσό ο μακεδονικός στρατός συνέχισε την πορεία του στα παράλια της Φοινίκης με σκοπό να καταλάβει τις φοινικικές πόλεις. Η Βύβλος (σημερινή Gebal) και η Σιδώνα δεν προέβαλαν καμία αντίσταση, αλλά η Τύρος αρνήθηκε να παραδοθεί. Στην πραγματικότητα φαίνεται ότι ενώ αντιπρόσωποι των Τυρίων ήρθαν να προϋπαντήσουν τον Αλέξανδρο ζητώντας την φιλία του, εκείνος, επιθυμώντας οπωσδήποτε την υποταγή της πόλεως, ζήτησε να θυσιάσει μέσα στην νέα τους πόλη, πράγμα που οι Τύριοι αρνήθηκαν. Τότε ο Αλέξανδρος συγκάλεσε πολεμικό συμβούλιο και εξήγησε στους επιτελείς του ότι εάν δεν έθεταν τις φοινικικές πόλεις υπό την κυριαρχία τους, οι Πέρσες, χρησιμοποιώντας τον φοινικικό στόλο, θα μπορούσαν να είχαν υπό τον έλεγχο τους την Κύπρο, την Αίγυπτο και γενικά ολόκληρη την ανατολική Μεσόγειο. Σε περίπτωση που συνέβαινε αυτό, τα νώτα των Μακεδόνων θα ήταν ακάλυπτα όταν θα επιτίθεντο στην Αίγυπτο ή όταν θα εισχωρούσαν βαθιά στην Ασία.[392] Άλλωστε, με τους Πέρσες να ελέγχουν την θάλασσα, υπήρχε πάντα ο κίνδυνος υποκινήσεως των Ελληνικών Πόλεων εναντίον των Μακεδόνων. Δια τούτο, το μακεδονικό επιτελείο αποφάσισε να πολιορκηθεί η Τύρος μέχρι τελικής πτώσεως.

Η πολιορκία της Τύρου άρχισε τον Ιανουάριο του 332 π.Χ. και επρόκειτο να αποδειχθεί πολύ δύσκολη για τον Αλέξανδρο και τους Μακεδόνες του (χάρτης σε ΙΕΕ, 4:93). Η νέα πόλη είχε κτισθεί λίγο βορειότερα της παλιάς Τύρου, σε ένα νησάκι που απείχε στο πλησιέστερο σημείο περίπου 750 μ. (AMCD) από την ακτή.[393] Η πόλη προστατευόταν με υψηλά τείχη που έφθαναν στην ανατολική πλευρά, προς την ξηρά, τα 46-48 μέτρα (AMCD).[394] Οι Τύριοι διέθεταν την περίοδο αυτή στα λιμάνια της πόλεώς τους 80 τριήρεις,[395] ενώ ο Αλέξανδρος δεν είχε καθόλου στόλο, αφού

[391] 2.600 τάλαντα και ασήμι αξίας 500 ταλάντων (Curtius, 3.13.16).

[392] Ιουστίνος (Justinus), XI.X.10-14 και Αρριανός, *Ανάβασις*, B.17.

[393] 4 στάδια γράφει ο Διόδωρος, XVII.40.4. Σήμερα, το νησί των αλεξανδρινών χρόνων έχει τελείως ενωθεί με την ξηρά (δες εικ. ΙΕΕ, 4:92).

[394] 150 πόδια γράφει ο Αρριανός (*Ανάβασις*, B.21.4). Για τις δυσκολίες της πολιορκίας σε σχέση με την οχύρωση της πόλεως δες Πολύαινος, 4.3.3-4 & 4.13.

[395] Διόδ. XVII.41.1.

είχε διαλύσει την ναυτική του δύναμη λίγο νωρίτερα. Οι Τύριοι είχαν ακόμη μεγάλο αριθμό μισθοφόρων στρατιωτών και μηχανές για να εξουδετερώσουν πιθανούς πολιορκητές. Το φρόνημά τους ήταν υψηλό, διότι η πόλη είχε την φήμη απόρθητου φρουρίου, ενώ υπολόγιζαν και στην βοήθεια των πανίσχυρων Καρχηδονίων, μητρόπολη των οποίων ήταν η Τύρος.

Ο Αλέξανδρος προσπάθησε την ύστατη στιγμή, πριν αρχίσει να πολιορκεί την Τύρο, να χρησιμοποιήσει διπλωματία. Έστειλε απεσταλμένους να πείσουν τους Τυρίους για ειρήνη, αλλά εκείνοι ως απάντηση τους σκότωσαν και πέταξαν τα σώματά τους στην θάλασσα. Η σύγκρουση ήταν πλέον αναπόφευκτη. Ο Μακεδόνας βασιλιάς σκέφθηκε να κατασκευάσει πρόσχωμα ("χώμα"), για να ενώσει την ακτή με το νησί και να προσβάλει τα τείχη με τις πολιορκητικές μηχανές του από κοντά. Το έργο ήταν εξαιρετικά δύσκολο, διότι το βάθος του νερού ήταν 3 οργιές ή 5,55 μ., ενώ έπνεαν δυνατοί άνεμοι που σήκωναν μεγάλα κύματα.[396] Οι Μακεδόνες, που διέθεταν την τεχνογνωσία και τα μέσα για το έργο, χρησιμοποίησαν μεγάλους λίθους από την παλιά Τύρο και ξύλα από τα δάση του Λιβάνου για την κατασκευή του προσχώματος. Παράλληλα, για να κερδίσουν χρόνο, εξανάγκασαν πολλές χιλιάδες ντόπιους να εργασθούν στην κατασκευή του. Οι Τύριοι θορυβήθηκαν όταν αντελήφθησαν πόσο γρήγορα προχωρούσε η κατασκευή του μώλου και πλησίαζε στα τείχη και φρόντισαν να στείλουν τα γυναικόπαιδα και τους ηλικιωμένους στην Καρχηδόνα. Παράλληλα, έκαναν όλες τις απαιτούμενες προετοιμασίες για να αντιμετωπίσουν την πολιορκία και άρχισαν από τα τείχη και από τα πλοία να χτυπούν αυτούς που έφτιαχναν τον μώλο. Ο Αλέξανδρος, για να προστατεύσει όσους ασχολούνταν στο έργο, έβαλε να κατασκευάσουν υψηλότατους ξύλινους κινητούς πολιορκητικούς πύργους, που ξεπερνούσαν τα τείχη της Τύρου, για να κτυπούν με ευκολία οι Μακεδόνες τους αντιπάλους τους. Οι πύργοι είχαν ύψος 53 μ. και 20 ορόφους, από τους οποίους καλυμμένοι Μακεδόνες στρατιώτες έριχναν στους πολιορκούμενους και στα πλοία τους. Ακόμη, τοποθέτησε παραπετάσματα από δέρματα ζώων για να προστατεύσει αυτούς που εργάζονταν για την κατασκευή του μώλου.[397] Οι Τύριοι δεν είχαν άλλη επιλογή από το να καταστρέψουν τους πολιορκητικούς πύργους. Γέμισαν ένα μεγάλο πλοίο με εύφλεκτα υλικά, του έβαλαν φωτιά και το έσπρωξαν, με συνοδεία άλλων μικρότερων πλοίων, να πλησιάσει τους μακεδονικούς πύργους για να καούν. Όταν οι πύργοι πήραν φωτιά, Τύριοι βγήκαν από τα τείχη και έκαψαν πολλές από τις άλλες πολιορκητικές μηχανές και τους πύργους, που δεν είχαν πάθει μέχρι τότε ζημιά.

Η καταστροφή για τους Μακεδόνες ήταν σημαντική, αλλά ο Αλέξανδρος ήταν αποφασισμένος. Διέταξε να διευρύνουν τον μώλο για να μπουν περισσότεροι πύργοι αλλά και για να στηθούν μακρύτερα από την άκρη του χώματος ώστε να είναι προστατευμένοι. Εκείνος πήγε στην Σιδώνα να συγκεντρώσει πλοία, διότι κατάλαβε ότι δεν ήταν δυνατόν να επιβληθεί με τους Τυρίους να ελέγχουν πλήρως τον θαλάσσιο χώρο στην περιοχή.[398] Ο Αλέξανδρος αντελήφθη ότι η πολιορκητική τεχνική που εφήρμοζε, και την οποία είχε διδαχθεί από τον πατέρα του, δεν θα είχε αποτέλεσμα. Άλλωστε, οι Μακεδόνες του Φιλίππου είχαν υιοθετήσει την τεχνική του Διονυσίου των Συρακουσών, του οποίου οι μηχανικοί την είχαν διδαχθεί από τους Φοίνικες. Με άλλα λόγια, ο Αλέξανδρος εφήρμοζε την ανατολική τεχνική της πολιορκίας, στην οποία οι Έλληνες είχαν υπάρξει απλοί μαθητές των Ανατολικών Λαών. Δεν του έμενε λοιπόν άλλο από το να αποκλείσει την Τύρο από την ξηρά με τον στρατό και από την θάλασσα χρησιμοποιώντας στόλο, με την ελπίδα πως θα τους ανάγκαζε να παραδοθούν.[399]

Ο μοναδικός οργανωμένος στόλος στην ανατολική Μεσόγειο την περίοδο αυτή ήταν των Περσών και αποτελούνταν κυρίως από μισθοφορικά φοινικικά και κυπριακά πλοία. Το χρονικό διάστημα που ο Αλέξανδρος κατευθυνόταν από την Μικρά Ασία προς την Φοινίκη, ο περσικός

[396] Curtius, 4.2.15 και Αρριανός, *Ανάβασις*, B.18.3.
[397] Curtius, 4.2.16-24 και ΙΕΕ, 4:97, όπου και σχέδιο των πύργων.
[398] Αρριανός, *Ανάβασις*, B.19.
[399] Wilcken, pp. 109-110 και Green, *Alexander*, p. 254.

στόλος κρατούνταν απασχολημένος από τους Μακεδόνες στον Ελλήσποντο. Μετά τον θάνατο του Μέμνονα, οι Μακεδόνες μάλιστα πέρασαν στην αντεπίθεση ανακαταλαμβάνοντας περιοχές και πόλεις που είχαν πρόσκαιρα περιέλθει στα χέρια των Περσών.[400] Την ίδια εποχή, έγιναν γνωστές και οι επιτυχίες του Αλεξάνδρου εναντίον του περσικού στρατού καθώς και η στενή πολιορκία της Τύρου. Ένεκα τούτου, οι Φοίνικες και οι Κύπριοι, όταν έγινε γνωστό ότι ο Μακεδόνας βασιλιάς αναζητούσε στόλο, έσπευσαν να θέσουν τα καράβια τους στην διάθεση του Αλεξάνδρου. Οι μισθοφόροι των Περσών είδαν στην πρόσκληση του βασιλιά την καταπληκτική ευκαιρία να απαλλαγούν από την απειλή της Τύρου, η οποία κυριαρχούσε στην περιοχή τους. Οι κυβερνήτες του στόλου της Βύβλου και της Σιδώνας, όταν μάλιστα έμαθαν ότι οι πόλεις τους κατέχονταν από τους Έλληνες, εγκατέλειψαν αμέσως τους Πέρσες και, γυρίζοντας στην Φοινίκη, έθεσαν τον στόλο τους, αποτελούμενο από 80 πλοία, στην διάθεση των Μακεδόνων. Το ίδιο έπραξαν και οι βασιλείς της Κύπρου, Πνυταγόρας της Σαλαμίνας, Ανδροκλής της Αμαθούντος και Πασικράτης του Κουρίου, οι οποίοι αποχώρησαν από τον περσικό στόλο και οδήγησαν τα 120 πλοία τους στον Αλέξανδρο, αναγνωρίζοντας την κυριαρχία του στην ανατολική ακτή της Μεσογείου. Σε λίγες μέρες, έπλευσαν στην Φοινίκη 23 πλοία σταλμένα από τους Έλληνες της Μικράς Ασίας και την Ρόδο. Τελικά, μαζί με μια μακεδονική πεντηκόντορο, ο Αλέξανδρος συγκέντρωσε 224 πλοία και απέκτησε την ναυτική υπεροπλία στην ανατολική Μεσόγειο. Ταυτοχρόνως, ο στρατός του ενισχύθηκε από 4.000 Έλληνες μισθοφόρους.[401]

Χωρίς να χάσει καιρό, ο Αλέξανδρος απέκλεισε με τον στόλο του και τα δύο λιμάνια της Τύρου εμποδίζοντας κάθε είσπλου και απόπλου και ανάγκασε τους Τυρίους να διστάζουν να χρησιμοποιήσουν τον στόλο τους από τον φόβο μήπως βυθιστούν τα πλοία τους. Παράλληλα με την συνέχιση της κατασκευής και χρήσεως του μώλου, φόρτωσε πολιορκητικές μηχανές σε πλοία και προσπάθησε να επιτεθεί από την θάλασσα, αλλά χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία. Οι Τύριοι, διακρίνοντας τον μεγάλο κίνδυνο που διέτρεχε πλέον η πόλη τους, αποφάσισαν αιφνιδιαστική επίθεση στα πλοία των Κυπρίων, που τους επιτηρούσαν από την μία πλευρά της θάλασσας. Όταν οι Κύπριοι απομακρύνθηκαν από τα πλοία τους, όπως κάθε μεσημέρι, για να γευματίσουν, οι Τύριοι ανοίχτηκαν εναντίον τους. Ευτυχώς που ο Αλέξανδρος αντελήφθη εγκαίρως τις κινήσεις των πολιορκουμένων και έπεσε επάνω τους με ορμή. Πριν οι Τύριοι καταλάβουν ότι ο αιφνιδιασμός τους είχε γίνει αντιληπτός, ο Αλέξανδρος κατέστρεψε πολλά πλοία τους και οι ναύτες που επέβαιναν σ’ αυτά με δυσκολία σώθηκαν κολυμπώντας μέχρι την οχυρωμένη πόλη τους. Η σύγκρουση αυτή θορύβησε πολύ τους Τυρίους, οι οποίοι αντελήφθησαν ότι δεν ήταν εύκολο να ανατρέψουν την κατάσταση.

Από την άλλη πλευρά, ο Αλέξανδρος ήταν προβληματισμένος: είχε δοκιμάσει με πολιορκητικές μηχανές από τον μώλο που είχε κατασκευάσει αλλά και με τις μηχανές φορτωμένες σε πλοία από την θάλασσα, αλλά και στις δύο περιπτώσεις είχε αποτύχει να καταλάβει την πόλη. Τελικά, δοκίμασε μια ακόμη φορά στο νότιο μέρος των τειχών, όπου οι στρατιώτες του επέτυχαν να δημιουργήσουν μικρό ρήγμα, αν και τελικά απωθήθηκαν. Αυτό όμως για τον Αλέξανδρο ήταν αρκετό. Αμέσως κατάλαβε ότι το πιο ασθενές σημείο των τειχών βρισκόταν εκεί. Έτσι, σκέφθηκε να εφαρμόσει σχέδιο αντιπερισπασμού σε άλλο τμήμα του τείχους, ενώ θα διενεργούσε την κύρια επίθεση εκεί όπου είχε καταφέρει να δημιουργήσει ρήγμα. Περίμενε να γαληνέψει η θάλασσα τελείως για να πλέουν με σταθερότητα τα πλοία με τις πολιορκητικές μηχανές και μετά τρεις μέρες, που οι συνθήκες του καιρού ήταν ευνοϊκές, εφήρμοσε το σχέδιο του. Τα πλοία με τις πολιορκητικές μηχανές επιτέθηκαν στο σημείο του ρήγματος για να το διανοίξουν αρκετά, ενώ άλλα πλοία του στόλου προσέβαλαν τα δύο λιμάνια αλλά και άλλα σημεία των τειχών, για να κρατήσουν τους Τυρίους

---

[400] Curtius, 3.1.19 & 4.1.36-37 & 4.5.13-18, 22.

[401] Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.20.1-5 και Curtius, 4.3, ο οποίος αναφέρει 190 πλοία (4.3.11).

απασχολημένους. Μέσα σε λίγη ώρα, ο Αλέξανδρος και τμήμα του στρατού του πέρασαν από το γκρεμισμένο τείχος στο εσωτερικό της Τύρου και άρχισε η σφαγή των κατοίκων.

Οι Έλληνες δεν λυπήθηκαν κανέναν από τους πολιορκούμενους. Είχαν απηυδήσει από την επτάμηνη πολιορκία αλλά κυρίως από το ότι οι Τύριοι νωρίτερα είχαν ανεβάσει στα τείχη Μακεδόνες αιχμαλώτους, τους οποίους, αφού τους σκότωσαν, τους πέταξαν έξω. Η εκτέλεση των αιχμαλώτων θεωρήθηκε προσβλητική από τον στρατό του Αλεξάνδρου και σήκωσε θύελλα οργής, η οποία κατέληξε στην σφαγή 8.000 Τυρίων. Η οργή των Μακεδόνων ξέσπασε, επίσης, πάνω σε 2.000 Τυρίους, οι οποίοι σταυρώθηκαν με καρφιά στην παραλία, ενώ 30.000 άλλοι πουλήθηκαν σκλάβοι. Ο Μακεδόνας βασιλιάς, όμως, σεβάστηκε τον βασιλιά της Τύρου και τους ευγενείς που είχαν καταφύγει ικέτες στον ναό του Μελκιόρ. Οι Μακεδόνες έχασαν σε όλη την πολιορκία συνολικά 400 άνδρες.[402] Ο Αλέξανδρος έδωσε διαταγή να μην πειράξουν το ιερό του Μελκάρτ/Ηρακλή, όπου και έκανε θυσίες όπως είχε ζητήσει αρχικά από τους Τυρίους. Η μνήμη της καταστροφής της Τύρου έμεινε τόσο βαθιά χαραγμένη στους ντόπιους λαούς ώστε πέρασε και στην εβραϊκή παράδοση και αναφέρεται στην *Αγία Γραφή*.[403]

Η Τύρος πολιορκήθηκε για επτά μήνες, από τον Ιανουάριο μέχρι τον Ιούλιο του 332 π.Χ.[404] Σημαντικό στοιχείο της πολιορκίας είναι ότι και οι δύο πλευρές χρησιμοποίησαν μεγάλο αριθμό πολιορκητικών μηχανών,[405] ενώ από τεχνολογικής απόψεως οι καταπέλτες του Αλεξάνδρου ήταν καλύτεροι από αυτούς των Τυρίων. Η κατάληψη της Τύρου οφειλόταν τελικά στο συνεχώς προσαρμοζόμενο στις νέες συνθήκες σχέδιο του Αλεξάνδρου. Πρώτα σκέφθηκε τον μώλο, αλλά όταν είδε ότι δεν απέδωσε χρησιμοποίησε μεγάλο στόλο και τελικά σκέφθηκε τον αντιπερισπασμό και την ταυτόχρονη επίθεση στο αδύναμο σημείο των τειχών. Η στρατηγική ευφυΐα του Αλεξάνδρου αποδείχθηκε για μια ακόμη φορά στην πράξη.

Ο Αλέξανδρος στην Όαση της Σίουα

Κατά την διάρκεια της πολιορκίας της Τύρου ή αμέσως μετά, ο Αλέξανδρος δέχθηκε δεύτερη επιστολή από τον Δαρείο με προσφορά εδαφών μέχρι τον Αλύ ποταμό, λύτρα 10.000 ή 20.000 τάλαντα για την απελευθέρωση της οικογένειάς του και πρόταση συμμαχίας και φιλίας. Εκτός των άλλων, ο Πέρσης βασιλιάς ανέφερε ότι θα έδινε την άδεια στον Αλέξανδρο, εάν εκείνος το επιθυμούσε, για να νυμφευθεί την κόρη του. Του τόνιζε ότι εάν προσπαθούσε να κατακτήσει την αχανή περσική αυτοκρατορία, θα κατέληγε γέρος μέχρι να νικήσει τους ασιατικούς λαούς και να φθάσει στις ανατολικές σατραπείες. Ο Αλέξανδρος, παρά την αντίθετη γνώμη του Παρμενίωνα, απάντησε από θέση ισχύος αντικρούοντας τις προτάσεις του Δαρείου μία-μία. Ο Μακεδόνας βασιλιάς αποκρίθηκε πως έτσι και αλλιώς η περιοχή που του προσέφερε ο Δαρείος ήταν δική του, ότι σκοπός πλέον της εκστρατείας του ήταν η κατάκτηση και των ανατολικών περιοχών της αυτοκρατορίας και ότι δεν χρειαζόταν κανενός την άδεια για να συνάψει γάμο με την κόρη του Μεγάλου Βασιλέως.[406]

[402] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.24.3-5 και Διόδ. XVII.46.4 (13.000 αιχμάλωτοι) και Curtius, 4.3-4.4.17. Ο Hammond, *Alexander King*, p. 113, δεν πιστεύει την ιστορία για την σταύρωση. Ο Curtius αναφέρεται σε ένα περίεργο γεγονός διασώσεως 15.000 Τυρίων με την βοήθεια των Σιδωνίων που αποτελούσαν μέρος του στόλου του Αλεξάνδρου, αλλά πιστεύεται ότι στην πραγματικότητα δεν ήταν τίποτα άλλο από Τυρίους που πουλήθηκαν ως δούλοι στην Σιδώνα [δες Quintus, Curtius Rufus, *The History of Alexander* (London: Penguin, 1984), p. 275 n. 31.]

[403] *Αγία Γραφή*, "Ζαχαρίας" IX.1-8.

[404] Διόδ. XVII.46.5 και Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.24.6.

[405] Δες περιγραφή των μηχανών σε Διόδ. XVII.43.

[406] Πρβλ. Διόδ., XVII.39, Αρριανός, Β.25.1, Curtius, 4.5.1-7 και Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XXIX (681). Την επιστολή αυτή ο Διόδωρος την αναφέρει ως ληφθείσα πριν από την Τύρο και μάλιστα υποστηρίζει ότι ο Αλέξανδρος έκρυψε την πραγματική επιστολή και παρουσίασε στους συνεργάτες του μια ψεύτικη. Υπάρχει διχογνωμία στις αρχαίες πηγές σχετικά με τον χρόνο που εστάλησαν οι επιστολές του Δαρείου προς τον Αλέξανδρο, με τον αριθμό

Μετά την επιτυχή πολιορκία της Τύρου, ο Αλέξανδρος κατευθύνθηκε προς την Αίγυπτο. Γρήγορα αντελήφθη, όμως, ότι ήταν απολύτως απαραίτητο να καταλάβει την πόλη Γάζα, διότι αλλιώς θα ήταν εμπόδιο στις επικοινωνίες του για την κατάληψη της Αιγύπτου. Πολιόρκησε την πόλη και έδωσε μάχη με τους Άραβες μισθοφόρους του Βάτι, διοικητή της πόλεως. Παρ' ότι ο Αλέξανδρος πληγώθηκε σοβαρά από βέλος καταπέλτη στον ώμο και από πέτρα στο πόδι κυρίευσε την πόλη. Η Γάζα πλήρωσε βαρύ φόρο αίματος. Και οι 10.000 άνδρες κάτοικοι σκοτώθηκαν ενώ οι γυναίκες και τα παιδιά πουλήθηκαν ως δούλοι. Κατά την παράδοση, ο Αλέξανδρος έσυρε τον πληγωμένο Βάτι γύρω από την πόλη με το ῾άρμα, όπως ο Αχιλλέας τον Έκτορα, ίσως ως μια προειδοποίηση σε αυτούς που σκέφτονταν να του αντισταθούν. Στην Γάζα εγκατέστησε κατοίκους από γειτονικές πόλεις και την χρησιμοποίησε ως φρούριο της περιοχής.[407]

Στην συνέχεια, ο Αλέξανδρος προχώρησε προς την Αίγυπτο. Παρ' ότι παλιότερα είχαν διατυπωθεί αμφιβολίες για την ορθότητα της αποφάσεως να κατευθυνθεί προς την Αίγυπτο, αυτός ήταν ο μοναδικός τρόπος για να ελέγξει την νοτιοανατολική Μεσόγειο. Οι Αιγύπτιοι τον είδαν ως ελευθερωτή, μετά τα δεινά τους υπό τους Πέρσες, και παραδόθηκαν αμαχητί. Ο Αλέξανδρος μάλιστα παρουσιάσθηκε ως συνέχεια των φαραώ, παρ' ότι δεν διαθέτουμε καμία αξιόπιστη πηγή που να μας βεβαιώνει ότι πραγματοποιήθηκε τελετή ενθρονίσεως του.[408] Η Αίγυπτος δεν αντιστάθηκε καθόλου. Ο Αλέξανδρος διέσχισε σε 7 ημέρες την έρημο του Σινά, χωρίς να γνωρίζουμε πώς τροφοδότησε τον στρατό του με νερό, απέφυγε τα έλη και κατευθύνθηκε αρχικά στο Πηλούσιο (Pelusium, σημερινό Tell-el-Farama, στο ανατολικό άκρο του δέλτα του Νείλου) και μετά στην Μέμφιδα. Ο Πέρσης σατράπης αρκέστηκε στο να παραδώσει την περιοχή και χρυσό αξίας μεγαλύτερης των 800 ταλάντων (περ. 7756 κιλά).[409] Ο Αλέξανδρος φέρθηκε με εξαιρετική εξυπνάδα και θυσίασε στους θεούς, δείχνοντας τον σεβασμό του, ενώ οι ιερείς τον αναγνώρισαν ως φαραώ της Αιγύπτου με όλες τις τιμές. Ο Μακεδόνας βασιλιάς είχε αντικαταστήσει την περσική κυριαρχία στην Αίγυπτο με τον σεβασμό των τοπικών ηθών και εθίμων. Σε ό,τι αφορά στην διοικητική οργάνωση της Αιγύπτου, ο Αλέξανδρος χρησιμοποίησε την μέθοδο που είχε ήδη ακολουθήσει και στην Μικρά Ασία. Διόρισε Αιγυπτίους ως επικεφαλής της πολιτικής διακυβερνήσεως της χώρας, ενώ η στρατιωτική διοίκηση έμεινε στα χέρια των Μακεδόνων. Στην Αίγυπτο, εγκατέστησε φρουρά αποτελούμενη από 4.000 στρατιώτες και τριάντα τριήρεις για να περιπολούν το δέλτα του Νείλου.[410] Λέγεται, επίσης, ότι ο Μακεδόνας βασιλιάς έδωσε εντολή να σταλεί αποστολή για να εξερευνηθούν οι πηγές του Νείλου ποταμού.[411]

Ο Αλέξανδρος είχε ακούσει για το Μαντείο του Άμμωνα κοντά στην όαση Σίουα (Σίβα) και ήθελε να πάρει χρησμό, γιατί ήταν ξακουστό και σεβαστό ανάμεσα στους Έλληνες όσο και των Δελφών, καθώς ο Αιγύπτιος Άμμων ταυτιζόταν με τον Ολύμπιο Δία.[412] Πρέπει να θεωρήσουμε φυσική την αγωνία του νεαρού βασιλιά να λάβει θεϊκές απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα που τον βασάνιζαν και αυτό εξηγεί και τον πόθο του να ρωτήσει το Μαντείο στην Αίγυπτο. Η απόσταση ήταν μεγάλη μέχρι την έρημο της Λιβύης και η πορεία δύσκολη για τον νεαρό βασιλιά και την μι-

---

τους αλλά και με το περιεχόμενό τους (δες O'Brien, pp. 79-80 και ΙΕΕ, 4:114-115 και Droysen, 3η ελλην. έκδ., 1:302 σημ. 524). Ο Hammond, *Alexander King*, p. 121, εδώ όπως και αλλού, βρίσκει τον Αρριανό πολύ πιο αξιόπιστο από τους Διόδωρο και Κούρτιο. Οι Τσιμπουκίδης & Γκαφούροφ, σ. 255-256, πιστεύουν ότι ο Παρμενίων, εκφράζοντας "την μακεδονική τάξη που κυβερνούσε", ήταν ικανοποιημένος με την προσφορά, διότι διψούσε για νέα εδάφη, δούλους, πλούτη.

[407] Αρριανός, *Ανάβασις*, Β.26-27 και Curtius, 4.6.7-30 και Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 68.

[408] Bengtson, pp. 209-210 και Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 71.

[409] Υπολογιζόμενο με βάρος αττικού ταλάντου = 25,8 κιλά, AMCD.

[410] Curtius, 4.7-4.8.4

[411] Λουκανός (Lucan), 10.272-275 (έκδ. Loeb).

[412] Αρριανός, Ανάβασις, Γ.3.1 και Στράβων, XVII.1.43 (C.115) – Green, *Alexander*, p. 271 και Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 71.

κρή συνοδεία που τον ακολουθούσε. Στο Μαντείο, όμως, ο Αλέξανδρος αποζημιώθηκε. Κατά την παράδοση, ρώτησε αρχικά εάν έχουν τιμωρηθεί όλοι οι υπαίτιοι για τον φόνο του πατέρα του και εάν θα κυριαρχήσει στον κόσμο. Οι συγκεκριμένες αυτές ερωτήσεις, όμως, στις οποίες η απάντηση ήταν καταφατική, πρέπει να είναι προϊόν της αλεξανδρινής μυθολογίας που καλλιεργήθηκε και από τον ίδιο τον Αλέξανδρο, για την κατάκτηση του κόσμου και την στερέωση της εξουσίας του στην Μακεδονία. Άλλη ερώτηση, που μοιάζει πιο πιθανό να ετέθη από τον Μακεδόνα βασιλιά, πρέπει να σχετιζόταν με το σε ποιους θεούς έπρεπε να θυσιάσει όταν ήταν στην Ανατολή και με το ποια ήταν η σχέση του με τον θεό Άμμωνα. Ολόκληρη η επίσκεψη στο Μαντείο έδωσε στον Αλέξανδρο άλλο αέρα. Του άρεσε να θεωρείται γιος του Άμμωνα, του αντίστοιχου του Δία στην Αίγυπτο, και αφού έλαβε τις απαντήσεις που ήθελε δεν είχε παρά να ανταμείψει το Μαντείο και τους ιερείς με αναθήματα και χρήματα και να επιστρέψει στο μακεδονικό στρατόπεδο. Η επίσκεψη στην όαση της Σίουα έδωσε τροφή σε μια ολόκληρη μυθολογία, που αναπτύχθηκε στην Αρχαιότητα, ενώ το τι πίστευε ο Αλέξανδρος για την σχέση του με τους θεούς έχει απασχολήσει τους ιστορικούς εκτενώς.[413]

Ήταν άραγε οι καθησυχαστικές απαντήσεις του Μαντείου ή η ερμηνεία που τους έδωσε ο Αλέξανδρος, η ομορφιά του αιγυπτιακού τοπίου κοντά στο δέλτα ή η επιθυμία του να συνενώσει τον αιγυπτιακό με τον ελληνικό πολιτισμό που έσπρωξαν τον Μακεδόνα να αποφασίσει την ίδρυση μιας πόλεως, στην οποία έδωσε και το όνομά του: Αλεξάνδρεια.[414] Όποια κι εαν ήταν η αιτία, η θέση της πόλεως δεν ήταν οχυρή, πράγμα που θα δικαιολογούσε το κτίσιμο της, και έτσι η μόνη ερμηνεία που έχει δοθεί για την ίδρυσή της είναι η επικοινωνία με το Αιγαίο και η δημιουργία ενός εμπορικού κέντρου που θα αντικαθιστούσε την Τύρο στην ανατολική Μεσόγειο. Παρ' όλα αυτά, οι εμπορικές προοπτικές της νέας πόλεως την δεδομένη στιγμή ήταν αμφίβολες, αλλά φαίνεται πιθανότερο ότι η Αλεξάνδρεια θα μπορούσε να γίνει και ορμητήριο του μακεδονικού στόλου για την φύλαξη του δέλτα του Νείλου και κατ' επέκταση όλης της Αιγύπτου.[415] Το ζήτημα της οικοδομήσεως απασχόλησε τον Αλέξανδρο προσωπικά, διότι αφιέρωσε προσωπικό χρόνο για να καθορίσει την ακριβή θέση της νέας πόλεως και να μελετήσει τα προκαταρκτικά σχέδια. Μάλιστα, επιθυμούσε να προβλεφθεί Αγορά καθώς και ιερά των ελληνικών θεοτήτων και της Ίσιδος. Όρισε επίσης ο ίδιος και πού ακριβώς θα κτίζονταν τα τείχη προσδιορίζοντας επακριβώς το μέγεθος της πόλεως. Την ολοκληρωμένη μελέτη των σχεδίων της Πόλεως ανέλαβε ο Ρόδιος πολεοδόμος Δεινοκράτης. Η Αλεξάνδρεια, στα χρόνια που ακολούθησαν, έγινε γρήγορα εστία του ελληνικού πολιτισμού.

Πορεία προς την Μεσοποταμία

Με την κατάκτηση της Αιγύπτου και την προσχώρηση στο στρατόπεδό του τού μεγαλύτερου μέρους των πλοίων που αποτελούσαν τον περσικό στόλο, ο Αλέξανδρος είχε πλέον μόνο έναν στόχο: την κατάκτηση της Περσικής Αυτοκρατορίας. Πριν προχωρήσει στα ενδότερα της Ασίας, όμως, έπρεπε να επισφραγίσει την εξουσία του στην Αρχαία Παλαιστίνη και στην Συρία, όπου οι

---

[413] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.3.2-Γ.4 και Διόδ. XVII.51 και Curtius, 4.7 και Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XXVI-XXVIII (679-681). Συζήτηση σε Fox., pp. 210-218 και Hamilton, pp. 76-77 και Hammond, *Alexander King*, p. 128 και Green, *Alexander*, p. 273. Κατά τον Ιουστίνο (Justinus, XI.XI.6), ο Αλέξανδρος είχε εκ των προτέρων στείλει στους ιερείς τις απαντήσεις που περίμενε να του δώσει το Μαντείο, συμπεριλαμβανομένης και αυτής ότι ήταν γιος του Άμμωνα. Για τον τρόπο με τον οποίο τέθηκαν και απαντήθηκαν οι ερωτήσεις δες Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 73. Για την γνωριμία των Ελλήνων με τον Άμμωνα δες Fox, pp. 202-203 και Droysen, 3η ελλην. έκδ., 1:335 σημ. 573.

[414] Διόδ. XVII.52. Δεν ξεκαθαρίζεται από την μελέτη των αρχαίων πηγών εάν η ίδρυση της Αλεξάνδρειας έγινε πριν (Πλούταρχος και Αρριανός) ή μετά (Διόδωρος και Curtius) το ταξίδι στην όαση Σίουα. Εάν έγινε μετά το ταξίδι, τότε πολύ πιθανόν ο Αλέξανδρος να ζήτησε την άδεια του Άμμωνα για την ίδρυσή της (Green, *Alexander*, pp. 273-275).

[415] Hamilton, p. 74 και Hammond, *Alexander King*, p. 126..

ντόπιοι λαοί είχαν επαναστατήσει. Αφού επέστρεψε στην Τύρο και έκανε ορισμένες διοικητικές αλλαγές τοποθετώντας νέους διοικητές επαρχιών, μια που ορισμένοι από τους προηγούμενους είχαν αποδειχθεί ανάξιοι της εμπιστοσύνης του και δεν θα του εξασφάλιζαν την ειρήνη και την ασφάλεια στα μετόπισθεν, αποφάσισε να κινηθεί πάλι εναντίον του Δαρείου.

Ο Πέρσης βασιλιάς, μετά την ήττα του στην Ισσό και την απόρριψη των προτάσεών του από τον Αλέξανδρο, είχε αρχίσει να συγκεντρώνει, για μια φορά ακόμη, στρατό στην Βαβυλώνα για να αντιμετωπίσει τους Μακεδόνες. Αυτή την φορά, διέταξε να έρθουν στρατιώτες ακόμη και από τις μακρινές ανατολικές σατραπείες, ενίσχυσε τον στρατό του με δρεπανηφόρα ΄άρματα και ινδικούς πολεμικούς ελέφαντες και φρόντισε να εφοδιάσει τους στρατιώτες του με ξίφη και μακριά δόρατα, πιστεύοντας ότι το πλεονέκτημα του Αλεξάνδρου στην Ισσό ήταν οι σάρισες των Μακεδόνων. Επίσης, συγκέντρωσε μεγάλο αριθμό ιππέων, οι οποίοι πίστευε ότι θα έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στην νέα μάχη. Εγκαταλείποντας την Βαβυλώνα ο στρατός του Δαρείου άρχισε να κινείται βόρεια προς την πόλη Άρβηλα (Arbil ή Erbil ή Irbil στο βόρειο Ιράκ). Αυτήν την φορά ο Δαρείος επέλεξε να περιμένει τον Αλέξανδρο σε ανοικτό πεδίο για να χρησιμοποιήσει όλο τον στρατό του και κυρίως το ισχυρό ιππικό και τα δρεπανηφόρα ‘άρματα. Ο Πέρσης βασιλιάς ήλπιζε ότι τα δρεπανηφόρα ‘άρματα θα προξενούσαν μεγάλη ζημιά στον μακεδονικό στρατό, μια που ήταν εξοπλισμένα με πολλές και κοφτερές λεπίδες "για να κατακόψουν οτιδήποτε βρισκόταν στο πέρασμά των καλπαζόντων αλόγων".[416]

Εν τω μεταξύ, ο Αλέξανδρος, πριν προχωρήσει στο εσωτερικό της Μεσοποταμίας, έστειλε εμπροσθοφυλακή τον Παρμενίωνα να ζεύξει τον Ευφράτη με λέμβους για να περάσει ο στρατός. Η μακεδονική στρατιά πέρασε τον Ευφράτη αλλά δεν βάδισε νοτιοανατολικά με κατεύθυνση προς την Βαβυλώνα, αν και πρέπει ο Αλέξανδρος να είχε πληροφορηθεί την ύπαρξη του αντίπαλου στρατού εκεί. Αντιθέτως, οι Μακεδόνες, αφού έφθασαν στην πόλη Κάρραι (σημερινή Altibasan, πρώην Harran, στην νοτιοανατολική Τουρκία, κοντά στα σύνορα με την Συρία) ακολούθησαν μια ευθύγραμμη πορεία ανατολικά. Με αυτή την τακτική, μπορούσε να τροφοδοτηθεί ο στρατός αλλά και να αντέξουν τα ζώα, μια που το κλίμα δεν ήταν τόσο ζεστό στις βορειότερες περιοχές.[417] Εικάζεται, όμως, ότι ίσως ο Αλέξανδρος να διάλεξε επί σκοπού αυτήν την πορεία. Ίσως ήθελε να οδηγήσει τον Δαρείο στα βόρεια της Μεσοποταμίας και σε έδαφος πολύ δύσκολο για το ιππικό και τα δρεπανηφόρα, με απώτερο σκοπό να αποδυναμώσει τα ισχυρότερα όπλα του αντιπάλου.[418] Παρά τους υπολογισμούς του, ο Αλέξανδρος έφθασε το καλοκαίρι του 331 π.Χ. στις όχθες του Τίγρη ποταμού χωρίς να συναντήσει τον Δαρείο.

Καθ’ οδόν, ο Αλέξανδρος δέχθηκε περσική αντιπροσωπεία η οποία μετέφερε τρίτη επιστολή του Πέρση βασιλιά. Ο Δαρείος του προσέφερε την "εντός του Ευφράτου Χώρα", 30.000 τάλαντα χρυσού (περ. 775.000 κιλά, AMCD) και την θυγατέρα του για σύζυγο ενώ τον διαβεβαίωνε ότι ως γαμπρός του θα συμμετείχε στην διοίκηση ολόκληρης της αυτοκρατορίας. Συγκεκριμένα, ο Αλέξανδρος θα διοικούσε το δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας και ο Δαρείος το ανατολικό διατηρώντας ταυτοχρόνως την ενότητα της αυτοκρατορίας. Πριν δώσει απάντησή στους Πέρσες απεσταλμένους ο Αλέξανδρος συγκάλεσε το επιτελείο του σε συμβούλιο και ζήτησε την γνώμη τους για τις προτάσεις του Δαρείου. Μετά από πολλούς δισταγμούς, ο Παρμενίων εξέφρασε την άποψη πως η προσφορά του Πέρση ήταν δελεαστική και έπρεπε ο Αλέξανδρος να την δεχθεί αμέσως. Ο Αλέξανδρος, χωρίς δισταγμό, απάντησε πως εάν ήταν Παρμενίων θα είχε τις ίδιες ιδέες.[419] Ως Αλέξανδρος όμως είχε "πόθο" για την κατάκτηση της Περσικής Αυτοκρατορίας και δεν θα δεχόταν κανένα αντάλλαγμα. Ο Μακεδόνας, λοιπόν, αρνήθηκε την συγκυριαρχία λέγοντας στους πρέσβεις

[416] Curtius, 4.9.5.

[417] Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.7.3.

[418] Hamilton, p. 80.

[419] Πρβλ. Curtius, 4.11 και Διόδ. XVII.53-54 και Ιουστίνος (Justinus), XI.XII.9-16.

ότι δεν ήταν δυνατόν να υπάρχουν δύο βασιλείς στον κόσμο. Ο Αλέξανδρος μπορούσε να επιτρέψει στον Δαρείο να γίνει υποτελής ηγεμόνας αλλά μόνο ένας θα ήταν ο Μέγας Βασιλεύς, ο ηγεμόνας ολόκληρης της αυτοκρατορίας. Εάν ο Δαρείος ήθελε να διατηρήσει αυτόν τον τίτλο και την αρχηγία στην Περσική Αυτοκρατορία έπρεπε να δώσει μάχη. Τι έκανε τον Αλέξανδρο να δείχνει τέτοια αδιαλλαξία; Η υπερβολική αυτοπεποίθησή του μετά τις δύο νικηφόρες μάχες στον Γρανικό και στην Ισσό, η αλαζονεία του ή η πίστη του στην αποστολή του να κατακτήσει την Περσική Αυτοκρατορία; Να μερικά από τα ερωτήματα που έχουν ταλανίσει ιστοριογράφους και ιστορικούς για αιώνες, χωρίς κανείς να μπορεί να δώσει τελική απάντηση.

Η Μάχη στα Γαυγάμηλα (331 π.Χ.)

Μετά την διάβαση του Ευφράτη και μην διακρίνοντας περσικό στρατό ο Αλέξανδρος αποφάσισε να διαβεί τον Τίγρη και να περάσει στην απέναντι όχθη. Η διάβαση ήταν δύσκολη γιατί το νερό έφθανε σχεδόν στον λαιμό των Μακεδόνων και το ρεύμα ήταν δυνατό. Τελικά όμως οι στρατιώτες, πιασμένοι σφιχτά ο ένας με τον άλλο, κατάφεραν να περάσουν τον Τίγρη χωρίς να παρασυρθούν από το ρεύμα. Ο Αλέξανδρος συνέχισε να κατευθύνεται ανατολικά ελπίζοντας σε επαφή με τον εχθρό. Γρήγορα, όμως, οι Μακεδόνες ανιχνευτές συνέλαβαν Πέρσες στρατιώτες, οι οποίοι όταν ανακρίθηκαν αποκάλυψαν ότι ο Δαρείος είχε στρατοπεδεύσει στην πεδιάδα των Γαυγαμήλων (πιθανόν Tell Gomel), βορειοδυτικά των Αρβήλων (Arbil ή Erbil ή Irbil, στο βόρειο Ιράκ) με πάρα πολύ στρατό.[420]

Ο στρατός του Δαρείου αποτελούνταν από δεκάδες χιλιάδες πεζούς και ιππείς, τους οποίους σημερινοί μελετητές υπολογίζουν σε 300.000 άνδρες. Οι Πέρσες πρέπει να διέθεταν ένα κύριο σώμα στρατού περίπου 100.000 ανδρών, που υποστηριζόταν από 40.000 ιππείς και πολλούς βοηθητικούς στρατιώτες. Ο Δαρείος είχε επίσης ενισχύσει τον στρατό του με 200 δρεπανηφόρα ‘άρματα και 15 ελέφαντες.[421] Ο περσικός στρατός ήταν παραταγμένος σε δύο γραμμές. Στην πρώτη γραμμή ήταν παραταγμένοι ιππείς, με τα δρεπανηφόρα λίγο πιο μπροστά, και στην δεύτερη ιππείς και πεζοί. Επιπλέον, είχε ενισχύσει τα δύο άκρα και ιδίως το αριστερό του στρατού του με πολύ ιππικό και δρεπανηφόρα ῾άρματα. Ο Δαρείος φαίνεται ότι σκόπευε να χρησιμοποιήσει τα δύο άκρα του για να υπερφαλαγγίσουν την παράταξη των Μακεδόνων και από τις δύο πλευρές. Είχε τοποθετήσει 100 ῾άρματα μπροστά από το αριστερό τμήμα, εκεί όπου το απέναντι μακεδονικό τμήμα διοικούσε ο Αλέξανδρος, και μόνο 50 δεξιά και 50 στο κέντρο. Ακόμη, είχε αποψιλώσει το έδαφος μπροστά από την παράταξη του στρατού του για να μπορούν να κινηθούν γρηγορότερα τα δρεπανηφόρα ῾άρματα. Αυτή η τακτική, όμως, δέσμευε τον στρατό του να μείνει ακίνητος, περιμένοντας να δώσει μάχη με τον Αλέξανδρο σε εκείνο ακριβώς το σημείο.

Ο Αλέξανδρος, από την μεριά του, έδειξε μεγάλη προσοχή πριν την μάχη. Παρατήρησε ότι ο στρατός του Δαρείου ήταν πολυπληθής και συντεταγμένος σε πεδιάδα, όπου μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ολόκληρος και κυρίως το ιππικό. Ήταν φανερό πως το έδαφος είχε προετοιμασθεί από τον

---

[420] Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.7 και Διόδ. XVII.55.

[421] Για 1.000.000 πεζούς και 40.000 ιππείς γράφουν οι Αρριανός (*Ανάβασις*, Γ.8.6) και Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XXXI (682). Για 800.000 πεζούς και 200.000 ιππείς γράφει ο Διόδωρος (XVII.53.3), για 200.000 πεζούς και 45.000 ιππείς ο Curtius (4.12.12 & 4.9.4) και 400.000 πεζικό και 100.000 ιππικό ο Ιουστίνος (Justinus, XI.XII.5). Ο Fox, p. 236, υπολογίζει τον στρατό σε περίπου 300.000 και ο Hammond, *Alexander King*, pp. 140-141, πιστεύει ότι πρέπει οι ιππείς να ήταν 40.000 και οι πεζοί περίπου 200.000. Το κύριο σώμα του στρατού πρέπει να ήταν περίπου 100.000 άνδρες κατά τον Green, *Alexander*, p. 283. Ο Wilcken, p. 132, πιστεύει ότι παρ’ ότι οι αριθμοί που μας παραδίνουν οι Αρριανός και Πλούταρχος πρέπει να είναι απολύτως υπερβολικοί δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο στρατός των Περσών στα Κούναξα ήταν πολύ μεγαλύτερος από την Ισσό, ακριβώς διότι ο Δαρείος θεωρούσε ότι έπρεπε να συγκεντρώσει πολύ στρατό.

Δαρείο για την ομαλή κίνηση των ῾αρμάτων και του ιππικού και υπήρχε φόβος να είχαν τοποθετηθεί παγίδες. Ο βασιλιάς, εξετάζοντας με το μάτι τον χώρο, κατάλαβε ότι όποιος άρχιζε πρώτος την επίθεση και είχε την πρωτοβουλία των κινήσεων στην μάχη θα ήταν και ο νικητής. Δια τούτο, αφού μελέτησε προσεκτικά τις θέσεις του εχθρού, αποφάσισε για την παράταξη των Μακεδόνων (χάρτες σε ΙΕΕ, 4:118-119).

Ο Αλέξανδρος όρισε πίσω από την κύρια δύναμη του στρατού του και σε ορισμένη απόσταση να υπάρχει δεύτερη αλλά μικρότερου μήκους παράταξη. Σκοπός της ήταν να επέμβει για να προστατεύσει τα νώτα του στρατού σε περίπτωση που διαπιστωνόταν κυκλωτική κίνηση του εχθρού. Επίσης, λίγο μακρύτερα από τα δύο άκρα της παρατάξεως, σε γωνία με αυτά και μέτωπο προς το εξωτερικό μέρος, υπήρχαν ιππικό και ελαφρά οπλισμένοι άνδρες, με κύριο στόχο να εμποδίσουν ενέργειες του αντίπαλου ιππικού. Εμπρός από την κύρια παράταξη είχαν τοποθετηθεί ψιλοί, ορισμένοι τοξότες και ακοντιστές για να αντιμετωπίσουν την επέλαση των δρεπανηφόρων. Ο Αλέξανδρος είχε συγκεντρώσει 7.000 ιππείς και 40.000 πεζούς,[422] αριθμός φανερά κατώτερος του Δαρείου, ακόμη και με χαμηλές εκτιμήσεις για τον στρατό του δευτέρου. Βέβαια, ο μεγάλος αριθμός Περσών στρατιωτών αντισταθμιζόταν με την καλή πειθαρχία, την πολεμική πείρα αλλά και την συνοχή του στρατεύματος του Αλεξάνδρου. Επίσης, το σχέδιο του Μακεδόνα στρατηλάτη υπήρξε τελικά εξαιρετικό. Απέφυγε να εξισώσει το μήκος της παρατάξεως του με των Περσών, διότι έτσι θα ήταν πολύ εξασθενημένο. Αντιθέτως, δημιούργησε μια κεντρική παράταξη, μικρότερη σε μήκος αλλά προστατευμένη καλά στα δύο άκρα και το πίσω μέρος. Ο Αλέξανδρος γνώριζε ότι δεν θα μπορούσε να αντεπεξέλθει μια κατά μέτωπο μάχη, αφού οι Πέρσες διέθεταν πολύ μεγαλύτερο αριθμητικά στρατό. Εάν όμως δημιουργούσε ρήγμα στο σημείο όπου βρισκόταν ο Δαρείος και τελικά τον σκότωνε ή τον έτρεπε σε φυγή ολόκληρος ο περσικός στρατός θα κατέρρεε, όπως είχε συμβεί στην Ισσό.

Ο στρατός του Δαρείου παρέμεινε στην θέση του και σε επαγρύπνηση όλη την νύχτα είτε φοβούμενος ξαφνική επίθεση του Αλεξάνδρου είτε διότι η συγκέντρωση στρατιωτών διαφόρων εθνοτήτων που μιλούσαν διάφορες γλώσσες θα δυσχέραινε την έγκαιρη παράταξή του την επομένη το πρωί. Το ξημέρωμα της κρίσιμης μέρας, λοιπόν, ο περσικός στρατός ήταν ταλαιπωρημένος και σε κακή ψυχολογική κατάσταση. Σε αντίθεση, ο στρατός του Αλεξάνδρου ξεκουράστηκε όλη την νύχτα και ήταν τώρα ετοιμοπόλεμος. Το πρωί της 1ης Οκτωβρίου 331 π.Χ.,[423] ο στρατός του Αλεξάνδρου άρχισε να πλησιάζει γοργά τον περσικό καλύπτοντας σιγά-σιγά την απόσταση των 5,5 περίπου χιλιομέτρων[424] που τους χώριζε. Πυκνή σκόνη πρέπει να κάλυψε τα πάντα. Η μάχη επρόκειτο να διεξαχθεί στην περιοχή του σημερινού χωριού Κεραμλαΐς (Keramlais), βορειοδυτικά των Αρβήλων.

Ο Αλέξανδρος κίνησε ολόκληρο τον στρατό του και κυρίως την δεξιά πλαγιοφυλακή του με λοξή κατεύθυνση για να ξεπεράσει το απέναντι τμήμα του περσικού στρατού. Ο Δαρείος, όμως, το κατάλαβε και έστειλε στρατό υπό τον Βήσσο να τους σταματήσει, πράγμα που έγινε, ενώ αμέσως μετά, διέταξε την επίθεση των δρεπανηφόρων του. Οι ακοντιστές του Αλεξάνδρου, όμως, σκότωναν τα άλογα ή τους αναβάτες από μακριά, ενώ όσα τους πλησίαζαν, τα άφηναν να περάσουν, διότι μετά τα περιλάμβανε η οπισθοφυλακή. Ο Δαρείος τότε διέταξε όλο το ιππικό, στα αριστερά της παρατάξεως, να επιτεθεί. Οι ιππείς, όμως, πλησίασαν τους ήδη μαχόμενους εναντίον των Μακεδόνων σε πλάγια θέση και άφησαν ένα κενό ανάμεσα στα τμήματά τους και στον υπόλοιπο στρατό. Ο Αλέξανδρος, που δεν είχε χρησιμοποιήσει μέχρι τότε τον κύριο όγκο του στρατεύματός του, όρμησε στο κενό να φθάσει τον Δαρείο. Όντως, ο Πέρσης, τρομοκρατημένος από την ορμή του αντι-

[422] Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.12.5.

[423] Την 26η (5η λήγοντος) Βοηδρομιώνος, γράφει ο Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι,* "Κάμιλλος", XIX (138) για την μάχη στα Γαυγάμηλα.

[424] 30 στάδια γράφει ο Αρριανός (*Ανάβασις*, Γ.9.3).

πάλου, τράπηκε σε φυγή, παρά το ότι τα δύο ακριανά τμήματα μάχονταν ακόμη με την πλαγιοφυλακή του Αλεξάνδρου. Ο Δαρείος μάλλον βιάστηκε να φύγει την στιγμή που η μάχη δεν είχε πάρει τελική τροπή, ενώ έχει επίσης υποστηριχθεί πως η φυγή του έκρινε σε ένα βαθμό την έκβαση της μάχης.[425] Στην άλλη πλευρά της παρατάξεως, η αριστερή πλαγιοφυλακή των Μακεδόνων υπέφερε πολύ, αλλά στο τέλος έτρεψε και αυτή τους εχθρούς σε φυγή. Η νίκη του Αλεξάνδρου ήταν ολοκληρωτική.[426]

Οι συνολικές απώλειες του Δαρείου ήταν βαριές και πρέπει να άγγιζαν τις 100.000 άνδρες,[427] ενώ αντιθέτως ο στρατός του Αλεξάνδρου δεν πρέπει να έχασε παρά μερικές χιλιάδες άνδρες.[428] Το βασικό σημείο υπεροχής του Αλεξάνδρου υπήρξε η στρατηγική του, με την οποία εκμηδένισε την αριθμητική υπεροχή του Δαρείου. Αναμφισβήτητα, η πιστή εφαρμογή των διαταγών από τον μακεδονικό στρατό και η απόλυτη πειθαρχία που πρέπει να επικράτησε κατά την διάρκεια της μάχης υπήρξαν αποφασιστικοί παράγοντες για την νίκη. Επίσης, η απόλυτη εγρήγορση και οι ευφυείς αποφάσεις που έλαβε ο Αλέξανδρος κατά την επίθεση του στρατού, την στιγμή μάλιστα που η κατάσταση ήταν ρευστή, δείχνει για μια ακόμη φορά την στρατιωτική ευφυΐα του Έλληνα στρατηλάτη. Ακόμη, ενώ ο Αλέξανδρος, πέρα από την γενική διαταγή μάχης, έδωσε πρωτοβουλία κινήσεων στους διοικητές του, ο Δαρείος ενήργησε απολύτως συγκεντρωτικά θέλοντας να διευθύνει τον στρατό του μόνος. Ο Πέρσης δεν μπόρεσε να συγκριθεί με τον Αλέξανδρο ούτε στην στρατιωτική ευφυΐα ούτε στην ανδρεία.[429] Ο Δαρείος είχε πράξει "πολύ λίγα και πολύ αργά"[430] για να έχει ελπίδες να νικήσει τον Αλέξανδρο και τον στρατό του. Το αποτέλεσμα της μάχης των Γαυγαμήλων υπήρξε καταλυτικό για την πορεία των γεγονότων. Η μάχη αυτή θεωρείται μια από τις σημαντικότερες της παγκόσμιας Ιστορίας, αφ' ενός λόγω της αλεξανδρινής στρατηγικής και αφ' ετέρου διότι άνοιξε στον Αλέξανδρο τις πύλες της περσικής αυτοκρατορίας. Ο Αλέξανδρος ήταν πλέον ελεύθερος να κατακτήσει την καρδιά της Περσίας, πράγμα που ο στρατός του το κατάλαβε και τον ανακήρυξε βασιλιά της Ασίας.[431]

Μετά την μάχη των Γαυγαμήλων, ο Αλέξανδρος ασχολήθηκε και με τα ελληνικά ζητήματα δείχνοντας ότι δεν είχε ξεχάσει την αποστολή του στην Ασία ως ηγεμόνας των Ελλήνων. Διέταξε να καταργηθούν οι τυραννίες σε όλη την επικράτεια της Συμμαχίας, πιθανόν διότι ο Μακεδόνας στρατηγός Αντίπατρος στην προσπάθειά του να επιβάλει την τάξη στην Ελλάδα είχε ευνοήσει τις τυραννίες. Η πράξη αυτή ευνοούσε τους Μακεδόνες και στην αντιπαράθεσή τους με τον βασιλιά Άγι της Σπάρτης, που είχε κινηθεί εναντίον τους και προσπαθούσε να προσελκύσει ολιγαρχικές Πόλεις. Ακόμη, ο Αλέξανδρος φρόντισε να ανανεώσει την υπόσχεσή που είχε δώσει ο Φίλιππος στους Πλαταιείς μετά την μάχη της Χαιρώνειας. Θα φρόντιζε για την ανοικοδόμηση της πόλεώς τους αναγνωρίζοντας την συμβολή τους στον αγώνα εναντίον των Περσών το 479 π.Χ.. Φυσικά, ενδιαφερόταν και για μια πόλη κοντά στην Θήβα που θα ήταν πιστή στους Μακεδόνες. Τέλος, έστειλε στον

[425] Ο Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 83, πιστεύει, όπως και για την Ισσό, ότι ο Δαρείος πολέμησε μέχρι να τον πλησιάσει ο Αλέξανδρος αρκετά αλλά σίγουρα δεν ήταν από τους πρώτους που εγκατέλειψαν το πεδίο της μάχης – Wilcken, p. 136 – Tarn, 2:182-190.

[426] Δες σχεδιαγράμματα και των τεσσάρων φάσεων από τον Στάντη Αποστολίδη σε Droysen, 3η ελλην. έκδ., 1:359-363.

[427] Ο Αρριανός (*Ανάβασις*, Γ.15.6) γράφει για 30.000 νεκρούς Πέρσες, ο Διόδωρος (XVII.61.3) για 90.000, ο Curtius για 40.000 (Curtius, 4.16.26) και ο συγγραφέας του Παπύρου Οξυρρύγχου 1798 (FGrH, 148, Fr. 44) γράφει για 50.000 πεζούς, 3.000 ιππείς και αριθμό μισθοφόρων.

[428] Ο Αρριανός (*Ανάβασις*, Γ.15.6) αναφέρει 100 νεκρούς στρατιώτες και πάνω από 1.000 ιππείς, ο Διόδωρος (XVII.61.3) 500 νεκρούς και πάρα πολλούς τραυματίες, ο Κούρτιος (Curtius, 4.16.26) λιγότερους από 300 και ο συγγραφέας του Παπύρου Οξυρρύγχου 1798 (FGrH, 148 Fr. 44) 1.000 πεζούς και 200 ιππείς.

[429] Ο Μέγας Βασιλεύς "matched his brains and his courage with Alexander's and he was inferior in both" γράφει ο Hammond*, Alexander King*, p. 149.

[430] Hammond*, Alexander King*, p. 120.

[431] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XXXIV (685)

Κρότωνα της Κάτω Ιταλίας δώρα από τα λάφυρα προς τιμήν του πολίτη Φαέλλου, που ήταν ο μόνος άνδρας από την Μεγάλη Ελλάδα που είχε πολεμήσει τους Πέρσες στην Σαλαμίνα το 490 π.Χ.. Όλες αυτές οι κινήσεις αποδεικνύουν την πολιτική του δεξιότητα να τονίσει ακόμη μια φορά ότι εκφράζει και ενεργεί σύμφωνα με ό,τι αποφασίσθηκε στο Συνέδριο της Κορίνθου.[432]

Από την Βαβυλώνα στα Σούσα

Αμέσως μετά την μάχη των Γαυγαμήλων, ο Αλέξανδρος κυνήγησε τον Δαρείο μέχρι τα Άρβηλα, αλλά δεν τον βρήκε εκεί, παρά μόνο το θησαυροφυλάκιο με 3.000 ή 4.000 τάλαντα[433] και προσωπικά είδη του Πέρση βασιλιά. Ο Δαρείος, υπολογίζοντας ότι ο Αλέξανδρος θα κατευθυνόταν νότια, έφυγε βορειοανατολικά προς την Κασπία θάλασσα. Όντως, ο Αλέξανδρος αποφάσισε να κινηθεί προς την Βαβυλώνα (μία από τις πέντε περσικές πρωτεύουσες). Όταν έφθασε στην ιστορική πόλη, ξαφνιάστηκε που είδε τους κατοίκους να τον περιμένουν για να του την παραδώσουν. Αμέσως, περιόδευσε την Βαβυλώνα και διέταξε να ξανακτιστούν τα ιερά που είχαν καταστραφεί από τον Ξέρξη. Έδειξε μεγάλο σεβασμό στους τοπικούς θεούς και προσέφερε θυσία στον θεό της πόλεως Μαρδούκ, το άγαλμα του οποίου είχε καταστραφεί από τους Πέρσες. Ο Αλέξανδρος αποφάσισε να ξεκουράσει τον στρατό του στην Βαβυλώνα και έμεινε περίπου ένα μήνα, δείχνοντας τον σεβασμό του στους τοπικούς θεούς, στους ιερείς αλλά και στους κατοίκους. Φαίνεται ότι μοίρασε ορισμένο ποσό από τα τάλαντα του θησαυροφυλακίου σε όλες τις κατηγορίες στρατιωτών, ακόμη και στους μισθοφόρους, προφανώς θέλοντας να ανταμείψει την αφοσίωσή τους μέχρι τότε.[434]

Δεν θα ήταν περίεργο να σκεφθεί κανείς ότι ορισμένοι αξιωματικοί και στρατιώτες θα παραξενεύτηκαν με τις σχέσεις που ανέπτυσσε ο Αλέξανδρος με τους ντόπιους κυβερνήτες που διόριζε αλλά και όταν υιοθετούσε ήθη των ντόπιων, που οι Έλληνες είχαν συνηθίσει να ονομάζουν βαρβάρους. Ήταν όμως καθαρά θέμα πολιτικής και μάλιστα εξαιρετικά ευφυούς, αφού ο Αλέξανδρος είχε κατανοήσει ότι μπορούσε να εμπιστεύεται μόνο αυτούς που είχε ευεργετήσει και μάλιστα όταν αυτοί προέρχονταν από τις περιοχές που διορίζονταν να διοικούν. Με το σύστημα αυτό, επιτύγχανε την διακυβέρνηση των κατακτημένων περιοχών χωρίς τον φόβο επαναστάσεων, που θα υπονόμευαν τα μετόπισθεν. Η πρακτική αυτή εντασσόταν στην εντελώς διαφορετική από τα ελληνικά ήθη αντίληψη του Αλεξάνδρου περί διοικήσεως. Στον ελληνικό κόσμο, οι κατακτημένοι γίνονταν αντικείμενο πλήρους εκμεταλλεύσεως από τους κατακτητές, όπως συνέβαινε κατά την περίοδο της Αθηναϊκής ή Θηβαϊκής Ηγεμονίας. Αντιθέτως, ο Αλέξανδρος χρησιμοποίησε επιλεκτικά τους κατακτημένους ως συνεργάτες.[435]

Στα τέλη του 331 π.Χ., ο Αλέξανδρος έφυγε από την Βαβυλώνα και κατευθύνθηκε ανατολικά προς τα Σούσα. Είτε κατά την διαδρομή είτε με την άφιξη του στην πρωτεύουσα των Περσών, έφθασαν ενισχύσεις 15.600 ανδρών που έστειλε ο Αντίπατρος από την Μακεδονία.[436] Η στρατιωτική αυτή βοήθεια ήταν απαραίτητη για να επανακτήσει ο στρατός του Αλεξάνδρου τον αριθμό των στρατιωτών που διέθετε πριν από την μάχη της Ισσούς. Οι ενισχύσεις όμως δεν χρειάσθηκαν για την κατάληψη της περσικής πρωτεύουσας. Λίγο πριν ο κύριος όγκος του στρατού του πλησιάσει τα

---

[432] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XXXIV (685).

[433] Είτε περ. 77.500 είτε 103.400 κιλά, πρβλ. Διόδ. XVII.64.3 και Curtius, 5.1.10.

[434] Διόδ. XVII.64.6. Μήπως η γενναιοδωρία αυτή οφειλόταν στην προσπάθειά του να κάνει πιο ελκυστική την συνέχιση της εκστρατείας ανατολικά; (Green, *Alexander*, p. 305).

[435] Δες συζήτηση σε Hammond*, Alexander King*, pp. 151-152.

[436] Οι ενισχύσεις αποτελούνταν από 500 ιππείς και 6.000 πεζούς από την Μακεδονία, 600 ιππείς και 3.500 πεζούς από την Θράκη και την Μικρά Ασία, 4.000 πεζούς και περίπου 1.000 ιππείς από την Πελοπόννησο (Διόδ. XVII.65.1). Ο Curtius (5.1.39-41) γράφει ότι έφθασαν ενισχύσεις 14.980 ανδρών στην Βαβυλώνα. Ο Αρριανός (*Ανάβασις*, Γ.16.10-11) λέει ότι οι ενισχύσεις έφθασαν στα Σούσα.

Σούσα, η εμπροσθοφυλακή που είχε στείλει για να διαπιστώσει τις προθέσεις του σατράπη της περιοχής ειδοποίησε ότι ο Πέρσης διοικητής θα παραδινόταν οικειοθελώς. Όντως, δεν υπήρξε καμία αντίσταση και ο Αλέξανδρος βρήκε στα Σούσα 40.000 ή 50.000 τάλαντα "αργυρίου" (περ. 1.034.000 ή 1.292.000 κιλά, AMCD), 5.000 τάλαντα (περ. 130.000 κιλά, AMCD) σε ασήμι μέταλλο[437] καθώς και λάφυρα που είχαν πάρει οι Πέρσες από την Ελλάδα κατά τις εκστρατείες τους. Φαίνεται ότι βρέθηκαν ακόμη 9.000 τάλαντα "χαρακτήρα δαρεικόν έχοντα", δηλαδή σε μορφή κομμένων νομισμάτων.[438] Έτσι, ο Αλέξανδρος μέχρι εκείνη την στιγμή είχε συγκεντρώσει χρυσό και ασήμι είτε σε μορφή κομμένων νομισμάτων είτε σε μορφή πρώτης ύλης. Ο χρυσός και ο άργυρος είχαν συγκεντρωθεί από τους βασιλείς από την εποχή του Δαρείου Α', ο οποίος είχε κόψει τα πρώτα νομίσματα και είχε επιβάλει χρηματικό φόρο στους σατράπες. Ο πλούτος αυτός έδωσε απόλυτη οικονομική ανεξαρτησία στον Αλέξανδρο, που μπορούσε πλέον να χρησιμοποιήσει όσους μισθοφόρους ήθελε.

Ο Αλέξανδρος εγκατέστησε την μητέρα του Δαρείου και τα παιδιά του στα Σούσα, διότι η γυναίκα του είχε εν τω μεταξύ πεθάνει,[439] μη θέλοντας να τους έχει μαζί του σε επικίνδυνες πιθανόν μάχες μέχρι την Περσέπολη. Επιθυμώντας μάλιστα να εντάξει την περσική οικογένεια στο νέο κοινωνικό πλαίσιο όρισε δασκάλους που θα δίδασκαν την ελληνική γλώσσα στα παιδιά του Πέρση βασιλιά. Αναμφισβήτητα, η κατάληψη των Σούσων υπήρξε σημαντική από ψυχολογικής απόψεως. Η πρωτεύουσα αυτή των Περσών είχε παίξει στο παρελθόν σημαντικό ρόλο στις σχέσεις Ελλήνων και Περσών, διότι εδώ κατέληγαν όλες οι πρεσβείες από τις Ελληνικές Πόλεις αλλά και οι εξόριστοι Έλληνες όταν κατέφευγαν στην περσική αυλή. Τώρα, βρισκόταν στα χέρια του Αλεξάνδρου μαζί με όλο της τον πλούτο.

Εν τω μεταξύ, το 331 π.Χ. οι Σπαρτιάτες προσπάθησαν να εκμεταλλευθούν την απουσία του Αλεξάνδρου από την Ελλάδα για να ξεσηκώσουν τις Ελληνικές Πόλεις εναντίον των Μακεδόνων και της Συμμαχίας. Συγκέντρωσαν από τις Πελοποννησιακές Πόλεις 20.000 πεζούς, 2.000 ιππείς και μεγάλο αριθμό μισθοφόρων, αλλά οι Αθηναίοι αρνήθηκαν να τους βοηθήσουν.[440] Οι Λακεδαιμόνιοι προχώρησαν προς την Μεγαλόπολη, η οποία είχε μείνει πιστή στον Αλέξανδρο, και άρχισαν να την πολιορκούν. Τότε, κατέφθασε ο Αντίπατρος με 40.000 Μακεδόνες και συμμάχους Έλληνες αλλά και μισθοφόρους που προσέλαβε με τα τάλαντα που του έστειλε ο Αλέξανδρος και σκότωσε σε μάχη έξω από τα τείχη της Μεγαλοπόλεως τον βασιλιά Άγι.[441] Ως ήταν φυσικό, οποιαδήποτε ενέργεια εναντίον των Μακεδόνων κατέρρευσε και οι Σπαρτιάτες έμειναν έρμαια στα χέρια τους. Ο Αντίπατρος, βέβαια, είχε ενεργήσει απολύτως νομότυπα με βάση την συμφωνία της Κορίνθου και, συνεπώς, η τύχη των ηττημένων θα αποφασιζόταν από το Συνέδριο.[442] Οι αντιπρόσωποι του Συνεδρίου της Συμμαχίας της Κορίνθου αποφάσισαν όμως να στείλουν αντιπροσωπία στον Αλέξανδρο για να του ζητήσουν να αποφασίσει εκείνος για την τύχη των νικημένων. Εικάζεται ότι ο Αλέξανδρος υποχρέωσε τους Σπαρτιάτες να γίνουν μέλη της Συμμαχίας της Κορίνθου, αν και έχουν εκφρασθεί αμφιβολίες.[443] Επιπλέον, στους Μεγαλοπολίτες προσφέρθηκε αποζημίωση 120 ταλάντων

[437] Τα ασημένια τάλαντα πρέπει να ήταν σε κάποια μορφή ράβδων ή κυλίνδρων, στην οποία φυλάσσονταν, και ετίθεντο σε κυκλοφορία όταν υπήρχε ανάγκη. Το ίδιο συνέβαινε και με τον χρυσό (Ηρόδοτος, ΙΙΙ.96 & ΙΧ.41.3).

[438] Πρόκειται για αργυρούς δαρεικούς στατήρες με σύνηθες βάρος 8,34 γρ. Πρβλ. Διόδ. XVII.66.1-2 και Ιουστίνος, XI.XIV.9 και Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.16.7 και Curtius, 5.2.11 Πλούταρχος "Αλέξανδρος", XXXVI (686).

[439] Για τον θάνατο της συζύγου του Δαρείου και ό,τι επακολούθησε δες Curtius, 4.10.18-34.

[440] Διόδ. XVII.62.7. Πρβλ. Green, *Alexander*, p. 542 n. 60. Ο Tarn, 1:52, υποστηρίζει ότι οι μισθοφόροι ήταν 8.000 που είχαν φύγει από τους Πέρσες μετά την Ισσό αλλά ο αριθμός φαίνεται μάλλον υπερβολικός.

[441] Curtius, 6.1 και Διόδ. XVII.63.1-4 και Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.16.10.

[442] Ο Hammond*, Alexander King*, pp. 255-256 πιστεύει ότι δεν υπήρχε υπέρβαση καθήκοντος από την πλευρά των Μακεδόνων..

[443] Πρβλ. ΙΕΕ, 4:129 και Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 204.

(περ. 3100 κιλά, AMCD) από τους αντιπάλους τους.[444] Η Ελλάδα, την στιγμή τούτη, σίγουρα θα φάνταζε πολύ μικρή και μακρινή για τον Μακεδόνα βασιλιά, που γινόταν σιγά-σιγά κύριος της αχανούς περσικής αυτοκρατορίας. Μολαταύτα, δεν μπορούσε παρά να δείξει ενδιαφέρον για τα τεκταινόμενα στον Ελλαδικό χώρο.

Στα Ανάκτορα της Περσεπόλεως

Ο Αλέξανδρος άφησε στα Σούσα φρουρά, όπως συνήθιζε να κάνει με τις κατακτημένες πόλεις, και στις αρχές του 330 π.Χ. κινήθηκε προς την Περσέπολη (βορειοανατολικά της σημερινής Širaaz, κοντά στην Marv Dašt, στο νότιο Ιράν). Βασικός του στόχος ήταν να συλλάβει τον Δαρείο, ο οποίος αναζητούσε να συγκεντρώσει πάλι στρατό για να τον αντιμετωπίσει. Κατά την πορεία του ο Αλέξανδρος με έξυπνο τρόπο υπερφαλάγγισε τους Οξίους, που προσπάθησαν να του κόψουν τον δρόμο, και, αφού τους υπέταξε και τους έκανε φόρου υποτελείς, κατευθύνθηκε προς τις Περσίδες ή Σουσικές Πύλες (Susian Gates), στις οροσειρές Ζαγκρός (Zagros) του νοτιοδυτικού Ιράν.[445] Το φυσικό πέρασμα ανάμεσα στα βουνά, που οδηγούσε στην Περσέπολη, είχε κλεισθεί με τείχη που είχε κατασκευάσει ο σατράπης της Περσίδος Αριοβαρζάνης και προστατευόταν από αρκετές χιλιάδες πεζούς και μερικές εκατοντάδες ιππείς.[446] Ενώ ο Αλέξανδρος επεξεργαζόταν το σχέδιο δράσεώς του, Πέρσες αιχμάλωτοι προθυμοποιήθηκαν να τον οδηγήσουν από δύσβατο μονοπάτι στα νώτα του Αριοβαρζάνη. Μέσα στην νύχτα, λοιπόν, μέρος του στρατού κινήθηκε με μεγάλη δυσκολία πάνω στο δύσβατο μονοπάτι και τελικά περικύκλωσε τον περσικό στρατό. Μετά από σύντομη αλλά φονική για τους Πέρσες μάχη, οι λίγοι διασωθέντες και ο Αριοβαρζάνης τράπηκαν σε άτακτη φυγή να σωθούν.[447] Έτσι, ο δρόμος για την Περσέπολη ήταν ανοικτός.

Ενώ ο στρατός πλησίαζε προς την πρωτεύουσα, συνάντησε ένα πλήθος από 800 περίπου ηλικιωμένους, οι περισσότεροι ακρωτηριασμένοι στα χέρια, στα πόδια, στα αυτιά, στις μύτες, εκτός από το μέρος του σώματος που χρησιμοποιούσαν για την τέχνη τους. Ήταν Έλληνες τεχνίτες, αιχμάλωτοι των Περσών, που τους είχαν φέρει προηγούμενοι Πέρσες βασιλιάδες. Ο Αλέξανδρος τους συμπόνεσε και ήθελε να τους στείλει στις πατρίδες τους αλλά εκείνοι αρνήθηκαν, διότι οι περισσότεροι ήταν γέροι και είχαν δημιουργήσει νέες οικογένειες με ντόπιες. Τότε, ο βασιλιάς διέταξε να τους δώσουν χρήματα, ρουχισμό, ζώα, γυναίκες και να απαλλαγούν από κάθε καταβολή φόρου.[448] Μήπως, όμως, αυτή είναι μια συγκινητική ιστορία των αρχαίων ιστοριογράφων για να δικαιολογηθεί η εκστρατεία μέχρι την Περσέπολη ή και η καταστροφή της ως αντίποινα για τις αγριότητες των Περσών εναντίον των Ελλήνων;[449]

Όταν ο Αλέξανδρος μπήκε στην πόλη την τελευταία ημέρα του Ιανουαρίου του 330 π.Χ., η Περσέπολη ήταν επιβλητική και τα ανάκτορά της μεγαλειώδη. Ο Μακεδόνας βασιλιάς φρόντισε να παραλάβει αμέσως τους θησαυρούς της πόλεως, που υπολογίσθηκαν στο ιλιγγιώδες για την εποχή

[444] Διόδ. XVII.73.5 και Curtius, 6.1.19-21.

[445] Οι Πύλες δεν έχουν ακόμη εντοπισθεί επακριβώς τοπογραφικά. Πάντως η θέση τους βρίσκεται σε κάποιο από τα περάσματα ανάμεσα στα σημερινά χωριά Ardakan και Fahliyan, βορειοδυτικά της πόλεως Širaaz (Shiraz), στο νοτιοδυτικό Ιράν. Για τα τοπογραφικά προβλήματα δες Droysen, 3η ελλην. έκδ., 1: 381-382 σημ. 645 & 646 και ένθετο τοπογραφικό χάρτη.

[446] 40.000 πεζούς και 700 ιππείς αναφέρει ο Αρριανός (*Ανάβασις*, Γ.18.2), 25.000 πεζούς και 300 ιππείς ο Διόδωρος (XVII.68.1) και 25.000 πεζούς ο Κούρτιος (Curtius, 5.3.17). Οι Τσιμπουκίδης & Γκαφούροφ, σ. 311-312, εξηγούν γιατί ο περσικός στρατός πρέπει να ήταν 25.000 παρά 40.000.

[447] Curtius, 5.4

[448] Ιουστίνος (Justinus), XI.XIV.11-12. Πρβλ. Διόδ. XVII.69 και Curtius (5.5.5-24), ο οποίος γράφει για 4.000 ηλικιωμένους.

[449] Αντιθέτως, ο Green, *Alexander*, pp. 313-314, πιστεύει ότι η ιστορία αυτή είναι καθ’ όλα αληθινή.

ποσό των 120.000 ταλάντων[450] (περ. 3.100.000 κιλά, AMCD). Χώρισε μία ποσότητα ή κάποια αντικείμενα ή ένα χρηματικό ποσό που θα χρειαζόταν για μελλοντικές πολεμικές επιχειρήσεις και έστειλε το υπόλοιπο ή τα υπόλοιπα στα Σούσα προς φύλαξη. Επίσης, άφησε τους στρατιώτες του για μια ολόκληρη μέρα να λεηλατήσουν ιδιωτικές περιουσίες, να σφάξουν όλους τους εναπομείναντες άνδρες χωρίς έλεος, να καταστρέψουν τα ιερά και να αρπάξουν ό,τι προλάβαιναν. Οι νικητές, μάλιστα, άρχισαν να μαλώνουν και όσους είχαν μαζέψει περισσότερα πολύτιμα αντικείμενα τους έβλεπαν ως εχθρούς και όσα αντικείμενα δεν μπορούσαν να κουβαλήσουν τα κατέστρεφαν: έσχιζαν βασιλικά ενδύματα, έσπαζαν βάζα, κομμάτιαζαν αγάλματα και μάλωναν για το ποιος θα άρπαζε το καλύτερο κομμάτι.[451] Οι στρατιώτες είχαν να γευθούν για μήνες την χαρά της λεηλασίας και ίσως και να σκέφτονταν τα σπίτια τους, μετά από τόσες ταλαιπωρίες. Πώς αλλιώς μπορεί να διασκεδάσει ένας στρατιώτης της Εποχής παρά με την χαρά της αρπαγής και της καταστροφής; Έπρεπε, λοιπόν, οι στρατιώτες του Αλεξάνδρου να χορτάσουν εκδίκηση αλλά και πλούτη. Άλλωστε το κλεμμένο δίνει μεγαλύτερη ευχαρίστηση από το δώρο.[452]

Σε ένα νυχτερινό συμπόσιο, μάλιστα, ο Αλέξανδρος παρασύρθηκε από την Αθηναία εταίρα Θαΐδα και συμφώνησε με την παρότρυνσή της να πάρουν οι συνδαιτυμόνες από έναν πυρσό και να κάψουν τα άδεια πια από θησαυρούς ανάκτορα (μεγάλο μέρος των οποίων ήταν φτιαγμένο από κέδρο) για να εκδικηθούν την πυρπόληση των Ελληνικών ιερών από τους Πέρσες. Ο Αρριανός απορεί για τους λόγους που έγινε αυτή η πράξη και την θεωρεί άσκοπη και κατακριτέα. Γενικά, στην Αρχαιότητα θεωρούσαν ότι ο Αλέξανδρος παρασύρθηκε από το μεθύσι του, γιατί όλα έδειχναν ότι αργότερα μετάνιωσε για την πράξη του.[453] Ορισμένοι ιστορικοί πιστεύουν ότι η όλη ιστορία είναι ένας μύθος που πλάσθηκε από τον Κλείταρχο[454] ή ότι επινοήθηκε ουσιαστικά για να δικαιολογήσει τον Αλέξανδρο και να ρίξει όλο το βάρος στην εταίρα. Μάλιστα, έχει υποστηριχθεί ότι η πράξη του Μακεδόνα βασιλιά μπορεί να εξηγηθεί μόνο εάν δεν είχε λάβει ειδοποίηση για την νίκη των Μακεδόνων επί των εξεγερμένων Πόλεων στην Ελλάδα, στην περίπτωση που ήθελε να τονίσει ότι εκείνος εκπλήρωσε στο ακέραιο τον σκοπό για τον οποίο είχε ταχθεί. Αντιθέτως, άλλος ιστορικός υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει λόγος να μην πιστέψουμε την ιστορία με την Θαΐδα, διότι εξηγεί πειστικά μια πολύ δύσκολη απόφαση του Αλεξάνδρου: να ολοκληρώσει την πανελλήνια εκστρατεία εναντίον των Περσών με την καταστροφή των ανακτόρων, των οποίων όμως είχε τώρα γίνει ιδιοκτήτης.[455] Όπως και εάν έχουν τα πράγματα, η ειρωνεία είναι ότι η φωτιά στερεοποίησε τις πήλινες δέλτους στα αρχεία των ανακτόρων και διατήρησε στους αιώνες την Ιστορία της περσικής αυτοκρατορίας, ό,τι ίσως θα ήθελε ο Μακεδόνας βασιλιάς να ξεχασθεί.

---

[450] Διόδ. XVII.71.1 και Curtius, 5.6.9. Για 40.000 γράφει ο Πλούταρχος "Αλέξανδρος", XXXVII (686).

[451] Πρβλ. Curtius, 5.6.3-8 και Διόδ. XVII.70.

[452] Ο Green, *Alexander*, p. 315, υποστηρίζει ότι όλες οι προσπάθειες του Αλεξάνδρου μέχρι τότε να αποδείξει ότι δεν ήταν ένας ξένος βίαιος κατακτητής είχαν πέσει στο κενό, πράγμα που εξηγεί γιατί τελικά επέτρεψε την καταστροφή της Περσεπόλεως.

[453] Πρβλ. Curtius, 5.7.3-11 και Διόδ. XVII.72 και Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.18.11-12 και Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XXXVIII (687). Δες και Hamilton, p. 89. Οι Μακεδόνες κατηγορούνται ότι έπιναν πολύ και μάλιστα ανέρωτο κρασί (Έφιππος Ολύνθιος, FGrH, 126, F 1=Αθήναιος 3.120E).

[454] Wilken, p. 45 και Hammond, *Alexander King*, p. 295 n. 106. Ο Κλείταρχος μάλλον δεν εξεστράτευσε μαζί με τον Αλέξανδρο και το χαμένο σήμερα σύγγραμμά του για την δράση του Μακεδόνα βασιλιά ήταν γεμάτο λαϊκές δοξασίες, πράγμα που έκανε τους συγχρόνους του να τον θεωρούν απολύτως υπερβολικό (Hammond, *Alexander King*, pp. 2-3). Τα σωζόμενα αποσπάσματα σε FGrH, 137.

[455] Πρβλ. O'Brien, pp. 105-111 και Green, *Alexander,* pp. 319-320. Ο Green θεωρεί ότι ήταν καθαρός εμπρησμός με πρωτοβουλία του Αλεξάνδρου και υπήρξε συνειδητή καταστροφή, όπως είχε γίνει στην Θήβα, στην Τύρο, και στην Γάζα πιο πριν. Πιστεύει ότι ο Αλέξανδρος είχε καταλάβει ότι δεν μπορούσε να νομιμοποιήσει την εξουσία του παρά με την βία. Ο Fox, pp. 261-264, που και εκείνος διατυπώνει την τελευταία άποψη, διαπιστώνει επίσης και μια προσωπική σύγκρουση ανάμεσα στον Αλέξανδρο και στον Παρμενίωνα για την Θαΐδα.

Στην πραγματικότητα, εθελοτυφλούμε εάν πιστεύουμε ότι ο Αλέξανδρος και οι στρατιώτες του θα τηρούσαν πάντα στάση ανωτερότητας για να ξεχωρίσουν από τους βαρβάρους. Ο Αλέξανδρος είχε ήδη αποφασίσει σε ένα στόχο –την κατάκτηση του κόσμου– και για να τον πετύχει όλα τα μέσα ήταν θεμιτά και οι κινήσεις του πρέπει να ήταν καλά υπολογισμένες. Άρα, στην συγκεκριμένη περίπτωση, η λεηλασία και η σφαγή ήταν απαραίτητα για να μπορέσει ο στρατός να συνεχίσει με περισσότερη διάθεση και οικονομικές προσδοκίες την εκστρατεία. Η πυρπόληση των ανακτόρων μοιάζει περισσότερο με απόφαση της στιγμής, που υπαγορεύθηκε από το μεθύσι και παρακινήθηκε από κάποιο λόγο της εταίρας ή και άλλων συνδαιτυμόνων. Πάντως, ο εμπρησμός των ανακτόρων της Περσεπόλεως αποτελεί το ορόσημο που διαχωρίζει την πανελλήνια εκστρατεία στην Ασία, την υποχρέωση του ηγεμόνα του Συνεδρίου της Κορίνθου να πάρει εκδίκηση για τις περσικές επιθέσεις στην Ελλάδα, από την αυτόνομη εκστρατεία του Αλεξάνδρου για την πλήρη κατάκτηση και υποταγή της περσικής αυτοκρατορίας.

Ο Θάνατος του Δαρείου Γ' (330 π.Χ.)

Μετά από παραμονή μερικών μηνών στην βασιλική πρωτεύουσα είτε για να ξεκουρασθεί είτε περιμένοντας τα νικηφόρα νέα από την Ελλάδα είτε και για τους δύο λόγους,[456] ο Αλέξανδρος ξεκίνησε για τις Πασαργάδες, λίγο βορειότερα της Περσεπόλεως και κοντά στο χωρίο Κουαντεραμπάντ (Qaderabad). Πρέπει να σκόπευε στην σύλληψη του Δαρείου ελπίζοντας ότι θα τον πείσει να παραιτηθεί υπέρ του. Σκοπός ήταν να πεισθούν οι υπόλοιποι σατράπες να παραδώσουν την εξουσία αντί να πολεμήσουν. Η πόλη τού παραδόθηκε αμαχητί με 6.000 τάλαντα[457] (περ. 155.000 κιλά, AMCD). Ο Αλέξανδρος βρήκε την ευκαιρία να επισκεφθεί τον τάφο του Κύρου (εικ. ΙΕΕ, 4:135) και, διαπιστώνοντας την κακή κατάσταση στην οποίαν βρισκόταν, έδωσε εντολή να συντηρηθεί και να διακοσμηθεί ζωγραφικά το εσωτερικό του. Ο Μακεδόνας βασιλιάς έδειξε μεγάλο σεβασμό για τον Κύρο, ίσως διότι είχε διαβάσει στην *Κύρου Ανάβασιν* του Ξενοφώντα ότι υπήρξε ο ιδρυτής της Περσικής Αυτοκρατορίας (δες κεφ. 4).

Αφού ο στρατός του Αλεξάνδρου ενισχύθηκε με 5.000 πεζούς και 1.000 ιππείς, που πρέπει να ανέβασαν την συνολική του δύναμη σε περισσότερους από 50.000 στρατιώτες,[458] ο Μακεδόνας βασιλιάς συνέχισε την πορεία του από τις Πασαργάδες προς τα Εκβάτανα (Hamadan), την τελευταία εναπομένουσα πρωτεύουσα των Περσών. Εκεί είχε τελικά καταφύγει ο Δαρείος. Θα προσπαθούσε να προβάλει την τελευταία του αντίσταση βασιζόμενος σε ορισμένους σατράπες αλλά και Έλληνες μισθοφόρους, οι οποίοι τον ακολουθούσαν από την εποχή των πρώτων μαχών. Στα Εκβάτανα, ο Δαρείος περίμενε και άλλες ενισχύσεις, οι οποίες δεν έφθασαν, και έτσι αναγκάσθηκε να εγκαταλείψει την πόλη όταν έμαθε ότι ο Αλέξανδρος πλησίαζε. Ο Μακεδόνας πληροφορήθηκε καθ' οδόν την φυγή του Δαρείου, αλλά πρέπει να είχε ήδη διαπιστώσει την δυσαρέσκεια του στρατού του, ο οποίος καλούνταν να τρέχει πίσω από μία χίμαιρα. Όταν, λοιπόν, έφθασε στα Εκβάτανα στα μέσα Ιουλίου του 330 π.Χ., αποφάσισε να δώσει εμπράκτως τέλος στην πανελλήνια εκστρατεία, που είχε αρχίσει με εντολή του Συνεδρίου της Κορινθιακής Συμμαχίας. Ανακοίνωσε ότι οι Θεσσαλοί ιππείς μπορούσαν να επιστρέψουν στην Ελλάδα μαζί με όσους άλλους ανήκαν στους συμμάχους αφού πληρώνονταν τον καθορισμένο μισθό τους και μοιράζονταν επιπλέον 2.000 τάλαντα[459] (περ. 51.700 κιλά, AMCD). Την ίδια στιγμή, οι στρατιώτες πληροφορήθηκαν ότι όσοι ήθελαν μπορούσαν να γίνουν μισθοφόροι του και πολλοί δέχθηκαν. Οι Έλληνες που έφυγαν θα συνοδεύονταν

[456] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XXXVII (686) – Τσιμπουκίδης & Γκαφούροφ, σ. 326-327.

[457] Curtius, 5.6.10 – Green, *Alexander*, p. 321.

[458] Curtius, 5.7.12 και Fox, p. 267.

[459] Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.19.5 και Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XLII (689) και Διόδ. XVII.74.3.

μέχρι την θάλασσα και από εκεί θα έμπαιναν σε πλοία για την Ελλάδα. Η απόφαση του Αλεξάνδρου ήταν εξαιρετικά μεγάλης σημασίας. Μετά την νίκη εναντίον των Σπαρτιατών, η Ελλάδα ελεγχόταν από τους Μακεδόνες, οπότε πλέον δεν χρειαζόταν ο ελληνικός συμμαχικός στρατός ως όμηρος ούτε κινδύνευε η ειρήνη εάν επέστρεφαν οι μαχητές.[460] Τώρα, πλέον, δεν υπήρχε τίποτα που να δεσμεύει τον Μακεδόνα βασιλιά για την κατάκτηση της περσικής αυτοκρατορίας. Αντιθέτως, διέθετε έναν μισθοφορικό στρατό που τον ήλεγχε απολύτως.

Την περίοδο αυτή, ο Αλέξανδρος έθεσε εκτός μάχιμου στρατεύματος τον πιστό στρατηγό Παρμενίωνα, που είχε για χρόνια υπηρετήσει τον Φίλιππο αλλά και τον ίδιο τον Αλέξανδρο. Τον άφησε στην Μηδία με μερικούς στρατιώτες να φροντίζει για τις επικοινωνίες του στρατού, θέση ιδιαίτερα υπεύθυνη αλλά μη μάχιμη. Ο Παρμενίων ήταν όντως αρκετά ηλικιωμένος και δεν μπορούσε να αντεπεξέλθει στις ανάγκες της πρώτης γραμμής. Εκτός απ' αυτό, όμως, ο γέρο-στρατηγός, μαζί με άλλους σημαίνοντες Μακεδόνες πολεμιστές, είχε αρχίσει να προβάλλει διαφωνίες στην ιδέα του Αλεξάνδρου να συνεχίσει τις επιχειρήσεις. Παρά τις αντιρρήσεις των στρατηγών του, ο Αλέξανδρος δεν σταματούσε μπροστά σε τίποτα όταν καταλαμβανόταν από "πόθο",[461] δηλαδή ακράτητη ορμή για καινούριες εκστρατείες σε νέους τόπους, προς το άγνωστο. Τον συγκινούσαν όλα τα νέα πράγματα και φυσικά ήταν ακούραστος, ενώ οι άλλοι και ιδίως οι γεροντότεροι δεν μπορούσαν να καταλάβουν αυτό το άσβεστο πάθος για νέες κατακτήσεις. Για τον Αλέξανδρο ήταν ένα παιχνίδι: κάθε νέα δυσκολία που ξεπερνιόταν δημιουργούσε μεγαλύτερο πόθο και πάθος για να βρεθούν νέα προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπισθούν. Βέβαια, ελάχιστοι ίσως κατανοούσαν την εσωτερική αυτή παρόρμηση του Μακεδόνα βασιλιά και ο παραμερισμός του Παρμενίωνα προστέθηκε στις σταγόνες που ξεχείλισαν το ποτήρι της αγανακτήσεως εναντίον του Αλεξάνδρου λίγο αργότερα.

Μετά την κατάληψη όλων των πρωτευουσών του περσικού κράτους, το νέο πάθος του Αλεξάνδρου ήταν να συλλάβει τον Δαρείο. Άρχισε λοιπόν να βαδίζει με φρενήρη ρυθμό για να προλάβει τον Πέρση βασιλιά, ο οποίος προπορευόταν κατά μέρες. Κατευθύνονταν και οι δύο βορειοανατολικά, προς τα νοτιοανατολικά της Κασπίας θάλασσας, κοντά στην Τεχεράνη. Εξ αιτίας της ταχείας κινήσεως του στρατού, οι άνδρες του Αλεξάνδρου δυσκολεύονταν να ακολουθήσουν και τα ζώα ψόφαγαν από την κούραση. Οι στρατιώτες άρχισαν να λιποτακτούν και, τελικά, ο Αλέξανδρος αποφάσισε να μείνει πέντε μέρες για ανάπαυση στις Ράγες (Rey, 10 χλμ. νοτίως της Τεχεράνης). Κατόπιν, άρχισε να προχωρεί αργά αλλά ένας βαβυλώνιος ευγενής τον ειδοποίησε ότι οι σατράπες είχαν συλλάβει τον Δαρείο. Τότε ο Αλέξανδρος με τους Εταίρους, τους ανιχνευτές ιππείς και ελαφρά οπλισμένους πεζούς άφησε τον στρατό του να πορεύεται αργά ανατολικά και άρχισε ένα νέο τρεχαλητό να προλάβει να μην σκοτώσουν τον Δαρείο, χωρίς όμως και να γνωρίζουμε ακριβώς τι ήθελε να τον κάνει ο ίδιος.[462]

Καθ' οδόν, ο Αλέξανδρος έμαθε ότι ένας από τους σατράπες, ο Βήσσος, ο οποίος ήταν συγγενής του Μέγα Βασιλέα,[463] είχε ανακηρυχθεί βασιλιάς ως Αρταξέρξης Δ' και έσερνε δέσμιο μαζί του τον Δαρείο. Τώρα, άρχισε μια νέα φρενήρη πορεία να προλάβει τον Βήσσο. Τελικά, κατάφερε να τον πλησιάσει σε απόσταση πορείας μιας ημέρας. Αμέσως επέλεξε ορισμένους ιππείς και, ακολουθώντας συντομότερο δρόμο που του υπέδειξαν οι ντόπιοι αλλά ταξιδεύοντας και ολόκληρη την

[460] Wilcken, p.147. Εάν τελικά δεχθούμε ότι χρησιμοποιούσε τους Έλληνες συμμάχους στρατιώτες ως ομήρους.

[461] Αρριανός, *Ανάβασις*, Δ.28.4.

[462] Δες τις λεπτομέρειες σε Curtius, 5.8-12. Η σύλληψη του Δαρείου από τους σατράπες πιθανότατα οφείλεται και σε παλιά κρυφή επιθυμία τους να δημιουργήσουν ανεξάρτητο κράτος στην Βακτριανή. Ίσως αυτήν ακριβώς την ενέργεια προσπαθούσε να αποτρέψει ο Αλέξανδρος κυνηγώντας τον Βήσσο (δες Τσιμπουκίδης και Γκαφούροφ, σ. 331-332 & 337-340).

[463] Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.21.5 & Γ.30.4.

νύχτα, κατάφερε τα χαράματα να δει από μακριά τον Βήσσο και την συνοδεία του κοντά στην σημερινή ιρανική πόλη Νταμγάν (Damghan, ανατολικά της Τεχεράνης), νότια της Κασπίας Θάλασσας. Εκείνοι, μόλις τον αντελήφθησαν, σκόρπισαν, εγκαταλείποντας τις άμαξες που είχαν. Σε μία από αυτές είχαν εγκαταλείψει τον Δαρείο δεμένο και τραυματισμένο από τα ακόντια με τα οποία τον είχαν χτυπήσει για να μην πέσει στα χέρια των Μακεδόνων ζωντανός και χρησιμοποιηθεί ως όμηρος. Ο Αλέξανδρος έψαχνε σαν τρελός τις άμαξες, μία-μία, ελπίζοντας να βρει τον τελευταίο Πέρση βασιλιά ζωντανό, αλλά μέσα στην σύγχυση πρέπει είτε να προσπέρασε αυτή που ήταν ο Δαρείος ή αυτή στην οποία ήταν ο βασιλιάς είχε παρασυρθεί από τα ζώα που την έσερναν μακριά από τις άλλες. Στο τέλος, η άμαξα βρέθηκε τυχαία από έναν Μακεδόνα, αλλά εν τω μεταξύ ο Δαρείος είχε υποκύψει στα τραύματά του και στις κακουχίες και όταν πλέον ο Αλέξανδρος και η συνοδεία του τον βρήκαν ήταν αργά. Ο Αλέξανδρος τον σκέπασε με την πορφυρή χλαμύδα του και έδωσε εντολή να αποσταλεί το σώμα του στην Περσέπολη και να ταφεί κοντά στους άλλους Πέρσες βασιλιάδες. Πήρε όμως το δαχτυλίδι του για να σφραγίζει τα διατάγματα που αφορούσαν την Ασία.[464] Ο βίαιος θάνατος του Δαρείου Γ' το καλοκαίρι του 330 π.Χ. έκλεισε οριστικά τον κύκλο των Περσών βασιλέων της Αρχαίας Εγγύς Ανατολής. Διάδοχος στον θρόνο των Αχαιμενιδών ήταν πλέον ο Αλέξανδρος.

Ο "Ηγεμών" γίνεται "Μέγας Βασιλεύς"

Μετά από την πλήρη εξουδετέρωση του Μεγάλου Βασιλέως, η εκστρατεία του Αλεξάνδρου στην Ανατολή δεν είχε πλέον δικαιολογία για να συνεχισθεί. Οι Πέρσες είχαν ηττηθεί, ο Δαρείος είχε πεθάνει και ο Αλέξανδρος ήταν ο μοναδικός κύριος της περσικής αυτοκρατορίας. Ήταν όμως ακόμη φανερό πως ο Αλέξανδρος έπρεπε πλέον να εδραιώσει την εξουσία του ως κοσμοκράτορας και δεν είχε κανένα νόημα να ξαναγυρίσει στην Ελλάδα. Αντιθέτως, θα μπορούσε ίσως να επιδιώξει, τουλάχιστον στο πολιτικό επίπεδο, συμβιβασμό και συνύπαρξη του Ελληνικού με τον Αιγυπτιακό και με τον Περσικό Πολιτισμό, ιδίως εάν σκεφθεί κανείς ότι ο τελευταίος έφερε μαζί του όλη την Ασσυρο-Βαβυλωνιακή παράδοση. Σκοπός της πράξεως αυτής θα ήταν η αρμονική συμβίωση τουλάχιστον των μεγάλων λαών της Εποχής υπό μία και ελληνική αρχή. Βέβαια, η ιδέα αυτή του κοσμοκράτορα Αλεξάνδρου δεν συμβιβαζόταν για τους υπόλοιπους Έλληνες με την ιδέα των Ελληνικών Πόλεων που ζητούσαν βοήθεια από τον Μέγα Βασιλέα. Ίσως γι' αυτόν τον λόγο δεν καταλάβαιναν την τακτική συμφιλιώσεων και χρησιμοποιήσεως ντόπιων στην διοίκηση που είχε εφαρμόσει ο Μακεδόνας βασιλιάς.

Η απόπειρα ειρηνικής συνυπάρξεως Ελλήνων και Περσών στην αυλή του Αλεξάνδρου, αυτό που ονομάσθηκε "σύντηξη" (Verschmelzungspolitik),[465] δημιούργησε τελικά ανυπέρβλητα προβλήματα. Ένα από τα άλυτα ζητήματα ήταν η διαφορά νοοτροπίας μεταξύ Ελλήνων και Περσών. Ο Αλέξανδρος χρησιμοποίησε αρκετούς Πέρσες διοικητές αλλά και εκ των πραγμάτων η πολιτική προσεγγίσεως των Περσών έφερε αρκετούς απ' αυτούς στην αυλή του, όπως τον Οξυάρθη, αδελφό του Δαρείου.[466] Οι Έλληνες είχαν συνηθίσει να θεωρούν τον αρχηγό τους, τον Αλέξανδρο στην προκειμένη περίπτωση, ως έναν συμμαχητή και έτσι στα συμβούλια που γίνονταν εξέφραζαν τις διαφωνίες τους χωρίς φόβο ή υστεροβουλία. Οι Πέρσες, όμως, ήταν συνηθισμένοι να θεωρούν τον Μέγα Βασιλέα ως κύριο, του οποίου ο λόγος ήταν διαταγή και συνεπώς η δουλικότητα και η κολα-

---

[464] Curtius, 5.13.19-25 & 6.6.6 – Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XLIII (690). Ο Ιουστίνος (Justinus), XI.XV.5-13, περιγράφει με μελοδραματικό τρόπο τον θάνατο του Δαρείου και τα τελευταία του λόγια, που μετέφερε στον Αλέξανδρο ένας Πέρσης.

[465] "policy of fusion" (πολιτική συντήξεως), στην αγγλική έκδοση του βιβλίου του Wilken, p. 248.

[466] Curtius, 6.2.11.

κεία δεν έλειπαν από την Περσική Αυλή. Η αδυναμία προσαρμογής στην νέα κατάσταση δεν άφησε περιθώρια συνεργασίας ανάμεσα στους Έλληνες και στους Πέρσες, αλλά αντιθέτως πυροδότησε ένα κλίμα καχυποψίας κυρίως εναντίον του Αλεξάνδρου ότι ασιοτροπούσε.

Η καχυποψία αυτή εντάθηκε όταν έγινε γνωστή η νέα συντροφιά του Αλεξάνδρου. Την εποχή αυτή, δόθηκε ως δώρο στον Μακεδόνα ο Βαγώας, ένας νέος ευνούχος εξαιρετικής ομορφιάς, που ήταν εραστής του Δαρείου και έγινε και του Αλεξάνδρου. Η ιστορία του Βαγώα υπονοεί ότι εάν ο Αλέξανδρος δεν είχε αποκλειστικά ομοφυλοφιλικές σχέσεις ή τάσεις ήταν τουλάχιστον αμφιφυλόφιλος, χωρίς να υπάρχουν βέβαια επαρκή ιστορικά στοιχεία για να τεκμηριωθεί ή να απορριφθεί μια τέτοια άποψη. Άλλωστε, μέσα στα πλαίσια της ερωτικής ζωής του Αλεξάνδρου κινείται και ο μύθος της συναντήσεώς του με τις Αμαζόνες, που κατά πάσα πιθανότητα είναι μέρος της αλεξανδρινής μυθολογίας και τίποτα άλλο.[467] Μπορεί να υποθέσει όμως κανείς ότι ο Βαγώας υπήρξε το μέσο δια του οποίου ο Αλέξανδρος προσέγγισε περισσότερο τις συνήθειες της περσικής αυλής.

Κυνηγώντας τον Βήσσο (330-328 π.Χ.)

Στο στρατιωτικό επίπεδο, μετά τον θάνατο του Δαρείου, ο Αλέξανδρος παρουσιάσθηκε ως νόμιμος διάδοχος των Αχαιμενιδών και συνεπώς η συνέχιση της εκστρατείας έπρεπε να αλλάξει χαρακτήρα και να γίνει επιβολή της νόμιμης εξουσίας του νέου Μεγάλου Βασιλέως στους παρανομούντες πλέον ξεσηκωμένους σατράπες. Ο θάνατος του Δαρείου θεωρήθηκε ουσιαστικά δολοφονία για την οποία οι υπαίτιοι έπρεπε να τιμωρηθούν. Επιπλέον, ο Αλέξανδρος περιέβαλε με εμπιστοσύνη και τιμές όσους είχαν μείνει πιστοί στον Δαρείο, προσπαθώντας να επιβεβαιώσει την θέση του ως νόμιμου διαδόχου. Οι παρανομούντες και οι επαναστάτες, όπως ο Βήσσος, έπρεπε να συλληφθούν και να τιμωρηθούν. Ήδη υπήρχαν πληροφορίες ότι ο Βήσσος συγκέντρωνε στρατό στα ανατολικά. Πρωταρχικός σκοπός του Αλεξάνδρου, συνεπώς, ήταν να βρει τον Βήσσο. Στην πραγματικότητα, όμως, το κυρίως στρατιωτικό του σχέδιό πρέπει να περιλάμβανε την κατάκτηση του γνωστού του κόσμου, με πρώτη φάση την συνέχιση της εκστρατείας στις ανατολικές επαρχίες της Αυτοκρατορίας. Με άλλα λόγια, απαλλαγμένος από τον ρόλο του εντεταλμένου Ηγεμόνα των Ελλήνων και πλέον ως Μέγας Βασιλεύς, ετοιμαζόταν για μια εκστρατεία με την οποία θα υπέτασσε όλες τις ανατολικές επαρχίες της Περσικής Αυτοκρατορίας, δηλαδή την Αρεία, την Δραγγιανή, την Βακτρία, την Σογδιανή, την Αραχωσία, την Γεδρωσία και την Καρμανία.[468] Τελικά, για να υποτάξει τις ανατολικές επαρχίες χρειάσθηκε ίσο χρόνο με αυτόν που απαιτήθηκε για να διασχίσει ολόκληρη την απόσταση από την Μικρά Ασία μέχρι την Κασπία Θάλασσα, τόσο δύσκολες αποδείχθηκαν οι επιχειρήσεις.

Για τρία περίπου χρόνια, από το καλοκαίρι του 330 μέχρι την άνοιξη του 327 π.Χ., ο Αλέξανδρος προσπαθούσε να υποτάξει τους ανατολικούς λαούς της Περσικής Αυτοκρατορίας. Ο χρόνος που απαιτήθηκε δείχνει τις τρομερές δυσκολίες που συνάντησε. Η μεγαλύτερη ήταν ο νέος τρόπος πολέμου που έπρεπε να διεξαγάγει. Μέχρι τώρα, πολεμούσε σε τακτικές μάχες εναντίον τακτικού στρατού και τον νικούσε. Τώρα, όμως, είχε να αντιμετωπίσει σκληροτράχηλους αντιπάλους, που πολεμούσαν στα εδάφη τους χρησιμοποιώντας ανταρτοπόλεμο και διαθέτοντας ικανότατους αρχηγούς. Ο Αλέξανδρος μπορεί να ξεκίνησε απροετοίμαστος για την νέα εκστρατεία, αλλά σύντομα επιχείρησε αναδιάρθρωση του στρατού του, με κύριο σκοπό την αύξηση της ευελιξίας του και της ταχύτητας μετακινήσεώς του. Οι μεταρρυθμίσεις υπήρξαν σταδιακές και προσαρμοσμένες στις

---

[467] Curtius, 6.5.23-32 και Διόδ. XVII.77 και Πλούταρχος, *Ηθικά*, "Αποφθέγματα Βασιλέων και Στρατηγών", 179E. Συζήτηση σε O'Brien, pp. 56-59 και Fox., p. 276 και Tarn, 2:319-329, ο οποίος υποθέτει ότι οι Αμαζόνες ήταν νεαρά κορίτσια της περσικής αυλής.

[468] Αρριανός, *Ανάβασις*, Δ.15.3-6. Δες χάρτη σε ΙΕΕ, 4:212-213.

νέες συνθήκες των πολεμικών επιχειρήσεων.[469] Επίσης, κατά την διάρκεια της νέας εκστρατείας, ο Αλέξανδρος ίδρυσε μια σειρά από νέες πόλεις-φρούρια (Αλεξάνδρειες) για να τις χρησιμοποιήσει ως συνδετικούς κρίκους επικοινωνίας και στρατιωτικούς σταθμούς στις αχανείς ασιατικές εκτάσεις που κατέκτησε.

Ο Αλέξανδρος ξεκίνησε την κατάκτηση της ανατολικής περσικής αυτοκρατορίας από την Υρκανία, στις νοτιοανατολικές όχθες της Κασπίας Θάλασσας, στην οποία έφθασε προερχόμενος από τα Εκβάτανα. Ο Μακεδόνας βασιλιάς μίλησε στον στρατό και εξήγησε ότι η νέα εκστρατεία ανατολικά ήταν απαραίτητη για την εδραίωση της κυριαρχίας τους στην καταρρέουσα περσική αυτοκρατορία. Η προσωπική γοητεία που ασκούσε στους άνδρες του αλλά και τα 12.000 ή 13.000 τάλαντα (περ. 320.000 κιλά, AMCD) που τους μοίρασε ως ανταμοιβή για την μέχρι τότε αφοσίωσή τους ήταν αρκετά για να τον ακολουθήσουν πρόθυμα αξιωματικοί και στρατιώτες μαζί με τους μισθοφόρος.[470] Επιπλέον, στην αρχή της εκστρατείας για την κατάκτηση της Υκρανίας, επιδίωξε και επέτυχε την άνευ όρων παράδοση των Ελλήνων μισθοφόρων του στρατού του Δαρείου, που είχαν καταφύγει στην περιοχή. Στο στρατόπεδό του έφθασαν 1.500 άνδρες,[471] από τους οποίους ενέταξε υποχρεωτικά στον δικό του στρατό όσους δεν προέρχονταν από Μικρασιατικές Πόλεις που προηγουμένως βρίσκονταν στην κυριαρχία των Περσών ή είχαν καταταγεί πριν την συνομολόγηση της Συμμαχίας της Κορίνθου. Με άλλα λόγια, όσοι δεν είχαν συνειδητά ενταχθεί στον στρατό του Δαρείου για να πολεμήσουν τους Μακεδόνες μπορούσαν τώρα να πολεμήσουν με τον στρατό του Αλεξάνδρου.

Ενώ ο στρατός αναπαυόταν, ήρθε η πληροφορία ότι ο φυγάς Βήσσος είχε αυτοανακηρυχθεί βασιλιάς. Ίσως αυτή η πληροφορία είχε επικοινωνηθεί νωρίτερα στον Αλέξανδρο τον ίδιο αλλά τώρα έγινε ευρέως γνωστή ή φρόντισε να την διαδώσει επίτηδες ο ίδιος ο βασιλιάς. Αμέσως, ο Αλέξανδρος διέταξε τους στρατιώτες να κάψουν οτιδήποτε από τα πράγματα που μετέφεραν θα δυσκόλευε την ταχεία προέλασή τους, ακόμη και εάν επρόκειτο για πολύτιμα λάφυρα ή προσωπικές τους αποσκευές. Εκ παραλλήλου, ο στρατός του ενισχύθηκε με περισσότερους από 6.500 άνδρες, εθελοντές και μισθοφόρους,[472] και οι Μακεδόνες κινήθηκαν ταχύτατα ανατολικά διεισδύοντας στην Αρεία. Ο βασιλιάς έμαθε, όμως, ότι λαοί είχαν εξεγερθεί εναντίον του στον Νότο και αποφάσισε να εξασφαλίσει τα νώτα του πριν κυνηγήσει τον Βήσσο ανατολικά. Το φθινόπωρο του 330 π.Χ., λοιπόν, εισέβαλε στην Δραγγιανή και άρχισε τις επιχειρήσεις εναντίον των ντόπιων. Στην Δραγγιανή αποκαλύφθηκε και η υποτιθέμενη συνωμοσία του Φιλώτα, αρχηγού του ιππικού, εναντίον του Αλεξάνδρου. Η όλη υπόθεση κατέληξε στην δίκη και θανατική καταδίκη του παιδικού φίλου του Μακεδόνα βασιλιά και στην δολοφονία του πατέρα του Φιλώτα και απόμαχου πλέον στρατηγού Παρμενίωνα. Αμέσως μετά την λήξη του συμβάντος, το σώμα που διοικούσε ο Φιλώτας διαιρέθηκε σε δύο τμήματα, έτσι ώστε να μην υπάρξει πλέον ένας ισχυρός αρχηγός των Εταίρων. Παράλληλα, ο στρατός ενισχύθηκε και με τους στρατιώτες του Παρμενίωνα, δηλαδή 6.000 Μακεδόνες, 200 Εταίρους και 5.000 Έλληνες με 600 ιππείς, και ανήλθε στους 40.000 άνδρες περίπου.[473]

Μετά την κατάκτηση της Δραγγιανής ο Αλέξανδρος κινήθηκε πάλι ανατολικά εισβάλλοντας κατά την διάρκεια του χειμώνα στην ορεινή Αραχωσία και σε περιοχές καλυμμένες με χιόνι, όπου η εξεύρεση τροφής για τον στρατό ήταν σχεδόν αδύνατη. Ο στρατός υπέφερε από "έλλειψη προμηθειών, κρύο, κούραση, απελπισία". Πολλοί άνδρες εγκατέλειψαν την πορεία διότι αρρώστησαν εξ αιτίας του ψύχους ή των κρυοπαγημάτων και πάρα πολλοί έπαθαν προσωρινή τύφλωση από τα

[469] Όλες οι λεπτομέρειες στον Wilcken, pp. 154-156.

[470] Πρβλ. Curtius, 6.2.10-6.3 και Διόδ. XVII.74.5 & 77.

[471] Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.23.9 και Curtius, 6.5.10.

[472] 500 ιππείς από την Ελλάδα, 3.000 από την Ιλλυρία, 130 Θεσσαλοί ιππείς, 2.600 ξένοι πεζοί και 300 ιππείς από την Λυδία κατά τον Κούρτιο (Curtius, 6.6.35).

[473] Curtius, 7.3.4 και Fox, p. 292.

χιόνια.[474] Αφού διήλθε από αυτά τα αφιλόξενα εδάφη ο Αλέξανδρος ίδρυσε την Αλεξάνδρεια επί του Ινδικού Καυκάσου ή εν Παραπαμισάδαις Αλεξάνδρεια (κοντά στην σημερινή πόλη Charikar του Αφγανιστάν, βόρεια της Καμπούλ). Η πόλη κατείχε σημαντική στρατηγική θέση στην περιοχή και εποικίσθηκε από 7.000 ηλικιωμένους Μακεδόνες και άλλους στρατιώτες του καθώς και πλήθος γυναικόπαιδα που ακολουθούσαν τον στρατό. Η ίδρυση αυτής της πόλεως αλλά και των άλλων Αλεξανδρειών στην Ασία πρέπει να είχε ως κύριο σκοπό την δημιουργία διοικητικών και στρατιωτικών κέντρων για τον καλύτερο έλεγχο των κατακτημένων περιοχών. Βέβαια, κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι υπήρξαν και το όχημα με το οποίο διαδόθηκε ο ελληνικός πολιτισμός στην Ασία.[475]

Ο βασιλιάς ενημερώθηκε επίσης και για τις κινήσεις του Βήσσου, ο οποίος είχε συγκεντρώσει 7.000 στρατιώτες[476] λίγο βορειότερα από την νέα Αλεξάνδρεια και είχε επιδοθεί σε ερήμωση της περιοχής που κατείχε, για να κάνει τον επισιτισμό του στρατού του Αλεξάνδρου αδύνατο. Για να πλησιάσει τον Βήσσο, ο Αλέξανδρος έπρεπε πρώτα να διαβεί μια από τις εξαιρετικά δύσβατες διαβάσεις του Ινδικού Καυκάσου (Ινδό-Κους), το πέρασμα της οποίας δεν μπορεί παρά να χαρακτηρισθεί ως επική επιχείρηση. Διάλεξε την διάβαση που σήμερα ονομάζεται Χαουάκ (Khawak) και είναι η ανατολικότερη αλλά και η δυσκολότερη. Βρίσκεται σε μεγάλο υψόμετρο και είναι χιονοσκεπής. Οι Μακεδόνες και οι άλλοι συστρατιώτες τους αναγκάσθηκαν να φάνε σίλφιο[477] και ποταμίσια ψάρια, ενώ αργότερα έσφαξαν και έφαγαν τα υποζύγιά τους για να συντηρηθούν. Ο Βήσσος, που βρισκόταν νοτιοδυτικά της διαβάσεως που πέρασε ο Αλέξανδρος, μαθαίνοντας έκπληκτος ότι ο Αλέξανδρος πέρασε την Χαουάκ και μπορούσε να τον περικυκλώσει, άρχισε να οπισθοχωρεί. Έτσι, ο Αλέξανδρος κατέλαβε ανενόχλητος την Βακτρία και, πριν συνεχίσει την καταδίωξη του Βήσσου, έδωσε εντολή να επιστρέψουν στις εστίες τους όσοι από τους Θεσσαλούς είχαν παραμείνει ως εθελοντές αλλά και 900 απόμαχοι Μακεδόνες που αμείφθηκαν με χρήματα. Εικάζεται ότι η αποπομπή των Μακεδόνων απομάχων μπορεί να οφείλεται και στο γεγονός ότι εξέφρασαν την δυσαρέσκειά τους για τις κακουχίες που είχαν υποστεί.[478]

Ο Αλέξανδρος και ο υπόλοιπος στρατός προχώρησαν βορειότερα διασχίζοντας περίπου 74 χλμ. άνυδρης στέπας,[479] που έκανε τους στρατιώτες να υποφέρουν εξ αιτίας της ελλείψεως νερού αλλά και λόγω των υψηλών θερμοκρασιών. Μάλιστα, το πολύ νερό που ήπιαν απότομα φθάνοντας στον Ώξο ποταμό (Amu-Darya) επέφερε άλλες μεγάλες απώλειες, κυρίως από πνιγμό.[480] Ο Ώξος στο σημείο που έφθασαν, είτε στο σημερινό Κιλίφ (Kelif) είτε στο Τερμέζ (Termez), στα σύνορα Αφγανιστάν και Ουζμπεκιστάν, δεν ήταν διαβατός ενώ ο Βήσσος είχε καταστρέψει πλοία αλλά και οτιδήποτε θα μπορούσε να βοηθήσει στην διέλευση του ποταμού. Ακόμη χειρότερα, στην περιοχή δεν υπήρχαν δένδρα για να κατασκευασθούν σχεδίες ή πλοιάρια. Ο Αλέξανδρος εφήρμοσε μια παλιά του τακτική. Διέταξε τους άνδρες του να ράψουν τα δέρματα που χρησιμοποιούσαν ως σκηνές με τέτοιο τρόπο ώστε το εσωτερικό τους να γίνει απολύτως υδατοστεγές και να τα γεμίσουν με χόρ-

[474] Βαριά επιπεφυκίτιδα ή κερατίτιδα, εξ αιτίας των αντανακλάσεων του φωτός στα χιόνια, που συνήθως διαρκεί μόνο λίγες ημέρες.

[475] Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.28 και Curtius, 7.3.23 και Διόδ. XVII.82-83, ο οποίος γράφει για 7.000 βαρβάρους εποίκους. Πρβλ Hamilton, p. 160 και ΙΕΕ, 4:140. Ο Πλούταρχος, *Ηθικά*, "ΠΑΤΑ", 328Ε, αναφέρει ότι ο Αλέξανδρος ίδρυσε στην Ασία πάνω από 70 πόλεις. Λίγες απ' αυτές έχουν σήμερα ανακαλυφθεί και ανασκαφεί, πράγμα που κάνει τους Τσιμπουκίδη και Γκαφούροφ, σ. 552-558, να πιστεύουν ότι ο συνολικός τους αριθμός ήταν πολύ μικρότερος.

[476] Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.28.8.

[477] Το Σίλφιο ή Silphium επιστημονικά είναι μία πόα (φυτό) η οποία καλλιεργούνταν στους αρχαίους χρόνους στην Ασία, όπως αναφέρεται και από τον Στράβωνα, XI.12.7 (C.525), και χρησιμοποιούνταν ως καρύκευμα και τροφή για ζώα.

[478] Curtius, 7.5.27 και Αρριανός, *Αναβασις*, Γ.29.5. Ο Green, p. 353, πιθανολογεί ότι αιτία της εντολής για την αποχώρηση Μακεδόνων ήταν αποτέλεσμα επαναστάσεως στον στρατό.

[479] 400 στάδια γράφει ο Curtius (7.5.2).

[480] Curtius, 7.5.15. Οι δυσκολίες διασχίσεως της περιοχής επιβεβαιώθηκαν και από τον ρωσικό στρατό στο τέλος του 19ου μ.Χ. αιώνα (δες Τσιμπουκίδης & Γκαφούροφ, σ. 396).

το. Έτσι ο κάθε στρατιώτης είχε ένα πλωτό βοήθημα για να περάσει το ποτάμι, όπως ακριβώς είχε γίνει και στην διάβαση του Δούναβη (δες παραπάνω).[481]

Μετά την διέλευση του Ώξου, ο Αλέξανδρος και ο στρατός του έφθασαν σε μια μικρή πόλη που κατοικούνταν από τους Βραγχίδες, γένος ιερέων από το ιερό του Απόλλωνα των Διδύμων στην Μίλητο. Κατά την παράδοση, οι πρόγονοί τους είχαν εγκατασταθεί εκεί από τον Ξέρξη επειδή είχαν συλήσει για χάρη του το ιερό στο οποίο υπηρετούσαν. Ο Αλέξανδρος αποφάσισε να εξολοθρεύσει όλους τους κατοίκους με το σκεπτικό ότι ήταν όλοι απόγονοι των ιερόσυλων. Σήμερα, δεν είμαστε σε θέση να βεβαιώσουμε ή να απορρίψουμε την εγκυρότητα της πληροφορίας που μας μεταδίδουν οι αρχαίες πηγές, αλλά κατά πάσα πιθανότητα η διήγηση της σφαγής των Βραγχιδών δεν είναι τίποτα παραπάνω από μυθιστορηματική αφήγηση μεροληπτικών ιστοριογράφων.[482]

Ο Αλέξανδρος συνέχισε την πορεία του βορειοδυτικά και εισέβαλε στην Σογδιανή, αλλά πληροφορήθηκε ότι οι συνεργάτες του Βήσσου, μετά την αποτυχία του να προβλέψει την σωστή διάβαση που θα διάλεγε ο Αλέξανδρος στον Ινδικό Καύκασο αλλά και την ταχύτητα με την οποία πέρασε τον Ώξο, τον είχαν συλλάβει και ήταν πρόθυμοι να τον παραδώσουν στους Μακεδόνες. Αμέσως, ο Αλέξανδρος ανέθεσε στον Πτολεμαίο, γιο του Λάγου, να κινηθεί με ισχυρή δύναμη και με μεγάλη ταχύτητα εμπρός για να παραλάβει τον Βήσσο. Εκείνος, τον βρήκε υπό περιορισμό σε μια μικρή οχυρή κώμη και τον συνέλαβε. Τον έφερε γυμνό και αλυσοδεμένο από τον λαιμό στον Αλέξανδρο και εκείνος διέταξε να βασανισθεί και να δικασθεί για τον φόνο του Δαρείου.[483] Η απόφαση αυτή ήταν προφανώς μια πράξη εντυπωσιασμού προς τους Πέρσες ευγενείς που είχαν μείνει πιστοί στον τελευταίο Πέρση Μέγα Βασιλέα. Ο Βήσσος, τελικά, εκτελέσθηκε δημόσια στα Εκβάτανα μπροστά στους Μήδους και Πέρσες ευγενείς.

Οι Ιπτάμενοι Στρατιώτες στην Σογδιανή Πέτρα

Ο Αλέξανδρος συνέχισε την πορεία του στην Σογδιανή. Σε μια μάχη με ντόπιους τραυματίσθηκε αρκετά σοβαρά στην κνήμη από εχθρικό βέλος,[484] ενώ σε κάποια άλλη μια πέτρα τον κτύπησε στο κεφάλι και στον λαιμό.[485] Παρά την σημαντική αντίσταση που βρήκε στην Σογδιανή, ο Αλέξανδρος έφθασε στις όχθες του Ιαξάρτη ποταμού (Sur-Darya), φυσικό όριο της ανατολικής περσικής αυτοκρατορίας, όπου αποφάσισε να οικοδομήσει μια ακόμη Αλεξάνδρεια, την ονομαζόμενη Εσχάτη. Έλληνες εθελοντές και φιλικοί ή αιχμάλωτοι βάρβαροι ορίσθηκαν να εποικήσουν την νέα οχυρή πόλη, που σήμερα τοποθετείται στην Χοτζέντ (Khojend) ή Λενιναμπάντ του βόρειου Τατζικιστάν. Αμέσως μετά, παρ' ότι το τραύμα του δεν είχε αποθεραπευθεί, αποφάσισε να διαβεί τον ποταμό Ιαξάρτη και να πλήξει τους Σκύθες που τον απειλούσαν. Παρ' ότι η νίκη του ήταν τρανή, ο Αλέξανδρος και οι στρατιώτες του ήπιαν μολυσμένο νερό και άρχισαν να υποφέρουν από δυσεντερία βαριάς μορφής, πράγμα που απέτρεψε την πλήρη εξόντωση των Σκυθικών φυλών που τα είχαν βάλει με τους Μακεδόνες. Οι Σκύθες ζήτησαν τελικά διαπραγματεύσεις για την παύση του πο-

---

[481] Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.29.4.

[482] Curtius, 7.5.28-35 και Πλούταρχος, *Ηθικά*, "Περί των υπό του θεού Βραδέως Τιμωρουμένων", 557B και Στράβων, XI.11.4 (C.518). Ο Ηρόδοτος (VI.18-20) ισχυρίζεται ότι η καταστροφή του ναού του Απόλλωνα έγινε έξι χρόνια μετά την Ιωνική Επανάσταση και όσοι Μιλήσιοι επέζησαν εγκαταστάθηκαν από τον Δαρείο Α' στις εκβολές του Τίγρη ποταμού στον Περσικό Κόλπο, όπου η εγκατάσταση έχει επιβεβαιωθεί αρχαιολογικά. Δες ΙΕΕ, 4:150 και Tarn, 2:272-275. Ο Hammond, *The Genius of Alexander*, ch. XIII.2 πιστεύει ότι όντως ο Αλέξανδρος εξολόθρευσε τους Βραγχίδες.

[483] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.30.3-5 & κριτική στο Δ.7.4 και Curtius, 7.5.36-43 & 7.10.10.

[484] Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.30.11.

[485] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Δ.3.3 και Curtius, 7.6.22.

λέμου, πράγμα που επιθυμούσε και ο Αλέξανδρος γιατί στην Σογδιανή η επανάσταση των ντόπιων δεν είχε πνιγεί.[486]

Επιστρέφοντας στην Σογδιανή το 329/8 π.Χ., ο στρατός ενισχύθηκε με 22.000 στρατιώτες[487] και συνέχισε τις επιχειρήσεις φθάνοντας στον Ώξο ποταμό. Οι στρατιώτες ήταν πολύ διψασμένοι, αλλά το νερό του ποταμού ήταν βρώμικο για να πιουν και έτσι προσπάθησαν να ανοίξουν πηγάδια για να βρουν πόσιμο νερό. Κάποιος Μακεδόνας "ἀνεκάλυψε πηγὴν ὑγροῦ, λιπαροῦ καὶ πυμελώδους· [παχύρευστου] ἀπαντλουμένου δὲ τοῦ πρώτου καθαρὸν ἀνέβλυζεν ἤδη καὶ διαυγὲς ἔλαιον, οὔτε ὀσμῇ δοκοῦν οὔτε γεύσει ἐλαίου διαφέρειν, στιλπνότητά τε καὶ λιπαρότητα παντάπασαν ἀπαράλλακτον, και ταῦτα τῆς χώρας μηδὲ ἐλαίας φερούσης."[488] Οι Μακεδόνες, που παραξενεύτηκαν, διότι ενώ δεν υπήρχαν δέντρα ελιάς στην περιοχή από την γη "ανάβλυζε λάδι", ήταν οι πρώτοι Ευρωπαίοι που ανακάλυψαν πετρέλαιο στην Ασία.

Ο Αλέξανδρος συνέχισε να μάχεται εναντίον των επαναστατών και των μη υποταγμένων σκυθικών φύλων. Το τελευταίο τους οχυρό ήταν η Σογδιανή Πέτρα, στα σύνορα Ουζμπεκιστάν, Αφγανιστάν και Τατζικιστάν,[489] όπου σε εξαιρετικά δύσβατο ορεινό σημείο είχαν οχυρωθεί πολλοί Σόγδιοι επαναστάτες υπό τον τοπικό άρχοντα Οξυάρτη. Όταν ο Αλέξανδρος τους ζήτησε να παραδοθούν, εκείνοι του διαμήνυσαν ότι θα έπρεπε να βρει στρατιώτες με φτερά για να καταλάβει το οχυρό που προφυλασσόταν γύρω-γύρω από εξαιρετικά απότομους και, μάλιστα, χιονισμένους βράχους. Ο Αλέξανδρος, όμως, υποσχόμενος μεγάλα χρηματικά ποσά, έπεισε περίπου 300 στρατιώτες που είχαν και κάποια πείρα σε αναρριχήσεις να επιχειρήσουν να πλησιάσουν το οχυρό. Πράγματι, με την βοήθεια μικρών σιδερένιων πασσάλων κατόρθωσαν μέσα στην νύχτα να αναρριχηθούν από την πιο απότομη και γι' αυτό λιγότερο φυλασσόμενη πλευρά και να καταλάβουν την κορυφή του υψώματος επάνω από το οχυρό, αν και είχαν περισσότερες από τριάντα απώλειες ανδρών που έπεσαν κατά την ανάβαση. Το πρωί, ο Αλέξανδρος διαμήνυσε στους πολιορκούμενους ότι είχε βρει "πτηνούς ανθρώπους". Οι Ασιάτες έκπληκτοι από το κατόρθωμα και μη γνωρίζοντας τον ακριβή αριθμό των Μακεδόνων που είχαν αναρριχηθεί, έσπευσαν να παραδοθούν. Ανάμεσα στους αιχμαλώτους, ο Αλέξανδρος βρήκε και την κόρη του Οξυάρτη, την Ρωξάνη, την οποία αποφάσισε να νυμφευθεί.[490]

Αμέσως μετά την επιτυχία του στην Σογδιανή Πέτρα ο Αλέξανδρος κατέλαβε ένα οχυρό που υπερασπιζόταν από τον Χοριήνη.[491] Ο επικεφαλής των στρατιωτών, με την μεσολάβηση του Οξυάρτη, τελικά παραδόθηκε, αλλά ο Αλέξανδρος του επέτρεψε να διατηρήσει την διοίκηση των γύρω περιοχών που κατείχε. Τον Αύγουστο του 327 π.Χ., στο ίδιο οχυρό, ο Αλέξανδρος τέλεσε τους γάμους του με την Ρωξάνη αποσκοπώντας σε υψηλούς πολιτικούς στόχους. Ήθελε να δείξει ότι τιμούσε τους κατακτημένους λαούς αλλά και να γίνει το παράδειγμα της ειρηνικής συμβιώσεως των Ελλήνων με τους ντόπιους υποταγμένους λαούς. Η απόφαση του Αλεξάνδρου είχε μεγάλη πολιτική σημασία διότι παρουσιάσθηκε σαν μια χειρονομία συμφιλιώσεως των Μακεδόνων με τους Πέρσες εχθρούς τους και πρέπει να ικανοποίησε μια μεγάλη μερίδα των ντόπιων, πόσω μάλλον που ο

---

[486] Αρριανός, *Ανάβασις*, Δ.1-6 & 15.

[487] Curtius, 7.10.11-12. Στρατολογήθηκαν 4.000 πεζοί και 1.000 ιππείς μισθοφόροι, ενώ από την Λυκία ήρθαν άλλοι 4.000 μισθοφόροι πεζοί και 500 ιππείς, αλλά και 4.000 πεζοί και 500 ιππείς από την Συρία. Επίσης, από την Μακεδονία κατέφθασαν 8.000 άνδρες από τους οποίους 600 ιππείς.

[488] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", LXII (697).

[489] Μάλλον η κορυφή Baisun-tan, 6 χλμ. βορειοδυτικά του χωριού Derbent, δυτικά της πόλεως Bajsun, η οποία βρίσκεται δυτικά της Denau. Δες και χάρτη σε Droysen, 3η ελλην. έκδ., 2:505.

[490] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Δ.18-19 και Curtius, 7.11, και για μια παραλλαγή της γνωριμίας με την Ρωξάνη δες Curtius, 8.4.23-30.

[491] Η Πέτρα του Χοριήνη εντοπίζεται στην κορυφή Koh-i-nur, περίπου 60 χλμ. νοτιοανατολικά του χωριού Dušanbe και νότια του Nurek, στο νότιο Τατζικιστάν. Δες και χάρτη σε Droysen, 3η ελλην. έκδ., 2:506.

γάμος έγινε σύμφωνα με τα περσικά έθιμα. Καρπός του γάμου ήταν ένας γιος που γεννήθηκε κατά τον τελευταίο χρόνο ζωής του Αλεξάνδρου[492].

Ο γάμος του με την Ρωξάνη σήμανε και το τέλος των επιχειρήσεων του Αλεξάνδρου στην Βακτρία και στην Σογδιανή. Η εκστρατεία αυτή, που οπωσδήποτε στοίχισε πολύ σε ανθρώπινο δυναμικό, φαίνεται ότι ήταν απολύτως αναγκαία για την διασφάλιση των ανατολικών συνόρων της αυτοκρατορίας. Μάλιστα, την ίδια τακτική είχαν ακολουθήσει πριν από αυτόν και οι Πέρσες βασιλείς. Αλλά όλα αυτά, που τόσο ευφυώς διείδε και έπραξε ο Αλέξανδρος, είχαν και αρνητικά αποτελέσματα. Οι επιχειρήσεις είχαν καταβάλει τους Μακεδόνες στρατιώτες και σωματικά και ψυχικά. Ο Αλέξανδρος, όμως, μεθυσμένος από τις επιτυχίες του δεν φαίνεται να είχε κατανοήσει το πόσο είχε αποξενωθεί από τον στρατό του, ενώ εξαιτίας της πολιτικής προσεγγίσεως των άλλων λαών είχε προσκολληθεί αρκετά στους κατακτημένους. Η όλη αυτή περίεργη κατάσταση αύξησε την καχυποψία του νεαρού βασιλιά έναντι των Μακεδόνων, γεγονός που κατέληξε στις εκκαθαρίσεις στενών φίλων και συνεργατών του Αλεξάνδρου.

Οι Εκκαθαρίσεις: Φιλώτας, Κλείτος, Καλλισθένης (330-327 π.Χ.)

Ήδη από το 330 π.Χ. η κατάσταση στο στρατόπεδό του Αλεξάνδρου είχε γίνει εκρηκτική. Οι Εταίροι χρησιμοποιούσαν κάθε μέσο για να κερδίσουν την εύνοια του βασιλιά, πολλές φορές κατηγορώντας στον Μακεδόνα μονάρχη τους στενότερούς του φίλους. Την εποχή του θανάτου του Δαρείου, ο Αλέξανδρος ήθελε οπωσδήποτε να ξεχωρίσει τους εχθρούς του από τους φίλους ή τους υποτιθέμενους φίλους του και ήταν πραγματικά έτοιμος να τραβήξει τα πράγματα στα άκρα.

Η πρώτη περίπτωση που έπρεπε να ξεκαθαρισθεί ήταν αυτή του Φιλώτα. Ήδη, από την αρχή της πανελληνίου εκστρατείας και όταν ο Αλέξανδρος βρισκόταν ακόμη στην Αίγυπτο, λεγόταν ότι ο Φιλώτας πάνω στο μεθύσι του είχε αποκαλέσει τον Αλέξανδρο "μειράκιον" (επιπόλαιο νεαρούλη) και είχε πει ότι στην πραγματικότητα ο βασιλιάς όφειλε την δόξα του στον ίδιο και στον πατέρα του Παρμενίωνα.[493] Ο Αλέξανδρος δεν φαίνεται ότι έδινε μεγάλη σημασία στις φλυαρίες διαφόρων για λόγια τρίτων εναντίον του αλλά πρέπει ο Φιλώτας να κράτησε μια περισσότερο αρνητική στάση και εναντίον του Μακεδόνα βασιλιά μετά τον θάνατο του Δαρείου. Τότε ήταν που ο Αλέξανδρος παραμέρισε τον Παρμενίωνα και τον άφησε στα μετόπισθεν. Ο Παρμενίων πρέπει να αντιπροσώπευε την συντηρητική πλευρά του Μακεδονικού στρατού και ιδίως αυτούς που είχαν πολεμήσει μαζί με τον Φίλιππο. Ο Αλέξανδρος είχε ήδη αμφισβητήσει την ορθότητα των απόψεων του Παρμενίωνα αρκετές φορές μέχρι τώρα κατά την διάρκεια της εκστρατείας και τελικά αναρωτιέται κανείς μήπως ό,τι συνέβη με τον Φιλώτα είχε ως πραγματικό και τελικό στόχο τον Παρμενίωνα. Από την άλλη πλευρά, έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι οι διαφωνίες Αλεξάνδρου και Παρμενίωνα είχαν επί σκοπού τονισθεί στην χαμένη Ιστορία της εκστρατείας από τον αξιωματικό του Αλεξάνδρου, ιστορικό και κατοπινό βασιλιά της Αιγύπτου, τον Πτολεμαίο, τον οποίον χρησιμοποίησε ο Αρριανός για να γράψει την *Αλεξάνδρου Ανάβασιν*.[494] Όπως και εάν έχουν τα πράγματα, η καταλυτική στιγμή για τον Φιλώτα έφθασε το φθινόπωρο του 330 π.Χ., όταν το στράτευμα βρισκόταν στην Φράδα (πιθανόν Farah, στο δυτικό Αφγανιστάν), μεγάλη πόλη της Δραγγιανής.

Κάποιος Μακεδόνας, ονομαζόμενος Δίμνος (κατά Κούρτιο και Διόδωρο) ή Λίμνος (κατά Πλούταρχο), προετοίμαζε δήθεν μαζί με άλλους συνωμοσία εναντίον του βασιλιά και ζήτησε βοήθεια από τον φίλο του Νικόμαχο. Εκείνος συζήτησε το θέμα με τον μεγαλύτερο αδελφό του Κεβα-

[492] Εκτός εάν είχε ήδη γεννηθεί ένα παιδί που πέθανε όμως αμέσως το 326 π.Χ., όταν ο Αλέξανδρος έφθασε στον Υδάσπη (δες Green, *Alexander*, p. 369).

[493] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XLVIII (692).

[494] Πρβλ. Green, *Alexander*, pp. 339-340 και Fox, p. 121.

λίνο, ο οποίος έσπευσε αμέσως στον Φιλώτα και του ζήτησε να παρουσιάσει τους δύο αδελφούς στον Αλέξανδρο ή να αναφέρει ο ίδιος το γεγονός στον βασιλιά. Ο Φιλώτας, όμως, είτε δεν έδωσε την πρέπουσα σημασία στην παράκληση είτε εκ προθέσεως δεν μετέφερε τις πληροφορίες που κατείχε αμέσως στον Αλέξανδρο και μάλιστα, όταν τον ενόχλησαν και πάλι τα δύο αδέλφια, προφασίσθηκε πως ήταν πολύ απασχολημένος ο βασιλιάς και ότι θα του μιλούσε, χωρίς όμως να το πράξει ποτέ. Τότε, ο Κεβαλίνος, φοβούμενος ότι θα αποκαλυπτόταν η συνωμοσία και θα βρισκόταν και ο ίδιος μπλεγμένος, βρήκε κάποιον βασιλικό παίδα στον οποίο εκμυστηρεύθηκε την συνωμοσία με την παράκληση να την μεταφέρει στον Αλέξανδρο. Όταν το έμαθε ο βασιλιάς έστειλε αμέσως να συλλάβουν τον Δίμνο ή Λίμνο, ο οποίος όμως αυτοκτόνησε ή σκοτώθηκε από τους στρατιώτες του Αλεξάνδρου. Ο βασιλιάς πείσθηκε από τον περίγυρό του ότι δεν ήταν δυνατόν ένας ασήμαντος Εταίρος να προετοίμαζε συνωμοσία μόνος του, αλλά θα έπρεπε να ήταν όργανο κάποιου σημαίνοντος και ισχυρού προσώπου. Αμέσως, λοιπόν, τέθηκε το ερώτημα: ποιος είχε φροντίσει για την συγκάλυψη της υποθέσεως; Όσοι εχθρεύονταν τον Φιλώτα υπέδειξαν αμέσως τον υπεύθυνο και ο Αλέξανδρος δεν χρειάσθηκε πολύ για να διατάξει την σύλληψη του, ανάμεσα και σε άλλους υπόπτους βέβαια.[495]

Συγκλήθηκε αμέσως ο στρατός των Μακεδόνων Εταίρων, υπασπιστών και φαλαγγιτών, δηλαδή 6.000 άνδρες, όπως έπρεπε να γίνει σε παρόμοια περίσταση, για να εκτελέσει χρέη δικαστηρίου.[496] Κατά την ακροαματική διαδικασία, ο Αλέξανδρος είπε στον Φιλώτα να απαντήσει στις κατηγορίες "μακεδονιστί" (στην μακεδονική διάλεκτο), μια που μόνο οι Μακεδόνες στρατιώτες θα αποφάσιζαν για την τύχη του. Ο Φιλώτας απάντησε ότι εάν χρησιμοποιούσε τα ελληνικά του Αλεξάνδρου θα γινόταν ευκολότερα κατανοητός από όλους τους παρισταμένους. Ο Αλέξανδρος αμέσως τον κατηγόρησε ότι ούτε την μητρική του γλώσσα (διάλεκτο) δεν καταδεχόταν να χρησιμοποιήσει και ότι δεν νοιάστηκε ούτε να την μάθει. Έτσι, τον άφησε να μιλήσει όπως ήθελε ενώ εκείνος έφυγε από την συγκέντρωση. Ο Φιλώτας, απαντώντας στην κατηγορία του Αλεξάνδρου για την γλώσσα του, τόνισε ότι η μακεδονική διάλεκτος είχε τεθεί σε αχρηστία αφ' ότου οι Μακεδόνες αναμείχθηκαν με άλλα έθνη και άρα ήταν ανάγκη για κατακτητές και κατακτημένους να μάθουν μια ξένη γλώσσα.[497]

Η δίκη πρέπει να διήρκεσε για μέρες και ο Φιλώτας ίσως τελικά ομολόγησε την ενοχή του μετά από βασανιστήρια.[498] Η απόφαση της Συνελεύσεως του στρατού ήταν καταπέλτης για τον κατηγορούμενο, ο οποίος κατηγορήθηκε ότι προσπάθησε να συγκαλύψει την συνωμοσία. Ο επικεφαλής των Εταίρων καταδικάσθηκε σε θάνατο δι' ακοντισμού[499] ή λιθοβολισμού[500] μαζί με όσους άλλους βρέθηκαν υπεύθυνοι.

Ήταν, όμως, ο Φιλώτας ένοχος; Όλα τα στοιχεία δείχνουν πως ίσως ενδόμυχα επιθυμούσε την εξόντωση του Αλεξάνδρου αλλά φυσικά δεν θα ήταν τόσο αφελής, εάν πραγματικά είχε οργανώσει την συνωμοσία, να αφήσει τα πράγματα να εξελιχθούν έτσι χωρίς να αντιδράσει. Ο αρχηγός των Εταίρων πάντως είχε από καιρό συγκεντρώσει πολλές υπόνοιες εναντίον του. Τους πρώτους μήνες που ο Αλέξανδρος είχε πάρει την εξουσία, ο Φιλώτας είχε ουσιαστικά συμμαχήσει με τους αντιπάλους του, αφού ήταν φίλος του Αμύντα, ανταπαιτητή του θρόνου, που σκοτώθηκε από τον Αλέξανδρο. Επιπλέον, είχε παντρέψει την αδελφή του με τον Άτταλο, τον χειρότερο εχθρό του

---

[495] Πρβλ. Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XLIX (692-693), Curtius, 6.7-7.2.11 και Διόδ. XVII.79.

[496] Πρβλ. Curtius, 6.8.23-25 και Hammond, *Alexander King*, p. 184.

[497] Curtius, 6.9.34-6.10.23. Η πρόταση δεν έχει λογική, διότι ο κατακτητής επιβάλλει την γλώσσα του στους κατακτημένος (π.χ. Βρετανοί στην Ινδία). Αντιθέτως, αποτελεί μιαν ακόμη ένδειξη ότι οι Μακεδόνες ήταν αρχικά ένα μείγμα φυλών στις οποίες επικράτησαν μεταξύ τους οι Έλληνες-Μακεδόνες και η ελληνική γλώσσα.

[498] Curtius, 6.10.29 & 6.11.10-19 και Διόδ. XVII.80.1.

[499] Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.26.3.

[500] Curtius, 6.11.10 & 38.

Αλεξάνδρου. Γρήγορα όμως συντάχθηκε με τον νεαρό Μακεδόνα βασιλιά και εξ αιτίας της επιρροής του πατέρα του Παρμενίωνα διορίσθηκε επικεφαλής του μακεδονικού ιππικού των Εταίρων. Μετά, άρχισε να κομπάζει ότι στην πραγματικότητα αυτός και ο πατέρας του οδηγούσαν τον στρατό στις νίκες, ενώ ο Αλέξανδρος δεν ήταν παρά ένα "μειράκιον" που βασίλευε εξ αιτίας των επιτυχιών τους. Στην Αίγυπτο, ο Φιλώτας κατηγορήθηκε ως συνωμότης εναντίον του Μακεδόνα βασιλιά αλλά εκείνος δεν έδωσε σημασία στις φήμες.[501] Τώρα, σε συνεργασία με τον πατέρα του Παρμενίωνα και σε συνδυασμό με τα χρήματα που είχε εκείνος στην διάθεσή του και τον στρατό που διοικούσε στα Εκβάτανα, θα μπορούσαν οι δυο τους να επιδιώξουν την απομάκρυνση του Αλεξάνδρου και να αναλάβουν την διοίκηση του κράτους.

Φαίνεται ότι όλα αυτά, μαζί με τον συνεχή φόβο του Αλεξάνδρου για συνωμοσίες εναντίον του αλλά και τον φόβο ότι είχε επισύρει την δυσπιστία των Μακεδόνων του εξ αιτίας της χρησιμοποιήσεως Περσών σατραπών στις κατακτημένες περιοχές, της περσικής ενδυμασίας που φορούσε περιστασιακά και των περσικών συνηθειών που φαινόταν σαν να ακολουθεί, έκαναν τον Αλέξανδρο να θέλει να τιμωρήσει παραδειγματικά τους κατηγορούμενους για την συνωμοσία και ιδίως τον Φιλώτα. Πάντως, όλα δείχνουν ότι υπήρχε δόση αληθείας για κάποια συνωμοσία και πως ο Αλέξανδρος ήταν πεπεισμένος ότι ο Φιλώτας ήταν αναμεμειγμένος σ' αυτήν.[502] Παρ' όλα αυτά, δεν είναι αποδεδειγμένη η συμμετοχή του Φιλώτα και του πατέρα του σε οποιαδήποτε συνωμοσία. Ένεκα τούτου, η καταδικαστική απόφαση, μια που ήταν απόφαση του στρατεύματος, πρέπει να αποδοθεί στο γεγονός ότι ο κατηγορούμενος Εταίρος κράτησε μια μάλλον υπεροπτική στάση κατά την δίκη του. Η στάση του, όπως διαφαίνεται από την απολογία του,[503] συνάδει με τον περήφανο χαρακτήρα του και με την πεποίθηση του ότι στο τέλος δεν θα καταδικαζόταν.

Ο Φιλώτας ήταν βέβαια γιος του Παρμενίωνα και ο Αλέξανδρος ήξερε πως ο γέρο στρατηγός δεν θα έμενε με σταυρωμένα τα χέρια όταν μάθαινε ότι ο μοναδικός εν ζωή γιος του είχε πεθάνει τόσο ατιμωτικά. Οι άλλοι δυο γιοι του Παρμενίωνα είχαν σκοτωθεί κατά την διάρκεια των εκστρατειών του Αλεξάνδρου και του είχε απομείνει μόνο ο Φιλώτας. Ο Μακεδόνας βασιλιάς φοβήθηκε ότι ο Παρμενίων θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τον στρατό που στάθμευε στα μετόπισθεν, στα Εκβάτανα, αλλά και τον εκ 180.000 ή 190.000 ταλάντων (περ. 4.150.000 κιλά, AMCD) θησαυρό που φυλασσόταν στην παλιά περσική πρωτεύουσα εναντίον του για να υποκινήσει επανάσταση. Ακόμη, ο Παρμενίων ήλεγχε τις επικοινωνίες του Αλεξάνδρου στα μετόπισθεν και, εάν ήθελε, μπορούσε να τον αποκόψει. Συνεπώς, ο βασιλιάς –ίσως και μετά από απόφαση της Συνελεύσεως που δίκασε τον γέρο στρατηγό ερήμην ως συνένοχο στην συνωμοσία– διέταξε μυστικά τους επικεφαλής των τμημάτων που διοικούσε ο Παρμενίων να τον δολοφονήσουν. Έτσι και έγινε και το κεφάλι του πιστού στρατηγού εστάλη στον Αλέξανδρο για επιβεβαίωση.[504] Παρ' ότι ο Κούρτιος (Curtius) υποστηρίζει ότι η δολοφονία του Παρμενίωνα επιβαλλόταν, διότι σύμφωνα με μακεδονικό νόμο θανατώνονταν και οι συγγενείς των ενόχων εσχάτης προδοσίας,[505] ο Αλέξανδρος διέταξε την θανάτωση του Παρμενίωνα επειδή διακυβευόταν η ενότητα του κράτους και του στρατού. Ο Ιουστίνος, μάλιστα, υποστηρίζει ότι αφού ο Αλέξανδρος έβαλε τους στρατιώτες του να γράψουν γράμματα στους δικούς τους στην Μακεδονία, έλαβε γνώση του περιεχομένου τους με σκοπό να

---

[501] Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.26.1.

[502] Πρβλ. Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", XLIX (692-693) και Hamilton, p. 95 και O'Brien, p. 125 και Green, *Alexander*, pp. 348-349.

[503] Curtius, 6.10. Ο Wilcken, p. 163-164, υποστηρίζει ότι για την καταδίκη του Φιλώτα δεν ήταν υπαίτιος ο Αλέξανδρος αλλά η συνέλευση του στρατεύματος, εάν παραδεχθούμε την εκδοχή της δικαστικής πλάνης.

[504] Διόδ. XVII.80.1-3 και Curtius, 7.2.32-38 και Ιουστίνος (Justinus), XII.I.3 – Wilken, pp. 164-165. Ο Ιουστίνος (Justinus), XII.V.3, υποστηρίζει ότι ο Παρμενίων βασανίσθηκε, όπως και ο Φιλώτας.

[505] Curtius, 6.11.20 – Tarn, 2:270-272.

διαπιστώσει τις προθέσεις τους μετά την θανάτωση του Φιλώτα και του πατέρα του. Όσοι είχαν εκφρασθεί εναντίον του συγκεντρώθηκαν και εστάλησαν εξορία σε μακρινές αποικίες.[506]

Η εκτέλεση του Φιλώτα και η δολοφονία του Παρμενίωνα δεν ήταν τα μόνα γεγονότα που αμαύρωσαν την συνέχιση της εκστρατείας μετά την κατάληψη της Περσεπόλεως. Το 328 π.Χ., στην Μαράκανδα της Σογδιανής (Samarkand, στο νότιο Ουζμπεκιστάν), δολοφονήθηκε ο Κλείτος, πιστός φίλος του Αλεξάνδρου, από τον ίδιο τον βασιλιά. Ένα βράδυ, σε ένα συμπόσιο, ο Αλέξανδρος και οι συνδαιτυμόνες του ήπιαν πάρα πολύ, μέθυσαν και άρχισαν να μιλούν για ανδραγαθήματα. Η συζήτηση άναψε όταν μερικοί κόλακες υποστήριξαν ότι τα κατορθώματα του Αλεξάνδρου ήταν μεγαλύτερα και από τους άθλους του Ηρακλή. Τότε ο Κλείτος εξανέστη και άρχισε να λέει δυνατά πως ό,τι είχε επιτευχθεί μέχρι τότε ήταν έργο των Μακεδόνων και ότι ο Φίλιππος είχε ουσιαστικά πετύχει περισσότερα και πιο θαυμαστά. Μέσα στο μεθύσι του, μάλιστα, ο Κλείτος φώναζε ότι αυτός ο ίδιος είχε σώσει τον Αλέξανδρο στον Γρανικό από βέβαιο θάνατο. Μέσα στην όλη ευθυμία, κάποιος για αστείο άρχισε να απαγγέλλει ένα ποίημα που διακωμωδούσε μια ήττα των Μακεδόνων από βαρβάρους και, ενώ ο Αλέξανδρος έδειχνε ότι τον ευχαριστούσε το τραγούδι, ο Κλείτος ενοχλήθηκε τόσο πολύ που άρχισε να φωνάζει ότι δεν επιτρεπόταν να κοροϊδεύονται οι Μακεδόνες με τέτοιο τρόπο και μάλιστα μπροστά σε βαρβάρους. Ο Αλέξανδρος θυμωμένος φώναξε "μακεδονιστί"[507] να έρθουν οι υπασπιστές του[508] και είπε στους παρευρισκομένους κατακρίνοντας την συμπεριφορά του μεθυσμένου Κλείτου: "δεν σας φαίνεται ότι οι Έλληνες ανάμεσα στους Μακεδόνες μοιάζουν με ημίθεους που περπατούν ανάμεσα σε θηρία"[509] Ο Αλέξανδρος είπε και άλλα και άρχισε μια λογομαχία με βαριές κουβέντες από τον Κλείτο, που κορυφώθηκε όταν ο Αλέξανδρος πήρε το ξίφος ή την σάρισα από έναν φρουρό και τον σκότωσε.[510]

Η τόσο μανιασμένη αντίδραση του Κλείτου δεν πρέπει να είχε παρά προσωπικά ελατήρια. Ο Κλείτος είχε παραμερισθεί από τον Αλέξανδρο τελευταία, διότι είχε γεράσει και ήταν άρρωστος. Θα του δινόταν ως ανταμοιβή η διοίκηση μιας σατραπείας, αλλά θα ήταν μακριά από την πρώτη γραμμή και τις μελλοντικές νίκες των Μακεδόνων. Η πίκρα του παραμερισμού τον έκανε εκρηκτικό και επιθετικό.[511] Ο βασιλιάς, φυσικά, μόλις αντίκρισε το άψυχο σώμα του φίλου του κατάλαβε τι είχε γίνει και προσπάθησε να αυτοκτονήσει, αλλά τελικά έπεσε σε κατάθλιψη για τρεις μέρες. Μερικοί υποστηρίζουν ότι ο Αλέξανδρος θα μπορούσε να παίξει όλο αυτό το θέατρο σε μια προσπάθεια να δικαιολογήσει την πράξη του στα μάτια των αξιωματικών του και του στρατού του. Με δυσκολία, γράφει ο Αρριανός, ο φιλόσοφος Ανάξαρχος και μερικοί άλλοι τον έπεισαν τελικά ότι δεν έπρεπε να έχει τύψεις διότι, ό,τι πράττει ο βασιλιάς είναι το σωστό.[512] Όσοι ήταν παρόντες, βέβαια, γνώριζαν ότι ο Κλείτος δολοφονήθηκε διότι τόλμησε να αμφισβητήσει τον Αλέξανδρο, τις ικανότητες και τις αποφάσεις του.

Όλα δείχνουν πως η συμπεριφορά γενικώς του Αλεξάνδρου είχε αλλάξει. Ίσως διότι είχε συνειδητοποιήσει ότι ήταν ο αδιαφιλονίκητος κυρίαρχος του κόσμου, μόνος αυτός από την πάλαι ποτέ ταπεινή και άξεστη Μακεδονία. Ίσως πάλι διότι φοβόταν ότι μια πιθανή αμφισβήτηση της πολιτι-

---

[506] Ιουστίνος (Justinus), XII.V.4-13.

[507] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", LI (694). Ο Hammond, *Macedonian State*, pp. 14-15, πιστεύει ότι επρόκειτο για μια ιδιαίτερη διαταγή που δινόταν μόνο στην μακεδονική διάλεκτο.

[508] Οι υπασπιστές ήταν σώμα του μακεδονικού στρατού.

[509] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", LI (694). Η φράση είναι αινιγματική. Μια εξήγηση της μπορεί να είναι ότι ενώ οι Μακεδόνες ήταν λαός που εξουσιάζονταν από Έλληνες βασιλείς (γενιά Αλεξάνδρου), κάποιοι μεταξύ τους ήταν ακόμη άξεστοι (Κλείτος).

[510] Αρριανός, *Ανάβασις*, Δ.8.1-8. Για μια παραλλαγή των γεγονότων του επεισοδίου με τον Κλείτο δες Curtius, 8.1.22-52.

[511] Fox, pp. 310-314.

[512] Αρριανός, *Ανάβασις*, Δ.8-9. Ο Green, *Alexander*, pp. 364-365, βρίσκει ότι ο Αλέξανδρος προσποιήθηκε για λίγο τον βαθιά λυπημένο μέχρι να επανακτήσει την εμπιστοσύνη του στρατού του.

κής και στρατιωτικής δυνάμεως του, το γεγονός ότι εάν δεν φαινόταν ο αδιαφιλονίκητος "Μέγας Βασιλεύς" στα μάτια των Ασιατών, θα προξενούσε μια αιματηρή επανάσταση με απρόβλεπτες συνέπειες σε συνδυασμό με τον μικρό αριθμό Μακεδόνων στην ασιατική αυτοκρατορία. Στην αρχή, όταν δεχόταν Πέρσες, φρόντιζε να ντύνεται με περσική ενδυμασία για να τονίσει την ενότητα της αυτοκρατορίας, αλλά σταδιακά άρχισε να παρουσιάζεται όλο και πιο πολύ με τα ίδια ρούχα και στους Έλληνες. Τελικά, επέβαλε και στους ομοφύλους του να τον τιμούν, σε ορισμένες περιστάσεις, δια της "προσκυνήσεως", όπως ακριβώς έκαναν και οι Πέρσες, με την δικαιολογία ότι δεν έπρεπε οι δεύτεροι να νοιώθουν διαφορετικοί. Η προσκύνηση ήταν περσικό έθιμο κατά το οποίο οι ίσοι φιλιόνταν στο στόμα, οι όμοιοι στο μάγουλο, ενώ οι πολύ υποδεέστεροι έκαναν βαθιά υπόκλιση**.** Ο τελών την "προσκύνησιν" έφερνε το δεξί του χέρι στο στόμα του και φιλούσε τις άκρες των δαχτύλων του ίσως γέρνοντας το σώμα του προς τα εμπρός αλλά σίγουρα χωρίς να γονατίσει.[513]

Ως ήταν φυσικό, η συμπεριφορά του Αλεξάνδρου προξένησε τουλάχιστον αγανάκτηση στους Έλληνες, αν και ορισμένοι άλλο που δεν ήθελαν για να δείξουν την κολακεία τους και την δουλοπρέπειά τους προς τον βασιλιά. Ο Αλέξανδρος είχε κυριολεκτικά μεθύσει από τις επιτυχίες του, αφού ήταν αρκετές φορές μεθυσμένος από οινοποσία, και είχε γίνει εξαιρετικά ευερέθιστος με όσους εναντιώνονταν στις απόψεις του. Το επεισόδιο με τον Κλείτο, όμως, δείχνει στην πραγματικότητα την σύγκρουση ιδεών ανάμεσα στον Αλέξανδρο και στους Μακεδόνες του και αποδεικνύει την διάσταση απόψεων που είχε επέλθει ανάμεσα στον ηγέτη και στους στρατιώτες του.[514] Ο Αλέξανδρος πρέπει σιγά-σιγά να κατάλαβε ότι έπρεπε τώρα να βασίζεται όλο και περισσότερο στους ντόπιους στρατιώτες παρά στους Μακεδόνες του. Ίσως, μάλιστα, να ήταν αυτή η εποχή που αποφάσισε να επιβάλει την συμφιλίωση ανάμεσα σε Έλληνες και Πέρσες και θέλοντας να δώσει το καλό παράδειγμα, νυμφεύθηκε την Ρωξάνη.

Τραγικό δείγμα της νέας συμπεριφοράς του Αλεξάνδρου, εξ αιτίας της οποίας ο Πλούταρχος τον χαρακτήρισε "ῥαγδαῖον ὄντα καὶ φερόμενον σφοδρῶς",[515] είναι η περίπτωση του Καλλισθένη, ανιψιού του Αριστοτέλη. Όπως θα γίνει φανερό από την διήγηση του συμβάντος, ο Καλλισθένης, ενοχλημένος από την εντολή προσκυνήσεως, έδειξε φανερά την δυσαρέσκειά του προς τον βασιλιά, ενώ πρέπει οι αυλοκόλακες να είχαν ήδη φροντίσει να τον διαβάλουν στον Αλέξανδρο. Το 327 π.Χ., σε συμπόσιο που διοργανώθηκε στην Βακτρία, ο Αλέξανδρος κάλεσε τους συνδαιτυμόνες του να πιουν ένα ποτήρι κρασί μαζί του, να τον προσκυνήσουν και να φιληθούν. Μια ανάμειξη εθίμων ελληνικών και περσικών, κατά την οποία οι φίλοι του Αλεξάνδρου έδειχναν την υποταγή τους και εκείνος τους αντάμειβε με την φιλία του ως ίσους προς ίσο. Η απαίτηση προσκυνήσεως από τον Αλέξανδρο, στην συγκεκριμένη περίπτωση, δεν φαίνεται να είχε σκοπό να τονίσει το ζήτημα της θεϊκότητάς του ή της θεοποιήσεώς του. Από την άλλη πλευρά, ο Καλλισθένης πιθανόν να θεώρησε ότι το "βαρβαρικό" έθιμο της προσκυνήσεως υποδήλωνε ότι ο Αλέξανδρος ήταν θεός, θέση που είχε ήδη απορρίψει φιλοσοφικά.[516] Όταν ήλθε η σειρά του Καλλισθένη, εκείνος σήκωσε το κύπελλό του, ήπιε, αλλά προχώρησε να φιλήσει τον Μακεδόνα χωρίς να προσκυνήσει. Τότε, ένας από τους παρισταμένους, ονομαζόμενος Δημήτριος, φώναξε στον βασιλιά, που μιλώντας με τον Ηφαιστίωνα δεν το είχε προσέξει, ότι ο Καλλισθένης δεν προσκύνησε. Όταν κατάλαβε τι έγινε, ο Αλέξανδρος αρνήθηκε τον ασπασμό του Καλλισθένη και εκείνος έφυγε φωνάζοντας: "αποχωρώ με ένα φίλημα

[513] Ηρόδοτος, I.134 – Curtius 8.5.6 – Fox, pp. 320-321 και Hamilton, p. 103 και Green, *Alexander*, p. 372.

[514] Οι Τσιμπουκίδης & Γκαφούροφ, σ. 379-380, διαπιστώνουν "κοινωνική σύγκρουση", παρά προσωπική διένεξη ανάμεσα στον Αλέξανδρο και στον στρατό του. Υποστηρίζουν ότι οφείλεται σε ένα αυξανόμενο κύμα "αντιπολίτευσης" των αξιωματικών και στρατιωτών απέναντι στον βασιλιά, που κατέληξε στην "ανυποταξία" στον Ύφασιν ποταμό (δες παρακάτω).

[515] Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", IV(666).

[516] Hamilton, p. 106. Ο Green, *Alexander*, p. 375, πιστεύει ότι η αντίδραση του Καλλισθένη οφείλεται στο γεγονός ότι έβλεπε Πέρσες να ανέρχονται στην ιεραρχία όσο η παλιά φρουρά αποχωρούσε, ενώ περίμενε τους νέους σε ηλικία Έλληνες συντρόφους του Αλεξάνδρου να αναλάβουν την εξουσία.

λιγότερο". Ο βασιλιάς δεν έδωσε συνέχεια στο επεισόδιο, χωρίς βέβαια και να το ξεχάσει. Πάντως, ο Αλέξανδρος δεν φαίνεται ότι επέμενε την περίοδο εκείνη στην προσκύνηση από τους Έλληνες, αλλά και η συμπεριφορά του δεν ήταν ίδια προς Έλληνες και Πέρσες.[517]

Λίγους μήνες αργότερα, όταν αποκαλύφθηκε συνωμοσία από μερικούς βασιλικούς παίδες, κατά την οποία από τύχη γλύτωσε τον θάνατο ο Αλέξανδρος, οι συλληφθέντες καταδικάσθηκαν από την συνέλευση των Μακεδόνων σε λιθοβολισμό. Κάποιος, χρησιμοποιώντας ως αφορμή το παραπάνω γεγονός, έπεισε τον βασιλιά ότι υπεύθυνος, τουλάχιστον από ηθικής πλευράς, ήταν ο Καλλισθένης, ο οποίος και είχε την ευθύνη της διαπαιδαγωγήσεως των βασιλικών παίδων. Αλλά επειδή ο κατηγορηθείς ήταν Ολύνθιος δεν μπορούσε να δικασθεί από την Συνέλευση των Μακεδόνων παρά μόνο να τιμωρηθεί από τον Αλέξανδρο τον ίδιο με την ιδιότητά του ηγεμόνα της Κορινθιακής Συμμαχίας, πράγμα το οποίο φαίνεται ότι συνέβη. Πάντως, δεν γνωρίζουμε τι ακριβώς έγινε ο Καλλισθένης μετά από τα γεγονότα του 337 π.Χ. και έτσι δεν μας μένει παρά να υποθέσουμε ότι εξολοθρεύθηκε με κάποιο τρόπο ή πέθανε αιχμάλωτος από ασθένεια.[518]

Ο χαμός του Φιλώτα, του Κλείτου και του Καλλισθένη εντάσσονται σε μια σειρά εκκαθαρίσεων που επέβαλλε ο Μακεδόνας βασιλιάς εναντίον των φίλων και γνωστών του όταν υπήρχαν υπόνοιες για συνωμοσίες εναντίον του.

Σκαρφαλώνοντας στην Άορνο Πέτρα (327 π.Χ.)

Το 327 π.Χ., ο Αλέξανδρος είχε απαλλαγεί από τους ενοχλητικούς αμφισβητίες της εξουσίας και της εσωτερικής πολιτικής του αλλά και είχε πλέον σταθεροποιήσει την εξουσία του στην Βακτρία και στην Σογδιανή. Έτσι, αποφάσισε να κινηθεί προς την περιοχή της Ινδίας. Η απόφαση για να εισβάλει στην Ινδία δεν ήταν ξαφνική, αλλά, αντιθέτως, πρέπει να στριφογύριζε στο μυαλό του Αλεξάνδρου τουλάχιστον εδώ και ένα χρόνο, αν όχι περισσότερο.[519] Ο Μακεδόνας βασιλιάς πρέπει να ήταν πεπεισμένος ότι η κατάκτηση της Ινδίας θα τον οδηγούσε στην άκρη του κόσμου, πράγμα που αποδεικνύει ότι δεν ενδιαφερόταν απλώς για την κατάκτηση της περσικής αυτοκρατορίας αλλά για την κατάκτηση του κόσμου.[520] Από στρατιωτικής απόψεως, έπρεπε να κατακτηθεί η περιοχή για να μην υπάρξουν πιθανοί υποκινητές επαναστάσεων στις ανατολικές επαρχίες, οι οποίες με τόση δυσκολία είχαν κατακτηθεί. Πρέπει, όμως, να υποθέσουμε ότι ήταν και προσωπική φιλοδοξία του Αλεξάνδρου η κατάκτηση της Ινδίας, έτσι ώστε να θεωρηθεί ο απόλυτος μονάρχης της Ασίας. Ακόμη, δεν θα πρέπει ίσως να παραβλέψουμε και το εξερευνητικό πάθος του Αλεξάνδρου, που τον έσπρωχνε σε νέες περιπέτειες.[521]

Για την εκστρατεία στην Ινδία, ο Αλέξανδρος συγκέντρωσε περισσότερους από 30.000 άνδρες,[522] Πέρσες, Βάκτριους, Σογδιανούς και άλλους Ασιάτες, Έλληνες μισθοφόρους και Μακεδόνες. Ο στρατός ήταν χωρισμένος σε τμήματα, κάθε ένα από τα οποία αναλάμβανε χωριστές απο-

---

[517] Συζήτηση σε Wilken, pp. 169 & 246-247.

[518] Αρριανός, *Ανάβασις*, Δ.10-14 και Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", LIV-LV (695-696) και Curtius, 8.6-8. Δες περισσότερες πληροφορίες και υποθέσεις σε ΙΕΕ, 4:164-165. Ο Αρριανός, *Ανάβασις*, Δ.14.3, μας παραδίδει τις διάφορες εκδοχές για τον θάνατο του Καλλισθένη, όπως τις αναφέρουν ο Αριστόβουλος (FrGH, 139, F33) και ο Πτολεμαίος του Λάγου (FrGH, 138, F17). Ο Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", LV (696) αναφέρει την εκδοχή κατά τον Χάρη τον Μυτιληναίο (FrGH, 125, F15). Πρβλ. Hammond, *Alexander King*, p. 201.

[519] Δες συζήτηση σε Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 119.

[520] Δες υπονοούμενο σε Αρριανός, *Ανάβασις*, Δ.15.1-6.

[521] Ο Wilcken, pp. 174-175, υποστηρίζει ότι η κατάκτηση της Ινδίας ήταν συνδυασμός της δίψας του Αλεξάνδρου για επιστημονικές ανακαλύψεις καθώς και της ροπής του για κατακτήσεις.

[522] Ο Curtius, 7.10.11-12 & 8.5.4, αναφέρει ενισχύσεις αλλά και συνολικό αριθμό στρατού 120.000. Ο Tarn, 1:84, πιστεύει ότι ο στρατός του Αλεξάνδρου ήταν 27.000-30.000 άνδρες και με τους βοηθητικούς και τα γυναικόπαιδα μπορεί να έφθανε τις 120.000. Δες συζήτηση σε Green, *Alexander*, p. 381.

στολές, όταν το απαιτούσαν οι συνθήκες. Το στράτευμα συνόδευαν γυναικόπαιδα, οι οικογένειες των στρατιωτών, με αποτέλεσμα να έχει γίνει "ένα μετακινούμενο κράτος".[523] Ο Αλέξανδρος ξεκίνησε αρχικά από την Βακτρία και κινήθηκε νοτιοδυτικά μέχρι την πόλη Νίκαια, την οποία ίδρυσε ανάμεσα στις σημερινές Καμπούλ και Τζιλαλαμπάντ του Αφγανιστάν, στον ποταμό Κωφήνα ή Καμπούλ, και στην συνέχεια εξεστράτευσε με κατεύθυνση αρχικά βόρεια, μετά ανατολικά και τέλος νότια με κύριο στόχο να φθάσει στον Ινδό ποταμό. Από την Νίκαια και μετά και κυρίως στον Ινδό ποταμό ο Αλέξανδρος συνάντησε αντίσταση και έπρεπε να πολεμήσει.

Προχωρώντας, λοιπόν, κατά μήκος του Ινδού ποταμού ο Αλέξανδρος έφθασε στους πρόποδες απόκρημνου υψώματος με πεπλατυσμένη κορυφή και ύψος 2.180 μ.,[524] στην λεγόμενη Άορνο πέτρα (σημερινή κορυφή Pir Sar aj, ανατολικά της πόλεως Mingora, στην βόρεια μύτη του Πακιστάν), και αποφάσισε να την κατακτήσει, διότι δεν ήθελε να αφήσει πίσω του μια τόσο ισχυρή θέση στα χέρια εχθρών. Η κατάκτηση αποδείχθηκε εξαιρετικά δύσκολη διότι η Άορνος Πέτρα ήταν φυσική οχυρή θέση, ένας απότομος βράχος, χωρίς καθόλου εύκολη πρόσβαση στην επίπεδη κορυφή του, που κατεχόταν από ινδική φυλή.[525] Ενώ στον Αλέξανδρο δεν φαινόταν τρόπος καταλήψεώς της, παρουσιάσθηκαν ορισμένοι κάτοικοι της περιοχής που ήταν πρόθυμοι να υποδείξουν θέση από την οποία οι επιθέσεις των Ελλήνων θα γίνονταν πιο εύκολες. Ο Αλέξανδρος έστειλε τον Πτολεμαίο του Λάγου με στρατό να καταλάβει την υποδειχθείσα θέση, που δεν ήταν άλλη από παρόμοιο ύψωμα ακριβώς αντίκρυ από την Άορνο Πέτρα, και να τον ειδοποιήσει. Οι επιθέσεις, όμως, του ίδιου του Αλεξάνδρου εναντίον των Ινδών απέβησαν άκαρπες, ενώ εκείνοι βρήκαν την ευκαιρία να επιτεθούν και στον Πτολεμαίο. Τότε, ο Αλέξανδρος σκέφθηκε να πλησιάσει με το δικό του στρατιωτικό τμήμα τον Πτολεμαίο, που ήταν αποκομμένος, διότι πίστευε ότι οι ενωμένες δυνάμεις θα είχαν πιο πολλές πιθανότητες επιτυχίας. Ενώ μετά από μεγάλη προσπάθεια και συνεχείς μάχες κατάφερε να πλησιάσει τον στρατηγό του, η τελική επίθεση των ενωμένων μακεδονικών δυνάμεων δεν έφερε αποτέλεσμα. Τότε ο βασιλιάς παρατήρησε ότι το κύριο εμπόδιο για την κατάληψη της Αόρνου Πέτρας ήταν η χαράδρα που χώριζε το ύψωμα στο οποίο βρισκόταν ο στρατός του με αυτό που ήθελε να καταλάβει και αποφάσισε να το γεφυρώσει. Το εγχείρημα μοιάζει ακατόρθωτο σήμερα μια που η χαράδρα στο στενότερό της σημείο έχει πλάτος 460 μ. και βάθος 180 μ.[526] Χρησιμοποιώντας πασσάλους από κορμούς δέντρων ως στηρίγματα, οι στρατιώτες του Αλεξάνδρου άρχισαν την επιχωμάτωση για να πλησιάσουν την Άορνο Πέτρα. Οι Μακεδόνες που απασχολούνταν με το έργο προστατεύονταν από σφενδονήτες που έριχναν πέτρες και καταπέλτες που έριχναν βέλη για να αποθαρρύνουν επιδρομές των Ινδών που ήθελαν να σταματήσουν το εγχείρημα. Οι Έλληνες προχωρούσαν γρήγορα και οι Ινδοί έκπληκτοι έστειλαν απεσταλμένους ζητώντας διαπραγματεύσεις, αλλά ουσιαστικά επιδιώκοντας να κερδίσουν χρόνο για να διαφύγουν. Ο Αλέξανδρος, που κατάλαβε τον σκοπό τους, τους άφησε να δραπετεύσουν και την έκτη ημέρα από την αρχή της πολιορκίας κατέλαβε τελικά την Άορνο Πέτρα το 327 π.Χ.[527]

Αντιθέτως με το τι συνέβη με τους Ινδούς στην Άορνο Πέτρα, ο Αλέξανδρος δεν έπραξε το ίδιο στην Μάσσαγα. Μια μελανή αλλά και περίεργη σελίδα στις επιχειρήσεις αυτής της περιόδου είναι η σφαγή 7.000 Ινδών με τις γυναίκες και τα παιδιά τους που κατοικούσαν στην πόλη Μάσσαγα (Massaga, πιθανόν στα ορεινά της σημερινής πόλεως Mingora, στην βόρεια μύτη του Πακιστάν). Ο Αλέξανδρος, αφού συμφώνησε να τους αφήσει να φύγουν ανενόχλητοι, μόλις αυτοί απομακρύνθηκαν από την πόλη τους, που είχαν μόλις καταλάβει οι Μακεδόνες, διέταξε τους στρα-

[523] "a moving state" (Tarn, 1:84).

[524] 11 στάδια (περ. 2000 μ., AMCD) στο χαμηλότερο σημείο κατά τον Αρριανό (*Ανάβασις*, Δ.28.3) ή 16 στάδια (περ, 3000 μ., AMCD) κατά τον Διόδωρο (XVII.85.3).

[525] Δες Curtius, 8.11 και Διόδ. XVII.85.

[526] ΙΕΕ, 4:176.

[527] Αρριανός, *Ανάβασις*, Δ.28-30.4.

τιώτες του να τους επιτεθούν και να τους σφάξουν. Ο Αρριανός αναφέρει ότι ενώ οι Ινδοί συμμάχησαν με τον Αλέξανδρο, στην πραγματικότητα θέλησαν να φύγουν και τότε ο Αλέξανδρος διέταξε την σφαγή τους. Ο Πλούταρχος θεωρεί το γεγονός μαύρη κηλίδα στο πολεμικό του έργο και τον κατακρίνει για την διαταγή του. Ίσως όμως οι Ινδοί να μην κατάλαβαν το περιεχόμενο της συμφωνίας γιατί δεν υπάρχει λογική εξήγηση ούτε για την απόφαση τους να την παραβούν, αλλά ούτε και για την σφαγή που διέταξε ο Αλέξανδρος.[528]

Άλλο περίεργο γεγονός αυτής της περιόδου αναφέρει ο Αρριανός ότι συνέβη όταν οι Μακεδόνες βρήκαν στην πόλη Νύσα ότι οι κάτοικοι είχαν αμπέλια και κισσούς, ενώ πουθενά αλλού στην Ασία δεν είχαν μέχρι τότε δει κάτι τέτοιο.[529] Την ανακάλυψη αυτή φαίνεται ότι χρησιμοποίησε κατάλληλα ο Αλέξανδρος, σε συνδυασμό με την δήθεν ίδρυση της πόλεως από τον Διόνυσο, –που υποτίθεται ότι ήταν ο μόνος που μέχρι τότε είχε φθάσει μέχρι εκεί– για να πείσει τους στρατιώτες του ότι έπρεπε να προχωρήσουν ακόμη παραπέρα.[530]

Ήττα του Πώρου στον Υδάσπη (326 π.Χ.)

Αφού ο στρατός του ξεκουράστηκε για περίπου ένα μήνα, ο Αλέξανδρος κινήθηκε νοτιοανατολικά του Ινδού ποταμού προς τον ποταμό Υδάσπη (Jhelum, στο βορειοανατολικό Πακιστάν), όπου πληροφορήθηκε ότι την περιοχή διοικούσε ένας τοπικός δυνάστης, ο Πώρος. Ο Πώρος είχε συγκεντρώσει τον στρατό του στο ποτάμι, αλλά μάλλον δεν είχε σκοπό να αντιμετωπίσει τον Αλέξανδρο σε ανοιχτή μάχη. Εμποδίζοντάς τον να περάσει τον Υδάσπη, όμως, ήθελε κατά πάσα πιθανότητα να τον αναγκάσει να αποχωρήσει από την περιοχή του αμαχητί (χάρτες σε ΙΕΕ, 4:182-183).[531]

Για τον λόγο αυτό, λοιπόν, στο σημείο όπου ο ποταμός ήταν διαβατός, ο Πώρος είχε παρατάξει στην αντίπερα όχθη 30.000 πεζούς, 4.000 ιππείς, 300 'άρματα, 130 ελέφαντες και αρκετά βοηθητικά τμήματα.[532] Σύμφωνα με σημερινούς υπολογισμούς, ο Αλέξανδρος είχε μαζί του 18.000-23.000 πεζούς και 8.500 ιππείς.[533] Το πρόβλημα για τον Αλέξανδρο δεν ήταν να δώσει μια ακόμη μάχη, αλλά πώς να περάσει το ποτάμι για να νικήσει τον Πώρο. Δεν μπορούσε να χρησιμοποιήσει καταπέλτες για να υποστηρίξει πιθανή διάβαση και προγεφύρωμα στην απέναντι όχθη διότι το

---

[528] Διόδ. XVII.84 και Αρριανός, *Ανάβασις*, Δ.26-27.4 και Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", LIX (698). Δες και Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 122. Ο A. B. Bosworth, *Alexander and the East*, pp. 22-30, παρουσιάζει έναν απολύτως αιμοσταγή Αλέξανδρος, ο οποίος έβαλε τις βάσεις της επικυριαρχίας του σκοτώνοντας σε μεγάλη κλίμακα.

[529] Η Νύσα πιθανόν να βρισκόταν στην περιοχή του χωριού Τσιτράλ (Chitral), στην βόρεια μύτη του Πακιστάν. Ανάμεσα στους κατοίκους της περιοχής ζουν σήμερα και οι Kafir-Kalash. Η φυλή αυτή έχει έθιμα τελείως διαφορετικά από τις άλλες φυλές της περιοχής, χωρίς αυτό να αποδεικνύει ότι είναι και απόγονοι των Αρχαίων Μακεδόνων.

[530] Αρριανός, *Ανάβασις*, Ε.1-2.

[531] Bosworth, *Alexander and the East*, pp. 5-12

[532] Αρριανός, *Ανάβασις*, Ε.15.4. Για 50.000 πεζούς, 3.000 ιππείς, 1.000 'άρματα και 130 ελέφαντες γράφει ο Διόδωρος (XVII.87.2), για 30.000 πεζούς, 300 'άρματα, 85 ελέφαντες ο Curtius (8.13.6) και για 20.000 πεζούς και 2.000 ιππείς ο Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", LXII (699). Ο Bosworth, *Alexander and the East*, pp. 16-18, θεωρεί όλους τους αριθμούς υπερβολικούς. Οι 130 ελέφαντες του Διόδωρου (XVII.87.2) μοιάζουν πιο λογικός αριθμός από τους 200 του Αρριανού. Δες και Green, *Alexander*, p. 553 n. 60.

[533] Ο Αρριανός, *Ανάβασις*, Ε.14.1, αναφέρει μόνο 6.000 πεζούς και 5.000 ιππείς που πέρασαν αρχικά το ποτάμι αλλά και 4.500 πεζούς (σύμφωνα με σημερινούς υπολογισμούς) που βρίσκονταν ανάμεσα στο στρατόπεδο του και στο σημείο που έγινε η διάβαση του ποταμού. Υπήρχε, επίσης, και ο στρατός που είχε παραμείνει στο μακεδονικό στρατόπεδο και ο οποίος με σημερινούς υπολογισμούς ανερχόταν σε 3.000 ιππείς και 8.000 πεζούς. Για το ζήτημα των υπολογισμών δες Tarn, 2:190-198, ο οποίος μετράει περίπου 14.500 πεζούς και 5.300 ιππείς που πέρασαν αρχικά το ποτάμι, και ΙΕΕ, 4:180-182. Ο Bosworth, *Conquest & Empire*, pp. 127-128, πιστεύει ότι ο στρατός στον Υδάσπη ήταν μόνο 11.000 άνδρες, μια που ο Αλέξανδρος δεν ήταν απαραίτητο να έχει όλο του τον στρατό για να αντιμετωπίσει έναν τοπικό μονάρχη.

πλάτος του ποταμού στο σημείο εκείνο ήταν περίπου 800 μ.,[534] δηλαδή μεγαλύτερο από το βεληνεκές των καταπελτών. Ο Αλέξανδρος άρχισε τότε να μετακινεί συνεχώς το πεζικό και το ιππικό χωρίς να επιτίθεται, με σκοπό να παραπλανήσει τον Πώρο και να φαίνεται ότι δήθεν ψάχνει για πιθανές διαβάσεις του ποταμού. Διέταξε, ακόμη, να συγκεντρώσουν οι στρατιώτες τρόφιμα πολλά για να φανεί ότι δήθεν θα περίμενε να έρθει χειμώνας και να κατέβει η στάθμη των υδάτων (λόγω του τέλους των μουσώνων) για να περάσει το ποτάμι. Στην αρχή, ο Ινδός ηγέτης μετακινούσε τους ελέφαντες και τον υπόλοιπο στρατό του όπου φαίνονταν ή ακούγονταν την νύχτα οι μονάδες του μακεδονικού ιππικού, διότι γνώριζε ότι τα άλογα μπορούσαν να αφηνιάσουν στην θέα των ελεφάντων. Τελικά, όμως, βαρέθηκε αυτό το παιχνίδι και τους άφησε σε μία θέση και απλώς τοποθέτησε σκοπούς σε διάφορα σημεία του ποταμού. Αυτό ακριβώς περίμενε και ο Αλέξανδρος, ο οποίος είχε διαλέξει ένα σημείο του ποταμού περίπου 28 χλμ.[535] από το κυρίως στρατόπεδο. Εκεί, από την πλευρά των Μακδόνων υπήρχε ένα δασώδες ακρωτήριο, ενώ ακριβώς απέναντι, μέσα στο ποτάμι, μια έρημη αλλά δασώδης νησίδα (Admana) που θα αποτελούσε το καλύτερο προκάλυμμα. Το σημείο αυτό τοποθετείτε σήμερα κοντά στην πόλη Τζαλαλπούρ (Jalalpur), 28 χλμ. βορειοανατολικά της πόλεως Χαράνπουρ (Haranpur), όπου πιστεύεται ότι ο Αλέξανδρος είχε εγκαταστήσει το στρατόπεδό του.[536]

Όταν νύχτωσε και χωρίς να γίνει αντιληπτός από τους Ινδούς, ο Αλέξανδρος έφθασε στο επιλεγμένο σημείο με 5.000 ιππείς και 6.000 πεζούς.[537] Εκεί, οι στρατιώτες γέμισαν τις διφθέρες[538] τους με ξερό χόρτο (κάρφη) και τις έραψαν προσεκτικά για να χρησιμεύσουν ως πλωτή βάση για τις σχεδίες[539] που θα χρησιμοποιούσαν για να περάσουν απέναντι, ενώ συναρμολόγησαν και πλοιάρια που είχαν μεταφερθεί επί τόπου σε τεμάχια. Για καλή τύχη των Μακεδόνων, ο θόρυβος, που κανονικά θα ακουγόταν κατά την συναρμολόγηση, καλύφθηκε από καταιγίδα με βροντές που έπεφτε καθ' όλη την διάρκεια της νύχτας. Το έργο της προετοιμασίας των πλοιαρίων σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα δείχνει την εξαιρετική οργάνωση και αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών υποστηρίξεως του μακεδονικού στρατού. Νωρίς το ξημέρωμα, το τμήμα που διοικούσε ο Αλέξανδρος με πλοία και σχεδίες από διφθέρες άρχισε την διάβαση του Υδάσπου. Στις σχεδίες με τις διφθέρες είχε επιβιβασθεί το ιππικό και στα πλοιάρια ο Αλέξανδρος με τους αξιωματικούς και τους στρατιώτες του. Άρχισαν να πλέουν κατά μήκος του ποταμού αλλά λοξά με κατεύθυνση προς την νησίδα, την οποία τελικά παρέκαμψαν και άρχισαν να κατευθύνονται προς την απέναντι όχθη. Εκείνη την στιγμή, έγιναν αντιληπτοί από τους φρουρούς του Πώρου, οι οποίοι όμως χρειάσθηκαν αρκετό χρόνο για να φθάσουν μέχρι το στρατόπεδο του βασιλιά τους, που βρισκόταν αρκετά χιλιόμετρα μακριά από το σημείο επιθέσεως των Μακεδόνων, και να τον ειδοποιήσουν.

Όταν άρχισε η αποβίβαση, ο Αλέξανδρος κατάλαβε ότι ο στρατός αποβιβαζόταν σε άλλη μεγάλη νησίδα του ποταμού που εκ λάθους είχε θεωρηθεί ότι ήταν η απέναντι όχθη. Η δεύτερη νησίδα και η απέναντι ξηρά χωρίζονταν από μικρό μεν αλλά βαθύ και ισχυρό ρεύμα του ποταμού. Γρήγορα βρέθηκε πέρασμα αλλά "ἦν γὰρ τῶν μέν πεζῶν ὑπὲρ τοὺς μαστοὺς τὸ ὕδωρ ἵναπερ τὸ βαθύτατο αὐτοῦ· τῶν δὲ ἵππων ὅσον τὰς κεφαλὰς ὑπερίσχειν τοῦ ποταμοῦ"[540] Με αρκετή δυσκολία,

[534] 4 στάδια γράφει ο Curtius (8.13.8).

[535] 150 στάδια γράφει ο Αρριανός, *Ανάβασις*, Ε.11.2.

[536] Δες ανάλυση σε Fuller, pp. 181-185. Κατ' άλλη θεωρία, το όλο επεισόδιο τοποθετείται στην πόλη Τζέλουμ (Jhelum) και στην περιοχή της. Δες λεπτομερή σχεδιαγράμματα και για τις δύο θεωρίες σε Droysen, 3η ελλην. έκδ., 2: 563-565.

[537] Αρριανός, *Ανάβασις*, Ε.14.1.

[538] Κατεργασμένο δέρμα με το οποίο έφτιαχναν σκηνές για τους στρατιώτες (Αρριανός, *Ανάβασις*, Γ.29.4).

[539] Δες Fox, εικ. 13, όπου απεικονίζονται παρόμοιες σχεδίες φτιαγμένες από χωρικούς στον Αμού-νταριά (Amu-darja) ή αλεξανδρινό Ώξο ποταμό, στα βόρεια σύνορα του Αφγανιστάν.

[540] "το νερό ήταν πάνω από το στήθος των πεζών στο βαθύτερο σημείο, ενώ οι κεφαλές των αλόγων μόλις εξείχαν από το ποτάμι" (Αρριανός, *Ανάβασις*, Ε.13.3).

λοιπόν, ο στρατός του Αλεξάνδρου πέρασε το ποτάμι, συντάχθηκε στην απέναντι όχθη και άρχισε να κατευθύνεται ταχέως προς το στρατόπεδο του Πώρου, ενώ ο Αλέξανδρος, ηγούμενος του ιππικού, προπορευόταν. Ο Ινδός ηγέτης τα έχασε. Έβλεπε απέναντί του, στην άλλη όχθη του ποταμού, τον στρατό του Αλεξάνδρου στο στρατόπεδό του αλλά είχε μόλις πληροφορηθεί ότι ερχόταν και άλλος στρατός εναντίον του από την πλευρά που βρισκόταν ο ίδιος. Ποιος ήταν ο κύριος στρατός που καλούνταν να αντιμετωπίσει; Μήπως η δύναμη που κατευθυνόταν τώρα εναντίον του ήταν αντιπερισπασμός για να πέσει στην παγίδα και να περάσει το ποτάμι ο κύριος στρατός που βρισκόταν στο στρατόπεδο;[541] Τελικά αποφάσισε να στείλει 2.000 ιππείς και 120 ‘άρματα[542] με επικεφαλής τον γιο του για να διαπιστώσουν την δύναμη των επιτιθεμένων. Ο Αλέξανδρος, όμως, κατάφερε μόνο με το ιππικό που διοικούσε να νικήσει κατά κράτος το σώμα των Ινδών ενώ στην μάχη σκοτώθηκε και ο γιος του Πώρου. Ως ήταν φυσικό, ο Πώρος δεν είχε άλλη επιλογή από το να επιτεθεί με όλη του την δύναμη εναντίον του Αλεξάνδρου.

Ο Ινδός παρέταξε τον στρατό του με τέτοιο τρόπο ώστε, όπως υπολόγιζε, να προξενήσει φόβο στους αντιπάλους του. Τοποθέτησε, λοιπόν, μπροστά και σε αρκετή απόσταση μεταξύ τους τους ελέφαντες[543] και ακριβώς από πίσω παρέταξε τους πεζούς για να ρίχνουν με τα τόξα τους αλλά και να προστατεύουν τα ζώα από τα όπλα των αντιπάλων. Στα δύο άκρα έβαλε τους υπόλοιπους πεζούς και δίπλα τους τους ιππείς, ενώ αριστερά και εμπρός από τους ιππείς τα ‘άρματα. Ο Πώρος είχε βασικά λάβει αμυντική θέση πιστεύοντας ότι έτσι ο εχθρός δεν θα μπορούσε να πλησιάσει, διότι τα άλογα και οι πεζοί θα φοβούνταν τους ελέφαντες.

Ο Αλέξανδρος αντελήφθη ότι έπρεπε να επιτεθεί και να προσαρμόσει το σχέδιο μάχης του σύμφωνα με την σύνθεση και την παράταξη του εχθρού. Ο Μακεδόνας βασιλιάς παρέταξε δεξιά τους ιππείς και αριστερά τους πεζούς. Ο συνολικός αριθμός των πεζών πρέπει να ήταν τώρα περίπου 10.000-11.000 άνδρες, εφ’ όσον και άλλα τμήματα πεζών του μακεδονικού στρατού πέρασαν ανενόχλητα το ποτάμι από άλλα σημεία, όπως είχαν διαταχθεί, και ενώθηκαν με το κυρίως τμήμα του στρατού που διοικούσε ο Αλέξανδρος.[544] Το σχέδιό του, λοιπόν, συνίστατο στο να εξουδετερώσουν οι ιππείς του το αντίπαλο ιππικό για να μπορέσουν οι πεζοί να αντιμετωπίσουν το αντίπαλο πεζικό ανενόχλητοι. Ο Αλέξανδρος, που βρισκόταν απέναντι από το αριστερό τμήμα της εχθρικής παρατάξεως, επιτέθηκε με το ιππικό εναντίον των αντιπάλων του, που ήταν σημαντικά λιγότεροι από την δική του επιτιθέμενη δύναμη,[545] αναγκάζοντας και τους άλλους ιππείς του Πώρου, που ήταν παραταγμένοι στο άλλο άκρο, να σπεύσουν εκεί. Ο Κοίνος, που είχε διαταχθεί να αντιμετωπίσει το ιππικό που βρισκόταν στο δεξιό άκρο της παρατάξεως του Πώρου, το ακολούθησε στην πορεία του προς το αριστερό τμήμα της παρατάξεως των Ινδών. Το ινδικό ιππικό, στο δεξιό άκρο, οπισθοχώρησε περνώντας είτε εμπρός είτε πίσω από την παράταξη του Πώρου για να κατευθυνθεί προς το αριστερό τμήμα και ο Κοίνος το ακολούθησε και άρχισε να το κτυπά από πίσω.[546]

---

[541] Δες τα διλήμματα του Πώρου στα σχεδιαγράμματα του Fuller, p. 189.

[542] Αρριανός, *Ανάβασις*, Ε.14.6. Για 100 `άρματα και 400 πεζούς γράφει ο Curtius (8.14.2).

[543] Ο Αρριανός (*Ανάβασις*, Ε.15.5) αναφέρει ότι η απόσταση δεν ήταν μικρότερη από ένα πλέθρο = 100 πόδας = 30,83 μέτρα, με πόδα υπολογιζόμενο προς 0.3083 μ.. Ο Πολύαινος (Δ.3.22), όμως, γράφει για απόσταση 50 ποδών = 15,415 μέτρα. Η καταγραφή του Πολυαίνου μοιάζει πιο σωστή, διότι έτσι το συνολικό μήκος της παρατάξεως του Πώρου μπορεί να υπολογισθεί σε 3 χλμ. περίπου και με βάθος παρατάξεως 8-10 άνδρες, όσο και η τυπική ελληνική ή μακεδονική παράταξη (Hammond*, Alexander King*, p. 212).

[544] Αρριανός, *Ανάβασις*, Ε.12.1 και Hammond*, Alexander King*, p. 211. Οι Fuller, pp. 187-188, και Green, *Alexander*, p. 393, βασιζόμενοι στους υπολογισμούς του Tarn, 2:192-193, ανεβάζουν τον συνολικό μακεδονικό στρατό που πέρασε το ποτάμι πριν την μάχη σε 15.000 πεζούς και 5.500 ιππείς.

[545] Δες ανάλυση σε Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 128 n. 320.

[546] Δες συζήτηση σε Green, *Alexander*, p. 397 & 554 n. 87, αλλά παράβαλε και το σχέδιο μάχης σε Droysen, 3η ελλην. έκδ., 2:575.

Αντί λοιπόν να αρχίσει μια κατά μέτωπο μάχη μεταξύ Αλεξάνδρου και Πώρου, οι Μακεδόνες επιτέθηκαν από τα πλάγια και οι εχθροί τα έχασαν. Προκλήθηκε σύγχυση μεταξύ των Ινδών, που μόλις είχαν διαταχθεί να κινήσουν τους ελέφαντες προς τα εμπρός για να επιτεθούν, ενώ οι εχθροί τους επιτίθεντο από πλάγια και αριστερά. Αποτέλεσμα ήταν να χαλάσει η παράταξή τους και να προλάβουν να φθάσουν οι πεζοί του Αλεξάνδρου, καθ' όση ώρα εκείνος είχε περικυκλώσει το αριστερό τμήμα της παρατάξεώς τους.[547] Οι Μακεδόνες εκμεταλλεύθηκαν την αταξία της εχθρικής παρατάξεως για να κτυπήσουν τους ελέφαντες και τους αναβάτες τους και με τις μακριές σάρισες σκότωναν τους αντίπαλους πεζούς. Βέβαια και οι ελέφαντες άρχισαν να ποδοπατούν τους Έλληνες και να τους αρπάζουν με τις προβοσκίδες τους, αλλά λόγω του συνωστισμού των στρατιωτών γύρω τους τα ζώα σκότωναν και πολλούς Ινδούς. Οι διαταγές του Πώρου ήταν αδύνατον να ακουσθούν και να εκτελεσθούν, μια που δεν φαίνεται να υπήρχε γενικό σχέδιο μάχης και οι αξιωματικοί έδιναν διαταγές κατά βούληση. Εν τω μεταξύ, οι ελέφαντες άρχισαν να κουράζονται και οι Μακεδόνες τους κτυπούσαν χαμηλά στα πόδια με πελέκεις και κοπίδες (καμπύλα σπαθιά) αχρηστεύοντάς τους. Ο Αλέξανδρος κατάφερε να εξολοθρεύσει το αντίπαλο ιππικό ολοσχερώς ενώ έριξε στην μάχη και τα ξεκούραστα τμήματα που διοικούνταν από τον Κρατερό και είχαν μείνει στο στρατόπεδό του, στην άλλη όχθη του Υδάσπου. Ο στρατός του Πώρου σχεδόν εξοντώθηκε, δύο γιοι του σκοτώθηκαν και η νίκη του Αλεξάνδρου ήταν μεγάλη.[548]

Η μάχη στον Υδάσπη υπήρξε πραγματική καταστροφή για τους Ινδούς. Ο Πώρος έχασε χιλιάδες πεζούς και ιππείς, τα ‘άρματά του και τους ελέφαντές του, ενώ αιχμαλωτίσθηκαν όσοι έμειναν ζωντανοί από τους στρατιώτες του.[549] Ο Αλέξανδρος έχασε μόνο μερικές εκατοντάδες ιππείς και πεζούς.[550] Ο Πώρος συνελήφθη αιχμάλωτος, αλλά ο Αλέξανδρος τον άφησε ελεύθερο και μάλιστα θαυμάζοντας την γενναιότητά του του επέτρεψε να διοικεί την περιοχή του, στοχεύοντας να τον έχει με το μέρος του. Στο σημείο της μάχης, ο Αλέξανδρος διέταξε να κτίσουν πόλη που την ονόμασε Βουκεφάλα ή Βουκέφαλα ή Βουκεφαλίας[551] για να τιμήσει τον ίππο του, που ψόφησε εκεί από την ζέστη και την προχωρημένη του ηλικία ή και από τα τραύματα του στην μάχη. Στην απέναντι όχθη έκτισε την Νίκαια (ίσως σημερινή Jalalpur).

Η διάβαση του Υδάσπου και η ομώνυμη μάχη συνιστούν τον κολοφώνα της στρατηγικής ιδιοφυΐας του Αλεξάνδρου και αποτελούν ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα στρατιωτικής τακτικής σε ολόκληρη την Αρχαία Ελληνική Ιστορία. Η διάβαση του Υδάσπου ήταν ένα σχέδιο που ο Αλέξανδρος είχε τον καιρό να το μελετήσει και τελικά να βρει το κατάλληλο σημείο από όπου θα μπορούσε να διαβεί το ποτάμι. Το να βρεθεί όμως ξαφνικά μπροστά σε μια παράταξη εχθρού, την οποία δεν είχε ποτέ προηγουμένως αντιμετωπίσει, και να συλλάβει μέσα σε λίγα λεπτά ένα τόσο ιδιοφυές σχέδιο αντιμετωπίσεως της καταστάσεως, δεν μπορεί παρά να χαρακτηρίσει τον Αλέξανδρο ως τον μέγα στρατηλάτη της Ελληνικής Αρχαιότητας.

---

[547] Δες ανάλυση σε Fuller, pp. 194-198.

[548] Αρριανός, *Ανάβασις*, Ε.16-17 και Curtius, 8.14 – Tarn, 2:190-198 και σχεδιαγράμματα σε Droysen, 3η ελλην. έκδ., 2:578-579.

[549] Τα αριθμητικά δεδομένα ποικίλουν. Ο Αρριανός (*Ανάβασις*, Ε.18.2) γράφει για απώλειες 20.000 πεζών και 3.000 ιππέων, ενώ ο Διόδωρος (XVII.89.1-2) για περισσότερους από 12.000 νεκρούς, 9.000 αιχμαλώτους και 80 ελέφαντες που πιάστηκαν.

[550] Ο Αρριανός (*Ανάβασις*, Ε.18.3) αναφέρει 230 ιππείς και 80 πεζούς, ενώ ο Διόδωρος, (XVII.89.3) 280 ιππείς και περισσότερους από 700 πεζούς. Ο Green, *Alexander*, p. 401, τους υπολογίζει σε πάνω από 4.000. Ο Hamilton, p. 115, συμφωνεί με τους αριθμούς που δίνει ο Αρριανός για τις περσικές απώλειες, αλλά βρίσκει πολύ χαμηλές τις Μακεδονικές.

[551] Αρριανός, *Ανάβασις*, Ε.19.4 και Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", LXI (699).

Από τον Ύφασιν μέχρι το Δέλτα του Ινδού (326-325 π.Χ.)

Αφού ο στρατός ξεκουράστηκε για ένα μήνα, ξεκίνησε πάλι κατευθυνόμενος ανατολικά και νίκησε όσους αντιστέκονταν μέχρι τον Ύφασιν ποταμό (Beas, στο βορειοδυτικό άκρο της Ινδίας). Ο Αλέξανδρος ήθελε να περάσει απέναντι, αλλά ο ποταμός ήταν ιδιαίτερα δύσβατος και το ρεύμα του σφοδρό. Καθώς έψαχναν τρόπο για να τον διαβούν, φαίνεται ότι ο Αλέξανδρος και οι στρατιώτες του πληροφορήθηκαν ότι οι Ινδοί που κατοικούσαν πέρα από τον ποταμό διέθεταν ιδιαίτερα ισχυρό στρατό και χιλιάδες ελέφαντες, πράγμα που πρέπει να τρομοκράτησε τους Μακεδόνες μετά την εμπειρία που είχαν στην μάχη του Υδάσπου. Επιπλέον, ντόπιοι τους ενημέρωσαν ότι στην απέναντι όχθη απλωνόταν έρημος που για να διασχισθεί χρειάζονταν δώδεκα μέρες.[552] Όλες αυτές οι πληροφορίες έκαμψαν το ηθικό του στρατού που πολεμούσε συνέχεια για οκτώ χρόνια, είχε περάσει πολλές κακουχίες και είχε υποφέρει ιδιαίτερα από τις δριμείες καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν στις περιοχές που είχε μέχρι τώρα διασχίσει. Οι στρατιώτες επαναστάτησαν και αρνούνταν να προχωρήσουν πέρα από τον Ύφασιν.

Ο Αλέξανδρος προσπάθησε να τους καλοπιάσει. Τους επέτρεψε να λεηλατήσουν την χώρα που μόλις είχαν καταλάβει, αν και πολλοί ντόπιοι είχαν παραδοθεί αυτοβούλως. Διέταξε να χορηγήσουν επιπλέον τροφή στα γυναικόπαιδα των στρατιωτών που ακολουθούσαν τον στρατό καθώς και ένα επίδομα στα παιδιά, ανάλογα με τον βαθμό που είχαν οι πατεράδες τους στην ιεραρχία.[553] Παρ' όλα αυτά, δεν έκαμψε την άρνηση των στρατιωτών του. Τότε, ο Αλέξανδρος κάλεσε τους αρχηγούς των τμημάτων και τους μίλησε. Ο λόγος του[554] ήταν περίτεχνος. Αφού αναφέρθηκε στην ανδρεία των πολεμιστών και στα επιτεύγματα της εκστρατείας, κατέληξε λέγοντας ότι υπήρχαν πολύ λίγα να επιτευχθούν ακόμη και γι' αυτό έπρεπε να προχωρήσουν μπροστά. Αλλά τα λόγια του δεν έπεισαν κανέναν. Οι αρχηγοί έμειναν σιωπηλοί και μόνο τελικά ο Κοίνος του Πολεμοκράτους πήρε τον λόγο και εξέθεσε[555] όλες τις δυσκολίες και κακουχίες που είχαν περάσει, υπονοώντας στο τέλος ότι ο Αλέξανδρος είχε φθάσει τους άνδρες του πέρα από τα όριά τους. Ο βασιλιάς θύμωσε και διέλυσε την συγκέντρωση. Παρ' ότι περίμενε μερικές μέρες μήπως οι στρατιώτες και αξιωματικοί αλλάξουν γνώμη, εκείνοι δεν ήταν διατεθειμένοι να ενδώσουν. Αλλά και οι θυσίες που έγιναν ήταν δυσοίωνες.[556] Ο Αλέξανδρος διέταξε αργότερα να εκπαιδευτούν 30.000 νεαροί Πέρσες στα μακεδονικά όπλα για να αποτελέσουν το αντίβαρο στους Μακεδόνες στρατιώτες, σε περίπτωση που οι τελευταίοι στασίαζαν πάλι. Αυτοί είναι οι ονομαζόμενοι "επίγονοι".

Εξ αιτίας αυτής της καταστάσεως στο στράτευμα, η προέλαση του Αλεξάνδρου ανατολικά σταμάτησε στις όχθες του Υφάσιος ποταμού, πλησίον της σημερινής πόλεως Γκουρντασπούρ (Gurdaspur), στα σύνορα Ινδίας και Πακιστάν. Μερικοί ιστορικοί υποστηρίζουν ότι ο Αλέξανδρος δεν είχε σκοπό να προχωρήσει πέρα από τον Υδάσπη με μεγάλη εκστρατεία, αλλά σχεδίασε μόνο μια επιχείρηση μικρής κλίμακας μέχρι τον Ύφασιν για να εξασφαλίσει την νεοκατακτημένη περιοχή του Πώρου. Ο όγκος του στρατού στον Ύφασιν, όμως, και το μέγεθος των προετοιμασιών δείχνουν ότι υπήρχε σκέψη για την πραγματοποίηση μιας νέας μεγάλης εκστρατείας.[557]

Μετά την άρνηση του στρατεύματος να διαβεί τον Ύφασιν, δεν έμενε παρά να αρχίσει η επιστροφή του Αλεξάνδρου και του στρατού του. Ο βασιλιάς βάδισε δυτικά προς τον Ακεσίνη πο-

---

[552] Curtius, 9.2.2-4 και Διόδ. XVII.89.6 & 93.2-3.

[553] Διόδ. XVII.94.

[554] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Ε.25-26 και Curtius, 9.2.12-30.

[555] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Ε.27 και Curtius, 9.3.5-15.

[556] Ο Hamilton, p. 164, χαρακτηρίζει τον Αλέξανδρο ως έναν "υπερ-εγωιστή" που ενδιαφερόταν μόνο για την αυτοκρατορία του. Οι Τσιμπουκίδης & Γκαφούροφ, σ. 489-492, θεωρούν ότι και οι στρατιώτες πλέον, εκτός από τους ανώτατους αξιωματικούς και συνεργάτες του βασιλιά, είχαν ενταχθεί στην εσωτερική αντιπολίτευση κατά του Αλεξάνδρου.

[557] Hamilton, p. 117.

ταμό (Chenab, στο Πακιστάν), όπου και έκτισε μια πόλη, προφανώς σε εμπορικό σταυροδρόμι. Στο νέο φρούριο, εγκατέστησε όσους παλαίμαχους αλλά και άλλους ήθελαν να μείνουν. Κατόπιν, προχώρησε μέχρι τον Υδάσπη, όπου συνάντησε ενισχύσεις από 30.000 πεζούς και περίπου 6.000 ιππείς, συμμάχους και μισθοφόρους που μόλις είχαν φθάσει από την Ελλάδα.[558] Από τον Υδάσπη, ο Αλέξανδρος αποφάσισε να ακολουθήσει την ποτάμια οδό προς Νότο για να φθάσει στην θάλασσα. Για αυτόν τον λόγο, ναυπήγησε στόλο, ο οποίος μαζί με υπάρχοντα σκάφη αριθμούσε περίπου 2.000 πλοία,[559] και άρχισε να πλέει προς Νότο. Στην διαδρομή υπέταξε όσους λαούς θέλησαν να αντισταθούν. Στις μάχες εναντίον των Μαλλών ο Αλέξανδρος τραυματίσθηκε αρκετά σοβαρά από βέλος πάνω από τον μαστό. Μόλις οι Μακεδόνες το πληροφορήθηκαν πάλεψαν με λύσσα και επιδόθηκαν τελικά σε γενική σφαγή των Ινδών στην πόλη που πολιορκούσαν.[560] Μετά την μάχη και εξ αιτίας της σοβαρότητας του τραύματός του, διαδόθηκε ότι ο Αλέξανδρος πέθανε. Για να διαψεύσει το γεγονός, αν και δεν είχε αναρρώσει από το τραύμα του τελείως, ο βασιλιάς διέταξε να τον μεταφέρουν με πλοίο κατά μήκος του Υδραώτου ποταμού (Ravi). Όταν έφθασε κοντά στο στρατόπεδο, πήδησε από το πλοίο στο άλογό του για να δείξει ότι ήταν απολύτως καλά και φυσικά επευφημήθηκε από το στράτευμα. Μετά από αυτόν τον τραυματισμό του, πολλοί του έλεγαν να μην πολεμά πια στην πρώτη γραμμή, αλλά σε μια συγκέντρωση ένας γέρος Βοιωτός πλησίασε και του φώναξε: "Ὦ Ἀλέξανδρε, ἀνδρῶν τὰ ἔργα",[561] δηλαδή μόνο άνδρες γενναίοι πετυχαίνουν κατορθώματα μεγάλα. Αυτό ο Αλέξανδρος το είχε ήδη αποδείξει. Η εκστρατεία του στην Ινδία ως ιστορικό γεγονός δεν μπορεί παρά μόνο να συγκριθεί με την ανακάλυψη της Αμερικανικής Ηπείρου από τον Χριστόφορο Κολόμβο το 1492 μ.Χ. Ο Αλέξανδρος άνοιξε στους Ευρωπαίους το μεγάλο παράθυρο της Ανατολικής Ασίας.

Μετά από αυτές τις περιπέτειες, ο βασιλιάς και ο στρατός του έφθασαν το καλοκαίρι του 325 π.Χ. στις εκβολές του Ινδού ποταμού, στα Πάταλα (Hyderabad). Εκεί, ο Αλέξανδρος αποφάσισε πλέον να επιστρέψει οριστικά στην Περσία. Την ίδια στιγμή, όμως, σκέφθηκε να στείλει τον στόλο του να παραπλεύσει τις ακτές από τον Ινδό ποταμό μέχρι τον Περσικό Κόλπο σε ένα είδος εξερευνητικής αποστολής. Ο ίδιος, με τον υπόλοιπο στρατό, θα ακολουθούσε χερσαία οδό για να βοηθήσει τον στόλο συγκεντρώνοντας προμήθειες και ανοίγοντας πηγάδια, μια που υπολόγιζε ότι παρά την έρημο που είχε να διασχίσει, η στάθμη του νερού θα ήταν υψηλή λόγω των καλοκαιρινών βροχών. Η βασική επιδίωξη του Αλεξάνδρου με την θαλάσσια εξερευνητική αποστολή πρέπει να ήταν η εύρεση υδάτινης οδού επικοινωνίας ανάμεσα στις εκβολές του Ινδού ποταμού και σε αυτές του Τίγρη και του Ευφράτη. Εάν δηλαδή έβρισκε θαλάσσια οδό επικοινωνίας ανάμεσα στις εκβολές των ποταμών, θα μπορούσε πολύ εύκολα να επιτύχει στρατιωτικό, διοικητικό αλλά και εμπορικό έλεγχο και επαφές των ανατολικών επαρχιών της αυτοκρατορίας με το διοικητικό της κέντρο, που θα έπρεπε να ήταν η Βαβυλώνα.[562]

---

[558] Διόδωρος, XVII.95.4. Ο Curtius, 9.3.21, από την άλλη πλευρά, αναφέρει 5.000 ιππείς και 7.000 πεζούς. Δεν μπορούμε να δεχθούμε τους αριθμούς του Κούρτιου ως σωστούς, διότι μετά δεν θα είναι δυνατόν να εξηγήσουμε τον όγκο του στρατεύματος πριν από την διάβαση της ερήμου Γεδρωσίας (δες παρακάτω).

[559] Αρριανός, *Ανάβασις*, ΣΤ.2.4. Ο Διόδωρος (XVII.95.5) γράφει συγκεκριμένα για 200 ανοικτά πολεμικά πλοία χωρίς κατάστρωμα ("αφράκτων") και 800 βοηθητικά και ο Αρριανός (*Ινδικά*, 19.7) για 800. Ο Tarn, 1:100, υπολογίζει 80 τριακοντόρους και σύνολο 800-1000 πλοία.

[560] Αρριανός, *Ανάβασις*, ΣΤ.10.1. "Conquest through terror" (κατάκτηση δια του τρόμου) χαρακτηρίζει τις άγριες σφαγές αμάχων Μαλλών ο Bosworth, *Alexander and the East*, p. 142, πιστεύοντας ότι η ενέργεια του Αλεξάνδρου είχε ως σκοπό να μειώσει την αντίσταση των λαών της περιοχής. Ο Bosworth σε όλο το βιβλίο του θεωρεί τον Αλέξανδρο ως αιμοδιψή κατακτητή.

[561] Αρριανός, *Ανάβασις*, ΣΤ.13.5.

[562] Παρόμοιο ταξίδι είχε πραγματοποιηθεί από τον Σκύλακα τον Καρυανδό κατά διαταγή του Δαρείου Α’, αλλά μέχρι την Ερυθρά Θάλασσα (Wilcken, pp. 194-195).

Επιστροφή στην Βαβυλώνα (325-323 π.Χ.)

Ο αρχηγός του στόλου, Νέαρχος, με 100-150 πλοία στα οποία επέβαιναν 3.000-5.000 ναύτες, ξεκίνησε το 325 π.Χ. να παραπλεύσει τις ακτές του σημερινού Πακιστάν.[563] Ενώ οι ναύτες κωπηλατούσαν λίγο μακρύτερα από την ακτή, είδαν νερό να πετάγεται ψηλά μέσα από την θάλασσα και κατατρόμαξαν. Στην πραγματικότητα, είχαν συναντήσει ένα κοπάδι από φάλαινες. Ο ναύαρχος τους διέταξε να κατευθυνθούν προς τα κήτη, να φωνάξουν και να σαλπίσουν για να τα τρομάξουν, με αποτέλεσμα οι φάλαινες να καταδυθούν στα βάθη του ωκεανού.[564] Μετά από 80 ημέρες, ο Νέαρχος έφθασε στην Αρμόζεια, δηλαδή στην περιοχή της ανατολικής ακτής των Στενών του Ορμούζ (Ormuz), στην είσοδο του Περσικού Κόλπου, όπου οι ναύτες του συναντήθηκαν για πρώτη φορά μετά από τόσες ημέρες με τους ταλαιπωρημένους από τις κακουχίες άνδρες του Αλεξάνδρου, που είχαν στρατοπεδεύσει λίγο παρά πέρα. Κατόπιν, ο ναύαρχος συνέχισε το ταξίδι του και έφθασε στο νότιο τμήμα της ακτής της παλιάς Σουμερίας, στο βάθος του Περσικού Κόλπου, και μετά κατευθύνθηκε προς τα Σούσα, όπου θα πήγαινε και ο Αλέξανδρος.[565]

Πώς όμως είχε φθάσει ο Αλέξανδρος στην Αρμόζεια και γιατί ήταν τόσο ταλαιπωρημένοι οι άνδρες του; Ενώ ο Νέαρχος με τον στόλο έπλεε προς τον Περσικό Κόλπο, ο Αλέξανδρος επιχειρούσε να διασχίσει την έρημο της Γεδρωσίας (Makran) στο σημερινό Βαλουχιστάν (Baluchistan, στο νότιο Πακιστάν) σύμφωνα με το σχέδιο που είχε καταστρώσει. Ο Μακεδόνας βασιλιάς εικάζεται ότι ξεκίνησε το 325 π.Χ. βορειοδυτικά της σημερινής πόλεως Καράτσι (Karachi), στο ύψος του σημερινού χωριού Τζαλ Τζάο (Jhal Jhao), και συνέχισε δυτικά μέχρι το σημερινό Τουρμπάτ (Turbat, στο νότιο Πακιστάν). Φαίνεται ότι ο Αλέξανδρος διέσχισε σε 60 ημέρες μια απόσταση 250 χλμ. και διέβη την έρημο με αρκετές δυσκολίες και ταλαιπωρία,[566] κυρίως από την έλλειψη νερού, τροφίμων και φυσικά εξ αιτίας της καυτής άμμου. Πολλά από τα υποζύγια ψόφησαν ενώ άλλα σφάχθηκαν από τους στρατιώτες λόγω της ελλείψεως τροφίμων. Πολλοί, όταν πια δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν, εγκαταλείπονταν στην έρημο, ενώ άλλοι πέθαιναν από το πολύ νερό όταν το έβρισκαν και έπιναν, μετά από μέρες δίψας. Λέγεται, μάλιστα, ότι μετά από μέρες χωρίς αρκετό νερό, όταν κάποιοι στρατιώτες βρήκαν και μάζεψαν λίγο και το πήγαν στον Αλέξανδρο για να το πιει, εκείνος το έχυσε για να δώσει κουράγιο στους στρατιώτες του. Παρ’ ότι οι πληροφορίες από τις αρχαίες πηγές διίστανται, ο στρατός ο ίδιος δεν πρέπει να είχε μεγάλες απώλειες αλλά αυτοί που κυριολεκτικά αποδεκατίσθηκαν φαίνεται ότι ήταν τα γυναικόπαιδα που είχαν ακολουθήσει το στράτευμα.[567] Ενώ η πορεία άρχισε με 85.000 άτομα, μόνο 25.000 επιβίωσαν και μόνο 1.000 από τους 1.700 εταίρους.[568]

Όταν ο Αλέξανδρος έφθασε στα Σούσα κλήθηκε να λύσει σωρεία προβλημάτων. Κατ’ αρχάς διαπίστωσε ότι κάποιοι Πέρσες είχαν αναλάβει την εξουσία στην Περσίδα –μετά τον θάνατο αυτού που εκείνος είχε διορίσει σατράπη–, χωρίς να έχουν την βασιλική του εντολή. Έμαθε ακόμη ότι κάποιοι είχαν συλήσει τον τάφο του βασιλιά Κύρου Β' (559-530 π.Χ.) στις Πασαργάδες, είχαν αφαιρέσει τους θησαυρούς και είχαν πετάξει έξω από την χρυσή σαρκοφάγο το σκήνωμα του βασιλιά. Ο Αλέξανδρος διέταξε να γίνουν αμέσως οι κατάλληλες επισκευές στον τάφο και τιμώρησε όσους είχαν παρακούσει εντολές του ή είχαν αναλάβει την εξουσία χωρίς την έγκρισή του. Ο βασι-

---

[563] Οι αριθμοί από Tarn, 1:105. Όλες οι λεπτομέρειες του ταξιδιού του Νεάρχου στο Αρριανός, *Ινδική,* 21-33.

[564] Αρριανός*, Ινδικά*, 30.2-6 και Διόδ. XVII.106.6-7.

[565] Αρριανός*, Ινδικά*, 34-42.

[566] Αρριανός, *Ανάβασις*, ΣΤ.24.1.

[567] Αρριανός, *Ανάβασις*, ΣΤ.14-16 & 24-25 και Curtius, 9.10.13-16. Αν και λέγεται ότι ο στρατός ήταν αυτός που αποδεκατίσθηκε [Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", LXVI (702)], φαίνεται ότι στην πραγματικότητα ήταν μόνο τα γυναικόπαιδα (Πρβλ. O'Brien, p. 183 και Hammond*, Alexander King*, p. 238 και Bosworth, *Alexander & the East*, ch. 6.).

[568] Green, *Alexander*, p. 435.

λιάς κλήθηκε, επίσης, να αντιμετωπίσει μια εξέγερση Ελλήνων μισθοφόρων στην Βακτρία, την οποία δεν πρόλαβε να καταπνίξει και συνεχίσθηκε και μετά τον θάνατό του. Σαν να μην έφθαναν όλα αυτά, ο βασιλικός θησαυροφύλακας στα Εκβάτανα, ο Άρπαλος, είχε ιδιοποιηθεί κατά την διάρκεια της εκστρατείας του Αλεξάνδρου στην Ινδική τους θησαυρούς των Αχαιμενιδών και τους σπαταλούσε στην Βαβυλώνα. Ο Αλέξανδρος προσπάθησε να τον συλλάβει αλλά δεν πρόλαβε διότι ο Άρπαλος κατάφερε να διαφύγει στην Ελλάδα, αν και τελικά σκοτώθηκε στην Κρήτη.[569]

Την ίδια περίοδο, το 324 π.Χ., ο Αλέξανδρος έθεσε σε πλήρη εφαρμογή την πολιτική του της συμφιλιώσεως Περσών και Ελλήνων ενθαρρύνοντας ομαδικούς γάμους Ελλήνων με Περσίδες. Ακολουθώντας την μακεδονική πρακτική του πατέρα του, του Φιλίππου, αλλά και τα ανατολικά έθιμα, έδωσε πρώτος το παράδειγμα και νυμφεύθηκε και δεύτερη γυναίκα, την κόρη του Δαρείου Στάτειρα ή Βαρσίνη, αλλά και τρίτη, την Παρύσατιν, κόρη του Ώχου. Ακολούθησαν γάμοι Περσίδων με 10.000 Μακεδόνες, που περιλάμβαναν πολλούς Εταίρους και πλήθος στρατιώτες και που τελέσθηκαν σύμφωνα με τα περσικά έθιμα.[570] Η πολιτική αυτή της συνταυτίσεως των μακεδονικών αρχών με την ασιατική νοοτροπία, η οποία σε τελευταία ανάλυση υπήρξε ανεπιτυχής την εποχή του Αλεξάνδρου, δείχνει ότι ο Μακεδόνας βασιλιάς δεν ενδιαφερόταν για συνένωση των φυλών του κόσμου ή παγκοσμιοποίηση και συναδέλφωση όλων των λαών αλλά μόνο Μακεδόνων και Περσών, οι οποίοι θα κυβερνούσαν τον κόσμο και φυσικά θα διατηρούσαν την ασιατική του αυτοκρατορία.[571] Άλλωστε, η απόφασή του για τους γάμους Μακεδόνων και Περσίδων αλλά και οι δικοί του με την Ρωξάνη, την Στάτειρα και την Παρύσατιν, δεν εξυπηρετούσαν παρά την επιθυμία του να τονίσει τους δεσμούς αίματος που είχαν αρχίσει πλέον να συνδέουν τους δύο λαούς αλλά και την προσωπική του συγγένεια με την περσική βασιλική οικογένεια.

Την ίδια χρονική περίοδο, ο Αλέξανδρος ζήτησε από τα κράτη του Συνεδρίου της Κορίνθου να τον αποδεχθούν ως θεό ή γιο θεού και μεταξύ των θεών της κάθε Πόλεως (αποθέωσις). Η ιδέα αυτή δεν ήταν ανατολικής προελεύσεως αλλά σε απόλυτη αρμονία με τα μακεδονικά ήθη και έθιμα, ιδίως όταν εξυπηρετούσε πολιτικούς ή διπλωματικούς σκοπούς. Τρανό παράδειγμα ο Φίλιππος, ο οποίος είχε ζητήσει να υπάρχει και το δικό του ξόανο μαζί με αυτά των δώδεκα θεών όταν προσήλθε στο θέατρο, λίγο πριν την δολοφονία του.[572] Τώρα, το ζήτημα της θεοποιήσεως του Αλεξάνδρου είναι εξαιρετικά πολύπλοκο και ακανθώδες και γι' αυτό επιδέχεται πολλές διαφορετικές εξηγήσεις. Είναι γεγονός ότι οι Πέρσες βασιλείς δεν θεωρούνταν ποτέ θεοί, ούτε είναι δυνατόν ο Αλέξανδρος να πίστευε πως οι Πέρσες αλλά κυρίως οι Έλληνες θα τον αποδέχονταν ποτέ ως θεό. Το ζήτημα είναι εάν προσπαθούσε δια της θεοποιήσεως να εξασφαλίσει πολιτική σταθερότητα στην Ελλάδα και Ασία αποκτώντας συμβολική εξουσία σε κάθε πόλη ή μήπως, θέλοντας να πείσει τους στρατιώτες του να τον ακολουθήσουν σε νέες περιπέτειες, χρειαζόταν να παρουσιασθεί ως θεός ή γιος θεού.[573] Όπως και εάν έχουν τα πράγματα, ο Αλέξανδρος επιδίωξε να πείσει Έλληνες και Πέρσες ότι ήταν κοντύτερα στους θεούς, παρά στους ανθρώπους.

Γυρνώντας τώρα σε στρατιωτικά θέματα, έχει γίνει ήδη κατανοητό ότι δεν ήταν στον χαρακτήρα του Αλεξάνδρου να μένει άπραγης για πολύ καιρό. Αποφάσισε, λοιπόν, με τμήμα του στρατού του, να δει ο ίδιος τις εκβολές του Τίγρη και του Ευφράτη που του είχε περιγράψει ο Νέαρχος. Αφού πραγματοποίησε την επίσκεψη του στο δέλτα των ποταμών έπλευσε τον Τίγρη βορειοανατολικά της Βαβυλώνας και μέχρι την πόλη Ώπιδα (στο χωριό Halid, 50 χλμ. νοτιοανατολικά της Βα-

---

[569] Αρριανός, *Ανάβασις*, ΣΤ.29 και Διόδ. XVII.108.6-8.

[570] Αρριανός, *Ανάβασις*, Ζ.4.

[571] Green, *Alexander*, pp. 444-446 και ΙΕΕ, 4:226 και Τσιμπουκίδης & Γκαφούροφ, σ. 432-435. Πρβλ. Πλούταρχος, *Ηθικά*, "ΠΑΤΑ", 329C-D.

[572] Fox, p. 20 και Bengtson, p 219 – Πλούταρχος., *Ηθικά*, "Αποφθέγματα Λακωνικά", 219E.

[573] Πρβλ. O'Brien, pp. 203-204 και Bengtson, p. 219 και ΙΕΕ, 4:228-230 και Hammond, *Alexander King*, pp. 123-124 και Tarn 1:78-78 & 2:347-373.

γδάτης). Εκεί, συγκέντρωσε τους στρατιώτες του και τους ανακοίνωσε ότι θα αποστράτευε όσους ήταν ηλικιωμένοι ή τραυματίες, αφού βέβαια τους αντάμειβε πλουσιοπάροχα. Αλλά οι στρατιώτες ήταν χολωμένοι επειδή ο Αλέξανδρος είχε επιτρέψει την είσοδο στις τάξεις των Εταίρων αλλοφύλων, που ονομάσθηκαν "επίγονοι", "περσικό άγημα" ή "Πέρσες πεζέταιροι". Οι Μακεδόνες, που σκέφθηκαν πως το ίδιο θα έπραττε και με τις κενές θέσεις που θα άφηναν οι αποστρατευόμενοι, αντί να τον ζητωκραυγάσουν, διαμαρτυρήθηκαν για την απόφαση του. Τότε, εκείνος, οξύθυμος όπως είχε γίνει τον τελευταίο καιρό, διέταξε να πιάσουν δεκατρείς, που του φάνηκαν οι υποκινητές της διαμαρτυρίας, και να τους εκτελέσουν.[574] Κατόπιν, μίλησε στους στρατιώτες με οξύ ύφος και τους έψεξε γιατί ήταν αχάριστοι και δεν θυμούνταν τι είχαν κάνει γι' αυτούς ο πατέρας του Φίλιππος Β' και ο ίδιος. Στο τέλος, αποσύρθηκε στο κατάλυμά του και περίμενε την αντίδρασή τους. Οι Μακεδόνες δεν άργησαν να πεισθούν από τα λόγια του και σχεδόν τον παρακάλεσαν να τους συγχωρέσει για την στάση τους. Στην συνέχεια οργανώθηκε συμπόσιο με την συμμετοχή των σημαντικότερων από τους Έλληνες, τους Πέρσες και τα άλλα έθνη για να υπάρξει μια γενική συμφιλίωση. Λίγο αργότερα, οι 10.000 περίπου παλαίμαχοι Μακεδόνες πήραν τον δρόμο της επιστροφής στην πατρίδα πληρωμένοι καλά και γεμάτοι εμπειρίες και αναμνήσεις για να διηγηθούν στους οικείους και στους φίλους τους.[575] Ο υπόλοιπος στρατός γύρισε στην Βαβυλώνα. Εν τω μεταξύ, πέθανε ο καλός του φίλος, ο Ηφαιστίων, και ο Αλέξανδρος ήταν συντετριμμένος.

Στην Βαβυλώνα, όμως, την οποία ο Αλέξανδρος υπολόγιζε να κάνει πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας του, δεν σταμάτησε να κάνει σχέδια για νέες εξερευνήσεις και επιχειρήσεις. Μέσα σε λίγο χρόνο, σχεδίασε μια εκστρατεία στην Αραβία με πιθανό σκοπό να βρει θαλάσσια οδό που θα ένωνε την Βαβυλώνα με την Αίγυπτο, δηλαδή τον περίπλου της Αραβικής χερσονήσου. Οι προπαρασκευές είχαν σχεδόν τελειώσει και ήταν ζήτημα ημερών για να δοθεί το σύνθημα της εκκινήσεως.

Το Πέρασμα στην Αιωνιότητα (323 π.Χ.)

Στις 16 του μήνα Δαισίου (1 Ιουνίου 323 π.Χ.)[576] οργανώθηκε συμπόσιο στο οποίο ο Αλέξανδρος διασκέδασε ολόκληρη την νύχτα πίνοντας πολύ. Όταν ήρθε η ώρα για να πάει για ύπνο, ο φίλος του Μήδιος του πρότεινε να συνεχίσουν την διασκέδαση στο σπίτι του και την επόμενη ημέρα. Όντως, ο Αλέξανδρος κάθισε και το γλέντι συνεχίσθηκε ολόκληρη την επόμενη ημέρα και νύχτα. Στα συμπόσια άρεσε στον βασιλιά να πίνει και να συζητά με τους φίλους του για ώρες. Στο σπίτι του Μήδιου, σε μια στιγμή ευθυμίας και διαγωνισμού οινοποσίας, δοκίμασε να πιει ένα μεγάλο κύπελλο ανέρωτου κρασιού απνευστί. Καθώς έπινε, ξεφώνισε από έναν σφάχτη που τον χτύπησε ξαφνικά και διπλώθηκε μη μπορώντας να συνεχίσει. Οι φίλοι του ανήσυχοι τον βοήθησαν να φθάσει στα διαμερίσματά του και να ξαπλώσει.[577] Εκείνη την νύχτα ο Αλέξανδρος ανέβασε πυρετό. Το πρωί, για να ανακουφισθεί, λούσθηκε και ξάπλωσε και το ίδιο επανέλαβε και τις επόμενες ημέρες. Ο πυρετός όμως δεν έπεφτε. Αντιθέτως, ο βασιλιάς ψηνόταν για ένδεκα συνεχή μερόνυχτα. Το στράτευμα άρχισε να ανησυχεί ότι ο Αλέξανδρος είχε πεθάνει και το κρατούσαν κρυφό. Γι' αυτόν τον λόγο, αποφασίσθηκε να επιτραπεί στους στρατιώτες να περάσουν στα διαμερίσματά του να τον δουν. Η επίσκεψη αυτή έγινε μια ατέλειωτη ουρά ανθρώπων, ένας αποχαιρετισμός στον

---

[574] Αρριανός, *Ανάβασις*, Ζ.8.3. Οι περισσότεροι σημερινοί ιστορικοί επιμένουν να ονομάζουν το επεισόδιο "ανταρσία", αλλά στην πραγματικότητα δεν ήταν παρά λεκτική διαμαρτυρία, παρά την βίαιη αντίδραση του Αλεξάνδρου (δες και Bosworth, *Conquest & Empire*, p. 160).

[575] Αρριανός, *Ανάβασις*, Ζ.12.1 και Wilcken, p. 221.

[576] Ο Green, *Alexander*, pp. 473-475, τοποθετεί το συμπόσιο στις 29 Μαΐου και τον θάνατο του Αλεξάνδρου στις 10 Ιουνίου 323 π.Χ.

[577] Διόδ. XVII.117.1-2.

στρατηλάτη και βασιλιά. Ο Αλέξανδρος έσβησε σε λίγες ώρες. Όταν είχε ερωτηθεί σε ποιον την "βασιλείαν απολείπειν" είχε απαντήσει "τω κρατίστω".[578]

Πολλές φήμες κυκλοφόρησαν για τα αίτια του θανάτου του και ο Αρριανός γράφει για δηλητήριο που στάλθηκε από τον Αντίπατρο, τον στρατηγό που είχε μείνει στην Μακεδονία. Λέγεται ότι του το είχε προμηθεύσει ο Αριστοτέλης, φοβούμενος για την ζωή του μετά τον θάνατο του ανιψιού του Καλλισθένη. Υποτίθεται ότι αυτό το δηλητήριο ήπιε ο Αλέξανδρος μαζί με το κρασί στο μεγάλο ποτήρι πριν ξεφωνίσει από τον πόνο.[579] Η θεωρία της συνωμοσίας και δηλητηριάσεως, όμως, δεν φαίνεται καθόλου πιθανή, μια που δεν υπάρχει κανένα ιστορικό στοιχείο που να την επιβεβαιώνει. Επιπλέον, την Εποχή εκείνη δεν υπήρχε η ιατρική γνώση που θα καθόριζε μικρές δόσεις δηλητηρίου, οι οποίες να είναι βέβαιο ότι θα σκοτώσουν τον Αλέξανδρο σιγά-σιγά. Από την άλλη πλευρά, είναι σαφές πως δεν του δόθηκε μία και μεγάλη δόση, η οποία φυσικά θα τον σκότωνε αμέσως.[580] Το πιο πιθανό είναι ότι ο Αλέξανδρος πέθανε από ελώδη πυρετό, τύφο ή κακοήθη ελονοσία (οξεία εμπύρετη εγκεφαλίτιδα),[581] καταπονημένος μετά από τους τόσους τραυματισμούς και τις τόσες κακουχίες που είχε περάσει[582] και την πλήρη εξασθένιση του οργανισμού του με τις συνεχιζόμενες για μέρες διασκεδάσεις. Πέθανε στις 28 Δαισίου (13 Ιουνίου) του 323 π.Χ., το σούρουπο.

Συμπέρασμα

Από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα, ο Αλέξανδρος υπήρξε πρόσωπο και της Ιστορίας και του μύθου. Αρχαίοι και νεώτεροι ιστορικοί τον είδαν άλλοτε ως λαμπαδηδρόμο του ελληνικού πολιτισμού στην Ασία, ως ευφυή στρατηλάτη, ως ομηρικό ήρωα και άλλοτε ως στυγνό κατακτητή, μέθυσο δολοφόνο, ομοφυλόφιλο μεγαλομανή. Οι απόψεις αυτές δεν αντανακλούν παρά τον Αλέξανδρο ως υπερφυσική προσωπικότητα, αποκομμένη από το ιστορικό παρελθόν της. Ο Αλέξανδρος ανήκει στις συνέχειες και στις ασυνέχειες της Αρχαίας Ιστορίας και δεν μπορεί να εξετασθεί ξεχωριστά από το μακεδονικό και ελληνικό του παρελθόν και την ιστορική του σχέση με τον πατέρα του Φίλιππο. Η κατάκτηση της Περσικής Αυτοκρατορίας που επέτυχε πρέπει να θεωρηθεί ως συνέχεια του μακεδονικού σχεδίου για την προστασία της Μακεδονίας και κατ' επέκταση της Ελλάδας από τους Πέρσες. Αναμφισβήτητα, η επέλασή του στην Αίγυπτο, στην Αρχαία Εγγύς Ανατολή και στην Ασία καθιέρωσε στην Ανατολή την ελληνική γλώσσα και δι' αυτής μετέφερε τον ελληνικό πολιτισμό μέχρι τον Ινδό ποταμό. Ταυτοχρόνως, όμως, ο Αλέξανδρος αποτελεί και μια ασυνέχεια, έναν καινούργιο ιστορικό κύκλο, διότι υπήρξε ο δημιουργός μιας μακεδονικής και ελληνικής αυτοκρατορίας, ο κατακτητής και ο ηγεμόνας του κόσμου, αυτός που άνοιξε τον δρόμο για την ελληνική κυριαρχία στην Αρχαία Εγγύς Ανατολή, μέχρι την έλευση των Ρωμαίων. Ο Μακεδόνας βασιλιάς ήταν ο ηγέτης που διακατεχόταν από το πάθος του να θέτει στόχους, να τους κατακτά και μετά να θέτει νέους, δυσκολότερος, μακρύτερους, υψηλότερους στόχους και πάλι να τους κατακτά. Ο Αλέξανδρος ενδιαφερόταν και για την προσωπική του δόξα ποτισμένος από τα ομηρικά έπη, τους

[578] Αρριανός, *Ανάβασις*, Ζ.26.3.

[579] Πρβλ. Αρριανός, *Ανάβασις*, Ζ.27 και Ιουστίνος (Justinus), XII.XIII-XIV και Curtius, 10.10.14-17 και Πλούταρχος, "Αλέξανδρος", LXXVII (707).

[580] Fox, pp. 461-472. O Green, *Alexander*, pp. 475-477, πιστεύει ότι η δηλητηρίαση είναι μεν πιθανή αλλά τα περισσότερα στοιχεία είναι μόνο έμμεσα (circumstantial).

[581] Η πιο πρόσφατη πλήρης θεώρηση της ασθένειας και των αιτιών θανάτου του Αλεξάνδρου δημοσιεύθηκε το 1998: D. W. Oldach & al, "A Mysterious Death" *New England Journal of Medicine* 338 (1998): 1763-1769 & 339 (1998): 1248-1249.

[582] Πλούταρχος, *Ηθικά*, "ΠΑΤΑ", 341B-C.

θρύλους για την θεϊκή του καταγωγή και τις μεγάλες πολιτικές και στρατιωτικές επιτυχίες του Φιλίππου Β'. Είχε την ευτυχία να νικηθεί μόνο από τον θάνατο.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Αρριανός. *Αλεξάνδρου Ανάβασις*. Εκδ. Γεωργιάδης.

Αρριανός. *Ινδικά*. Εκδ. Γεωργιάδης.

Bosworth, A. B. *Conquest & Empire*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1988.

Curtius Rufus, Quintus. *The History of Alexander.* Trans. J. Yardley. London: Penguin, 1984.

Διόδωρος Σικελιώτης. *Βιβλιοθήκη Ιστορική*. Βιβλίο XVII. Εκδ. Loeb.

Droysen, Johann. *Ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου*. 3η Ελληνική Έκδοση. 2 τόμ. Αθήνα: Τράπεζα Πίστεως, 1999.

Jacoby, F. *Die Fragmente der griechischen Historiker.* IIIB. Berlin: 1927 = Robinson C. A. *The History of Alexander the Great: A Translation of the Extant Fragments*. Rpt. of 1953 Edition. Chicago: Ares, 1996.

Fox, Robin Lane. *Alexander the Great*. London: Penguin, 1973/1986.

Fuller, J. F. C. *The Generalship of Alexander the Great*. Ware, Hertfordshire: Wordsworth, 1958/1989.

Green, Peter. *Alexander of Macedon 356-323 BC*. Berkeley: Univ. of California Press, 1974/1991.

Hamilton, J. R. *Alexander the Great*. Pittsburgh: Pittsburgh University Press, 1973.

Hammond, N. G. L.. *Alexander the Great. King, Commander, Statesman*. 3rd Edition. Bristol Classics Press, 1994.

Justinus, Junianus M. [Ιουστίνος]. *Epitoma Historiarum Philippicarum* [Pompeius Trogus]. Books VII-XII. Chicago: Ares, 1992.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. 16 τόμ. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1970-2000. Τόμος 4: *Μέγας Αλέξανδρος-Ελληνιστικοί Χρόνοι*.

O'Brien, John Maxwell. *Alexander the Great. The Invisible Enemy.* London: Routledge, 1992.

Πλούταρχος. *Βίοι Παράλληλοι*. "Αλέξανδρος".

Πλούταρχος. *Ηθικά*. Εκδ. Loeb.

Tarn, W. W. *Alexander the Great*. 2 vols. in 1. Oxford, 1948. Rpt. Chicago: Ares, 1981.

Τσιμπουκίδης Δ. & Β. Γκαφούροφ. *Αλέξανδρος ο Μέγας και η Ανατολή*. Αθήνα: Παπαδήμας, 1982.

Wilcken, Ulrich. *Alexander the Great.* N. York: Norton, 1967.

Φίλιππος και Αλέξανδρος

Οι βασιλείς των Μακεδόνων απέδειξαν στους Αρχαίους Έλληνες ότι δεν ήταν «βάρβαροι» αλλά Έλληνες και έτσι τους επετράπη η συμμετοχή στους αγώνες της Ολυμπίας, στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Οι Μακεδόνες συνταυτίσθηκαν με τους Έλληνες, πολιτική την οποία επιδίωκαν έντονα οι εκάστοτε βασιλείς τους. Η αιχμαλωσία του μικρού Φιλίππου στην Θήβα υπήρξε ο καταλύτης για να αποκτήσει το μακεδονικό βασίλειο έναν σκοπό: την ηγεμονία επί των Ελλήνων. Δεν θα υπήρχε ισχυρότερος στρατός στον κόσμο όλο από τον συμμαχικό στρατό όλων των Ελλήνων. Τότε πιθανόν μπήκε στο μυαλό του Φιλίππου μια εκστρατεία προς την Μικρά Ασία. Όλοι οι Έλληνες του κυρίως ελλαδικού χώρου μαζί με επικεφαλής τον Φίλιππο τον Μακεδόνα θα προχωρούσαν στα παράλια της Μικράς Ασίας, όπου ζούσαν άλλοι Έλληνες, για να τους προστατεύσουν από την περσική αυτοκρατορία. Ταυτοχρόνως, θα προστατευόταν και το μακεδονικό βασίλειο και όλες οι Ελληνικές Πόλεις. Η σκέψη, όμως, που αρχικά τον κυριάρχησε πρέπει να ήταν η ενότητα των Ελλήνων. Ένα βασιλόπουλο σαν τον Φίλιππο θα διείδε αμέσως την μοναδική ελληνική αδυναμία, τον κατακερματισμό δυνάμεων. Ακόμη και οι Θεσσαλοί ταγοί ή οι ηγεμονίες της Αθήνας και τώρα της Θήβας δεν είχαν σταθεί ικανές να ενώσουν πραγματικά τους Έλληνες. Χρειαζόταν ο φόβος της πυγμής, αλλά όχι η βασιλική σύνθλιψη των Πόλεων, για να πεισθούν οι Έλληνες για την αξία του ενωμένου στρατού. Ο Φίλιππος, από νεαρός ακόμη, σκεφτόταν μόνο στρατιωτικά, διότι η στρατιωτική ζωή ήταν το πρότυπο και των Μακεδόνων και των βασιλέων τους για να επιβιώσουν από τους εχθρούς που τους περιτριγύριζαν. Αργότερα, όταν αναγορεύθηκε βασιλιάς διείδε ότι εκτός από τον στρατό υπήρχαν και οι πνευματικές αξίες των Ελλήνων. Οι Αθηναίοι δεν ήταν μόνο μύες αλλά και φαιά ουσία, μυαλό, πνεύμα. Αναγνώρισε ότι ένας ηγέτης δεν έπρεπε να εκπαιδευτεί μόνο στα όπλα, να γίνει γενναίος και φοβερός πολεμιστής, έπρεπε να μπορεί να έχει και την σωστή κρίση και για να κυβερνήσει το βασίλειό του και για να διοικήσει τον στρατό. Δεν ήταν τυχαίο που διάλεξε τον φιλόσοφο Αριστοτέλη να διδάξει αρετή και τόλμη στον γιο του Αλέξανδρο και σε άλλους παίδες ευγενών μακεδονικών οικογενειών. Μετά από πολλές μάχες και πολύ αίμα κατάφερε να πείσει τους Έλληνες ότι ήταν αυτός ο ηγεμών τους, αλλά σκοπός του δεν ήταν ο αφανισμός των πόλεων και των Πόλεων (του ελληνικού πολιτικού συστήματος), όπως έπρατταν οι «βάρβαροι». Για να κρατήσει την ενότητα των Ελλήνων αλλά και για να τους θέσει τον κοινό τους σκοπό, στην συνάντηση της Κορίνθου, ο Φίλιππος ο ίδιος ή δια των αντιπροσώπων του εξέθεσε το σχέδιο της ελληνικής συμμαχίας και πρέπει να έριξε και τον σπόρο της εκστρατείας στην Ασία. Βέβαια, ούτε θα είχε κατά νου αυτό το οποίο πραγματοποίησε ο γιος του Αλέξανδρος. Το σχέδιο του Φιλίππου πρέπει να έφθανε μέχρι την προστασία των ελληνικών Πόλεων της Μικράς Ασίας. Δηλαδή να απωθήσει τους Πέρσες μακριά από την δυτική Μικρά Ασία και μόνο, για να προστατεύσει την Μακεδονία αλλά

και τους Έλληνες γενικότερα. Ο θάνατος, όμως, ήρθε πολύ σύντομα για να σταματήσει τον Φίλιππο, αλλά όχι και την πραγματοποίηση του σχεδίου του.

Ο γιος του Αλέξανδρος πρέπει να είχε γαλουχηθεί με τις ιδέες του πατέρα του για το μακεδονικό βασίλειο και για μια εκστρατεία στην Περσία. Ο Αλέξανδρος όμως έθεσε έναν υψηλότερο στόχο για τον ίδιο, όχι απλώς να απωθήσει τους Πέρσες αλλά να τους νικήσει και να κατακτήσει την αχανή αυτοκρατορία τους, για την οποία άλλωστε δεν είχε ιδέα πόσο πραγματικά μεγάλη σε έκταση ήταν. Από την αρχή της εκστρατείας, ο Αλέξανδρος δεν έβλεπε μπροστά του προβλήματα και εμπόδια, αλλά μόνο ευκαιρίες και λύσεις. Έπραττε το αδύνατο, δυνατόν, εκεί όπου όλοι πίστευαν ότι θα αποτύγχανε. Το μυαλό του δούλευε συνέχεια λύσεις σε υπαρκτά εμπόδια, από την πολιορκία της Τύρου μέχρι την διάβαση του Υδάσπη ποταμού. Έτρεχε να συλλάβει τον Δαρείο για να αναλάβει την Περσική Αυτοκρατορία. Αρνήθηκε οποιονδήποτε συμβιβασμό με τον Πέρση Μέγα Βασιλέα αλλά συμπεριφέρθηκε ως μέγας Έλληνας ηγεμόνας στην οικογένειά του και στον ίδιο, όταν έπεσαν στα χέρια του. Ο Αλέξανδρος δεν κατέλαβε απλώς την Περσική Αυτοκρατορία. Έθεσε τα θεμέλια της κοινής ελληνιστικής, γλώσσας και πολιτισμού, από την Αίγυπτο μέχρι το κατοπινό βασίλειο των Σελευκιδών. Η κοινή αυτή ελληνιστική παράδοση γαλούχησε γενεές ανθρώπων από διαφορετικούς πολιτισμούς για αιώνες. Η σημαντικότερη συμβολή των κατακτήσεων του Αλεξάνδρου υπήρξε η διάδοση του ελληνικού πολιτισμού μέχρι το μακρινό Αφγανιστάν, στην εγκατάσταση στο Αϊ-Χανούμ, την Αλεξάνδρεια επί του Ώξου ποταμού, μια πόλη ελληνική. Μπορεί να μην είχε διάρκεια ως ελληνική πόλη αλλά και εκεί, όπως και αλλού στην νοτιοδυτική Ασία, οι αρχαιολόγοι βρίσκουν όλο και περισσότερα στοιχεία που μαρτυρούν την ελληνική Ελληνιστική Εποχή στην Ασία.

Αργότερα, μπορεί οι Ρωμαίοι να κατέκτησαν και την Ασία δια των όπλων και να επέβαλαν τον κοινό ρωμαϊκό τους νόμο σε όλη την αυτοκρατορία τους, αλλά η νοτιοδυτική Ασία είχε ήδη κατακτηθεί από τους Έλληνες, την γλώσσα τους και τον πολιτισμό τους. Ο Εβραίος Ιώσηπος ή Γιωσέφ μπεν Ματτιτιάχου (περ. 37-100 μ.Χ.) συνέγραψε την Ιστορία των Εβραίων και των ρωμαιο-εβραϊκών πολέμων στην ελληνική και ο Σύριος Λουκιανός Σαμοσατεύς (125-180 μ.Χ.) όλα του τα έργα στην ελληνική. Τι υπέροχη κατάκτηση!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(από τις παραπομπές στις υποσημειώσεις)

Συντομογραφίες

ch.	chapter
εικ.	Εικόνα ή εικόνες
εκ.	εκατοστά μέτρου
Εκδ.	Εκδότης
Επιμ.	Επιμέλεια
et. al.,	και άλλοι
μ.	μέτρο (μήκος)
μ.Χ.	μετά Χριστόν
p., pp.	page, pages
π.χ.	παραδείγματος χάριν
π.Χ.	προ Χριστού
Rpt. ή rpt.	Reprinted
Trans.	Translator
AMCD	Loizos, Demetris I. *Ancient Measures Converter Diophant*
FGrH	Jacoby, F. *Die Fragmente der griechischen Historiker*
IEE	*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*
ΠΑΤΑ	Πλούταρχος, *Ηθικά*, "Περί της Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής"
Tod, GHI	Tod, *Greek Historical Inscriptions*

Αρχαίες Πηγές

Αγία Γραφή. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος. https://apostoliki-diakonia.gr/holybible/

Αθήναιος. *Δειπνοσοφισταί*. Εκδ. Loeb.

Αισχίνης. *Περί της Παραπρεσβείας*. Εκδ. Γεωργιάδης.

Αισχίνης. *Κατά Κτησιφώντος*. Εκδ. Γεωργιάδης.

Αισχίνης. *Κατά Τιμάρχου*. Εκδ. Γεωργιάδης.

Αριστοτέλης. *Ρητορική Τέχνη*. Εκδ. Γεωργιάδης.

Αριστοτέλης. *Πολιτικά*. Εκδ. Γεωργιάδης.

Αρριανός. *Αλεξάνδρου Ανάβασις*. Εκδ. Γεωργιάδης.

Αρριανός. *Ινδικά*. Εκδ. Γεωργιάδης.

Curtius Rufus, Quintus. *Historiarum Alexandri Magni Macedonis*. Έκδ. Loeb. Δες και Curtius Rufus, Quintus. *The History of Alexander.* Trans. J. Yardley. London: Penguin, 1984.
Διόδωρος Σικελιώτης. *Βιβλιοθήκη Ιστορική*. Βιβλίο XVI. Εκδ. Loeb.
Δημοσθένης. *Περί της Παραπρεσβείας*. Εκδ. Κάκτος.
Δημοσθένης. *Περί του Στεφάνου[Υπέρ Κτησιφώντος]*. Εκδ. Κάκτος.
Δημοσθένης. *Ολυνθιακός Α, Β, Γ.* Εκδ. Loeb.
Δημοσθένης. Κατά Φιλίππου Α, Β, Γ. Εκδ. Loeb.
Ψευδο-Δημοσθένης. *Επιστολή Φιλίππου*. Εκδ. Loeb.
Ψευδο-Δημοσθένης. *Περί Αλοννήσου*. Εκδ. Loeb.
Ψευδο-Δημοσθένης. *Περί των προς Αλέξανδρον Συνθηκών*. Εκδ. Loeb.
Δίναρχος. *Κατά Δημοσθένους*. In *Minor Attic Orators*, vol. II. Εκδ. Loeb.
Ηρόδοτος. Εκδ. Γεωργιάδης.
Ησίοδος. *Θεογονία*. Εκδ. Κάκτος.
Θεόφραστος. *Περί Φυτών Ιστορίαι*. Εκδ. Loeb.
Ισοκράτης. *Επιστολαί*. Εκδ. Κάκτος.
Ισοκράτης. *Πανηγυρικός*. Εκδ. Γεωργιάδης.
Ισοκράτης. *Περί της ειρήνης*. Εκδ. Γεωργιάδης.
Ισοκράτης. *Φίλιππος*. Εκδ. Γεωργιάδης.
Jacoby, F. *Die Fragmente der griechischen Historiker.* IIIB. Berlin: 1927 [On Alexander Fragments = Robinson C. A. *The History of Alexander the Great: A Translation of the Extant Fragments*. Rpt. of 1953 Edition. Chicago: Ares, 1996.]
Justinus, Junianus M. [Ιουστίνος]. *Epitoma Historiarum Philippicarum* [Pompeius Trogus] Books VII-XII. Chicago: Ares, 1992.
Λουκανός (Lucan). Εκδ. Loeb.
Ξενοφών. *Κύρου Ανάβασις*. Εκδ. Γεωργιάδης.
Όμηρος. *Ιλιάδα*. Εκδ. Κάκτος.
Παυσανίας. *Ελλάδος Περιήγησις*. Εκδ. Γεωργιάδης.
Πλούταρχος. *Βίοι Παράλληλοι*. "Αλέξανδρος". Εκδ. Γεωργιάδης.
Πλούταρχος. *Βίοι Παράλληλοι*. "Δημοσθένης". Εκδ. Γεωργιάδης.
Πλούταρχος. *Βίοι Παράλληλοι*. "Κάμιλλος". Εκδ. Γεωργιάδης.
Πλούταρχος. *Βίοι Παράλληλοι*. "Λυκούργος". Εκδ. Γεωργιάδης.
Πλούταρχος. *Βίοι Παράλληλοι*. "Φωκίων". Εκδ. Γεωργιάδης.
Πλούταρχος. *Ηθικά*. Εκδ. Loeb.
Πολύβιος, *Ιστορίαι*. Εκδ. Loeb.
Πολύαινος. *Στρατηγήματα*. Εκδ. Γεωργιάδης.
Στράβων. Εκδ. Κάκτος.
Υπερείδης. *Κατά Δημοσθένους*. In *Minor Attic Orators*, vol. II. Εκδ. Loeb.
Υπερείδης. *Προς Αριστογείτονα*. In *Minor Attic Orators*, vol. II. Εκδ. Loeb.

Tod, Marcus N. Ed. *Greek Historical Inscriptions.* 2 vols in 1, rpt. of 1946-1948 2-vol ed. Chicago: Ares, 1985.

Γεωργιάδης, Άδωνις Α. & άλλοι. Επιμ. *Οδηγός Αρχαίων Ελληνικών Νομισμάτων*. Αθήνα: Γεωργιάδης, 1992.

Βιβλία

Adcock, F. E. *The Greek and Macedonian Art of War*. Berkeley: Univ. of California Press, 1957.
Ανδρόνικος, Μανόλης. *Βεργίνα: Οι Βασιλικοί Τάφοι*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1984.
Beloch, Karl Julius. *Griechische Geschichte*. 4 Vols. Strassburg: Trübner, 1912-1914 & Berlin: Gruyter, 1921-1927. Vol.1.1 (1912). Vol. 1.2 (1913). Vol. 2.1 (1914). Vol. 2.2 (1921). Vol. 3.1 (1922). Vol. 3.2 (1923). Vol. 4.1 (1925). Vol. 4.2 (1927).
Bengtson, Herman. *History of Greece from the Beginnings to the Byzantine Er*a. Ottawa: Univ. of Ottawa, 1988 [Μετάφραση του *Griechische Geschichte*, 4η/5η εκδ. 1969/1977 με προσθ. Βιβλιογραφίας έως 1988].
Berve, H. *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grünlage.* 2 Vols. Munich: 1926. Rpt. New York: Arno Press, 1973.
Borza, Eugene N. *In the Shadow of Olympus. The Emergence of Macedon* Princeton: Princeton Univ. Press, 1990.
Bosworth, A. B. *Conquest & Empire*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1988.
Bosworth, A. B. *Alexander and the East*. Oxford: Clarendon Press, 1996.
Casson, Lionel. *Ships and Seafaring in Ancient Times.* Austin: Univ. of Texas, 1994.
Cawkwell, George. *Philip of Macedon*. London: Faber & Faber, 1978.
Connolly, Peter. *The Greek Armies / Η Πολεμική Τέχνη των Αρχαίων Ελλήνων*. London / Αθήνα: Macdonald / Σιδέρης, 1977.
Cook, J. M. *The Persian Empire* .London: Dent, 1983.
Droysen, Johann. *Ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου*. 3η Ελληνική Έκδοση. 2 τόμ. Αθήνα: Τράπεζα Πίστεως, 1999.
Ellis, J. R. *Philip II and Macedonian Imperialism*. London: Thames & Hudson, 1976.
Errington, R. Malcolm. *A History of Macedonia*. Berkley: Univ. of California Press, 1990.
Fox, Robin Lane. *Alexander the Great*. London: Penguin, 1973/1986.
Fuller, J. F. C. *The Generalship of Alexander the Great*. Ware, Hertfordshire: Wordsworth, 1958/1989.
Green, Peter. *Alexander of Macedon 356-323 BC*. Berkeley: Univ. of California Press, 1974/1991.
Hamilton, J. R. *Alexander the Great*. Pittsburgh: Pittsburgh University Press, 1973.
Hammond, N. G. L. *A History of Greece to 322 BC*. 2nd Ed. Oxford: Clarendon, 1967.
Hammond, N. G. L. et al. *A History of Macedonia*. 3 vols. Oxford: Oxford University Press, 1972-1988.
Hammond, N. G. L. *The Macedonian State*. Oxford: Clarendon, 1992.
Hammond, N. G. L. *Philip of Macedon*. Baltimore: John Hopkins Univ. Press, 1994.
Hammond, N. G. L. *Alexander the Great. King, Commander, Statesman*. 3rd Edition. Bristol Classics Press, 1994.
Hammond, N. G. L. *The Genius of Alexander the Great*. Chapel Hill: Univ. of North Carolina, 1997.
Harding, Philip. Ed. *From the end of the Peloponnesian War to the battle of Ipsus [Documents]*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1985.
Harris, Edward M. *Aeschines and Athenian Politics*. Oxford: Oxford Univ. Press, 1995.
Hornblower, Simon. *The Greek World 479-323 BC*. London: Methuen, 1983.
Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. 16 τόμ. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1970-2000. Τόμος 3β: *Ο Κλασικός Ελληνισμός*.
Λοΐζος, Δημήτριος Ι. *Ιστορία και Αρχαιολογία. Imaginaire και Réalité. What is History? The Historian in the 21st Century*. Αθήνα: Anistoriton, 2024.
Λοΐζος, Δημήτρης Ι. *Η Αρχαία Ελλάδα στην Ελληνιστική Εποχή*. Αθήνα: Anistoriton, 2026.

Λουκοπούλου, Λουίζα & Μ. Β. Χατζόπουλος. Επιμ. *Φίλιππος Βασιλεύς Μακεδόνων.* Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1980.
Morisson, J. S. and J. F. Coats. *The Athenian Trireme*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1982.
Mossé, Claude. *Athens in Decline 404-86 BC*. London: Routledge & Kegan, 1973.
Ντούμας, Χρίστος. *Οι Τοιχογραφίες της Θήρας*. Αθήνα: Ίδρυμα Θήρας, 1992.
O'Brien, John Maxwell. *Alexander the Great. The Invisible Enemy.* London: Routledge, 1992.
Ogden, Daniel. *Polygamy, Prostitutes and Death. The Hellenistic Dynasties.* 2nd Ed. Swansea: The Classical Press of Wales, 2023.
Σακελλαρίου, Μ. Β. Επιμ. *Μακεδονία: 4000 Χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1982.
Σακελλαρίου, Μ. Β. Επιμ. *Ήπειρος: 4000 Χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1997.
Sealey, Raphael. *Demosthenes and his Times*. N. York: Oxford Univ. Press, 1993.
Snodgrass, A. M. *Arms and Armor of the Greeks*. N. York: Cornell Univ. Press, 1967.
Tarn, W. W. *Alexander the Great*. 2 vols. in 1. Oxford, 1948. Rpt. Chicago: Ares, 1981.
Tritle, Lawrence A. Ed. The Greek World in the Fourth Century. London: Routledge, 1997.
Τσιμπουκίδης Δ. & Β. Γκαφούροφ. *Αλέξανδρος ο Μέγας και η Ανατολή*. Αθήνα: Παπαδήμας, 1982.
Τσιμπουκίδης, Δημήτρης. *Φίλιππος Β' ο Μακεδών και ο Ιστορικός του Ρόλος*. Αθήνα: Παπαδήμας, 1985.
Φίλιππος Βασιλεύς Μακεδόνων. Επιμ. Λ. Δ. Λουκοπούλου και Μ. Β. Χατζόπουλος. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1980.
Wilcken, Ulrich. *Alexander the Great.* N. York: Norton, 1967.
Wilkes, John. *The Illyrians*. Oxford: Blackwell, 1992.

<u>*Άρθρα*</u>

Badian, E. "Greeks and Macedonians." In *Studies in the History of Art, vol. 10 Macedonia and Greece in Late Classical and Early Hellenistic Times*, pp. 33-51. Washington: National Gallery of Art, 1982.
Bosworth, A. B. "The Location of Alexander's Campaign against the Illyrians in 335 B.C." In *Studies in the History of Art, vol. 10 Macedonia and Greece in Late Classical and Early Hellenistic Times*, 74-84. Washington: National Gallery of Art, 1982.
Γαρουφαλής, Δημήτριος Ν. "Η Μάχη στη Χαιρώνεια." *Στρατιωτική Ιστορία*, τευχ. 11 (Ιούνιος 1997) : 32-40.
Faklaris, Panayiotis B. "Aegae: Determining the Site of the First Capital of the Macedonians." *American Journal of Archaeology* 98 (1994): 609-616.
Hammond, N. G. L. "The Location of Aegeae." *Journal of Hellenic Studies* CXVII (1997): 177-179.
Καμπούρης, Μανούσος. "Η εξέλιξη του ελαφρού πεζικού στην Ελλάδα" *Στρατιωτική Ιστορία*, τευχ. 3 (Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1996) : 6-12.
Καμπούρης, Μανούσος. "Η εξέλιξη των επιθετικών όπλων στην Αρχαία Ελλάδα." *Στρατιωτική Ιστορία*, τευχ. 4 (Οκτώβριος-Νοέμβριος 1996) : 34-39.
Καμπούρης, Μανούσος. "Η εξέλιξη των αμυντικών όπλων στην Αρχαία Ελλάδα." *Στρατιωτική Ιστορία*, τευχ. 5 (Δεκέμβριος 1996) : 36-43.
Lipke, Paul. "Trials of the Trireme." *Archaeology* 41 (March/April 1988): 22-29.
Μαντά, Μίνα. "Μέγας Αλέξανδρος." *PhotoDigital*, τευχ. 1 (1999): 66-68.

Oldach, D. W. & al. "A Mysterious Death." *New England Journal of Medicine* 338 (1998): 1763-1769 & 339 (1998): 1248-1249.
Perlman, Shalmon. "Athenian Imperialism and the Rise of Macedonia." *Αρχαία Μακεδονία*. Πέμπτο Διεθνές Συμπόσιο [1989], 2:1249-1260. 3 τομ. Θεσσαλονίκη: Ιδρ. Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 1993.
Τζάχος, Ε. "Η Ταχεία Τριήρης." *Πόλεμος και Ιστορία*, τευχ. 21 (Ιούλιος 1999):16-28.

Διάφορα Βοηθήματα

Loizos, Demetris I. *Ancient Measures Converter Diophant*. Λογισμικό. http://www.anistor.gr/history/diophant.html
Μαντά, Μίνα. "Μέγας Αλέξανδρος." *PhotoDigital* [Ελλάδα], τευχ. 1 (1999): 66-68.
Morkot, Robert. *The Penguin Historical Atlas of Ancient Greece*. London: Penguin, 1996.

ΧΑΡΤΕΣ

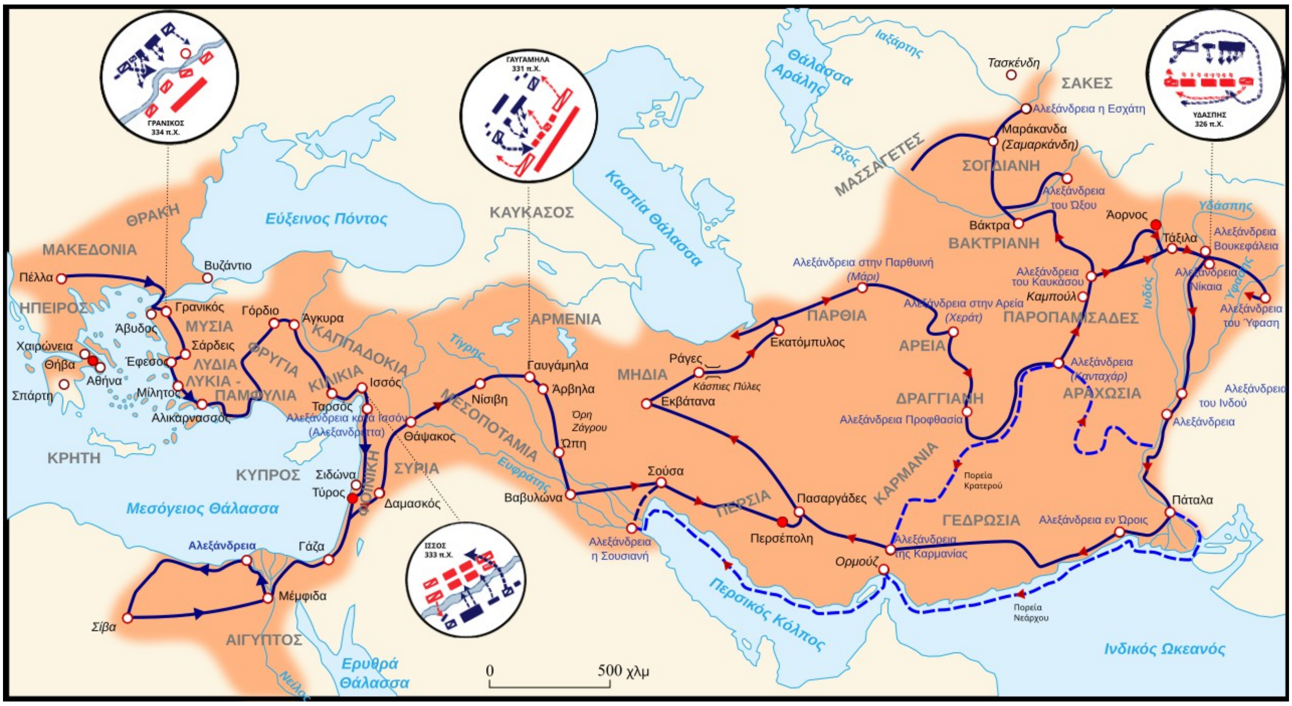
Χάρτης Αρχαίας Μακεδονίας (δυτικό τμήμα)

Χάρτης Αρχαίας Μακεδονίας (ανατολικό τμήμα)

Χάρτης της πορείας του Αλεξάνδρου Γ’ της Μακεδονίας

Δημήτριος Ι. Λοΐζος

Ο καθηγητής Δημήτρης Ι. Λοΐζος, αρχαιολόγος και ιστορικός με ειδίκευση στην Ιστορία του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, γεννήθηκε στην Αθήνα το 1958 αλλά κατάγεται από την Ζάκυνθο και την Ιθάκη. Συνεισέφερε επί τριάντα συνεχή χρόνια (1990-2020) στην εκπαίδευση στην Ελλάδα, στο αμερικανικό πανεπιστημιακό κολλέγιο Deree College-The American College of Greece. Την περίοδο 1990-1998 δίδαξε Ελληνική, Ευρωπαϊκή και Αμερικανική Ιστορία ενώ την δεκαετία 2010-2020 διετέλεσε μέλος του Ακαδημαϊκού Συμβουλίου (Academic Council). Επίσης, υπήρξε ιδρυτής και διευθυντής (2010-2020) του Κολλεγιακού Γραφείου Διασφαλίσεως της Ποιότητας στην Ανωτάτη Εκπαίδευση (Validation Office) και προηγουμένως ιδρυτής και επικεφαλής (1998-2010) του Κολλεγιακού Γραφείου Φοιτητικής Ακαδημαϊκής Συμβουλευτικής (Academic Advising Office).

Είναι ο πρώτος (από το 1990) ιστορικός στην Ελλάδα, ειδικός στις Ψηφιακές Ανθρωπιστικές Επιστήμες (Digital Humanities) και στην Ιστορική Πληροφορική (History and Computing) και από τους ελάχιστους παγκοσμίως ιστορικούς με εμπειρία (1990-2010) σε εφαρμοσμένο προγραμματισμό ηλεκτρονικών υπολογιστών στις Ανθρωπιστικές Επιστήμες (Προγραμματιστής Ψηφιακών Ανθρωπιστικών Επιστημών/Digital Humanities Programming). Έχει ασχοληθεί με την ανάλυση, τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη εφαρμογών με ηλεκτρονικούς υπολογιστές (ολοκληρωμένο προγραμματισμό βάσεων δεδομένων, εφαρμογές πολυμέσων) για την διερεύνηση, την μελέτη και την διδασκαλία της Ιστορίας. Το κυριότερο έργο του στον τομέα αυτό είναι ο *Διόφαντος Μετατροπέας Αρχαίων Μέτρων*. Επίσης, υπήρξε εκδότης και διευθυντής συντάξεως του πρώτου στον κόσμο ηλεκτρονικού περιοδικού Ιστορίας και Αρχαιολογίας, *Anistoriton/Ανιστόρητον* (1997-2017).

Ο Δ. Ι. Λοΐζος σπούδασε Αρχαιολογία και Αρχαία Ιστορία στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και στην Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία αλλά και Νεώτερη Ιστορία και Οικονομικά στο Deree College. Ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές του σπουδές στην Διπλωματική και Κοινωνική Ιστορία στο Kent State University της Πολιτείας Οχάιο των Η.Π.Α. με καθηγητές, μεταξύ άλλων, τους Dr. Lawrence S. Kaplan (US diplomatic history), Dr. S. Victor Papacosma (Balkan & modern Greek history), Dr. Henry N. Whitney (modern European history), Dr. Coburn V. Graves (early modern European & medieval history), Dr. Glee Wilson (ancient Greek history), και Dr. Harold Schwartz, (historiography) ενώ ασχολήθηκε και με την ανάπτυξη εφαρμογών για ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Συνέγραψε και υποστήριξε διατριβή υπό τον τίτλο *Land, Peasants, and State Policy in Inter-war Greece (1924-1928)*, η οποία βασίσθηκε σε αρχειακές πηγές, ενώ δημοσίευσε και την συνέχειά της στο βιβλίο *Οι Μεγάλες Δυνάμεις, Η Μικρασιατική Καταστροφή και η Εγκατάσταση των Προσφύγων στην Ελλάδα (1920-1930)*. Τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν την μελέτη του Αρχαίου Κόσμου, την Αρχαιολογία και Ιστορία της Ελλάδας και της Ευρώπης από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα. Η τρέχουσα μελέτη του αφορά στον Αρχαίο Κόσμο (3 τόμοι): *Η Μεσόγειος, η Ελλάδα και η Ευρώπη. Ιστορία, Αρχαιολογία, Πολιτισμός.*

Ο πρόγονός του Δημήτριος Λοΐζος ανακάλυψε το 1868 στο σημερινό Σπήλαιο Λοΐζου στην Ιθάκη, όπου κατοικούσε (οικισμός Καλύβια Σταυρού), αρχαιοελληνική ταφή που περιείχε ένα μαχαίρι, ξίφος και νομίσματα, τα οποία έδειξε στον H. Schliemann και έτσι ακούσια άνοιξαν μαζί το μεγάλο κεφάλαιο της Μυκηναϊκής Ιστορίας.

Προσωπική Ιστοσελίδα
http://www.anistor.gr/loizos.htm

Σύνδεσμοι Εργογραφίας
Research Gate
https://www.researchgate.net/profile/Demetris-Loizos

Academia
https://acg.academia.edu/DemetrisLoizos

Internet Archive
https://archive.org/details/@demloizos

Diophant Ancient Measures Converter
http://www.anistor.gr/history/diophant.html

***

Anistoriton Freeware Editions
ShareAlike 4.0